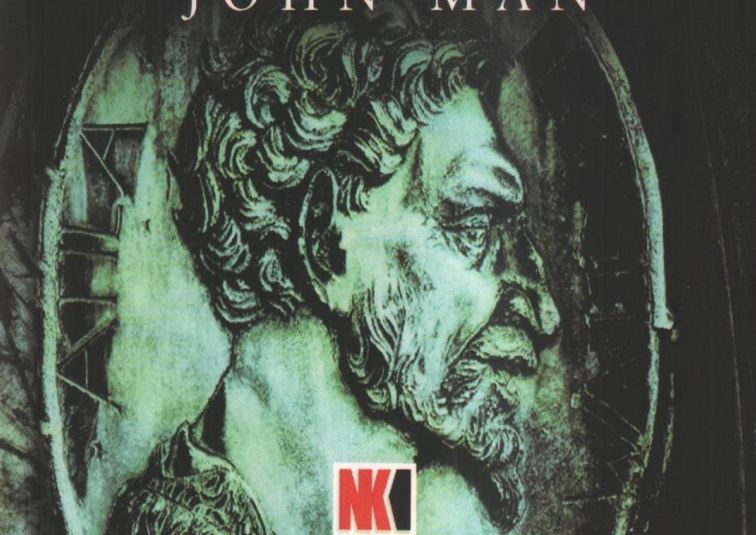




Tanrı'nın Kırbaacı

ATTILA

JOHN MAN



Nokta Yayınları: 110

Tarih/İnceleme/Araştırma: 43

TANRI'NIN KIRBACI ATTILA

JOHN MAN

Orijinal Adı: ATTILA The Barbarian King Who Challenged Rome

Genel Yayın Yönetmeni: Oya Uğur

Editör: Ahmet Seyrek

Redaksiyon: Tarkan Tufan

Çeviri: İsmail Tulçalı

Bilgisayar Uygulama: Meral Gök

Kapak Tasarımı: Derya Yini

Film-Grafik: Seval Grafik

Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

1. Baskı Ağustos 2006

ISBN : 975-9146-67-3

Aşlı Karasul Telif Hakları Ajansı © Nokta Kitap

NOKTA KİTAP

Kazancı Yokuşu, Muhtar Kamil Sokak, Basmacı Han

No: 5/3 Taksim / İSTANBUL

Tel: 0212 243 43 03 (pbx) Faks: 0212 243 43 40

www.noktakitap.com / e-mail: info@noktakitap.com

JOHN MAN

TANRI'NIN KIRBACI

ATTILA

İngilizce'den Çeviren:

İSMAİL TULÇALI

NOKTAKİTAP

İÇİNDEKİLER

Teşekkür • 9

Ön Söz: Köşeye Kısıtılmış Bir Canavar • 11

I. BÖLÜM: TEHDİT

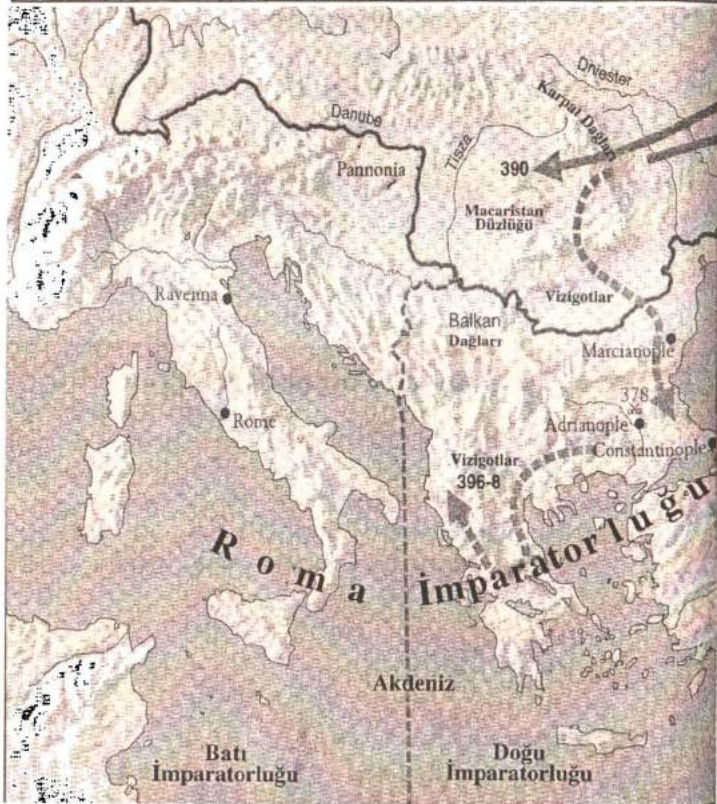
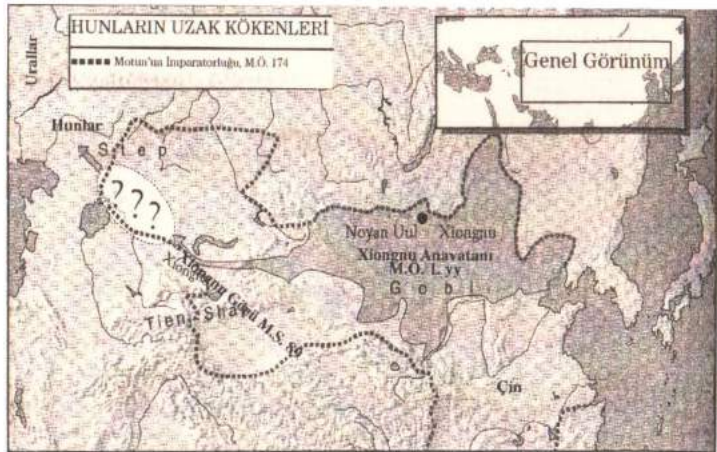
- 1- Kasırga Öncesi Fırtına • 19
- 2- Asya'nın Dışı • 37
- 3- Okçu Süvarilerin Dönüşü • 83

II. BÖLÜM: RAKİPLER

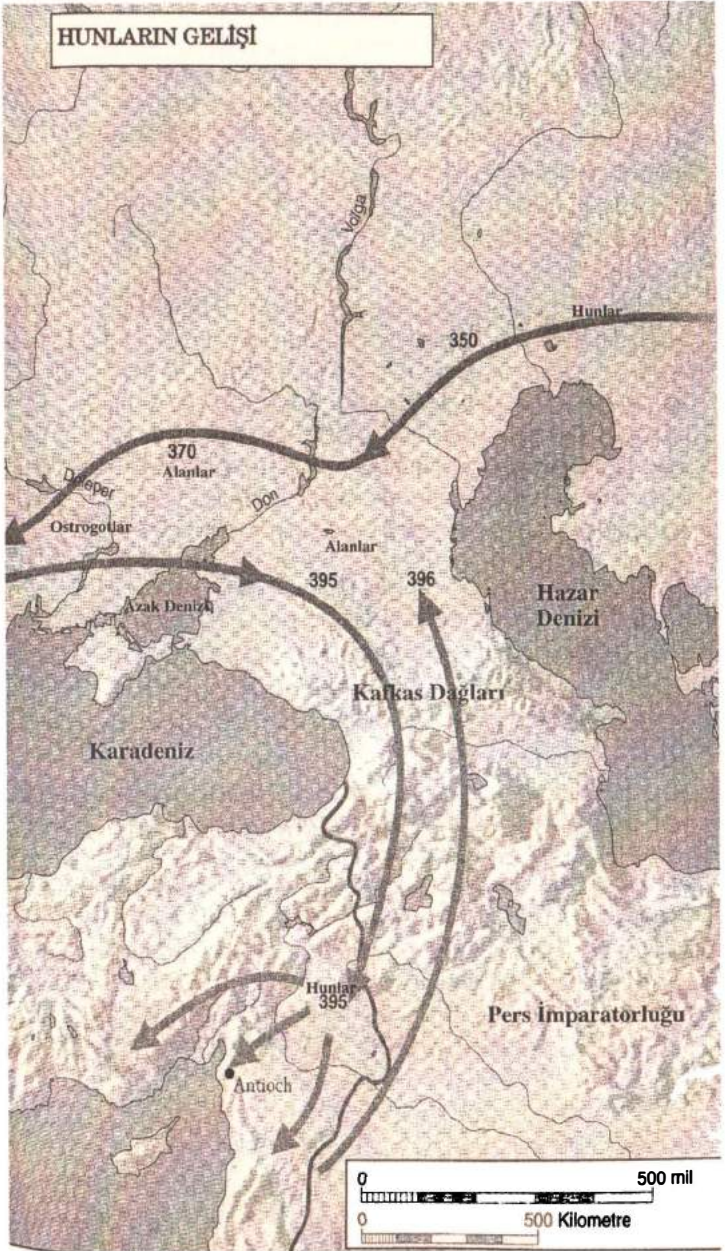
- 4- Kaos İçinde Bir Kıta • 109
- 5- İmparatorluğa Giden İlk Adımlar • 125
- 6- İmparator Attila'nın Sarayında • 157
- 7- Barbar ve Prenses • 187

III. BÖLÜM: ÖLÜM VE DEĞİŞİM

- 8- Katalonya Düzüklerinde Yakın Takip • 205
- 9- Uzak Diyarlarda Bir Şehir • 233
- 10- Ani Ölümü ve Gizli Mezarı • 247
- 11- Kaybolanların İzleri • 259
- 12- Öbür Dünya: İyi, Kötü ve Canavar • 271



HUNLARIN GELİŞİ



TEŞEKKÜR

Arizona'dan Todd Dele'ye, Szar'dan Borso Bela, Ilona ve Dori'ye, Moskova Doğu Araştırmaları Enstitüsünden Yuliy Drobyshev'e, Seeburg Berlin'den Petra Engelender'e, Ulan Bator Ulusal Moğol Tarihi Müzesi'nden Tserendorj Odbaatar'a, mükemmel şoförlüğü ve tercümanlığı için Szegedi Anrea'ye, Viyana Doğal Tarih Müzesi'nden Dr. Peter Stadler ve Karin Wiltschke'e; Karakurum yolculuğu için Graham Taylor'a, Györ Xantus Janos Muzeum'dan Peter Tomka'ya, Transworld'den Doug Young, Simon Thorogood ve meslektaşlarına ve her zaman olduğu gibi Felicity Bryan'a sonsuz teőekkürlerimi borç bilirim.

ÖN SÖZ:

KÖŞEYE KISTIRILMIŞ BİR CANAVAR

O, TARİHTEKİ EN DEHŞET VERİCİ UMACI, TANRI'NIN KIRBACI, vahşet yüklü bir yıkıcılığın sembolü ve aşırı sağ görüşün klişesidir. Bunun dışında, onu yalnızca Roma İmparatorluğu'nun 5. yüzyıldaki çöküşünü araştıranlar tanır. Hatta o, bunların bile pek azı için, can çekişmekte olan imparatorluğun etlerini lime lime eden diğer barbarlardan çok daha merhametsiz, yırtıcı bir hayvandan daha fazla şey ifade etmektedir.

Fakat, Attila klişeleşmiş bir barbardan çok daha fazlasıdır. Bu, bir adamın daha önce hiç kimsenin görmediği şekilde yayılmasını sağlayan hayret verici hırsının öyküsüdür. Attila, atlı Hun savaşçılardan oluşan ordusu, on iki kabileden oluşan müttefikleri ve kuşatma makineleriyle, Avrupa'nın Cengiz Han'ıydı. Attila, merkezi bugünkü Macaristan olan bölgeden başlayarak, Baltık Denizi'nden Balkanlar'a, Ren Nehri'nden Karadeniz'e kadar uzanan muazzam bir imparatorluk kurmuştu. Roma İmparatorluğu'nun en içlerine kadar girerek, bu muazzam imparatorluğu köklerinden sarsmıştır. Roma'yı hedef alan bir akında, Balkanlar'ı bir baştan bir başa aşarak Constantinople'a yönelen Hun savaşçıları, atlarına Loire Nehri'nde su vermişler, Roma İmparatorluğu'nun tam kalbindeki Galya'dan dörtlü at koşturarak, üç gün içerisinde Atlantik'e varıp, sonraki yıl da Po Nehri'nde yıkanmışlardı. Bi-

zans ve Roma düşmedi; fakat Attila'nın elde ettiği başarı, adının yaşamasını garantilemiştir. Adı yalnızca bir barbar olarak değil, aynı zamanda bir kahraman olarak bugün de yaşamaya devam etmektedir.

Bu kitapta Attila'nın yükselişini, kısa süren görkemli devrini, ani çöküşünü ve adının bugüne kadar nasıl yaşayabildiğini anlatmaya çalışacağım. Bir imge yaratmak epey zaman alacak; çünkü Attila, hepsi de son derece karmaşık bir şekilde birbirine geçmiş birçok dünyada hareket edip yükselmiştir.

Bunlardan bir tanesi, içinde yetiştiği ve Asya'nın büyük bir kısmına 2.000 yıl boyunca egemen olan yaşam şekliydi. Bu genel anlamda göçebe çobanlık ya da bilinen adıyla pastoral göçebelik; özelde ise askeri bakış açısıyla, okçu süvarilik yaşam tarzıydı. Çin'den Avrupa'ya kadar, Avrasya'nın dışındaki tüm kültürler, mitolojideki insan başlı at Centaur misali, dörtmala koşarken atıklarının olağanüstü bir güç ve isabet yüzdesiyle vurabilme yeteneğine sahip bu adamların istilasına uğrama tehdidiyle karşı karşıyaydı. Bu kitap bu insanların, Moğolların ortaya çıkmasından 800 yıl önceki yıkıcı portrelerinin bir bölümüdür.

Fakat, Attila'nın Hunları, atalarının bir zamanlar olduğu gibi pastoral göçebeler değildi. Onlar okçu süvarilerdi. Adları batıda duyulmaya başlayınca kadar, çoktan kendi başarılarının kurbanları olmuşlardı bile. Birçok göçebe istilası kendi kendisini sınırlamıştır; çünkü pastoral göçebeler göç sırasında ya da savaşta, aynı anda ne kurdukları anlık imparatorlukları genişletmek ve korumak için ihtiyaçları olan savaş teçhizatlarını geliştirebilmiş, ne de istila ettikleri ülkeleri yönetebilmek için gerek şart olan alt yapıyı kurma becerisini gösterebilmişlerdir. Bu Çin'de de aynı şekilde olmuştur, Batı'da da. Göçebeler için istilaların sonu ya stabilize ve yumuşayan bir yaşam şekli ya da geri çekilip dağılma ile sonuçlanmıştır.

Tabii Hunlar için de farklı olmamıştı. Bir gelgit dalgası gibi Asya otlaklarından Macaristan düzlüklerine kadar yayılıp, başka diğer dünyaların ormanlarında ve şehirlerinde, birbirleriyle rekabet ve ittifak içinde yaşayan Roma, onun doğudaki kardeşi Bizans ve diğer on iki kabile gibi kayalara çarparak sönmüşlerdir. Hunlar buradaki yeni zorbalardı ve bir süre için güce giden yol-

da kasıla kasıla yürümüşlerdi. Fakat, kendilerinden önceki birçok göçebe grupta olduğu gibi, Hunlar da gittikçe artan bir çelişki içine düşmüş, yerleşik tarımsal toplumları yerlerinden ederek yıpratmış, gerçekte kendilerini besleyen eli ısırılmışlardır.

Attila'nın içine düştüğü ikilem, bu kitabın her seferinde yinelenen temasını oluşturmaktadır. Attila, değişiminin zirvesine ulaşmış bir toplumun lideriydi. Bu toplumun ataları pastoral göçebelere; kendileri ise iki arada bir derede sıkışıp kalmışlar, geldikleri yere geri dönemeyen, eski yaşam biçimlerini ayakta tutmayı başaramayan, yarı göçebe yarı yerleşik bir toplum haline gelmişlerdi. Oğulları da bilinen en büyük askeri gücün –Roma-yandaşı ya da fatihi olmak veya yok olup gitmek arasında bir seçim yapmakla yüz yüze gelmişlerdi.

Attila'nın derdi, Hunlara güçten düşmüş olan Roma İmparatorluğu'nda bir yer sağlamaktı. İnsanları için tamamen yeni bir kültür yaratmadan, kendi kendine davranarak şehirler kurup, batı dünyasına katılmakla, imparatorluğu savaşlara ve olası bir bozguna karşı asla güvende olamazdı. Bunu ise ardılları olan Macarlar 500 yıl sonra başardılar. Macarlar için bunu yapmak kolaydı; çünkü Avrupa'da birtakım dengelerin az da olsa oturması bir yüzyılı bulmuştu. Attila böyle bir değişimi yapabilecek bir lider değildi. O, sonuçta bir imparatorluk kurucusundan daha çok, bir göçebe barondu.

Bu nedenle, toplumsal hafızamızda yalnızca Cengiz Han'la eşleştirilebilecek, en kötü kabusumuz olarak hatırlanmaktadır. Aslında Attila Avrupalılar için bu ikilinin en berbatıdır; çünkü Cengiz Avrupa'ya asla ulaşamamıştı. Mirasçıları bunu başardığı halde, onlar da Attila'nın anavatanından daha batıya geçmemişlerdi. Attila ise ordularının başında İtalya'ya ve Fransa'nın üçte ikisine girmişti. Attila kesinlikle bir yok ediciydi fakat emsalsiz de değildi. Zira tarihin her döneminde, ortaya göçebe baron olarak çıkmış birçok lider vardır. Bunların kanlı dürtüleri "diğerlerine" duyulan korkunun ve hakir görülmenin doğurduğu nefretin hakim duygu haline geldiği her yerde, sürekli olarak medenileşme hamlelerimizi kısıtlayıcı bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehlikeli nefret, Attila tarafından beyinlerimize kazınan örneğin baskısıdır. O bizim, bilinçaltımızın bataklıklarından çıkarak hepimizi

yok etmek için fırsat kollayan karanlık yüzümüz, korkunç tarafımızdır. Bunlar, Attila'nın ülkelerine yaptığı saldırıları aktaran Hristiyan yazarların önyargılı ifadeleri ve çoğumuzun büyük bir hevesle kabullendiğimiz önyargılardır.

Neyse ki bunlara eşit derecede karşı olan, barış, kararlılık ve uzlaşma arzusu gibi insani bir dürtü de mevcuttur. Bu dürtü, emrinde Yunanca ve Latince yazışmalar yapmak için görevliler barındıran, diğer ülkelere çok sayıda elçi gönderip bunların elçilerini kabul eden Attila'da da vardı. Hunların diplomasi gelenekleri yoktu; fakat Attila, savaş sahnesinde olduğu kadar barış ve diplomasi sahnesinde de oynamayı biliyordu.

Işık yükseldikçe gölgeler soluklaşır ve peşin hükümler gözden kaybolur. Attila yalnızca bir umacı değil, tersine Macarlar için bir kahramandır. Tüm Macarlar uluslarının kurucusu olarak, Macar halkını 896 yılında Karpatlar'dan öteye geçiren Arpad'ı bilirler. Bu olay Macaristan'daki okullarda okutulan her tarih kitabında yer alır. Fakat Macarların ruhlarının derinliklerinde, Arpad'ın yalnızca 450 yıl önce Attila tarafından belirlenmiş olan toprakları ıslah edip, kendileri için bir vatana dönüştüren bir adam olduğu şüphesi pusuda yatmaktadır. Macaristan'ın Ortaçağ'a uzanan tüm önemli tarihi kayıtlarında anlatılan kuruluş efsanesi budur. Yakın zamana kadar Macaristan tarihi, Attila'nın başlattığı ve en sonuncusu Arpad olan dört kuşağın sözde kutsal aile ağacından türetilmişti. Daha da derinlerde, Macarlar Attila'nın tüm kalbiyle bir Macar olduğuna inandığına ve bununla gurur duyduğuna inanmaktadırlar. Attila Macaristan'da en sık rastlanan isimdir. Macarların geçen yüzyılda en tanınmış ozanı 1905-1937 yılları arasında yaşayan Attila Jozsef ya da Macarların söylediği şekilde –Macarlar ilk adı soyadından sonra kullanırlar– Jozsef Attila'dır. Macaristan'daki şehirlerin hemen hemen hepsinde, adı Attila ya da Jozsef Attila olan çok sayıda sokak ve cadde vardır. Bu durum batı Avrupa'dan gelen herkes için, kendi oğullarına ya da cadde ve sokaklarına Hitler'in adını vermişlercesine, son derece garip bir durum oluşturur. Hiç şüphe yok ki, bu kazanan her şeyi alır sorunudur: Her zaman olduğu gibi, bizim fatihimiz sizin zaliminizdir. Şimdilerde Moğolistan'ın, komünizm rejiminin 70 yıl boyunca persona non grata (istenmeyen adam)

ilan ettiği, ulusal kahramanına itibarı iade ediliyor ve Moğollar erkek çocuklarına Cengiz adını veriyorlar; fakat 1241 yılında Moğol birliklerinin mezalimi altında ezilen Macarlar bunu yapmıyorlar.

Attila bu şerefe Macaristan dışında bir yerde asla nail olmayacak olmasına rağmen, çok daha kapsamlı bir şekilde araştırılmayı hak ediyor. Ben bunu tarihçilerin her zaman yaptıkları yöntemle, yazılı kanıtları yeniden değerlendirerek yapamam; çünkü bu kanıtlara ulaşmam son derece zor. 4. yüzyıl Yunan tarihçisi Ammianus Marcellinus'un yazdığı kapsamlı belgeler; cahil bir Got olan ve sonradan Hristiyanlığı kabul eden Jordanes'in daldan dala atlayarak düzensiz bir şekilde yazdığı ve ciddi şekilde bir redaksiyona ihtiyacı olan tarih kayıtları ve bir tarihçiden çok bürokrat kimliğiyle ön plana çıkan Priscus'un kayıtları Attila hakkındaki yegane bilgilerdir. Tüm bunlardan başka, olayları objektif bir biçimde yazmaktansa, insanları ilahlaştırma yoluna giden birkaç Hristiyan tarihçinin yazdıkları dışında bilgiye sahip değiliz. Hele Hunların kendi aralarından hiç kimse yok. Hunlar yazı kullanmazdı. Bu nedenle tüm yazılı kaynaklar Hunca bilmeyen, çok azı Hunları ilk elden tanıyan ve neredeyse hepsi de ele aldıkları konunun yalnızca en kötü taraflarını anlatmayı düstur edinmiş, dışarılıklılar tarafından tutulmuştu. Benim yapabileceğim en iyi şeyse, bu güvenilir asıl kaynaklara katkıda bulunabilecek arkeologları, tarihçileri, antropologları ve önemli bir spor adamını bir araya getirmek olacaktır. Böyleyken bile, Attila'yı anlamaya çalışmak, toz içinde kalmış eski bir portreyi birkaç mum ışığının titrek aydınlığında incelemeye çalışmaya benzer.

Yine de her şeye rağmen denemeye değer; çünkü bu titrek mum ışıkları bile, efsanenin ve klişenin ötesine geçebilmemize yardımcı olacak yeni birtakım görüşleri ve heyecanlı olayları ortaya çıkaracaktır. Attila, çok hak eder bir şekilde, zulüm ve talanın asıl numunesi olarak kalmış ve günümüzün sahte Attilalarını etkisi altına alarak, onların kendisiyle ortak birçok kişisel özellik geliştirmesine neden olmuştur. Attila da sinsî, merhametsiz, kimi zaman çekici fakat asla güvenilirmez, emirlerini sorgusuz uygulayacak adamlar bulmada usta, yanıltıcı bir kişiliğe sahip ve sonunda kendi sonunun mimarı olan bir adamdı. Fakat Attila di-

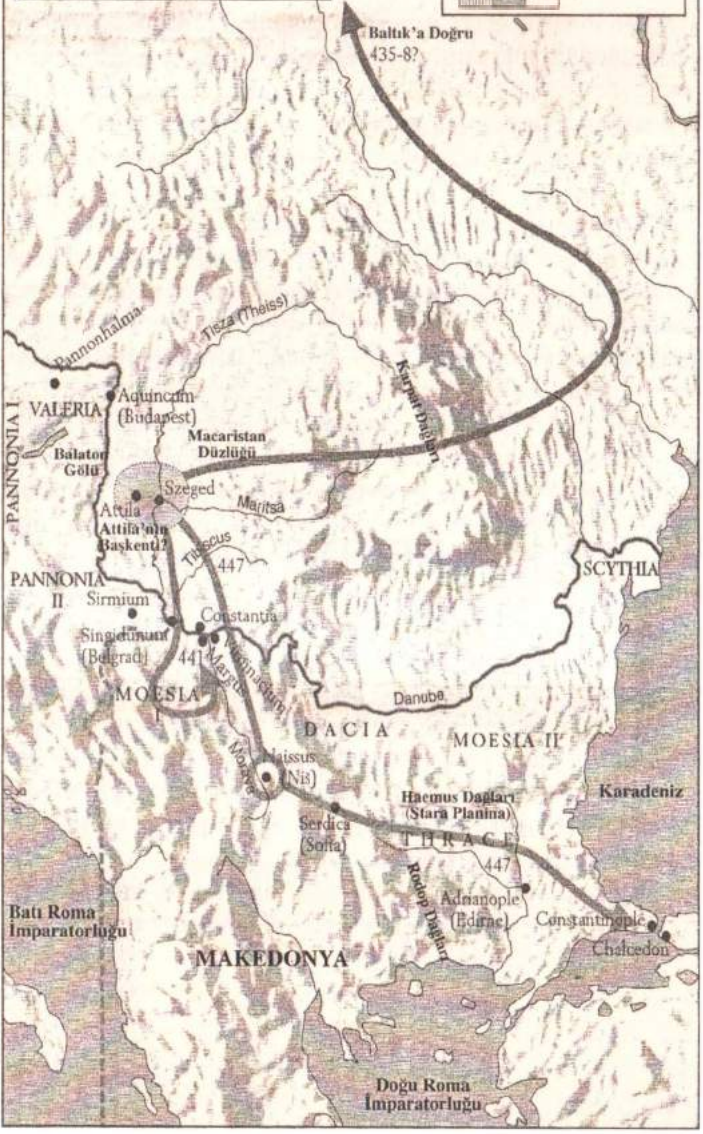
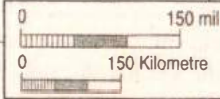
ğer yönleriyle tarihin en özgün karakterlerinden bir tanesiydi. Ondan önce hiçbir güç, göçebe atlıların anavatanından çıkıp da Batı'ya yayılmamıştı. Batı ondan önce hiçbir zaman tek bir liderin böylesine tehdidi altında kalmamıştı. Bırakın kendi halkından sonsuz bir saygı görüp, düşmanları birbirlerinin müttefiki haline getirecek kadar yetenekli olmasını; Attila'dan sonra, büyük strateji dehası ve muazzam bir imparatorluğun kurucusu olan Cengiz Han'a kadar, daha 750 yıl boyunca bir benzeri daha gelmeyecekti.

Sonunda elde ettikleri başa çıkabileceğinden çok daha devasa boyutlara ulaşmıştı. Attila Roma İmparatorluğu'nu asla gerçek anlamda ele geçiremeyecekti. Bu da Attila'yı, onun geniş ölçekli bir yağmacıdan başka bir şey olmadığını düşünen tarihçilerin gözünde başarısız, daha da ötesi Roma karşıtı barbarlığın en uç noktasındaki adam yapacaktı. Fakat Attila'nın tarihi önemine değer biçilebilecek başka yöntemler de var. Hunlar tarih sahnesinden çekildikleri halde, onların yok oluşları, Avrupa'nın ulus-devletlerinin ortaya çıkmasına neden olan sosyal ve politik bir patlamanın barutu olmuştur. Tüm bunlar ağır bir biçimde, yüz-yıllarca süren bir süreç içinde meydana geldi ve birçoğu da her ne olursa olsun gerçekleşecekti. Roma İmparatorluğu sonrası ortaya çıkan karışıklıklardan, bu patlamanın en önemli nedenlerinden birinin izlerini neredeyse yok denecek kadar az taşıyan yeni bir dünya doğdu. Bazı muazzam oluşumlar, yıkıntıları her tarafa saçılarak yok olup gitti ve o zamanda beri de insanlar sürekli olarak bu afeti dramatize edip anlatabilecekleri kadar basitleştirebilecekleri bir odak noktası aradılar. İşte tarihi değiştiren bir güç, Avrupa'nın büyük kısmını ezip geçmiş bir karakter, eşi görülmemiş bir yıkıcı, günahkar Hristiyanlar için Tanrı'nın kırbacı ve bazılarına göre de her zaman için bir kahraman olup, rollerini aynı anda oynayan Attila bu ihtiyaca tam olarak uyuyordu.

I

TEHDIT

Hun Yerleşim Merkezi ve Balkanlar, 435-51



1

KASIRGA ÖNCESİ FIRTINA



376 YILINDA, BİZANST'A BULUNAN İMPARATOR VALENS'E can sıkıcı haberler ulaştı. Roma İmparatorluğu'nu kardeşiyle birlikte yöneten Valens, sınırlarındaki olaylar nedeniyle sorunlara alıştı; fakat daha önce bunun gibisiyle hiç karşılaşmamıştı. Kuzeyde, Balkanlar'ın ötesinde, Tuna nehrinin çamurlu kıyılarında, karşılaştıkları terör yüzünden, daha doğrusu karşılaştıkları şeyin ne olduğunu bile bilmeden çiftliklerini, köylerini terk etmiş, aç ve yoksul binlerce mülteci toplanmıştı. Karşılaştıkları şeyin, Ammianus'un betimlemesiyle "uzak diyarların birinden çıkıp, yolunun üzerindeki her şeyi yüksek dağlardan kopup gelen bir kasırga gibi kökünden söken hiç bilinmeyen bir ırk" olduğunu nereden bilebilirlerdi?

Bu çok yerinde bir tasvirdi. Bu yabancılar bir kasırga gibi dörtnala savaş alanına dalıp, etrafı ok yağmuruna tutan okçu süvarilerdi. Bunlar atlarına, sanki eyerlerine mihlanmış gibi binen ve bu yüzden de mitolojik yaratık Centaur gibi –tarihçiler uygun bir tasvir yapmak için epeyce zorlanmış olmalılar– atla adamın tek vücut gibi görüldüğü atlılardı. Asya'nın derinliklerindeki ıssızlıklardan kopup gelmişler ve yerleşik halkı bir koyun sürüsü gibi önlerine katıp sürüklemişlerdi. Bu "bilinmeyen ırkın" tüm

hatlarıyla ortaya çıkması için daha birkaç yıl geçmesi gerekecekti. Patlamalarının yarattığı püskürme, en sonuncusunun yaygaracı bir kalabalık halinde Tuna nehri kıyılarına yığıldığı, bugünkü Güney Rusya ve Ukrayna steplerindeki kabileler arasında çoktan yayılmaya başlamıştı. Bir şeyler yapılmalıydı.

Valens'in asıl endişesi bu yabancı atlılar değil, sınırdaki mülteci sürüsüydü. Bunlar, 200 yıl önce Doğu Avrupa ve Güney Rusya'da göçebe bir yaşam süren, şimdi de doğu ve batı kollarına ayrılmış geniş bir Cermen klanının üyeleri olan Gotlardı. İlk gelenler Vizigotlar olarak bilinen batı Gotlarıydı. Valens, bunların karşıtları olan ve uzak akrabalarının izinden giden Ostrogotlarla da yakında tanışacaktı.

Elli yaşına yaklaşan ve on iki yıllık bir iktidar dönemini geride bırakan Valens, gururlu ve bağımsızlıklarına düşkün Vizigotları iyi tanıyordu. Bu yüzden onlardan ve liderleri Athanaric'den sakınmak için iyi nedenleri vardı. Artık göçebe değillerdi ve şimdi Romanya olan topraklara yerleşerek konar göçerlikten çiftçi toplumuna geçmişler ve bir çapulcu yığınıyken, disiplinli bir düşman haline gelmişlerdi. Otuz yıl önce rüşvet karşılığı Roma ve Bizans ordusuna asker olarak katıldıklarında, imparatorluğun müttefiki oldukları var sayılmıştı. Fakat rahat durmamışlar ve bunun üzerine Valens on yıl önce, bunları topraklarına geri göndermek amacıyla savaşa karar vermişti. Fakat olaylar planlandığı gibi gelişmedi. Gotları savaş alanında mağlup edebilirdiniz; fakat Transilvanya dağlarında, saklanma becerileri ve gerilla yetenekleri nedeniyle yenilmezlerdi. Üç yıl süren savaş sonunda, çarpık bacakları, koca göbeği ve bozuk gözleriyle Valens'in, iyice sallanmaya başlayan otoritesini güçlendirmek için bir gövde gösterisine ihtiyacı vardı. Fakat Athanaric, babasına Roma topraklarına ayak basmayacağına dair büyük yemin ettiğini söyleyince, Valens şartları görüşmek üzere hasmını ayağına çağırarak yerine, sanki barbar lider imparatorun eşitiymiş gibi barış görüşmelerini Tuna nehrinin ortasında demirlenmiş bir teknede yapmıştı. Sağlam sınırların sağlam komşuluklara yol açacağına mutabık kaldılar. Tuna nehri doğal bir sınırdı ve bundan böyle her iki taraf da sınırın karşı tarafına geçmeyecekti.

Yedi yıl içinde ne olmuş da her şey değişmişti? Her tarafta

kaynayan Vizigotlar anlaşma şartlarını ihlal etmek üzereydiler. Fakat bu kez asker kimlikleriyle istilaya değil, çoluk çocuk, genç, yaşlı, hasta tüm ulus olarak iltica talebiyle gelmişlerdi. Pe-ki Valens fikrini değiştirmez ve mültecileri oldukları yerde kal-maya zorlayarak, büyük bir keyifle Athanaric'in umutsuzluğunu seyrederse ne olurdu? Bu kadar basit değildi çünkü bunu yapan Athanaric değildi. Düşman tehdidi söylentileri Vizigotları ayak-landırmıştı ve bu ayaklanma sonucunda Athanaric devrilmişti. Şimdi başlarında yeni bir lider vardı. Trakya'nın verimli vadileri-nin kendisine ve halkına kucak açacağı düşleri gören yeni lider-leri Fritigern, şimdi imparatorun yağmurdan kabarmış Tuna nehrini geçmek için izin dileniyordu.

Eğer şansınız varsa ne olursa olsun gelip sizi bulur. Valens de bu durumu iyi değerlendirip, krizi kendi lehine bir avantaja dönüştürdü. Fritigern umutsuz halkını toparlayıp, hiçbir tehdit oluşturmayacak şekilde Roma'nın yanında birleştirecek kadar zeki bir liderdi. Gerçekte, yalnızca barış içinde yaşayacağına dair söz vermekle kalmamış, aynı zamanda imparatorluk ordusuna daha çok asker vereceğini de taahhüt etmişti. Her iki lider de da-ha önceden örnek olan bir durum olduğunu biliyorlardı. Yıllarca önce bir öncü Got kolonisine, bugünkü adı Edirne olan Adri-anople'e yerleşmek için Tuna'nın güneyinde 250 kilometre kadar ilerlemelerine izin verilmiş, onlar da örnek vatandaşlar oldukları-nı kanıtlamışlardı. Danışmanları Valens'i eski düşmanlarını mül-teciler olarak değil de imparatorluk ordusunu muazzam bir bü-yüklüğe ulaştıracak askerler olarak düşünmesini telkin ediyor-lardı. Valens'in aklı buna yatmış, Gotların silahlarını teslim etme-lerini şart koşmuştu. Got ileri gelenleri güneye doğru ilerlediler. Bırakın engellenmeyi, ulaşım, gıda ve sınır bölgelerinde toprak tahsisi gibi yardımlar bile aldılar.

Böylece, 376 baharı yaza dönerken, ağaç gövdelerinden oy-dukları kanolar ve botlarla, arkalarında atlarını ve arabalarını taşı-yan salları çekerek sığ gölleri ve bataklıkları aşan yoksul Vizigot-lar, Tuna nehrinin alçak kuzey kıyılarına ulaştılar. Karpatlar'la Bal-kan dağlarını ayıran Demir Kapı geçidinin uzağında, sazlıklarla kaplı deltasına ulaşınca kadar geniş yatağında 400 kilometre bo-yunca yavaş yavaş akarak giden nehir önlerindeydi. Mültecilerin

sıkıntısı akıntının gücü değil, genişliği bir kıyıda diğerine 2-3 kilometreyi bulan nehrin yağmurdan kabarmış sularıydı. Karşı kıyıda görünen alçak tepelerin cazibesine kapılarak yüzerek geçmeye çalışan birçoğunun cesedi, akıntıyla nehir boyunca sürüklenip gitti.

Kaç kişiydiler? İmparatorluk yetkilileri gıda mevcudunun ve tahsis edilen toprakların rakamını hesaplamaya çalıştılar; fakat bu çabaları boşunaydı. Ammianus Virgil'den yaptığı alıntıda;

“Boş yere hesap yapmaya çalıştılar

Sayıları Libya çöllerinde rüzgarın uçurduğu kumlar kadar çoktu.”

diyor.

Belki de çok fazla uğraşmamışlardı. Komuta subayları imparatorluğun gözde adamlarından değildi. Bu namussuz, kötü ve pervasız adamlar, Ammianus'a göre, silahsız mültecilerden çıkar sağlamak için planlar kuruyorlardı. Yaptıkları en az kötülük, köpekleriyle insan avına çıkarak esir ettikleri her Vizigot için gıda yardımı almaktı. Dostluğu sürdürmek için uygulanacak iyi bir yöntem değildi bu.

Üstelik burası cennet de değildi. Birçok insan Trakya'nın kırsal bölgelerini bir anda istila edebilirdi. Bu nedenle oldukları yerde kalmalarının sağlanması gerekti. Tuna nehrinin güney kıyıları, pejmürde kıyafetler içindeki insanların barındığı devasa bir mülteci kampına dönüşmüştü. Görünüşe göre, bu durum Vizigotlar için bir beladan kaçıp diğerine yakalanmak anlamına geliyordu. Bu insanlar, kendilerine söz verildiğini düşündükleri toprakları ele geçirmek üzere harekete geçmek için homurdanmaya başlamışlardı. Namussuz, kötücül ve sinsî bölge komutanı Lupicinus, isyanın bastırılması için Galya'dan takviye güçler istedi. Fakat zaman akıp gidiyordu. Vizigotların doğulu kuzenleri Ostrogotlar da tanımlanamayan bu tehditten kaçarak Tuna boylarına kadar gelmişler, sınır savunmasının ne kadar zayıf olduğunu görüp, izin verilmesini beklemeye gerek duymadan sınırı geçmişlerdi bile. Bu yeni dalganın yarattığı sıkışıklık ve sağladığı destekle Fritigern, kendi halkını 100 km. güneye, yerel başkent (bugünkü Varna'nın 25 km. içerisindeki Devnya yakınlarındaki, yıkıntılarının yarısı yok olmuş) Marcianople'e iletmişti. Yaptığı her hareket felakete yol açan

Lupicinus burada, halkları birkaç bin Roma askerle surların dışında tutarken, Vizigot liderlerini görünüşte bir yardım paketiyle ilgili olarak görüşmek üzere mükellef bir ziyafete davet etti. Yayılan dedikodular ve öfkeyle kaynayan ve liderlerinin kendi sonunu getirecek bir tuzağa çekildiğinden kuşkulanan Vizigotlar, saldırdıkları bir Roma bölüğünü etkisiz hale getirip silahlarını ele geçirdiler. Baskının haberi ziyafet masasına ulaşınca, Lupicinus intikam için Fritigern'in maiyetinden birkaçını öldürdü. Muhtemelen hepsini öldürmeyi planlıyordu. Fakat bu intihar demek olurdu; çünkü isyancılar artık bir ordu haline gelmişlerdi. Pratik zekalı Fritigern, barışın yeniden sağlanmasının yalnızca halkına dönüp onları yatıştırılmaya çalışmakla mümkün olduğunu öne sürdü. Başka bir çaresi olmadığını gören Lupicinus, konuğunu serbest bıraktı. Ammianus'a göre Fritigern atına atlayıp, savaş ateşini yakmak için dört-nala koşturmuştu.

Öfkeli Vizigotlar, bütün Aşağı Moezya'yı yakıp, yıkarak yağmaladılar ve silah güçlerini artırdılar. Savaş çok sayıda Romalının ölümü, birçok silah kaybı ve Lupicinus'un yağmalanmış Marcianople sokaklarına çekilmesiyle sona erdi. Ammianus'un belirttiği gibi, İmparatorluk daha önce buna benzer felaketlerin üstesinden gelmişti; fakat bu, yüksek ahlak ve özveri ruhunun, gösterişli, sefih hayat ve yolsuzluklarla elde edilmiş kazanımlar tarafından çürütülmesinden önceydi.

Ve Ammianus şu katıksız ahmaklığı da ilave edebilirdi. Vizigotların Ostrogotlardan destek alabileceğinden korkan Valens, derhal barışçıl ve uzun süredir orada yaşayan Vizigotlardan bir koloni oluşturularak, Adrianople'nin (Edirne) onların idaresine bırakılması emrini verdi. Bizans'a giden yolun üzerindeki Balkan dağlarından dışarıya çıkışı sağlayan en önemli geçit olan Adrianople, tehlike yaratabilecek bir şehir değildi. Valens'in amacı bölgeyi güvene almaktı fakat bunun tam tersini elde etti. Hazırlanmak için iki gün müddet isteyen Gotların bu isteği, yerli halkı Gotlara karşı taşlar ve sopalarla savaşılarak onları topraklarından atmaları için kışkırtan yerel komutan tarafından reddedildi. Bu olay üzerine büyük bir öfkeye kapılan koloniciler, çok sayıda insanı öldürerek şehri terk ettiler ve kendilerini akrabaları olan Gotların kollarına attılar.

377 yılı sonbaharında, Balkan dağlarının sarp vadilerinde güvenli bir yer arayan Got ve bugünkü Romanya ile Bulgaristan'ın Karadeniz kıyıları sırtlarındaki Dobruja'nın kavrulmuş çayırlarındaki Roma orduları çıkmaza girdiler. Gotlar talana devam ederek –evsiz sığınmacıların kendilerini ve ailelerini doyurmalarının tek yolu buydu– Roma ablukasını yardılar ve yönlerini güneşe, bugünkü Türkiye'ye çevirdiler. Ammianus bu tabloyu, gelecekte Balkanlar'da yaşanacak olan dehşeti önceden sezmiş gibi, bebeklerin annelerinin memelerinde katledildiğini, kadınların ırzına geçildiğini; “köle edilen erkekler, evlerinin küllerinde ölünceye dek ağladılar” cümleleriyle aktarmaktadır.

Bu arada, takviye gücü alma ihtimali neydi? Bu konuda çok fazla umut yoktu. İmparatorluğun emrinde yaklaşık 500.000 asker olmasına rağmen, bunların yarısını barbarlardan gelebilecek saldırılar için sınırları koruyan garnizonlar oluştururken, ordunun yalnızca yarısı hareket yeteneğine sahip sahra ordularıyla. Bundan da kötüsü, birlikleri oluşturanların büyük kısmı Romalı olmayan paralı askerlerdi ve herhangi bir hareket emrinin, firar etmelerine neden olma ihtimali çok yüksekti. Bu durumda destek olarak yalnızca, imparatorun yardımcısı ve yeğeni, son iki yıldır Batı Roma imparatoru olan Gratian komutasındaki, Galya sınırındaki birlikler gelebilirdi. Gratian henüz on sekiz yaşında olmasına rağmen, bir lider olarak ünü gittikçe artıyordu; fakat tek yapabildiği, Ren ve Tuna havalisinde düzeni korumaktı. Galya'daki birlikleri Balkanlar'a kaydırma planı sınırlarda yayılmış ve Cermen akınlarının artmasına, dolayısıyla da Gratian'ın tüm dikkatini bunlara yöneltmesine neden olmuştu. Gratian, amcasının yardımına 378 yılından önce koşamayacaktı.

Eğer bu durumda bir Romalı ya da bir Yunanlıya ne olup bittiğini sorsaydınız, alacağınız cevap muhtemelen iki dünyanın; barbarlığın ve medeniyetin karşı karşıya geldiği şeklinde olurdu.

Vatandaşlarına göre, Roma İmparatorluğu toprakları onların dünyası, temelleri, gururları ve tüm yaşamlarıydı. Bir cumhuriyet ve sonra da bir imparatorluk olarak –arkeolojik kazılardan elde ettiğimiz verilere göre– Roma 700 yıldan daha uzun bir süredir buradaydı. Hatta, kökleri efsanevi başlangıç tarihi olarak kabul edilen 753 yılına dayanan Romalılar için daha da uzun bir sü-

redir buradaydı. Romalılar için 377 yılı, ab urbe condita yani “şehrin kuruluşundan bu yana” 1130 yıllık bir geçmişi simgeliyordu. Roma'nın kültürel kökleri, antik Yunan'ın mirasçısı olması dolayısıyla, çok daha derinlere uzanıyordu. Uygarlığı ve konfederasyonu sallarken, Akdeniz kıyılarını boydan boya yönetimi altına almak, güneyde Nil'in ötesine ve kuzeyde Alpler'e, Galya'ya, Ren nehrine, Kuzey Denizi'nin en ucuna, hatta Hadrian'ın 127 yılında dağlık bölgelerde yaşayan barbarlara karşı yaptırdığı surların bulunduğu Avrupa kıyılarının kuzeydeki en uzak noktasında bulunan adalara kadar genişlemek, Roma'nın kaderinde yazılıydı. Hatta 3. yüzyılda, doğu Avrupa'daki gerçek sınırların bir süre için Karpatlar olacakmış gibi görüldüğü dönemde, Tuna'dan öteye, bugünkü Romanya içlerine kadar ulaşan kısa süreli bir ilerleme dahi kaydetmişti.

Fakat, genişlemenin de Romalı olmayanlar ve coğrafyanın zorla kabul ettirdiği bir kendi sınırı vardı. Kuzeydoğuda aşılması zor bir orman engeli vardı. Orman. Bu sözcüğün uyandırdığı korkuyu hissedebilmek için, hayali bir zaman makinesine binip zamanda geriye, Ren nehrinin ötesindeki Avrupa'nın, hâlâ daha büyük, karanlık ormanlık arazilerine neredeyse yaklaşmanın bile mümkün olmadığı, el değmemiş bölgeler halinde olduğu zamana gitmek gerekir. Buralar, orman insanı olmayanlar için tehlikenin ve dehşetin en somut örnekleri, kötü ruhların, insanın içini korkuyla titreten barınağıydı. Romalılar için Etruria'daki Cimini-an ormanları yeterince kötüydü. Alplerin bu kuzey kesimi, barbarlığın ruhunu ta içinde barındırıyordu. Tacitus M.S. 98 yılında, kendi Cermen ülkesinin manzarasını resmetmiş. Anlattığına göre; Ren nehrinin ötesindeki topraklar şekillenmemiş, korkunç, kasvetli yerlerdi. Sözcük yukarıdaki tüm bu hisleri uyandırıyor. Adını, bugünkü Çek Cumhuriyeti olan Bohemya'nın ormanlarını belirten Yunanca terimden alan Hercynian ormanları, Ren nehrinden Elbe nehrine kadar uzanan ağaçlarla kaplı bölgenin bir uzantısıydı. Pliny'ye göre, bu ormandaki meşe ağaçları, dünyanın başlangıcından bu yana ne kesilmiş, ne de budanmıştı. Söylendiğine göre, bölgeyi kuzeyden güneye geçmek için dokuz gün, doğudan batıya kadar olan 500 kilometrelik mesafeyi kat etmek için de 60 gün gerekmekteydi. Julius Sezar'ın sözleriyle; “Bunu, Cermen

ülkesinde o ormanın sonu hakkında bir şeyler duymuş olan herkes teyit eder." Bu ormanda başka yerlerde tanınmayan canavarlar, üç dallı boynuzları olan tehlikeli geyikler, boz ayılar, kurtlar ve Avrupa bizonu da denilen aurochlar yaşardı. Romalılar ve Yunanlılar, Yunanistan'ın bile ormanlık bir bölge olduğu zamanları hatırlayıp, Arkadya ormanları efsanesini düşünürlerdi. Bunlar ne Hercynian ormanları gibi kötücül, ne de o kadar aşılmazdı.

Romalılara göre, bu vahşi bölgede yaşayan ve kendileri de tıpkı yaşadıkları bölge gibi vahşi olan insanlar, bir ağaç gibi topraktan fıskırmış olan Tuisto adındaki ana tanrıçanın soyundan geliyorlardı. Dikenlerle tutturulmuş kumaşlardan yaptıkları uzun pelerinler giyiyor, yaşamlarını avladıkları hayvanlar, meyveler ve süt ürünleri ile sürdürüyorlardı. Bu muazzam arazide yalnızca tek bir şehir yoktu. Söylediklerine göre, yollarla birbirlerine bağlanan, ağaç evlerden oluşan köyler vardı. Tablo o kadar da kötü değildi şüphesiz. Tacitus, orman halkının yalın güçlülüğüne karşın, Roma'nın yumuşaklığını ve çürümüşlüğüne anlatmaya çok hevesliydi. Her şeye rağmen en iyisi, medeni insanların buradan uzak durmasıydı; çünkü buraları keşfetmeye yeltenmek, korkunç bir alın yazısını göze almak demektir. M.S. 9 yılında, Publius Quintillius Varus 25.000 adamıyla birlikte Almanya'nın kuzeyinde Ren ve Weser nehirlerinin arasındaki Teutoburg ormanlarına girmiş, adamları burada bataklıkların ve ağaçların arasından bir anda peydahlanan mızraklı Cheruscanlar tarafından pusuya düşürülüp, katledilmişti. Bu yıkımı gören Varus, kendi kılıcının üzerine atılarak yaşamına son vermişti.

Şüphesiz, aradan geçen 300 yıl içinde çok şey değişmişti. Tacitus'un devrindeki sarışın, ihtirash, fıçılarla bira içen devler olarak betimlenen kabile savaşçıları, çok uzun bir süre önce ortadan yok olmuş ya da Saksonlar, Franklar ve Alemanniler gibi geleceğin uluslarının türeyeceği daha büyük gruplara karışıp gitmişlerdi. Ormanlar, bir düzine kabile tarafından çok zaman önce paylaşılmıştı bile. Günümüzle kıyaslırsak, çok büyük bir kısmı hâlâ daha el değmemiş vaziyette kalmıştı. Buralar sihir ve gücün tarih öncesi dünyası, ölüm ve yaşamın kaynağı, avın ve avcının, içinde çocukların kaybolduğu, cadıların olduğu, ağaçlarında ruhların yaşadığı ikametgahıydı.

Eğer imparatorluğun en uçtaki sınırlarını ormanlar belirlediyse, Tuna'dan geriye doğru çekilmesi de çöküşünün başlangıcını işaret ediyordu. 4. yüzyılın sonlarında, kimsenin aklında Tuna'nın öte yakasındaki Dacia'nın geri alınması ve Cermen ormanlarının istila edilmesi fikri yoktu. Çok geçmeden Britanya terk edilecek, Hadrian'ın surları eski şaşaalı günlerin bir anısı olarak kalacaktı. Bir zamanlar hepsi Roma'dan imparator ve Senato tarafından yönetiliyorlardı. Şimdiyse, senato sadece içi boş bir kabuktu ve asıl güç ordunun elindeydi. Bu arada imparator da bazı seferleri karargahtan ya da Treves, Milano ve Ravenna'daki ikametgahlarından idare ediyordu.

Bu devasa vücudun asıl hastalığı, bölünmenin ortaya çıkarıldığı sorundu. Constantine 330 yılında kendi Yeni Roma'sını kurduğunda, burasının yeni kabul ettiği dini Hristiyanlığın kalbi ve yeni birliğin sembolü olduğunu düşünüyordu. Gerçekten de bundan sonra Latince konuşulan batı imparatorluğu, Yunanca konuşulan (her ne kadar büyük kısmı iki dil kullansa da) doğu kanadıyla bir birlik oluşturmaya başlamıştı. Bizans'ın yükselişi Roma'nın çöküşünü simgeliyordu.

Constantine Karadeniz'deki kayalık yarımada üzerinde yer alan küçük, antik kenti Roma'nın yeni versiyonu haline getirmeye karar vermekle son derece isabetli bir seçim yapmıştı. Her ne kadar imparatorluğun oynak doğu sınırlarını güvence altına almak için, yarımadanın Roma'dan çok daha uygun bir üs olduğunu görmek için kahin olmaya gerek olmasa da söylendiğine göre bu kararı alırken Constantine'e Tanrı rehberlik etmişti. Eski Bizans'ın küçük kenti, bu kayalık yarımadanın en ucunda yer alıyordu. Constantine bölgeyi iki kilometre uzunluğunda surlarla çevirdi ve yeni başkentine bir zafer takı, ilk büyük Hristiyan kilisesini ve mermerlerle kaplı bir forum inşa ettirdi. Forumun üst kaidesinde bir Apollo heykeli ile Constantine'in kendi büstünün yer aldığı 30 metre yüksekliğindeki sütunu, Mısır'dan getirtilmişti. Geçit törenleri ve yarışlar için inşa edilen hipodrom, spiral bir merdivenle kabul törenlerinin yapıldığı büyük salonlara, bürolara, yaşama alanlarına, banyolara ve kışlalara bağlanıyordu. Burada yüz yıllık bir zaman dilimi içinde 1 okul, 1 meydan, 2 tiyatro, 8 halk banyosu ile 153 özel banyo, 52 revak, 5 tahlil amba-

rı, 8 su kemeri ve sarnıç, yasama ve yürütme organlarına ait 4 toplantı salonu, 14 kilise, 14 saray ve sıradan halk için 4.388 ev inşa edilecekti. O zamana dek neredeyse tüm bu yapıların etrafı, denize bakan kısımlar da dahil olmak üzere surlarla çevrilmişti. Yalnızca (sadece bir kez 1203 yılında, IV. Haçlı seferi sırasında haçlı askerlerinin taşlarla doldurdukları bir geminin burnuna bağladıkları dev bir makasla kestikleri) devasa bir zincirle korunan Haliç kıyıları duvarların dışındaydı.

Şehrin güzelliği ve hızla imar edilmesi, Constantine'in başkentini bir ihtişam sembolü yapmıştı. Bir kuşak sonra kurucusunun arzuladığının tam tersi bir sonuca yol açmıştı. Birliğe değil, bölünmeye ve bu durum imparator Valentinian tarafından da pekiştirilmişti. Valentinian etkileyici bir karakterdi –şampiyon bir güreşçi, büyük bir asker, ülke savunmasında son derece enerjik ve görevine bağlıydı– ve imparatorluğun çıkarlarına en uygun adımın, her birisi kendi savunmasını sağlayabilecek kapasitede, iki tane alt imparatorluk kurmak olduğuna karar vermişti. 364 yılında kardeşi Valens'i, ilk doğu imparatoru olarak göreve getirirken, kendisi de Batı'nın kontrolünü ele almıştı. Bu işe yarayabilir, birliği tehdit eden oluşumları kontrol altına alabilirdi. Hiçbir işe yaramadı. İmparatorluk her ne kadar hâlâ tarihi ve ailevi bağlarla bağlı gibi görünüyorduysa da bölünme başlamıştı. İki başkent, iki dil ve (her biri paganizmin alt inançları ve Hristiyan inancına aykırı düşünceleriyle savaşıyor) iki inanç.

Bu, içeride ve dışarıda boğuşulan düşmanlara karşı sağlam bir birlik değildi. Doğudaki rakip büyük bir imparatorluk olan Pers Krallığı, Afrika'da Mağribi isyancılar ve Kuzey Avrupa ve İç Asya'da yerleşmiş barbarlardı. Ardı arkası kesilmeyen barbar akınlarına karşı Roma –Roma terimi duruma göre kimi zaman Bizans'ı da kapsıyor, kimi zaman da kapsamıyordu– kendisini müzakereler, rüşvet, karşılıklı evlilikler, ticaret ve son olarak da kontrollü göçlerle sağlanan dış güçler üzerine inşa edilmiş bir dizi stratejiyle savunmayı deniyordu. Kontrollü göçler, en sonunda saldırıları kırabilmeyi mümkün kılan tek yol haline gelmiş ve aynı zamanda da bozulmayı had safhaya çıkarmıştı. Barbarlar çok yetenekli savaşçılardı, bu da onları kullanmayı mantıklı kılıyordu. Ne var ki bu durum her iki taraf için şaşırtıcı sonuçlar doğu-

ruyordu. Düşmanlar müttefik oluyor ve bu da sık sık kendi akrabalarıyla savaşmalarıyla sonuçlanıyordu. Barışın bedeli daima çöküşün devam etmesi oluyordu. Barbarların katılımıyla ordu güçleniyor, fakat onlara ödeme yapılabilmesi için vergiler artırılıyordu. Yönetimdeki güvensizlik gittikçe artıyor, yozlaşma her tarafa yayılıyordu. 4. yüzyılın sonlarına gelindiğinde imparatorluğun sınırları, içinde doğrudan ya da kurdukları geçici ortaklıklar vasıtasıyla saldıran barbarların cirit attığı, zayıflamış bir bağışıklık sistemini andırıyordu. Bu arada –siyasi otoritenin nihai arabulucusu ve sınırların koruyucusu olan– ordunun durumu da her an bu yaşlı gövdede açılan yeni yaralardan akan kanı pıhtılaştırmak için oradan oraya koşan ve hiçbir zaman yeterli sayıda olmayan trombositlere benziyordu.

İmparatorluğun tüm düşmanları sınırdakiler ya da sınır ötesindekilerle sınırlı değildi. Constantine'in yüzyılın başlarında Hristiyanlığı kabul etme kararı almasıyla, yeni başkent taht kavgalarıyla ilgili olarak yaşanan çekişmelerin meydana getirdiği bölünmenin merkezi haline gelmişti. Hristiyanlar doğal olarak –kendisini çok çabuk toparladığını kanıtlamış olan– paganizmle savaşıyorlardı. Buna ek olarak Hristiyanlar birbirleriyle, Tanrı'nın bir şekilde baba-oğul-kutsal ruh, bir şekilde de hem insan hem ilah olması hakkında şiddetli kavgalar ettikleri karşıt görüşlülerle de çekişiyorlardı. Bunlar, tarihte kilise doktrini üzerine yapılan ilk kavgalardı. Hiç kimse bu gizemi çözemiyordu. Çözülmemesi karşıt inançta olanların ortaya kesin yargılarla çıkmasını ve yeni bir tür Ortodoksluk adına savaşıp, karşıtlarına Ortodoks olmayanlar ve kafirler yaftalarını yapıştırmalarına engel olmuyordu.

En çok karşı çıkılan görüş, İskenderiyeli rahip Arius'un İsa'nın tamamen bir insan –bir bakıma Tanrı'nın evlatlığı– olduğunu ve böylece ilahi bir yanı olmadığını, bu nedenle de babasından daha düşük seviyede olduğunu iddia ettiği görüştü. Bu görüş doğu imparatorlarına, özellikle de Valens'e cazip gelmişti. Bunun nedeni de muhtemelen, bu görüşün hiçbir batı imparatoru tarafından kabul görmemesiydi. İşte Gotların ilk olarak kabul ettikleri, Hristiyanlığın bu şekliydi.

Valens'in 378 yılı yazında Constantinople'dan çıkarak kuze-

ye ilerleyip, bir zamanlar rakibi ve imparator yardımcısı olan hırslı yeğeni Gratian ile birleşerek tekrar savunmaya hazırlandığı, işte bu görkemli, muazzam ve hastalıklı yapıydı. Şimdiyse, Valens'in hırpalanmış egosu dizginleri ele almıştı. Gratian'ın yardımını isteyen bu adam, yeğenin başarısını kıskanmaya başlamış, kendi başına bir başarı kazanmak için can atar olmuştu. Temmuz ayında güneye, Adrianople'e doğru yola çıkan Valens'in öncüleri Got ordusunun yaklaşmakta olduğunu, sayılarının 10.000 civarında, dolayısıyla 15.000 kişilik kendi ordusundan daha az olduğunu bildirmişlerdi. Adrianople önlerine geldiğinde, karargahını Maritsa ve Tundzha nehirlerinin birleştiği kavşağın yanına kurmuş, etrafını da birkaç gün içinde bir hendek ve çitlerle çevirtmişti. Tam o sırada, Tuna'nın kuzey kesimlerinden, Gratian'ın amcasına yazdığı bir mektubu iletmek üzere bir subay çıkagelmişti. Gratian mektubunda amcasına destek güçleri gelmeden, aceleyle bir şey yapmaya kalkışmamasını söylüyordu. Bunun üzerine Valens bir savaş konseyi topladı. Konseydekilerin bazıları Gratian'ın fikrini paylaşırlarken, diğerleri Gratian'ın, Valens'in tek başına elde edebileceği zafere ortak olmak istediği dedikodusunu yayıyorlardı. İkinci görüş Valens'e daha gerçekçi görünmüştü. Savaş hazırlıkları sürdürülecekti.

Bir savaş ihtimaline karşı tetikte duran Fritigern, karargahını Tundzha nehrinin 13 kilometre kuzeyine kurmuş, etrafını da savaş arabalarıyla çevirmişti. Emrinde yalnızca savaşçılar değil, aynı zamanda tüm sivil halk da yer alıyordu. Yaklaşık 30.000 kişi ve hareket ettirilmesi oldukça güç bir araba topluluğu, ki bunların hepsi de az önce bahsettiğim gibi karargahın etrafını kuşatmıştı. Arabaları yeni bir düzene çevirmek için en az bir gün lazımdı. Etkin bir şekilde –kendilerine engel olacak olan arabalardan uzakta– savaşabilmek için Fritigern'in yardıma ihtiyacı olacaktı. Bu nedenle ağır zırhlarla donatılmış Ostrogot süvarilerini ön saflara yollamıştı. Bu arada, zaman kazanmak amacıyla, kendi kamp yeriyle Romalılarinki arasında kalan güneşten kavrulmuş buğday tarlalarını yakmak için öncülerini, imparatorluk karargahına bir mektup iletmek için de bir haberci göndermişti. Evet, yanlış okumadınız, bir haberci. “Barbar” liderler Roma dünyasıyla iletişim kurmak için iyi derecede Latince bilen yazmanlar kul-

lanırlardı. Bu uzun mektubu bir Hristiyan papazı götürmüştü. Papaz, muhtemelen Vizigotlar'ı Hristiyanlığa döndürmeye çalışan bir misyonerdi. Mektup mevcut duruma; toprak ve doğudan yaklaşan kasırgaya karşı koruma karşılığında, barış haline geri dönülmesini öneren resmi bir ricaydı.

Valens bunu kabul edemezdi. O, zaferin meyvelerini istiyordu. Fritigern ölü ya da diri ele geçirilecek, Gotlar sindirilecekti. Ciddiye alınacak kadar önemli biri olmadığını söyleyip aşağıladığı papazı, mektuba yanıt vermeden kovdu.

Ertesi sabah, 9 Ağustos'ta Romalılar hazırды. Yedek çadırlar, hazine sandıkları, imparatorluğa ait giysiler gibi gereksiz tüm eşyalar, güvende olmaları için Adrianople'de bırakılmış, süvariler ve piyadeler 13 kilometre ötedeki Vizigot karargahına doğru yola çıkmıştı. Kavrulan topraklarda, kızgın güneş altında, zırhlı askerleri serinletecek en ufak bir esintinin dahi olmadığı kısa, fakat zor ve yorucu bir yürüyüşü.

Romalılar birkaç saatlik bir yürüyüşten sonra, arkalarından vahşi savaş çığlıkları ve Got atalarına methiyeler düzen ilahilerin yükseldiği, bir araya toplanmış arabalara varmışlardı. Bu zorlu yürüyüş Romalıların düzensiz bir biçimde yayılmalarına neden olmuştu. Süvarilerin bir kanadı en önde, piyadeler de onların arkasında ve diğer kanadın önünü tıkayacak şekilde ilerliyorlardı. Barbarların şamatasını bastırmak için silahlarını ve kalkanlarını gürültüyle birbirlerine vurarak, yavaş yavaş düzene girdiler. Tüm bu manzara ve kopan patırtı, hâlâ yardım bekleyen Fritigern'in cesaretini kırmıştı. Biraz daha zaman kazanmak için bir kez daha barış talebinde bulundu ve Valens, rütbece çok düşük olduğunu söylediği elçileri bir kez daha geri gönderdi. Ostrogot süvarilerinden hâlâ daha eser yoktu. Fritigern'in bir diğer barış mesajı gönderme zamanı gelmişti. Bu defa ödülü artırmıştı. Valens'e, eğer üst düzeyde bir elçi sağlarsa, görüşmelere bizzat kendisinin katılacağı haberini ilettili. Valens bu defa kabul etmişti. Uygun bir gönüllü bulundu ve zafere susamış bir grup süvari eşliğinde Fritigern ile görüşmek üzere yola koyuldu. Süvariler, muhtemelen Vizigot saflarından birine ani bir saldırı düzenlemişlerdi ki, gönüllü diplomat derhal geri çekildi. Tam zamanında çekilmişti, zira Ostrogot süvarileri vadi boyunca dörtnala ilerliyor-

lardı. Romalı süvariler bu yeni tehdidi bertaraf etmek için ileri atıldılar.

Fritigern'in beklediği de buydu. Arabaların arasından fırlayan piyadeler ortalığı ok ve mızrak yağmuruna tutuyordu. İki ordu gürültüyle birbirine girdi. Kalkanlar, kırılan mızraklar ve oklar birbirlerine öyle kilitlenmişti ki, askerler karşıdakine vurmak için kollarını bile kaldıramıyorlar, bunu bir şekilde başarabilenler ise yeniden indirmek zorunda kalıyorlardı. Savaş alanını boğucu ve kör edici, yoğun bir toz bulutu kaplamıştı. Savaş alanının dışındaki Vizigot okçuları ve mızrakçılarının nişan almaya ihtiyaçları yoktu. Rasgele atılan her ok ya da mızrak, toz bulutunun içine dalıyor ve mutlaka bir hedefi buluyordu.

Derken, kendilerini engellemek için önlerine çıkan Roma atlılarını ezip geçen süvariler çıkageldi. Savaş baltaları, sıcaktan bitkin düşmüş, zırhlarının ağırlığı altında ezilen ve savaş alanını kaplayan kan gölü içinde kayıp duran piyadelerin miğferlerini ve zırhlarını parçalıyordu. Bir saatin sonunda, hayatta kalan Romalılar parçalanmış cesetlerin üzerinde tökezleyerek kaçmaya başlamışlardı. "Bazıları kendisini öldürenin ne olduğunu dahi bilmeden öldü" diye yazmış Ammianus. "Kimileri kalabalıkta ezilip ölürken, kimileri de kendi arkadaşları tarafından öldürüldüler."

Güneş battığında, savaş alanındaki gürültü yerini sessiz, mehtapsız bir geceye bırakmıştı. Roma ordusunun üçte ikisi –muhtemelen 10.000 kişi– ölmüş, cesetleri at leşleriyle birbirlerine karışmıştı. Karanlığa gömülmüş olan tarlaları, şimdi hayatta kalan ve yanmış olan ürünlerin içinde ve Adrianople'e giden yolda ilerlemeye çalışanların peşini takip eden yaralıların feryatları, hıçkırıkları ve inlemeleri dolduruyordu.

Valens'in akıbetinin ne olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Savaş sırasında bir ara muhafızları tarafından terkedilmiş ya da kaybolmuş ve kendisini ordunun en disiplinli ve en tecrübeli askerlerinin yer aldığı alayın ortasında bulmuş, onlarla direnmeye devam etmişti. Bir general takviye güçlerini çağırmak için atını sürmüş fakat gittiğinde hepsinin kaçtığını görmüştü. Bundan sonrasını bilen yoktu. Kimileri güneşin batışından hemen sonra isabet eden bir okla öldüğünü söylüyordu. Ya da muhtemelen yakınlardaki sağlam kalmış çiftliklerden birine sığınmıştı ve etra-

fı kuşatılıp –pencereden kaçıp neler olduğunu anlatan bir kişi hariç– evin içindeki herkesle birlikte yakılmıştı. Hikaye böylece Ammianus'a kadar ulaştı. İmparatorun cesedi hiçbir zaman bulunamadığı için bunu ispatlamaya imkan yoktu.

Şiddet devam etti ve imparatorluk buna hiçbir karşılık vermedi. Vizigotlar asker kaçaklarından ve hapisane firarilerinden Adrianople'de neler saklandığını öğrenmişlerdi. Şafak vakti, savaş alanının ilerisinde, Adrianople'e sığınarak kendilerini güvene almak için ilerleyen hayatta kalmış Romalıların hâlâ daha taze olan izlerini takip ederek ilerlediler. Fakat sağ kalanlar için güvende olabilecekleri bir yer kalmamıştı. Hiç beklemedikleri bir kuşatmaya hazırlanmak için aceleyle toplanan ve savunma güçlerinin zayıflamasından korkan savunucular, düşmandan kaçan arkadaşlarına şehrin kapılarını açmayı reddetmişlerdi. Öğle vakti geldiğinde, dehşete düşmüş kaçaklar etrafları Vizigotlar tarafından sarılarak kısıtıldılar ve teslim olan yaklaşık 300 kişi dışında, oracıkta katledildiler.

Şehrin şansına, çıkan bir fırtına Vizigotlar'ı arabalarının yanına çekilmeye zorlayarak saldırıyı engelledi. Bu, şehri savunanlara kapıları kayalarla desteklemeleri ve kuşatma okları ile mancınıklarını hazırlama fırsatı verdi. Vizigotlar ertesi gün şehre saldırdıklarında, yüzlercesi mancınıklarla fırlatılan kayaların altında ezilerek, mızrak boyunda oklarla delik deşik olarak ve surlardan atılan taşlarla parçalanarak öldü.

Vizigotlar saldırmaktan vazgeçip, kırsal bölgelerdeki daha kolay hedeflere yönelerek, Bizans kapılarına kadar 200 kilometrelik yol boyunca önlerine çıkan her yeri talan ederek ilerlediler. Bizans önlerine geldiklerinde, saldırı surların görünüşü ve dehşet verici bir olay nedeniyle sona erdi. Şehir kendisini savunmaya başladığı sırada, açılan kapılardan bir Sarazen bölüğü aniden dışarıya fırladı. Üzerlerinde bir peştamaldan başka bir şey olmayan ve sadece bir kılıç taşıyan bu korkutucu savaşçılardan bir tanesi hızla kargaşanın arasına dalarak, en yakınındaki Got'un gırtlaklarını bir kılıç darbesiyle parçaladı ve yere düşmekte olan cesedi yakalayarak, şah damarından fişkıran kanı emdi. Bu hareket tüm Gotların cesaretini kırmaya yetti ve onları kuzeye doğru çekilmeye zorladı.

Bundan sonraki dört yıl boyunca devam eden savaş, Gotların en başta önerdikleri; Tuna nehrinin güneyindeki topraklar, yarı bağımsız bir statü ve Roma için kendi liderlerinin komutasında savaşmaları şartıyla kabul edilen bir barış antlaşmasıyla sona erdi. Fakat, bu uzun sürmeyecekti; çünkü, Gotlar sürekli hareket halinde olan bir kavimdi ve tarihin o zamana kadar gördüğü en büyük barbar göçü imparatorluğun altını oymaya başlayacaktı. Adrianople'de savaşan bir Vizigot, bir diğer isyanda ortaya çıkabiliyor, imparatorluğun içlerine doğru yavaş yavaş ilerliyor, 410 yılında Roma'yı kısa bir süre için zaptediyor, Pireneler üzerinden ilerleyerek, aynı dağlardan barışı bulmak için Fransa'nın güneybatısına son kez geriye dönüyordu.

Tüm bu kaos –mülteci krizi, ayaklanma, Adrianople felaketi, Bizans'a yapılan saldırı, bir türlü sağlanamayan barış, barbarların neden olduğu erozyon– doğudaki “bilinmeyen bir ırk” tarafından başlatılmıştı. İmparatorluktan tek bir kişi dahi, hatta barbarların en yakınlarındakiler bile bunlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Belki de bilmeleri iyi olurdu. Çünkü Ammianus'un bahsettiği gibi, Fritigern'in yardımına gelen atlıların bir bölümü de –sayıları birkaç yüz kişiden fazla değildi– hafif silahlarla donatılmış bu atlı okçulardı ve muhtemelen asıl Got gücünün öncülerini olarak görev yapıyorlardı. Bir önceki yıl Romalıları geri çekilmeye zorlayarak Gotların Trakya'ya ilerlemelerini sağlayan da bunların gelişi olmuştu. Hiç şüphe yok ki, bir çapulcu ve ajan güruhu olarak, düşman saflarını taciz etme işini büyük bir ustalıkla başarıyorlardı. Eğer Adrianople önlerindeki savaşta yer almış olsalardı, hiç kimse hafif zırhlarla donanmış bu birkaç kaba saba askere dikkat etmez, ancak yaptıkları talan sırasında fark edilirdi. Derken birkaç şehir düştüğü ve bu nedenle talan edilecek çok fazla şey kalmadığı için ortadan yok oldular. Ancak giderken yanlarında bir başka hazineyi de götürmüşlerdi: Bilgiyi. Batı'nın neler teklif ettiğini bizzat görmüşlerdi. Roma'nın, Hannibal'ın 160 yıl önce Romalıları bozguna uğratışından beri, yaşadığı en kötü günlere şahit olmuşlardı. Hatta Roma'nın gelecekte ağır atlı süvarilere bağımlı olacağını da tahmin etmiş olmalıydılar ve kendilerinin de çok iyi bildikleri gibi, bu tür bir savaş onların tarzıyla hiç uyuşmuyordu. Roma'nın yaşadığı büyük sorunlara şahit ol-

JOHN MAN

muşlardı: Delik deşik olmuş sınırlarının güvenliğini sağlamakta çektiği zorluğa, vur-kaç taktiği uygulayan gerillalarla savaşmak için geniş bir ordu toplayıp bunu sevk etmekteki imkansızlığa, barbarlarla karşılaştıklarında uygar olanların kendini beğenmişliklerine. İmparatorluğun Balkanlar'daki tüm toprakları kargaşalığa teslim olmuşken, bu çevik atlı okçular çaldıkları birkaç parça mal ve edindikleri hayati önem taşıyan bilgilerle –imparatorluk zengindi ve imparatorluk savunmasızdı– dörtnala kuzeye ve doğuya çekilmişlerdi.

Hafif zırhlar kuşanmış ve hızlı hareket yeteneğine sahip bu atlılar, Orta Avrupa'ya ulaşan ilk Hunlar'dı. Gotları Tuna'nın ötesine uçuran fırtınayı yaratanlar da bunların akrabalarıydı. Kısacası, son derece merhametsiz liderlerinin komutasında, kendileri de Tuna'yı geçip imparatorluğun çökmesiyle sonuçlanacak sayısız eylemde bulunmuşlardır. Hunların yaptıkları yanında, Gotların yaptıklarının adı bile alınmaz.

ASYANIN DIŞI



ATILLA'NIN HALKININ NEREDEN GELDİĞİNİ HIÇ KİMSE BİLMİYORDU. İNSANLAR, onların bir zamanlar dünyanın bilinen sınırlarının ötesinde bir yerlerde, Maeotic bataklıkların –Azak denizinin sığ ve alüvyonlu bölgeleri– doğusunda, bu iç denizi anasına, yani Karadeniz'e bağlayan Kerç boğazının diğer yakasında yaşadıklarını söylüyorlardı. Oraya neden ve ne zaman gelmişlerdi? Bu sorunun cevabı tam bir muamma ve tüm boşlukları folklor tarafından doldurulmuştu.

Bir zamanlar Gotlar ve Hunlar, aralarındaki Kerç boğazı ile ayrılan iki komşuydu. Boğazın iki tarafında, Gotlar batı tarafındaki Kırım'da, Hunlar da Kafkas dağlarının kuzeyindeki düzlüklerde yaşadıkları için birbirlerinin varlıklarından habersizdiler. Bir gün bir at sineği tarafından ısırılan bir Hun ineği, çamurlu sular da boğazın karşı yakasına doğru deli gibi koşmaya başladı. Bunu gören ve bataklıkların içinde ineğin peşinden koşmaya başlayan bir çoban karşı taraftaki ülkeyi keşfetti ve geriye dönerek, gördüklerini tüm kabileye anlattı. Duydukları karşısında öfkelenen kabile üyeleri, derhal batıya doğru yola çıktılar. Bu hikayenin açıklayıcı hiçbir tarafı yok; çünkü birçok klan ve kültür, başlangıçlarını anlatırken bir hayvanın yol göstericiliğine dair hikayelerden bahseder. Şüphe çekecek kadar benzer bir hikaye de

uzun zaman önce İo, sevgilisi Zeus tarafından bir ineğe çevrilen rahibe hakkında anlatılan bir hikayedir. İneğe dönüşen İo, bir at sineği tarafından ısırılınca koşarak İç Asya'dan kaçır. Tüm bu boğazlardan geçer, denizlerde yüzer ve Yunanistan üzerinden ilerleyerek en sonunda Mısır'a ulaşır. İo'nun soyundan gelen ve daha sonra kıtaya adını verecek olan Avrupa'yı bir medeniyet kurmak üzere kıtaya getiren de boğa kılığına girmiş Zeus'tur. Bu yüzden, Hunlar hakkındaki bu türden hikayelerin hiçbir doyuruculuğu yoktur. Boşlukları doldurmak için, batılı yazarlar ortaya aynı derecede çılgınca, düzinelerle kuramla çıkmışlardır. Hunlar Tanrı tarafından ceza olarak gönderilmişlerdi. Truva savaşında Aşil'le savaşmışlardı. Antik çağ yazarları tarafından adlandırılmış bir Asya kabilesiydiler ve bu adlardan 'İskit' adı en popüler olmuştu. Bu unvan barbar kabilelerine en çok verilen addı. Gerçekse, hiç kimsenin gerçeği bilmediği fakat cehaletini kabullenmeye de yanaşmadığıydı. Aynı zamanda, yazarların yapıtlar hakkındaki bilgilerini göstererek caka atmalarını sağladığı için de önemliydi. Okuryazar olan herkesin bildiği gibi, medeniyetin barbarlardan geldiğini belirten, edebiyatın ta kendisiydi. Eğer bir Romalı olarak İskitlerden ya da Massegetae'den bahsettiğiniz takdirde, Hunların bomboş olmalarına karşın, siz en azından kendi Herodot'unuzdan haberdarsınız demektir.

Hunların hışmına kurban giden kabileler de daha bilgili değillerdi. Got tarihçi Jordanes'e göre, bir Got kralı varlıklarını öğrendiği birkaç cadıyı Asya'nın derinliklerine sürmüştü. Cadılar burada iblislerle çiftleşerek 'gelişmemiş, kötücül ve küçük bir kabile' oluşturmuşlardı. Bunların insan konuşmasına çok az benzeyen fakat hiçbir kayıt tutmaya olanak vermeyen bir dilleri vardı. Avcılar Kerç boğazında bir geyiğin (hikayenin bu versiyonunda inek, at sineği ya da çoban yok) peşine düşüp ilerlemeye başlayınca, bu kabilenin yayılması da başlamış ve böylece zavallı Gotların karşısına çıkmışlardır.

Akademisyenler bu tür boşluklardan hoşlanmazlar. Bu nedenle Fransız Sinoloji bilgini Joseph de Guignes bu boşluğu doldurmaya soyunmuştur. De Guignes adı akademik makalelerde sık rastlanan bir isimdir. De Guignes bundan daha fazlasını hak ediyor; çünkü Hunlar hakkındaki teorisi, ortaya attığı günden

beri bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Şimdilerde yeniden gündeme gelmiş olan bu teori gerçek bile olabilir.

1721 yılında doğan de Guignes, Paris'teki Royal Library'ye doğal diller çevirmeni olarak atandığında henüz yirmili yaşlarındaydı ve bu diller arasından Çince özel uzmanlık alanı olmuştu. Kısa zamanda imzasını attığı muazzam başarı, de Guignes'in şöhretini bir anda artırmış, bu engin bilgi sahibi adam hakkındaki haberler anında Manş boyunca yayılmıştı. 1751 yılında henüz 29 yaşındayken, Londra'daki Royal Society'ye seçildi. O zamana kadar seçilmiş en genç ve tek yabancı üyeydi. Bu onuru, kendi deyişle 'herkesin aradığı her şeyi bulabileceği önemli bir kitaba' borçluydu. Kitabı yayınlamaya hazır olduğunu düşünüyordu fakat bu o kadar da kolay olmadı. Kitabın yayına hazırlanması için beş yıl, yayınlanması için de iki yıl gerekecekti: "Histoire générale des Huns, des Turcs et des Mogols" 1756-1758 yıllarında beş cilt olarak yayınlandı. Royal Society'deki centilmenler bu gecikmeyi hoş görüyle karşıladılar; çünkü de Guignes, Enlightenment hareketinin(*) parlayan bir yıldızı olarak ortaya çıkmak üzereydi. De Guignes, Manş'ın diğer yakasıyla bilgi ve eleştiri değiş tokuşuna en büyük katkıyı sağlayan bilim adamıydı. Bu değiş tokuş, 1740'larda Ephraim Chambers'in Cyclopaedia'sının ve ekinin Denis Diderot editörlüğünde, de Guignes'in Royal Society'ye seçildiği yıl ilk baskısının yapıldığı, büyük Encyclopédie olarak çevrilmesine öncülük etmiştir. Aslında de Guignes kitaplığının sınırları dışına asla çıkmamış, çağdaşlarının eleştirel ruhuyla hiçbir zaman özdeşleşmemiştir. Onun en önem verdiği düşüncesi, tüm doğu halklarının -Çinliler, Türkler, Moğollar, Hunlar- aslında tufandan sonra doğuya yönelen Nuh'un soyundan geldiğini kanıtlamaktı. Bu düşünce onda bir saplantı haline gelmiş ve sonraki kitabının da konusu olmuştu. Bu kitap kuşkucuların çarçabuk ve keskin bir cevap vermesine, eleştirilerden etkilenmeyen de Guignes'in de karşı bir cevapla yanıt vermesine neden olmuştur. De Guignes ölümüne kadar geçen sonraki 50 yıl boyunca bu

(*) Enlightenment: 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ve Tanrı, neden, doğa ve insanlıkla ilgili fikirleri, sanat, felsefe ve siyasette devrim niteliği taşıyan oluşumlara ilham kaynağı olan bir dünya görüşü içerisinde harmanlayan entelektüel akım. (Ç. N.).

eleştirilere kulak asmaz tavrını sürdürmüştür. De Guignes'in öyküsü İngilizce'ye hiçbir zaman çevrilmemiştir.

Fakat teorisinin bir yönü kök salmış ve gittikçe gelişmiştir. De Guignes'e göre Attila'nın Hunları; 'Hing-nou' ya da Hsiung-Nu adlarıyla tanınan ve günümüzde Xiongnu olarak anılan ve muhtemelen Türk kökeninden gelen, Çinli olmayan bir klanın soyundan geliyorlardı. Asırlarca kayıt altına bile alınmamış önemsiz akınlardan sonra, bu insanlar M. Ö. 209 yılında (Moğolların tarih sahnesine çıkmalarından çok uzun yıllar önce) merkezi şimdiki Moğolistan olan göçebe bir imparatorluk kurmuşlardı. De Guignes, Hiongnou'nun Hunlar olduğunu açık bir şekilde ortaya koyarak, teorisini hiçbir zaman tartışmamıştı. İlk kitabı 'History of the Ancient Huns' da, doğruluğu kanıtlanmamış bir kaynağa göre, konusunun menzilini birkaç yüzyıl ve birkaç bin kilometre kadar fazlaca yaymıştır.

Bu çok ilgi çekici bir teoriydi; çünkü 18. yüzyılda bu insanlarla ilgili olarak en azından bazı şeyler biliniyordu ve o zamandan bu yana hatırı sayılır bilgiler ilave olmuştur. Aslına bakarsanız çok fazla bilgi eklenmiştir. Öyle ki, sadece bunların hatırına bile, Hunların batıya, zenginliğin yeni kaynağına doğru yola çıktıklarında nelerden yoksun olduklarını ve neler elde etmeyi umduklarını anlamak için, Xiongnu'yu daha ayrıntılı incelemeye değer.

Xiongnu Çin'in iç Asya sınırlarının ötesinde imparatorluk kuran, insanlık tarihi için oldukça yeni bir yaşam tarzını kendi çıkarı için geniş ölçekte kullanan ilk klandı. Gerçek insanlar olarak geçirdiğimiz 100.000 yılın % 90'ında, yaşam tarzını mevsim değişikliklerine göre düzenleyen, hayvanların göçlerini ve bitkilerin doğal gelişimini izleyen avcı-toplayıcılardık. Yaklaşık 10.000 yıl önce, son büyük buzulun kopmasıyla sosyal yaşam oldukça hızlı bir şekilde ve iki yeni sistemin doğmasına yol açacak şekilde değişmeye başladı.

Bu sistemlerden bir tanesi, ortaya günümüz dünyasını tanımlayan nüfus, gelişme, zenginlik, boş zaman, şehirler, sanat, edebiyat, sanayi, büyük savaşlar, hükümet gibi çoğu sabit, kentsel toplumları medeniyetle eşdeğer hale getiren sembollerin çıkmasına neden olan tarımdı. Bunun yanı sıra, tarım aynı zamanda evcil hayvanların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Evcil hayvanla-

rın ortaya çıkmasıyla, tarım yapmayan toplumlar tamamen farklı bir yaşam biçimi, göçebe çobanlık ya da bilinen adıyla pastoral göçebelik yaşam biçimini geliştirmişlerdir. Bu çobanları Mançurya'dan Macaristan'a kadar uzanan yeni bir dünya, bir otlak okyanusu ya da stepler bekliyordu. Çobanların develeri ve koyunları nemli bölgelerden uzak tutarak, atlar için kireçli topraklar bularak ve büyükbaş hayvanlarıyla atlarını, otları köklerine kadar kemiren koyunlardan ve keçilerden önce, otların uzun olduğu zaman otlaklara çıkarmaları gerektiğini öğrenerek, otlakları en yararlı şekilde nasıl kullanabileceklerini keşfetmeleri gerekiyordu.

Otlakların zenginliklerinden yararlanmanın anahtarı; binlerce yıldır ehlileştirilip üretilerek gürbüz, kaba tüylü, dayanıklı ve uysal türler elde edilmiş ve ulaşım, hayvancılık, avcılık ve savaş için paha biçilmez zenginlikler haline gelmiş olan atlardı. Çobanlar artık otlaklarda, diğer evcil hayvanlarını –koyun, keçi, deve, davar, yak– yetiştirerek istedikleri gibi dolaşmakta ve buraları istedikleri gibi kullanmakta özgürdü. Bu hayvanlardan et, deri, kıl, yakacak olarak kullanılan tezek, giysi ve çadır yapmak için keçe ve içlerinde çobanların başlıca içeceği olan kımızın da bulunduğu, 150 farklı çeşit süt ürünü elde ediyorlardı. Bu alt yapıya sahip olan çobanlar, teorik olarak, bağımsız yaşamlarını sonsuza dek sürdürebilir, oradan oraya rasgele dolaşarak değil, bildikleri otlaklara giderek buraları mevsimler boyu kullanabilirlerdi.

Pastoral göçebeler aynı zamanda güçlü silahlarla donanmış birer savaşçıydılar. Tüm Avrasya'da benzer şekilde yapılan kompozit yaylar, Roma kılıçları ve dünyayı değiştiren bir silah olan makineli tüfekte eşdeğerdi. Step sakinleri –boynuz, ağaç, kiriş ve yapııştırıcı gibi– ihtiyaç duydukları her türlü malzemeye sahipti ve zamanla, bunları nasıl bir araya getirirlerse en etkili şekilde kullanabileceklerini de öğrenmişlerdi. Ok ustaları ağaçla boynuzu birleştirip, yayın gerilime dayanmasını sağlıyor ve yayın iç yüzünü bu şekilde biçimlendiriyorlardı. Okun dış tarafı boyunca uzanan kiriş okun genişlemesini engelliyordu. Üç malzeme birbirlerine, kaynatılmış tendonlar ya da balıklardan elde edilen tutkalla birleştiriliyordu. Bu basit tarif, mükemmel bir yay yapmak için gereken ustalıkla ilgili bir ipucu sağlamıyor. Kullanılacak malzemeye, yapılacak silahın enine, boyuna, inceliğine ve kalınlı-

ğına, sıcaklık derecesine, silah gövdesinin yapılacağı zamana karar vermek, yapılan sayısız küçük ayarlama ve geçen yıllar sonunda ortaya çıkmıştı. Bu uzmanlık ustalık ve sabırla hatasız bir şekilde birleştirildiğinde –ki kompozit bir yay yapmak için bu süre birkaç yıl olabiliyordu– sonuç olağanüstü niteliklerde silahlar oluyordu.

Güçlü bir yay gerildiği zaman, ortaya şaşırıcı büyüklükte bir enerji çıkarıyordu. Bilinen en eski –1225 yılına tarihlenmektedir– Moğol yazıtlarından birindeki kayıta, Cengiz Han'ın yeğenlerinden bir tanesinin, ne tür bir materyalden yapıldığı bilinmeyen bir hedefi yaklaşık 500 metreden vurduğu anlatılmaktadır. Günümüz kompozit yayları, modern materyaller ile yapılmış ve özel olarak dizayn edilmiş karbon fiber okları, yaklaşık 1000-1200 metre atmaktadır. Yüksekten ve eğri çizerek böyle bir mesafeye giden bir ok, hiç şüphesiz gücünün büyük bir kısmını yitirmektedir. Daha yakın bir menzilde –diyelim ki 50-100 metre– güçlü bir yaydan atılan doğru seçilmiş bir ok başı, hedefin içine saplanabilecek güce sahip birçok mermiden çok daha etkili bir performans göstererek, ağaca ya da demir bir zırha 1-1.5 cm. kadar saplanabilmektedir.

Ok başları da kendi teknolojilerini yaratmışlardı. Kemikten yapılmış ok başları avlanmak için en uygunuyken, savaş sırasında iki ya da üç kanatlı metal –demir ya da bronz– uçlar kullanmak gerekiyordu. Tekrar tekrar kullanılabilen taş kalıplar kullanarak, takılıp çıkarılabilen ok başlarını seri halde üretmek, büyük olasılıkla M.Ö. 1000 yıllarında steplerde icat edilmişti. Bu icat, bir atlıya düzinelerce standart boyda okla birlikte değişik türden metal ok uçları taşıma imkanı sağlıyordu. Pastoral göçebe gruplarının, metal ok uçları yapmak için kayalardaki demiri eritip ayrıştırmayı bilen metalürji mühendisleri ve aletleriyle, metali döküp dövme konusunda usta olan demircileri vardı. Sabit yaşam alanlarında işlerini mükemmel bir şekilde yapanlar da göç sırasında aletlerini taşımak için yük arabalarına ihtiyaç duyanlar da bu uzmanlardı.

Bu nedenle, M. Ö. ilk binyılın sonlarına doğru steplerdeki pastoral göçebelik yaşam tarzı, bazıları tıpkı demirciler gibi marangoz, dokumacı ve aralarında kadınların da bulunduğu birçok-

larının savaşçı olarak yetişmiş çoban zanaatkarlar tarafından des-
 lenen, yeni ve daha karmaşık bir yaşam şekline dönüşmeye
 başlamıştı. Orta Asya'daki büyük çöllerin güneyinde ve doğu-
 sunda yaşayan ve durağan bir yaşam tarzına sahip tarım toplum-
 larının aksine, bu insanlar kendilerini hareketliliğe adanmışlardı.
 Atlar, otlaklar, hayvanlar, oklar ve metalürji konusundaki uzman-
 lıkları, hayvanların kontrollü bir şekilde sevk edilmesini idare
 edebilen ve en iyi otlakları bulabilen ve bu sayede kaynakları fe-
 tihler için doğru bir şekilde kullanabilen yeni bir lider tipinin or-
 taya çıkmasını sağlamıştı. Steplerin ekonomisi geliştikçe, bu li-
 derler birleşerek klanlar arası ittifaklar, ordular ve nihayet, yak-
 laşık olarak M.Ö. 300 dolaylarında bazı imparatorluklar kurmuş-
 lardı. Bu gelişmelerin sonucunda ortaya yeni bir toplum tipi çık-
 mıştı. İmparatorluklar zenginleşmişlerdi ve yönetilmeleri gereki-
 yordu. Kumanda merkezlerine –başkentlere– ve hepsi de gele-
 neksel göçebe köklerinin üzerine şehirleşmiş sınıflar kurulmuş,
 daha küçük diğer şehirlere ihtiyaçları vardı. Bu imparatorlukla-
 rın, Moğol imparatorluğunun ortaya çıkmasından önceki, ilki ve
 muhtemelen en büyüğü Xiongnu idi.

Xiongnu aslen Sarı Nehir'in kuzeydeki en büyük kıvrımın-
 da, bugün Ordos adıyla bilinen, İç Moğolistan'daki Çin eyaleti-
 nin olduğu bölgede yaşamıştı. Xiongnu, Attila'dan önce ortaya çı-
 kan ve alışılmadık derecede merhametsiz olan ve M.Ö. 209 yılın-
 daki yükselişi Çinli tarihçilerin en önemlilerinden olan Ssu-ma
 Ch'ien tarafından kaydedilen Motun'du. Motun, babası Tumen
 tarafından komşu klana rehine olarak verilmişti (sırası gelmiş-
 ken Tumen, "on bin" anlamına gelen, özellikle de 10.000 askerlik
 bir gruba verilen Moğolca bir isimdir. Görünüşe göre, Xiongnu
 iki dilin birbirlerinden bağımsız bir şekilde evrimleşmesinden
 önce, bir tür Moğolca-Türkçe öncesi dil kullanıyormuş). Takip
 eden yüzyılda kayıt tutan Ssu-ma Ch'ien, daha sonra olanları her
 zamanki ağırbaşlı üslubundan farklı bir üslupla anlatır ve muhte-
 melen bu anlattıklarını, uluslarının yükselişini anlatan bazı Xi-
 ongnu ozanlarının epik destanlarına dayandırır. Tumen diğer va-
 risini daha çok kayırıyor ve Motun'un ölmesini istiyordu. Bu ne-
 denle komşusuna saldırmıştı ve bu saldırı yüzünden rehine ola-
 rak verdiği Motun'un öldürülmüş olmasını umuyordu; fakat

prens bir at çalarak dörtnala babasının yanına kaçmayı başarmıştı. Babası yüzünde zoraki bir gülümsemeyle karşıladığı oğluna, statüsünü kabul ettiği anlamında kendi özel muhafızlarını armağan etti. Bu Motun için babasından intikam almasını sağlayacak iyi bir fırsattı. Kralın katline onları da suç ortağı etmeyi planlayarak, tüm adamlarını kayıtsız şartsız kendisine itaat edecek şekilde eğitti. "Okumun vızıldayarak gidip vurduğu her hedefe, hedef ne olursa olsun ok yağdıracaksınız!" diye emretti. "Her kim olur da hedefi ıskalarsa kellesi uçurulacak!" Ve adamlarıyla insan avına başladı. Nişan aldığı her hayvan, adamlarının hedefi haline geliyordu. Motun babasının en iyi atlarından birine nişan aldı. Hayvan bir anda bir ok yağmuru altında can verdi; fakat adamlardan bazıları yaylarını germekte tereddüt etmişlerdi. Bunlar anında kılıçtan geçirildiler. Motun'un bir sonraki hedefi, babasının en sevdiği karısıydı. Kadın da öldü ve duraksayanlar yine kılıçtan geçirildi. Derken Motun babasının en değerli atına nişan aldı. Yine bir ok yağmuru ve bir başka ölüm ve bu defa adamlardan hiçbirisi tereddüt etmemişti. Motun artık adamlarının tümüne güvenebileceğini biliyordu. Çıktıkları av partisinde Motun'un ıslık çalan oklarının son hedefi babası oldu. Bunu gören adamlarının hepsi aynı hedefe nişan alarak oklarını yağdırdılar ve kral öldü. Gövdesine o kadar çok ok isabet etmişti ki, atılan oklar artık saplanacak yer bulamıyorlardı. Şimdi de sıra, kafatası daha sonra Motun'un şarap kadehi ve göçebe kralların bildik güç sembolü olacak olan komşu klan liderine gelmişti.

Xiongnu artık en sonunda, sınırları kuzeyde Baykal gölüne kadar 1.000 kilometre, batıda Aral denizine kadar yaklaşık 4.000 kilometre uzanan, sağlam temeller üzerine inşa edilmiş bir imparatorluk haline gelmişti. Kürk Sibiry'a'dan, ok başı ve zırh yaptıkları madenler Altay dağlarından ve tabii ki ipek, şarap ve tahıl Çin hanlıklarından geliyordu. Çin hanları Xiongnu ile yaptıkları ticaretten son derece memnundular ve barışın devamını sağlamak için çeşitli hediyeler veriyorlardı. Motun'un otuz beş yıllık saltanatı sırasında kurduğu sağlam yapı üzerinde, Xiongnu'nun seçkinler sınıfı, Kuzey Moğolistan ve Güney Sibiry'a vadilerinde zengin ve çok değişik yaşam biçimleri geliştirmişlerdi. Güneybatıdaki Ulan-Ude son derece iyi tahkim edilmiş bir şehirdi ve şe-

hirde birçok marangoz, taş ustası, çiftçi, demirci ve kuyumcu yaşıyordu. Evlerin bazıları, Roma evlerindeki gibi alttan ısıtmalıydı. Xiongnu batıda, bugünkü Kansu ve Sinkiang bölgelerinde, 30 ya da daha fazla surlarla çevrilmiş şehrin –ki bunlardan bir tanesinin nüfusu 80.000 kişiydi– kontrolünü elinde tutuyordu. Ticaret, vergiler, köleler ve rehineler merkeze, eski Moğolistan başkenti Karakurum yakınlarındaki Ulan Bator’un batısındaki Motun’un başkentine akıyordu. Buraya yılda üç defa yapılan, günümüzde Moğolistan’da yapılan ulusal festival benzeri törenler için, elçiler ve klan liderleri gelirdi.

Tüm bunları yönetebilmek için, Motun Çince yazışma yapabilen devlet memurları görevlendirmişti. Çinli tarihçi Pan Ku, Motun’un yazışmalarından üç tanesini kaydetmiştir. Bunlardan bir tanesinde, Motun politik çıkarları için Han imparatorunun annesi Lü’ye evlenme teklif etmektedir. Mektupta “Ben bataklıkların ortasında doğup, vahşi bozkırlarda yetişmiş yalnız ve dul bir imparatorum” şeklinde sahte bir hüznle sızlanır. Mektup, “siz haşmetmeapları da tıpkı benim gibi yalnız bir yaşam süren bir imparatoriçesiniz. Bu yüzden her ikimiz de mutluluktan ve heyecandan yoksunuz ve ben bu birliktelikle bu yoksun yaşamlarımızı değiştireceğimizi umuyorum” şeklinde devam etmektedir. İmparatoriçe Motun’a “şaka yapıyor olmalısınız” diyerek bir cevap yollamıştı. “Yaşım oldukça ilerledi ve enerjim her geçen gün tükeniyor. Saçlarım da dişlerim gibi dökülüyor ve artık neredeyse yürüyemiyorum bile. Shan-yü (Xiongnu imparatorunun unvanı) abartılı bazı bilgiler edinmiş olsa gerek.” Motun özür dilemek için bir heyet yolladı. Özrü daha çok, Xiongnu’nun kaba barbarlardan başka bir şey olmadığı içindi.

Motun’un kazandığı başarı, kuzey barbarlarıyla uğraşan Çin’in uzun tarihinde yeni bir şeydi. Buna karşılık olarak, M.Ö. 221-206 yılları arasında hüküm sürmüş olan Jin hanedanının ilk imparatoru, bazı yerel surları birbirleriyle birleştirip, Çin Seddi’nin ilk halini inşa etmişti. Bu, saldırılardan korunmak amacıyla değil de, daha çok Çin’in kontrol altında tuttuğu köylerin, ticari ve askeri bölgelerin sınırlarını belirlemek içindi. Duvar çobanlarla çiftçiler, göçerlerle yerleşikler ve barbarlarla uygarlar arasında, dışarıdaki gözle görünür işaretetti. Gerçekten de duvar, o

zamandan itibaren Çinlilerin gözünde Çin kültürünün ruhu haline gelmişti. Çölün ortasından ya da buğday tarlalarının arasından geçen ve büyük kısmı aşınmış olan bazı kalıntıları, günümüzde Çin'in kuzeyinde hâlâ ayaktaadır. Antik çağlardaki bir önyargının son dışa vurumu olarak 16. yüzyılda taştan inşa edilmiş olan Çin Seddi'ni bundan hariç tutmak gerekir. Ssu-ma Ch'ien'in anlattığına göre, "duvarın içindekiler duvarın korunmasına sığınanlar, dışındakiler ise barbarlardı." Göçebeler "kabullenilecek hiçbir yanları olmayan" ve uygarlık duvarının yanlış tarafında duran vahşilerdi.

1912 yılında, bir Moğol maden mühendisi olan Ballod, Moğolistan'ın başkenti Ulan Bator'un 100 km. kuzeyindeki, çamlarla kaplı Noyan Uul tepelerinde araştırma yaparken, geçmişte açılıp bırakılmış bir höyüğe rastladı. Bunun eski bir altın madeni olduğunu düşünerek aynı yeri kazmaya devam etti ve birkaç parça maden, ahşap ve kumaş parçası buldu. Bulduklarından orasının bir maden değil kurgan, yani bir mezar höyüğü olduğunu fark etti. Bulduğu parçalardan bazılarını İrkutsk'daki müzeye gönderdi ve sonraki on iki yıl boyunca parçalardan bir haber çıkmadı. O dönemde I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiğini ve hem Rusya hem de Moğolistan'da devrim olduğunu düşünürsek, bu hiç şaşırtıcı değil. Bu arada Ballod öldü ve buldukları da unutuldu. Derken 1924 yılı başlarında tanınmış Rus kaşif Peter Kozlov, Tibet'e taptığı yolculuk dönüşü beraberindekilerle birlikte Ulanbator'a geldi. Moğolistan çok çetin bir dönemden geçiyordu ve Ballod'un dul karısı da bu zor zamanlarda hayatta kalabilmek için kocasının bulduklarından kalanları Kozlov'a satmıştı. Aldığı şeyler Kozlov'un ilgisini çekmişti ve bir meslektaşısı olan S. A. Kondratiev'i bölgeyi kontrol etmesi için gönderdi. Aylardan Şubat'tı ve toprak donmuştu fakat; Kondratiev'in adamları Ballod'un bulduğu höyüğü büyük bir gayretle kazmayı başardılar ve bir havalandırma bacası buldular. Bunun üzerine Kozlov planlarında değişiklik yaptı. Mart ayı geldiğinde çok önemli bir keşfin eşiğinde olduğunu anlamıştı. Bu tepeler, üzerinde 212 höyüğün bulunduğu ve on kilometrekarelik bir alana yayılmış, devasa bir Xiongnu mezarlığıydı. Havalandırma bacalarında yapılan birkaç araştırma, mezarların soyulmuş olduğunu ortaya çıkarmıştı. Havalandırma baca-

ları daha sonra suyla dolmuş ve sonunda bu sular buz kütleleri haline gelmişti. Bu büyük bir şanstı; çünkü hırsızlar buzların altında kalan şeyleri çalamamışlardı. Kozlov'un adamları sekiz höyüğü kazdılar. Dokuz metre derinliğe kadar inerek, tonlarca kaya ve toprak çıkararak, sonunda çam kütüklerinden inşa edilmiş iki metre yüksekliğinde odalara giden eğimli patikalar buldular. Odalar yün halılar ya da keçelerle kaplıydı. Odaların her biri bir mezardı ve hepsinin içinde de içleri ipeklerle kaplanmış karaçamdan yapılmış birer tabut bulunuyordu. Duvarlarına ustaca yerleştirilmiş ipek kaplı ahşap direkleri ve direkleri destekleyen, büyük bir özenle yapılmış kaideleriyle odaların mimarisi mükemmeldi. 6 numaralı kurganda bulunan süslemeli bir çömlek, en azından bir mezarın ne zaman yapıldığını gösteriyordu. Çömleğin üzerinde hem yapan ustanın hem de onu süsleyen sanatçının adı yazılıydı ve tarih olarak da, '5. Chien-ping yılının Eylül ayı' olarak bir tarih atılmıştı (Bu tarih M.Ö. 2 yılına karşılık gelmektedir).

Bütün mezarlar karmakarışıktı. Sayıları beş yüzü geçen çeşitli objelerden oluşan (bunların birçoğu günümüzde St. Petersburg'dadır) sahipsiz hazineler, mezar hırsızları tarafından insan ve hayvan kemiklerinin arasına, dört bir yana saçılmıştı. Bütün olarak kalmış bir tek iskelet dahi yoktu. Kalıntılar hiçbir şekilde Tutankamon'un mezarındakiler gibi üst düzey buluntular değildi. Neredeyse tüm altın objeler çalınmıştı, geriye kalanlar bile bu mezarlarda yatan insanların, akıllarında savaş ya da hayvanların bir sonraki yavrulama dönemlerinden daha fazla şeyler olan, varlıklı kişiler olduğunu anlatmaya yetiyordu. Kolaylıkla taşınabilen ve uzun süre dayanabilen el yapımı eserleri sevdikleri anlaşılıyordu ve görünüşe göre, yaşadıkları toplumda bunları yapacak zamana ve beceriye sahip insanlar mevcuttu. En beğendikleri şeylerden bazılarıysa; desenli keçe örtüler, verniklenmiş ahşap şişeler, bronz kaplar, hayvan boynuzlarından yapılmış kaşıklar, diz boyuna kadar gelen yün ve ipek iç donları, ipek çoraplar, Çin ve Moğol tarzı bornoz benzeri giysiler, tokalar, ipek başlıklar, kürk şapkalar, yeşim taşından süsler, bronzdan yapılmış yular süsleri, yelpazeler, ateş yakmakta kullanılan çubuklar, kilden yapılmış kaplar, bronz havan tokmakları, at süsleri, altın mücevherler, mühürler, kabartma yak ve geyik desenleri işlenmiş gümüş

tabaklar, hayvan motifleriyle süslenmiş keçe halılar, ipek flamlar ve üzerlerinde harika balık, kaplumbağa ve balık resimleriyle insan portreleri, süvari resimleri ve Çin aslanları işlenmiş duvar halılarıydı. Kesilerek eğimli giriş koridorlarına ve zemine atılmış kadın saçlarından, kadınların saçlarını ördüğü görülüyordu. Kadınların yas tutma ritüellerinde kesip attıkları bu saçlar, hâlâ o gün bağlandıkları gibi duruyorlardı.

Hiç şüphesiz boş zamanlarda ortaya çıkardıkları bu eserler ve servet, güçle ya da tehditle elde edilmiş şeylerdi. Güç atların toynaklarından ve yayların kirişlerinden fışkırıyordu. Ssu-ma Chien, kaçarak Xiongnu saflarına geçen bir harem ağasının, eski vatandaşlarına açık açık gözdağı verişini onun sözleriyle aktarıyor: "Vereceğiniz ipeklerin ve tahılların doğru ölçülerde ve istenilen kalitede olmasına özen gösterin yeter. Aksi taktirde, verdiklerinizde en ufak bir eksiklik ya da niteliklerinde en ufak bir kusur olursa, bir dahaki güz hasadı geldiğinde atlarımıza atladığımız gibi ürününüzün tamamını çiğner geçeriz." Fakat transfer tamamen tek taraflı değildi. Xiongnu altın yumurtaları toplamakta uzman olabilirdi; fakat altın yumurtlayan tavuğu kesmemeye de dikkat ediyordu. Çinlilerin steplerden gelen atlara ve devele, Sibiryaya ormanlarından elde edilen samur ve tilki kürklerine ve Altay dağlarından gelen yeşim taşı ve madenlere ihtiyacı vardı. Bundan da önemlisi, ticaret barışın temin edilmesinde geçerli tek yoldu. Çinliler bunun için her türlü şeyi deniyordu. Uysal varisler doğursun diye, Motun'a soylu bir genç kızı gelin vermişlerdi. Devlet yetkililerinden birisi imparatora; "Hiç, bir torunun büyükbabasına tehdit unsuru oluşturduğu duyulmuş şey midir?" diyerek bu fikri vermişti. "Böylece Xiongnu yavaş yavaş sizin tebaanız olacaktır." Şüphesiz, kızlar ve hatta cömertçe verilen drahomalar bile, bir ordudan çok daha ucuzdu (Her ne kadar zavallı kızlar aynı fikirde olmasa da. Bir prenses yazdığı şiirde yazgısına matem tutmuş: "Kubbeli bir odada yaşıyorum, duvarları keçeden. Etim ve sütüm geliyor kaynağından. Kalbim hüznle dolu, evimin özlemiyle yanmaktan. Keşke altın bir kuğu olsaydım da, uçup vatanıma geri dönseydim).

Surlar, evlilikler, ticaret ve tabii bunların yanında zengin hediyeler. M. Ö. 50 yılında Çin kraliyet sarayı, bir Xiongnu kralını

ziyaretinde krala, 'bir şapka, bir kemer, çeşitli giysiler ve iç çamaşırları, sarı sırmalarla süslü altın bir mühür, değerli taşlarla süslü bir kılıç takımı, kemere bağlanan bir bıçak, bir yay ve (her biri on iki tane oktan oluşan) dört takım ok, on tane gürz, bir tane iki tekerlekli savaş arabası, bir koşum takımı, on beş at, yirmi ghin altın, iki yüz bin adet bakır sikke, yetmiş yedi kat elbise, sekiz bin parça çeşitli malzeme ve altı bin ghin ham pamuk hediye etmişti.' Tüm bunlar, İngilizlerin zorba Vikingleri ülkelerinden çıkarmak için ödedikleri Danegeld'e(*) eşitti; fakat aynı zamanda da göçebeleri lükse alıştırtarak zayıflatmak için kurulmuş bir düzendi. Xiongnu'ya sığınan Çinli bir devlet yetkilisi, yeni efendisini şöyle uyarıyor: "Eğer Çin, Xiongnu'nun Han'ın tarafında olmasını istiyorsa, sahip olduklarının onda birini ödemek zorundadır. Çin'den aldığınız ipekli ve pamuklu giysilerinizi, yünlü ve deri giysilerden çok daha zayıf olduklarını göstermek için, dikenli çalıkların arasında yürüyerek parçalayın!"

Tanrı'nın Dağı Noyan Uul. Bu ad beni her zaman cezpt etmişti. 2004 yılı yazında yaptığım bir yolculukta bu dağı görme şansını yakaladım. Bir araba ve bir şoför ayarladığımda, bunun oldukça rahat bir gezi olacağını sanıyordum. Seyahatle ilgisi olan herkes, böylesine önemli bir yeri nasıl bulacağını kesinlikle biliyor olmalıdır. Bunun aksiyse ayrı bir konu olur. Hafızalardaki anılar silikleşmişti ve üstüne üstlük Noyan Uul hiçbir turistik tur güzergahında değildi. Bir gezi rehberinde dağı nasıl aşabileceğinize dair bilgiler bulabilirdiniz; fakat rehberde oraya nasıl gideceğinize dair bir şey yazmaz.

Yardım Ulan Bator'daki Moğolistan Tarih Müzesi'nden, çok da tuhaf bir şekilde geldi. Yerli Xiongnu uzmanı tuhaf bir izlenim uyandırıyor çünkü adı tuhaftı(**): Od. Daha doğrusu Odbaatar; fakat Moğollar adlarını genellikle ilk heceyi içerecek şekilde kısaltarak kullanırlar. İlk izlenimim, tuhafıkların yalnızca adamın adıyla sınırlı olmadığı yönündeydi. Alışılmadık derecede na-

(*) Danegeld: 10. yüzyılda İngilizlerin, işgalci Vikingler'in ülkelerinden çıkmalarını sağlamak için ödedikleri vergi. (Ç. N.)

(**) İngilizce de odd tuhaf anlamına gelir. Yazar da burada Moğol uzmanın Odbaatar olan adının kısaltılmış hali olan Od'dan yola çıkarak bir kelime oyunu yapmış.

rin bir vücut yapısı ve bakışlarında yumuşak, nazik bir ifade vardı. Aşırı bir dikkat göstererek tokalaştıktan sonra, ellerini el pençe divan dururmuşçasına birbirine kavuşturmuştu. Bir kez daha hata yapmıştım. Mütevazı görünüşünün altında yalnızca az bulunur bir uzman değil, aynı zamanda oldukça güçlü ve dayanıklı bir adam gizleniyordu. Ön kolunda korkunç bir yara vardı. Bir arkadaşına evinin onarımı için yardım ederken, kırılan bir cam koluna düşmüş ve oradaki tendonu neredeyse koparmıştı. Ben de tokalaşırken, neredeyse yaranın tekrar açılmasına neden oluyordum.

Noyan Uul'un bulunan birkaç Xiongnu kalıntısından yalnızca bir tanesi olduğunu söyledi. Arkeologlar on altı tane Xiongnu mezarlığı bulmuşlardı. Bu mezarlıklardan birinde (Ulan Bator'un 450 km. batısındaki Gol Mod mezarlığında) bir Fransız-Moğol kazı ekibi, 2000 yılından bu yana çalışıyordu. Od'un rehberliğinde müzeyi gezerken, Noyan Uul kraliyet mezarlığının yeniden canlanmış olduğunu gördüm. Müze buradaki kazı alanının fotoğraflarından oluşan bir sergi kurmuş, beraberinde de bir mezarın modelini, Kozlov'un kazarak talan ettiklerinden kalan birkaç parça eşyayı; bir yay ucu, bir kar leoparı ile bir Yak'ın kavgasının resmedildiği bir ipek halı, demir bir üzengi (bu üzengiden daha sonra bahsedeceğim), bir şemsiye ve üç tane de at kuyruğu şeklinde örülmüş saç örgüsü sergiliyordu.

"Ah, evet" dedim okuduğum bir yazıyı hatırlayarak: "İnsanlar ölümlerinin arkasından yaptıkları yas törenlerinde saçlarını keserlermiş, değil mi?"

"Sanırım yas tutma töreni değil. Belki de insan kurban edilen törenlerdir. Bir at kuyruğu bir insan demektir. Bunun doğru ya da yanlış olduğunu söylemek çok zor; çünkü kurbanlar genellikle kralla birlikte gömülmezlerdi. Çok fazla kemik yok fakat Gol Mod'da üzerinde bir yarık olan bir kafatası görmüştüm. Sanki..."

"Bir baltayla yarılmış gibi mi?"

"Evet tıpkı öyle."

"Od" dedim ani bir dürtüyle. "Yarın Noyan Uul'a gideceğim. Benimle gelebilir misin?"

Bu Od'u şaşırtmıştı. Daha önce oraya hiç gitmediği gibi, yolu bulup bulamayacağımızdan da emin değildi. Od'un şefi yanıma bir başka eleman daha verdi: Tezini Noyan Uul üzerine ha-

zırlayan bir ihtisas öğrencisi Erigtse'yi. Erigtse, İndiana Jones'un Moğol versiyonuydu. İri yarı gövdeli, güneş yanığı geniş yüzü ve asker tıraşlıydı.

Ertesi sabah, dayanıklı bir Rus yapımı UAZ 4x4 ile yola çıkarak kuzeye yöneldik. Altı kişiydi. Şoför, deneyim kazanmak için bize katılan güçlü kuvvetli, Avustralyalı iki hanım, iki Moğol akademisyen ve ben. İki saat sonra, kaplama yol olarak kabul edilen yoldan ayrılarak, Sujekth nehri vadisine giden patikaya girmiştik. Noyan Uul dağlarının ormanlık sırtlarına doğru ilerlerken, azgın dalgalarla boğuşan küçük bir sandalın içindeki insanlar gibi, bir oraya bir buraya savruluyorduk.

Tekerlek izleriyle dolu çamurlu yol, huş ağacı kümeleri, diz boyundaki fundalıklar, otlar ve sarı renkli çiçekler arasında tırmanıyordu. Patikanın ne kadar çok kullanıldığı belli oluyordu. "Avcılar kullanıyordur." diye fikrimi söyledim. "Altın arayıcıları" diye bağırdı Erigtse, motorun sesini bastırabilmek için. Elbette mezarları bulan adam bir altın arayıcısıydı ve burada yalnızca altın arayıcıları yoktu. Patika bir düzlüğe ulaştı. Burada bir kamyonu dolduracak sayıda Moğol ve Rus bilim adamı, araçlarını tekerlek boyuna gelen otların içine park etmişlerdi. Bunlar, buradaki bitki örtüsünü incelemeye gelmiş olan bir araştırma grubuydu. Bu sınır bölgesinde; step mi kuzeye doğru ilerliyordu, yoksa ormanlar mı güneye doğru ilerliyordu, bunu bulmaya çalışıyorlardı. Bu sorunun cevabı, ortaya iklim değişikliğiyle ilgili ilginç sonuçlar çıkarabilirdi. Aynı zamanda da eğer toprağın derinliklerinden turba örnekleri alabilirlerse, buranın neden kraliyet mezarlığı olarak seçildiği sorusunun da cevabını bulabilirlerdi.

Mezarlar ve höyükler neredeydi? Erigtse huş ağaçlarının oluşturduğu koruluğu işaret ediyordu. Ağaçlardan başka bir şey göremiyordum. Yorganın altında saklanan birini tanımaya çalışmak gibi bir şeydi bu.

"Daha önce orada ağaç yoktu" dedi Erigtse. "Bunlar yaklaşık otuz yıllık. Yangınlar çıkıyor, insanlar kesiyor."

Bu sözler üzerine düşünmeye başladım. Onlarca yıldır sürüp giden eylemler sonucu, bu bakir bölge artık o eski bakir bölge değildi. Artık gidip gelenleri avcılar, oduncular, çapulcular ve şimdilerde ise arkeologlar, botanikçiler ve muhtemelen yakın bir

gelecekte ara sıra uğrayan turistler olan bir dizi orman ve düzlükten ibaretti. Eski ağaçlar çok azdı, görüş alanımızda yalnızca bir tanesi, budakları yüzünden boğum boğum görünen ve yangının kararttığı bir köknar ağacı vardı. Bir parça mavi ipekle onurlandırılmış olan ağaç, sanki ağaçların Methuselah'ı(*) gibi görünüyordu.

Narin huş ağaçları ve üzerini bir örtü gibi kaplayan fundalıklar tarafından gizlenen şey, yuvarlak bir höyüktü ve höyüğün diğer tarafında bir delik vardı. Bu –Kozlov'un 1 numaralı mezarı– üzerini yabancı otlar bürümüş ve çökmüş bir su kuyusunu andıran ve devrilen kütüklerle kapanmış kare şeklinde bir oyuktu. İçimizden yalnızca Erigtse, bitki örtüsünün arasından Kozlov'un adamlarının açtığı ve höyüğe giden patikayı seçebilmişti. Köleler yağmacıların bulması için bırakıp gitmeden, her şeyi tekrar gömüp üzerine höyüğü inşa etmeden önce, tabut buradan taşınmış, ölünün değerli eşyaları büyük bir huşu içinde buraya yerleştirilmişti.

Ormanlık alanın içinde nokta nokta görünen ve neredeyse görünmez halde başka mezarlar da vardı. Onların orada olduğunu bilmeniz mümkün değildi. Yarım saatlik bir yürüyüşten sonra birçoğu yalnızca bir-iki metre yükseklikte ve birbirlerinden onar metre uzaklıkta düzinelerce mezar –Erigtse 100'den fazla olduğunu biliyordu– bulduk. Bazıları daha büyüktü. Bir tanesi –24 numara– bir krater büyüklüğündeydi ve kazılması muhtemelen haftalarca sürmüştü. Hâlâ daha 6 metre derinliğindeydi ve bir taş atımı uzaklıkta her ne kadar Kozlov'un adamları tarafından açılmışsa da antik çağlardan kalma çökmüş bir patika gibi görünen giriş yolu uzanıyordu.

Bölge üzerinde çok fazla düşünmeme neden olan şey mezarlar değildi. Moğolların çoğunun ve çok sayıda bilim adamının, Cengiz Han'ın gömülü olduğuna inandığı dağda bulunmuştum. Xiongnu Ulan Bator'un kuzeyinden ve batısından gelmişti. Moğol anavatanı doğuydu ve iki kültür 1000 yıldan fazla bir süre boyunca birbirlerinden ayrı yaşamıştı. Fakat, ben arada bir bağlantı olduğuna dair iddiaya girmeye hazırdım. Khenti dağlarınının 200 kilometre doğusundaki Burkhan Khaldun ile Noyan Uul'un

(*) Methuselah: 969 yıl yaşadığına inanılan, Nuh'un büyükbabası. (Ç. N.)

ortak yanları, her ikisi de son derece görkemli olmalarına rağmen, at sırtında kolaylıkla ulaşılabilen dağlardı (uzak mesafede ve ulaşılması zor bir kutsal dağınızın olmaması olumlu bir özellik). Her ikisi de kuzey ormanlarıyla güney steplerinin sınırında yer alıyor, her ikisindeki gömü alanları da nehir vadisinin üstünde ve tepeye çıkmak oldukça güç ve her ikisi de yüksek bir aidiyet duygusu yansıtıyor. Tüm bunlar birer rastlantı olabilir mi? Hiç sanmıyorum. Moğol birliği yükselir ve sonra da Cengiz'in önderliğinde bir imparatorluk halini alırken, Moğollar muhtemelen bu mezarlardan haberdardı. Hatta belki de içlerinde neler olduğunu da biliyorlar ve kendi kendilerine: "İşte, krallar böyle gömülüyormuş demek" diyorlardı.

Peki batıdaki olası bağlantı neydi?

"Erigtse" dedim, aşağıdaki otlaklara ve oradan da Ulan Bator'a dönüş yoluna çıkmak üzere hazırlıklarımızı sürdürürken. "Sence Hunlar Xiongnu muydu?"

"Evet" dedi. "Biz onlara Hun-nu deriz." H harfini İskoçların loch derken, sözcüğün ch hecesini telaffuz ettikleri gibi kh şeklinde telaffuz etmişti. "Bildiğin gibi, Khun bizim dilimizde 'adam, kişi' anlamına gelir. Sanırım onlar da aynı sözcüğü tıpkı bizim gibi kullanıyorlardı. Çin'in düşmanıydılar. Demek ki bizim Khun sözcüğümüz, Çince'de xiong halini almıştı (Sözcük ağzından shung gibi çıkmıştı, ki bu da khun sözcüğüne çok benziyordu). Bu sözcüğün anlamı da 'kötü'dür. Nu ise köle anlamına gelir. İkisi birlikte Xiongnu halini alır ki bunun anlamı da kötü kölelerdir."

Eğer Xiongnu gerçekten Hunlarsa, Noyan Uul da Attila'nın atalarının geride bıraktıklarından bir parçadır. Kutsal dağlarını ve tepelerindeki kraliyet mezarlarını unutmuşlar ve 200 yıllık bir göçebe hayatından sonra, herhangi bir yere ait olma duygularını da yitirmişler, kökleri olmayan göçebelere dönüşmüşlerdi.

Xiongnu 150 yıl boyunca Çin'in lüksü ve ihtişamıyla bozulmadan kalmış ve Çinli prensesler tarafından ehilleştirilememişlerdi. Sonunda Han Xiongnu'nun taleplerinden usanmış ve onları ortadan kaldırmak için uzun sürecek bir dizi seferberlik hareketi başlatmıştı. Xiongnu'nun kaderindeki kısa süreli yeniden dirilme dönemi M.S. 1. yüzyılda, kuzey ve güney olarak bölünmesiyle sona ermiş; güney kanadı Han'ın saflarına katılmış, kuzey kanadı

ise, M.S. 87 yılında Mançurya'dan gelen ve farklı klanların oluşturduğu bir grubun -Hsien Pi- gelip Xiongnu liderini ele geçirecek derisini yüzüp, deriyi bir savaş hatırası olarak alıncaya dek, Moğolistan'da bağımsız olarak yaşamayı sürdürmüşlerdi. 89 yılındaki son savaştan sonra tamamen dağılan kuzeyliler, 2. yüzyılın ortalarında, yenilen her klanın yaptığı gibi batıya doğru sürüklenerek bölgeyi tamamen terk etmiş, Orta Asya'nın ıssız bölgelerine ve bunun da ötesindeki yeni zengin kaynaklara doğru yönelmişlerdi. Roma'dan bakıldığında; Avrasya'nın iç kısımlarının gittikçe artan barbarizm kıvılcımlarıyla bölündüğü, sınırlar, nehirler, klanlar ve ticaret bölgeleriyle sınırlandığı göz önüne alındığında, cehennemden çıkıp gelmiş olmalıydılar. Doğanın ormanlar, otlaklar ve çöl ile çizilmiş sınırları düzdü. Dağlar ve iç denizler çayırırla kaplı yolun ya ortasından geçip keserek ya da kavisler çizmeye zorlayarak, çizgileri çarpıtıyordu. Fakat Xiongnu yolu biliyordu. Yol Gobi çölü ve Tibet'in dağlık bölgeleri arasındaki Gansu geçidi boyunca, sonra da günümüzde Urumçi'ye giden demiryolu hattının geçtiği kuzeybatıya, oradan da Altay ve Tien Shan dağları arasındaki Dzungarian geçidi boyunca ilerleyerek Çin'in erişilmesi zor bölgelerine gidiyordu. Yolculuğun, diğer kabileler ve doğadan gelebilecek kendine özgü tehlikeleri vardı. Dzungarian geçidinin, daha sonra kıvrıla kıvrıla ilerleyen 80 kilometrelik aynı derin vadiden geçme cesaretini gösteren seyyahlar tarafından da kayıdedildiği gibi; acımasız rüzgarı buran(*) sayesinde edindiği kötü bir şöhreti vardı. Rubrouck papazı William, 1253 yılında Moğol Hanı ile tanışmaya giderken geçtiği bu rüzgarın tehlikelerinden bahsetmiştir. 1910 yılında aynı güzergahtan geçen İngiliz kaşif ve seyyah Douglas Carruthers, "Unknown Mongolia" adlı eserinde "Gece yarısı olduğunda, uzaklardan, Dzungarian çölünün tutsak edilmiş rüzgarının zincirlerinden boşanarak bu daracık geçide saldıracağını bildiren kükremesini duyduk. Uçsuz bucaksız bulut kümeleri, sanki devasa bir bacanın içinden geçiyorlarmışçasına bu dar tünele saldırıyorlardı" diye yazmıştır. Bir kış buranı çadırları kazıklarından söküp atabilir, sıcaklığı - 50 derecelere kadar düşürebilen soğuk

(*) Buran- Genellikle "kar fırtınası" olarak tercüme edilmesinc karşın, buran bir kar fırtınasından çok daha şiddetlidir ve bu özelliği nedeniyle Sovyet uzay mekiğine adını vermiştir.

etkisiyle çadırların içindekileri dondurabilir.

Son derece güç bir yolculuk, fakat batıya göçen klanlar tarafından hayvan sürüleri ve yük treni katarları gibi arabalarıyla defalarca gerçekleştirilebildiğine göre, yine yapılabilir. Rahip William, Moğolların üzerlerinde çadırlar bulunan 10 metre boyundaki, dingilleri birer gemi direği kadar olan, 22 öküzün çektiği ve bozkırda birer kalyon gibi ilerleyen devasa arabalarını, bu otlaklar ülkesinin batı ucunda görmüştü. Xiongnu'nun böyle zenginlikleri yoktu fakat yetenekliydi. İlkbaharda yeşeren çayırlarda semirttikleri sürüleriyle birlikte, yazın çıkıp gelmiş olmaları.

De Guignes'in kaydettiğine göre, 200 yıl sonra Orta Asya'nın en ucundan bir kabile geldi. Xiongnu ile karşılaştırıldığında çok daha aşağı seviyedeydi; fakat yaşam tarzları –göçebelikleri, çadırlarda yaşamaları, at binmeleri– aynıydı ve isimleri de çok benziyordu. Bu de Guignes ve ardılları, özellikle de bunların en ünlüsü olan Edward Gibbon'un "Roma İmparatorluğu'nun Zayıflayışı ve Çöküşü" adlı kitabına alması için yeterliydi. De Guignes, Gibbon'un eserinde bilgece bir destek fark etmişti. Roma'yı tehdit eden Hunlar, Çin'i tehdit eden klanın soyundan gelmekteydi. "Hunlar bu tehdidi ok kullanmaktaki ve at binmekteki ustalıkları, sert iklimlerde kazandıkları dayanıklılıkları ve seller ya da uçurumlar, azgın nehirler ya da en yüksek dağların bile nadiren engelleyebildiği inanılmaz hızlı hareket yetenekleri sayesinde ürkütücü bir hale getirmişlerdi." Gibbon'un sözcükleri ve deyimleri, herhangi bir kuşkuyu büyüüp serpilmesine fırsat vermeden yok etmek için kullandığı, top gülleleri gibiydi. Takip eden 200 yıl boyunca, Hunların aslında yoksulluktan yeniden doğan Xiongnu olduğuna inanıldı. Encyclopedia Britannica'nın 1911 yılı baskısı, bu konuda adı yanlış dizgi sonucu 'de Guignes' olarak basılan de Guignes'e inanıyordu. Fransız tarihçi Rene Grousset ve Amerikalı William McGovern gibi uzmanlar, 1930'larda Xiongnu'nun Hunlar olduğunu hiçbir tartışmaya mahal vermeyecek şekilde yazmışlardı. Albert Herrmann'ın 1935 yılında yayınlanan Historical Atlas of China'sı, Hsiung-Nu ya da Hunlara geniş yer veriyordu. Hemen hemen aynı dönemde, bu ikisi arasındaki boşluğa köprü olabilecek hiçbir kanıt olmadığını düşünen çok sayıda kuşkucu bilim adamı ortaya çıkmıştı. Gerçek-

ten de Noyan Uul'da yatan görmüş geçirmiş soylularla, Attila'nın yoksul aşireti arasındaki farklılıklar belirgin bir şekilde dikkat çekiyor. Teori tamamen çıkmaza girmişti. Nottingham Üniversitesi Eski Klasik Çağlar Profesörü Edward Thompson'un, 1948 yılında Hunlar hakkında yazdığı kitabında açık açık yazdığı gibi, 'Bu görüşün yanlış olduğu ortaya çıkmış ve terkedilmiştir.'

Fakat bu görüş, yitirdiği temelini yakın geçmişte yeniden kazandı. İki klan, sonuçta zaman ve mekan olarak birbirlerine o kadar yakınlardı ki, birbirlerinden farklı klanlar olduğuna inanmak gerçekten çok güç. Xiongnu'dan geriye kalanlar ticaret yollarını izleyerek kaçarken, yaklaşık olarak 100 yılında Kazakistan'ın güneyindeki İli vadisine, 120 yılı dolaylarında da Siri derya nehrine ulaşmışlardı. Bu da kabaca bir hesaplama 30 yılda 2.800 kilometre ya da yılda 90 kilometre ilerledikleri anlamına gelmektedir. 160 yılında Yunanlı bilgin Ptolemy, genelde Chuni ile aynı sayılan 'Khonoi'den bahseder. Chuni'nin başındaki ch İskoç dilindeki Loch sözcüğünde olduğu gibi telaffuz edildiğinden, bu iki sözcük de 'Hun' sözcüğüne çok benzemektedir. Ptolemy bu insanları diğer iki klanın -ki bunlardan en uzak olanı Roxelani, muhtemelen Don havzasında yaşıyordu- arasında bir yere koymuş, böylece Hunların, sonraları Romalı tarihçilerin Maeetian Bataklıkları olarak bahsedeceği Azak Denizi'nin kuzeyinde yaşadıklarını belirtmiştir. Aradaki boşluk şimdi 2000 kilometre ve 40 yıl oldu ki, bu boşluk ağır adımlarla yılda 50 kilometre kat ederek kolayca geçilebilir.

Arada bir bağlantı olduğunu gösteren başka kanıt parçaları da mevcut. 1986 yılında Ruslar ve Moğolların birlikte yaptıkları bir kazıda, grup Moğolistan'ın batı ucunda, Altay dağlarında bir mezar alanını kazmıştı. Gruptaki bilim adamlarının bildirdiklerine göre -ki bu bildiri Moğolların Hunlarla aynı kökenden olduklarını ispatlama heveslerini yansıtıyordu- buldukları yer bir Hun mezarlığıydı; fakat bölgenin bir Xiongnu mezarlığı olduğu açıkça görülüyordu. Bölgedeki beş mezar ilgi çekiciydi; çünkü tamamen tahrip edilmemişlerdi. Mezarların hepsinde tahta tabutlar ve dördünde yay kalıntıları, yayın iki ucunda "kulak" olarak ve orta kısmını güçlendirmek için kullanılan kemik ve boynuz parçaları vardı. Yazarlar bu yayın, üst parçasının alt parçasından da-

ha uzun olduğu asimetrik bir yay olan sonucuna vardılar. Hunların daha sonra kullandıkları oklar asimetrik oklardı. Gerçekten de yayların apaçık görülen bu özelliği, onları anlaşılması güç birer nesne haline getirmiştir. Kirişlerin uçlarında kullanılan parçalar –kulaklar– bir Hun bağlantısını akla getiriyordu; çünkü Hunların sonraları kullandıkları yaylar çok gelişmiş örneklerdi.

Eğer Altay dağlarındaki mezarlarda yayların kendileri bulunsaydı, bu gizem çözülebilirdi; fakat ne yazık ki bulunamadı. Acaba çürüyüp gitmişler miydi? Bu pek akla yakın gelmiyor, çünkü tahta tabutlar hatta bir tanesinin içindeki bir parça huş ağacı kabuğu 2000 yıl boyunca dayanıyor da, ağaçtan yapılmış oklar neden çürüyor? Tuhaf olan da bu. Dört mezarda da sırasıyla üç kulak, üç kulak, iki kulak ve dört kulak, ve aynı zamanda her mezarda da muhtelif sayılarda, yayın ahşap gövdesini güçlendirmek için kullanılan boynuz şeritlerden bulunmuştu. İrili ufaklı çok sayıda parça vardı fakat tam bir yay yoktu. Aslında bugüne kadar hiçbir Hun mezarında ya da başka Hun kalıntılarında, tamamen korunmuş bir yay bulunamamıştır. Hatta Taşkent yakınlarındaki 4. yüzyıldan kalma mezar alanında bulunan ve görünüşe göre aynı yaya ait olan iki kemik şeridin, dikkatle incelendiğinde farklı ustalar tarafından iki farklı yay için yapıldığı anlaşılmıştır. Buradan da tek bir sonuç çıkar: Bulunan parçalar birbirlerinin eşi değildi ya da tek bir yaya ait değillerdi. Hunlar hakkında dünyanın önde gelen uzmanlarından biri olan Otto Maenchen-Helfen buradan şu sonuca varıyor: “Ölen savaşçılar temsili yaylarla ya da kırılmış olanlarla gömülüyorlardı.” Bir kez ileri sürülünce, fikir açıklık kazanıyordu. Tabii ki temsili oklarla ya da kırık oklarla gömüleceklerdi. Yayların yapımı yay ustalarının yıllarını alıyordu. Birçok kültürde sadık bendeler, krallarını onların sosyal statülerini gösteren eşyalarıyla gömmüşlerdir; fakat yaylar –ki herkesin bir tane yayı vardı– yüksek statü göstergesi eşyalar değildi. Moğolistan’ın batısındaki mezarlar, hayattayken edindikleri kazanımlarını ölümlerinden sonra hayatta kalan yakınlarına aktarmak isteyen küçük rütbeli devlet memurlarına aitti. Yas tutan yakınlardan hangisi işe yaramaz birkaç parça eşya dururken, böyle değerli ve hayati önem taşıyan şeyleri gömerdi ki?

Belki de Xiongnu mezarlarında gördüklerimiz, hâlâ daha evrim sürecini sürdüren Hun yaylarıydı ve eğer bu doğruysa, Hunlar ve Xiongnu arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu iddia edebiliriz.

Eğer Hunlarla Xiongnu'yu arkeolojik buluntularla bir araya getiremiyorsak, folklorla ne dersiniz? Eğer aralarında bir bağlantı varsa, Hunların bununla ilgili halk hikayelerinin yokmuş gibi görünmesi tuhaf değil mi? Xiongnu'nun Moğolistan'daki ardılları, 8. yüzyılda batıya göç etmeye zorlanıncaya kadar, Xiongnu'nun torunları olduklarını büyük bir gururla söylüyorlardı, fakat Xiongnu'ya çok daha yakın olan Attila, görünüşe göre bunu yapmamıştı. Attila'nın ozanları vardı ama onların, atalarının fetih şarkılarını söylediklerini kaydeden herhangi bir tanık yoktur.

Ayrıca bu argüman her iki tarafa da çekilebilir. Folklorik bilgiler kimi zaman şaşılacak bir süreklilik gösterir. Truva savaşından arta kalanlar, Homeros yazmadan önce yüzyıllarca sözlü hikayelerde yaşamıştı. Kimi zaman da çok hızlı bir şekilde kaybolup gider, özellikle de uzun bir göç söz konusuysa. Bir zamanlar Ekvator yağmur ormanlarında, buldukları bölgeye önceki yüzyıllardan birindeki belirsiz bir tarihte gelmiş olan küçük bir kabile üzerinde araştırmalar yapmıştım. Bu kadarı kesin; çünkü taş devri zanaatlarını ya hiçbir şekilde öğrenmemişlerdi ya da öğrenmişler ama hareket halindeyken unutmuşlar, kendilerinden önceki kültürlerin yapıp bıraktığı taş baltaları kullanmışlardı. Waoraniler efsaneden hiç de yoksun değiller. Kökenleri hakkında anlattıkları tüm öykü "uzun zaman önce nehrin aşağısından" geldikleridir. Moğollar da kendi kökenlerini unutmuşlardır. Tarihlerini anlatan büyük destan "The Secret History of The Mongols" yalnızca bir kurt ve dişi bir geyikten geldiklerinden ve Moğolistan'a gelmek için, 500 yıl önce bir okyanusu ya da bir gölü geçtiklerinden söz eder. Görünüşe göre, Hunlar çok daha çabuk -250 yıl içinde- unutmuşlardı. Atalarıyla ilgili hiçbir şey hatırlamıyorlardı; hem de hiçbir şey. En azından herhangi birisi bu konuda bir kayıt tutmamıştı.

Belki de Xiongnu'nun Hunlara dönüşmesi sürecinde, unutkanlıktan çok daha baskın çıkan durumlar söz konusuydu. Bir zamanlar ki görkemli imparatorluktan yoksul bir grup insan hali-

ne gelmiş olmak, belki de Hunları utandırıyor ve bu nedenle eski şaşaalı günlerinden çocuklarına hiçbir şekilde söz etmemişlerdi. Bu süreçle ilgili herhangi bir kayıta şimdiye kadar hiç şahit olmadım; fakat yine de böyle bir şey olmazdı, değil mi? Tabunun –Çin’in adını dahi anmayın!– bir kuşak boyunca hüküm sürmüş olması yeterli gelmeliydi.

Hunların kökenlerini araştırmamızda dilin yararını çok az gördük. Attila’nın tercümanları ve yazmanları olmasına rağmen, bunların hiçbirisi Hun dilinde yazmayıp, sadece Latince ya da Yunanca’yı, barbarların diline karşı besledikleri önyargılar nedeniyle, baskın kültürlerin lisanını tercih etmişler. Bilim adamları kendilerini, Hunların gerçekte Moğollar olduklarını uydurmakta –ki bu Gibbon’un favori yöntemiydi– özgür hissetmişlerdir (Hunlar Moğol değildi, çünkü Moğollar Xiongnu’nun terk ettiği bölgeye 500 yıl sonra gitmişlerdir). Bazı uzmanlar kimi sözcüklerin Hunca olduğunu iddia etmişlerdir. Tüm bunlar tartışılır, zira Hun dilinden günümüze kadar gelebilmiş tek bir sözcük dahi kesinlikle yoktur.

Fakat bazı isimlerin Hunca olduğunu biliyoruz ya da Hunca olduklarını bildiğimizi sanıyoruz. Öncelikle yapmamız gereken şey, her biri birbirlerinin kültürlerindeki adları benimsemiş olan Hunlar, Gotlar, diğer Cermen klanları ve hatta Romalılar üzerindeki belirsizlik örtülerini kaldırmak olmalıdır. Hun isimleri Latin ya da Yunanca son eklere sahiptir ve bu isimler çoğu zaman kayıtları tutan farklı kişiler tarafından farklı şekillerde telaffuz edilmişlerdir. Hunların lisanı ile ilgili ipuçları veren çekirdek isimler hâlâ bu örtülerin altında yatmaktadır. Attila’nın amcası Octar’ın adı Oiptagos, Accila, Occila, Optila ve Uptar (ct, Latince’nin Balkan lehçesindeki karşılığı pt olarak dönüşmüştür) olarak geçmekteydi. Eski Türk dilinde öktör “güçlü” anlamına gelmektedir. Bu bir rastlantı olabilir mi? Bilim adamları rastlantı olmadığını söylüyorlar. Bu hikayedeki diğer karakterlerin adlarının da Türkçe kökenli olduğu izlenimi doğuyor. Attila’nın babası Mundzuk (İnci ya da Süs), amcası Aybars (Ay Panteri), en gözde karısı Erekan (Güzel Kraliçe), oğlu Ernak (Kahraman), pek tanınmayan kral Charaton/Karaton (‘Siyah’ bir şey, belki de ‘Çamaşır’) anlamına gelmektedir. Bazı isimlerin sonundaki “kam” son eki, Türkçe’deki “din adamı” ya da “şamanı” hatırlatmaktadır. Şüph-

siz isimler değişkindir ve –kutsal kitaptaki isimlerin İngilizce’ye uyarlandığı gibi– diğer bir kültür tarafından kolaylıkla benimse-
nebilirler. Hunlar hakkındaki arkeolojik keşifler üzerine bir nu-
maralı uzman olan İstvan Bona’nın belirttiğı gibi; “bazı günümüz
araştırmacılarının yaptığı büyük ve yaygın bir hatayı düzeltmek”
yeterlidir. “Zira onlar seçilmiş bazı kafataslarındaki Mongoloid
özelliklerden dolayı, ırkla lisanı birbirine karıştırmakta ve Hunla-
rı tamamen Moğollara dönüştürmektedirler.”

Muhtemel, akla yakın ve kesin olanı sıralarsak; onlar muh-
temelen Türk soyundan geliyorlardı, büyük olasılıkla (kökleri
Moğolca ile aynı olan) bir Türk dili kullanıyorlardı, ihtimal göç
eden Xiongnu’nun geri kalanlarıydı, bazı kültürel benzerlikler dı-
şında Çin’le hiçbir bağı yoktu ve aralarına kabaca daldıkları Cer-
men ve Slav klanlarıyla kesinlikle hiçbir şey yapmamışlardı. Sa-
vaşçı göçebelerin geçirdiğı evrimde hayati önem taşıyan bir basa-
mak kalmıştı. Gerçekten etkili olabilmek için, bir okçunun kendi-
sini taşıyacak bir sisteme ihtiyacı vardı. İskitler ve Çinliler bu
amaçla iki tekerlekli savaş arabasını geliştirmişlerdi. Hızlı, sağ-
lam, manevra kabiliyeti olan ve okçuya, arabayı kendisi için kulla-
nacak bir yardımcısının olmasına olanak sağlayan; toplumunuzun
ormanlara ve buralardaki marangozlara, madenlere ve maharetli
demircilere ulaşmasına olanak sağlayan bir platform. Bunun so-
nucu olarak da iyi örgütlenmiş bölgeler, yarı-şehirli halklar ol-
muşlardı. Muhtemelen eysiz atlara binen ve kesinlikle üzengi
kullanmayan göçebeler, bu iki tekerlekli arabaları kullananların
becerisine ve olanaklarına çok nadiren erişebiliyorlardı.

Etkinliklerinin zirvesine ulaşabilmeleri için, savaşçı göçebe-
lerin üzenginin; özellikle de savaş tekniklerinin gelişmesinde en
az kompozit yaylar kadar rolü olan ve eyerle birleştirilmiş olarak
kullanılan demir üzenginin gelmesini beklemeleri gerekmişti.
Bu konu oldukça belirsizdir. Üzengi şaşırtıcı bir şekilde çok geç
gelişmiş ve yaygınlaşması da aynı derecede yavaş olmuştur. Bu-
nun nedeni, belki usta binicilerin işlerini üzengi olmadan da gö-
rebiliyor olmaları, belki de iki tekerlekli arabaların ok kullanma-
daki sorunlara kısmi bir çözüm oluşturmasıydı. En eski üzengi,
kayıtlara göre ilk olarak M.Ö. 2. yüzyılda Hindistan’da ortaya çık-
mıştır, bahsedildiğine göre ayak parmağı desteğı olarak halattan

yapılmıştı. Bu fikir, ilk demir üzeninin ortaya çıktığı Çin ve Kore'ye taşındı. Buradan da demir üzeniler batıya yayıldı. Bununla ilgili olarak bulunan ilk kanıtlar, 6. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Üzeniler gerçekte olduklarından daha eski olmalıdır ve gerçekte Hindistan'dan gelmiş olamaz. Basit bir başparmak üzenisi belki ata binmek için yardımcı olabilir fakat ayakların çıplak olması koşuluyla. İnsanların çıplak ayakla dolaştığı Hindistan için son derece uygun olan ipten üzenge fikri, atların ilk kez ehlileştirildiği yer olan Orta Asya için elverişli değildir. Deri çizmeler, demir işçiliği ve at kombinasyonu, M.Ö. 1000 yılı civarında metal ok başlarıyla birlikte demir üzeniler yapma fikrini ilham etmiş olsa gerektir. Muhtemelen öyle olmuştu; fakat Türklerin Moğolistan'a gelip hakimiyet kurdukları 6. yüzyıla kadarki arkeolojik kayıtlarda buna rastlanmamaktadır. En eski demir üzenge örneğini büyük bilgin Joseph Needham'ın "Science and Civilisation in China" adlı eserinde görmüştüm. Bu örnek, M. S. 302 yılına tarihlenen bir çömleğin üzerindeki, üzenge kullanan bir Çin atlısını gösteren bir figürdü. Eğer Çinlilerin üzenge varsa, doğal olarak düşmanlarının da vardı. Ama demir üzeniler, okçu süvarileri betimleyen resimlerde karşımıza çıkmaz (Bunun nedenini açıklayan bir teoriye göre; demir üzenge atın üzerine sıçrayabilecek kadar çevik olmayan şişko ve tembel şehirli, yani Çinliler icat etmişler, üzengeyin sağladığı yararları gören göçebeler de bunları benimsemişlerdi. Fakat bu teoriyi destekleyen herhangi bir kanıt mevcut değildir. Böyle bir şeye inanır mısınız? Ben inanmıyorum).

Bu sır perdesi, Od'un beni Moğol Tarih Müzesi'ni gezdirmesiyle daha da kalınlaştı. Çünkü müzedeki Xiongnu kalıntıları arasında demir bir üzenge vardı. Bu üzenge Noyan Uul'dan değil, en batıdaki Khovd eyaletinde bulunan bir Xiongnu mezarından çıkmıştı. Noyan Uul'daki kraliyet mezarlarındaysa bir tane dahi üzenge yoktu. Gerçek, Od'un bana gönderdiği e-mailde bahsettiği gibiydi: "Bir sürü mezar kazdık fakat maalesef daha başka üzenge bulamadık." Tüm bunlar son derece tuhaf geliyor. Acaba batıdaki mezarlar daha sonra, Xiongnu bozguna uğrayıp batıya doğru çekildiğinde mi yapılmıştı? Her ne olursa olsun, şampiyon biniciler ve usta demirciler olan Xiongnu'nun gücünün doruğun-

dayken üzengi kullanmadığını, çöktükten sonra kullanmaya başladığını mı kabul edeceğiz? Eğer üzengileri zaten varsa, neden herkes arasında hızla yayılmamıştı?

Buna, şüphesiz üzenginin kökeni Xiongnu olsa da olmasa da, üzengiden haberdar olması ve kullanmış olması gereken Hunlar da dahildir. Ancak ok başları, eyerler ve koşum takımları yapan Hunlar üzerine yapılan arkeolojik araştırmalarda bulunanlar arasında, tek bir üzengi dahi yoktur. Bu olmadığı gibi, Hunların üzengi kullandıklarından söz eden herhangi bir Latince ya da Yunanca kaynak da yoktur. Hunlar üzengi olmadan ya da ipten veya kumaştan yapılma olanını kullanarak ata binmeyi becerebiliyor olabilirlerdi; fakat ok başları, kılıçlar ve madeni kaplar yapabilen demir ustaları varken neden üzengiye reddetsinlerdi? Bu gizem hâlâ daha aydınlanmış değil.

Her ne olursa olsun, M.S. 350 yılı dolaylarında İç Asya'nın kırsal göçebeleri piyadeler, zırhlı süvariler ve iki tekerlekli savaş arabaları karşısında avantajlıydılar. Hunlar bir yeri ele geçirmek için gerekli donanıma sahipti ve bunları yaz-kış kullanabiliyorlardı. Her savaşçının iki ya da üç yedek atı vardı ve her biri avlanmak ve savaşmak için kullandıkları ok başlarıyla birlikte, yayını en değerli hazinesiymiş gibi taşıyordu. Hepsi de arabalardaki karılarını, çocuklarını ve ebeveynlerini korumaya her an hazırды. Hunlar öykünün yeni kahramanları, Xiongnu'nun ötesinde bir potansiyele sahip bir toplumdur. Gerektiğinde hiçbir yere ihtiyaç duymadan ya da yağmacılıkla yaşayabilen tanrısal bir varlığın bedene bürünmüş haliydi. Yağmacılık çok daha kolaydı. Tıpkı köpek balıkları gibi uzman birer yırtıcı haline gelmişlerdi, sürekli hareket ederek zindeliklerini koruyorlardı. İç bölgelerdeki otlak okyanusunda dolaşarak yaşamaya adapte olmuşlardı. Ta ki gaiten çıkıp da kendilerini geliştirmiş, şehrli ve medeni Avrupalıların karşısında buluncaya kadar. Hunlar hakkındaki ilk düşüncemiz bizden olmadıklarıydı ve sizin de tahmin edebileceğiniz gibi nefret, ön yargı ve yanlışlarla doluydu.

Yunanlılar steplerden yükselen bu barbar tehdidi karşısında dehşete kapılmıştı. "Barbar" sözcüğünün bu dışarılıkların konuşmak yerine çıkardıkları anlaşılmaz bar-bar-bar seslerinden türediği söylenir. Bir ön yargının özeti, Yunanlıların bireysellik duy-

guları ve kendilerini üstün görmelerinin desteklediği yabancı düşmanlığının açıklamasıdır. Bu zihniyet, Yunanlı olmayan diğer herkesi hiçbir ayırım yapmadan zalim, ahmak, ezik ve hiç olmayacak bir şey, kadınlara iktidar veren diğerleri olarak bir grupta topluyordu. Euripides barbarlığı; Karadeniz'in uzak yerlerinden geldiği söylenen zorba, ihtiraslı, çocuk katili bir cadı olan Medea'da somutlaştırıyor. Bunların birçoğu yalnızca kendilerine hizmet eden saçmalıklardır; çünkü İskitler gelişmiş, karmaşık bir kültür kurmuşlar ve bu kültür 700 yıl boyunca hüküm sürmüştü.

Roma aynı ön yargıları miras olarak almış ve bu yüzden harekete geçmişti. İmparatorluğun 6000 kilometreden daha uzun olan geniş sınırları Atlantik kıyılarından Afrika'ya, Orta Doğu'dan Fırat nehrine, oradan Karadeniz ve ötesine uzanan yollar, surlar, kuleler, kaleler ve hendeklerle korumaya alınmıştı. Batı Avrupa'da ise Roma, kıtayı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda hemen hemen tam ortadan iki bölen büyük nehrin, Ren ve Tuna'nın sağladığı avantajlara sahipti. Bu iki nehir, egemen kültürün bir tampon bölge gibi kullandığı fakat barbarlar tarafından ele geçirilmiş olan Moğolistan'daki Ordos bölgesinin Roma versiyonu Dacia ile birlikte, 1. binyılın ilk yıllarından itibaren Roma'nın Çin Seddi olmuştur. Avrupa'nın coğrafi koşulları Çin'deki kadar uygun değildi. Ren ve Tuna nehirleri neredeyse birbirleriyle birleşti. Her iki nehrin yukarı kısımları, Alplerin kuzeyinde bir dik aç meydana getiriyorlardı, ki bu da buranın savunmasını zorlaştırıyordu. İmparatorluk güçlendikçe ard arda tahta geçen imparatorlar bu köşeyi kaleler, kuleler ve nihayet Almanya'nın güneyini boydan boya kat eden ve bir diğer surla, Hadrian duvarıyla birlikte yaklaşık 500 km. uzunluğunda bir surla keserek, kuzey barbarlarına karşı sınırlarını belirlediler. Bir diğer duvar da Karadeniz ve Tuna nehri arasında kalan 80 kilometrelik bir geçidi kapatıyordu. Fakat Ren-Tuna duvarı 260 yılındaki şiddetli bir saldırıda yıkılınca, imparatorluk tekrar nehirlere doğru çekilmişti.

Romalılar Attila ve halkı hakkındaki fikirlerini oluştururken, devreye eski Yunan'dan miras kalan düşünceler girmişti. Bu insanlar hayal edilebilecek en iğrenç yaratıklardı. Kuzeyden gelmişlerdi ve herkesin bildiği gibi, iklim ne kadar soğuk olursa, o iklimde yaşayanlar o kadar barbarlaşırlardı. Kendisi hayatında

bir tek Hun dahi görmemiş olan Ammianus Marcellinus'un sözleriyle anlatırsak: "Hunlar bodur, kalın boyunlu, son derece çirkin görünüşlü ve sanki iki ayaklı hayvanlarmışçasına öne doğru eğik ya da bir kütükten kabaca oyulmuş figürlere benziyorlardı. Acımasızlıkta ve çirkinlikte bir benzerleri daha yoktu. Erkek çocukları ergenlik çağına geldiğinde yanaklarını kestikleri için, sakalları parça parça çıkıyordu; tabii hâlâ daha çıkıyorduydu. Madenin ne olduğunu bilmezlerdi, inançları yoktu ve vahşi hayvanlar gibi yaşarlar, ateş kullanmadıkları için yiyeceklerini çiğ çiğ yer, karınlarını kökler ve eyerlerinin altına koyarak yumuşattıkları etleri yiyerek doyururlardı. Sazlardan yaptıkları barakalardan başka binaları yoktu; aslında bir çatı altında yatma fikrinden de çok korkarlardı. Üzerlerine giydikleri bir giysiyi parça parça olmadan değiştirmemezler ya da çıkarmazlardı. Evet, mükemmel binicilerdi; fakat bu bile barbarlığın bir açıklamasıydı, çünkü gerçekte at sırtında yaşıyor, yiyor, içiyor ve eyerlerinin üzerinde uyuyorlardı. Ayaklarına giydikleri şeyler son derece şekilsizdi. Bacakları öyle çarpıktı ki, bu yüzden güçlkle yürüyebiliyorlardı." Got tarihçi Jordanes de Ammianus'tan daha az hakaret etmiyor doğrusu: "Bu bodur, iğrenç, beş para etmez klan üyeleri cadıların ve kötü ruhların dölleri, eğer söylemeyi becerebilirim, omuzlarının üzerinde üstünde göz yerine iğne delikleri bulunan ve kafa denilemeyecek şekilsiz bir yumru taşıyorlardı." Jordanes'in şu söylediğine bakılırsa, Hunların görebiliyor olmaları tam bir mucizeydi: "Kafataslarının tepesinden içeriye giren güneş ışığı, içeri kaçmış gözlerine neredeyse hiç ulaşamaz. Her ne kadar insan kılığında yaşıyorlarsa da içleri vahşi yırtıcıların acımasızlığıyla doludur." Bunlar çağlar boyunca yankılanıp duran ön yargılardır. Aslına bakarsanız, herkes bir diğerdan bu alıntıları yaptığı için memnun. Bunlara, Hunları pis kokulu, çarpık bacaklı, çirkin, kaba ve insanı deli edecek kadar kısa oldukları için ayıplayan Gibbon da dahil tabii.

Bunların hemen hemen hepsi tam bir saçmalık.

Hunlar 4. yüzyılın ortalarında, Hazar'ın kuzeyinde bir yerlerden çıkıp Karadeniz'e doğru ilerlemeye başladıklarında, Roma'nın gözünde bilinen dünyanın en ucundaydılar. Antropologlar ve arkeologlardan ödünç alacağımız spot ışıkları sayesinde,

Hunları tanımlayan bazı özelliklerin aydınlatabiliriz. Hunların konuklarının sonradan anladığı gibi, Hunların sakalları vardı, tarım yapıyorlardı, binalar inşa etme konusunda son derece yetenekliydi ve erkekleri her erkeğin olduğu kadar yakışıklı, kadınları da yine her kadının olabileceği kadar güzeldi. Komuta kesinlikle erkeklerdeydi; çünkü iklim şartlarıyla boğuşmaktan dolayı son derece dayanıklıydılar ve güçlü yaylarını her gün kullandıkları için omuzları birer mermer parçası gibi olurdu. Ancak günümüz Moğolistan'ında da görüldüğü gibi muhtemelen diğer ırklarla yeterli derecede karışmış olmaları, aralarından bazılarını son derece alımlı hale getirmişti. Hunları yüz yüze gören hiç kimse çocukların yüzlerinde yara olduğundan söz etmiyor, erkeklerin sakalları biraz seyrek olabilir –ki Attila'nın da öyleydi– ve bazı yetişkinlerin yüzlerinde yara izleri olabilir; fakat bu yaraların nedeni çocukken maruz bırakıldıkları o malum gaddarlık değil, yas tutma ritüellerinde kendi kendilerine yaptıkları şeyler.

Metalin ne olduğunu bilmiyorlar mıydı? Pişmiş yemek yemiyorlar mıydı? Madeni eşyaların yandan boşalan ilk Hun okuyla birlikte evlerdeki yerini aldığına ve bunu da süratle madeni mutfak eşyalarının izlediğine inanabilirsiniz. Sahip oldukları; devasa tencereler, ağır saplı lendum gibi, çan biçimli, bir metreden daha yüksek ve 17-18 kilogram ağırlığında şeyler, bir klana yetecek kadar yemek pişirmeye yetecek büyüklükte kazanlardı. Bunlardan düzinelercesi Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Romanya, Moldova ve Rusya'da bulundu. Rusya'da bulunan yedisekiz parça çok geniş bir alana yayılmıştı. Bir tanesi Volga nehri üzerindeki Ulyanovsk yakınlarında, bir diğeri 600 kilometre daha güneyde ve hatta bir tanesi Altay dağlarında, Moğolistan sınırına yalnızca 250 kilometre uzaklıkta bulundu. Konik şekilli alt kısımlarıyla devasa birer vazo gibi görünüyorlardı. Kaba bir şekilde iki ya da üç kalıba dökülüp, kimilerinin alt kısımları ayrıca yapılmış ve sonradan lehimlenmişti. Ek yerleri ve pürüzlü kısımlar törpülenmeden bırakılmıştı. Yapıldıkları alaşımı oluşturan metaller çok çeşitliydi. Büyük bir kısmı bölgede bulunan bakırdı ve buna kırmızı bakır oksit, kurşun ve bakırla karıştırılarak bronz elde edilen lehimden de hemen hemen yok denecek kadar az miktarda eklenmişti. Ne bir Çin bronzuna, ne de Xiongnu'nun yaptık-

larına benzemeyen bu parçalar becerikli bir döküm ustasının gözüne amatörce gözükebilir; fakat bunlar sürekli hareket halinde olan insanlardı, bu da kazanları daha ilgi çekici kılıyordu. Hun metal işçileri bakırı eritecek teçhizata (bakırın erimesi için fırının 1000 derece sıcaklığa ulaşması gerekir) ve taştan yapılmış ağır kalıplara sahipti. Tek başlarına kazanlar bile –süslü eyerleri ve koşum takımlarını bir yana bırakın– bu insanların savaşmaktan başka bir şey bilmeyen ve çiğ et yiyen ilkel çobanlar olduğu tezini çürütmeye yeter. Bu metal işçilerini geçindirmek ve ticari eşyalarını, ürettiklerini bir yerden bir yere götürmek için iyi organize olmuş bir toplum ve bol miktarda yiyecek gerekir.

İnançları yok muydu? Bu çok daha saçma. Tam tersine bir inançları olmalıydı; çünkü Homo Sapiens iflah olmaz derecede dindar bir yaratık olarak evrimleşmiştir. İnsan zekası ve hiçbir kesiminin kainatın gizli özünden yaratıldığınıza, onun bir parçası olduğumuza, ona bağlı olduğumuza ve sonunda tekrar ona döneceğimize dair inancından bir an bile sapmadığı toplum için, maddi evreni açıklama ve onu kontrol altına alabilme çabası son derece mantıklı görünmektedir. (*)

(*) Geniş çaptaki bu genelleme, kanıtlanmamış bir varsayımdır. Bununla ilgili olarak, 1980'lerin sonlarında Ekvator yağmur ormanlarında üzerinde yaptığım araştırmalar sonucunda elde ettiğim bazı kanıtlarım var. Antropologların bilinen toplumların en ilkeli olarak tanımladığı Waoraniler'in bir şefleri, Şamanları ya da karmaşık ritüeller yok; bununla birlikte son derece basit bir müzikleri var. Giysi yok, bunun yerine (erkeklerin penislerini örttükleri) bellerine sardıkları pamuklu kumaş şeritler kullanıyorlar. Vücut boyamak ve el yapımı bazı harika (özellikle de ok atmak için kullandıkları 3 metre boyundaki borular ve Amazon'daki en rahat hamaklar gibi) eşyalar dışında bir sanatları da yok. Fakat öyküleri, folklorları, içinde (insanların hamaklarda uzandıkları ve sonsuza dek avlandıkları -ki bir dahaki yaşamlarında dünyaya hayvan olarak döndüklerine inandıkları için bu bir çelişki gibi görünüyor- bir cennet ve 'sessiz birilerinin' olduğu bir ölümler diyarı olarak betimledikleri) öteki dünyanın, iyi ve kötü ruhların, bir yaratılış efsanesinin ve Waengongi adlı bir yaratıcının hükmü altında olduklarının da yer aldığı kozmik bir inançları var. Tek tanrıya inanan 'ilkel' bir kabile. Bu benim için büyük bir sürpriz olmuştu. Tek tanrıcılık fikrinin, dinin en mükemmel formu olarak çok tanrıcılık inancından türediğine inanılır. Bu inanç, kendi Waengongilerinin onlara ilettiği bilgilerle yola çıkan Amerikalı misyonerlerin işine çok yaramıştır (Şu dört 'ilkel' konu çok ironiktir: Waorani yerlileri kendi yaşam biçimleri konusunda uzmanlardı, zeki ve ahmaklardı, tedbirli ve meraklılardı, cana yakın ve iticiydiler ve hepimizin olduğu gibi tamamen insandılar).

Hunlar da bu durımdan istisna değillerdi ve Romalılar Şunu çok iyi biliyorlardı; gerçek bir inanç olmadığını söyleyenlerin verdikleri isimle 'inançsızlık' ile Hristiyanlık olsun, modern put-perestlik olsun, hepsi eski Yunan'dan miras kalmıştı. Burada 'batıl inançlar' hesaba katılmamıŐtır. Hunların neye inandığı, tam olarak ve nasıl tapındıkları tam manasıyla bilinmemektedir; fakat animist olduklarından ve rüzgar, kar, yağmur, yıldırım ve ŐimŐek gibi doğa güçlerine korkuyla karışık bir sayęı duyarak, kendilerini onların içlerindeki ruhları kendi içlerinde canlandırmaya zorunlu hissettiklerinden hiçbir Şekilde Őüphce etmek mümkün değildir. Birkaç yüzyıl sonra ortaya çıkan Moğollar gibi, Hunların da gök kubbedeki bu doğa güçlerinin kökenlerini görüp, gökyüzü cennetine her Şeyin kaynağı olarak taptıklarını, ibadetleri ve kurbanları yardımıyla kendi kaderlerini düzenlemeye çalıŐtıklarını söylemek yanlış olmaz. Biz modern Avrupalılar, bu gök tanrıya hiç düŐünmeden "Good Heavens, Ciel ve Himmel" diye çığlık çığlığa bağırmaktayız. Türkler 1. yüzyılın sonlarına doğru batıya doğru hareket etmeden önce, i ie yaşayan Türk ve Moğol klanlarının gök-tanrıya kendi verdikleri adlar vardı: Tenger ya da Tengri bu adların en çok kullanılanlarıydı. Bulgaristan'ın doğusunda bulunan 8. yüzyıla ait bir kabartmaya göre, Tenger I Moğolistan'daki Tengri lnden çıkarak tüm Asya'ya yayılmıştır. Diğer birçok dilde olduğu gibi, Tenger Moğolca'da da uhrevi ve dünyevi anlamıyla basitçe 'gökyüzü' anlamına gelir. Moğolların Mavi Gökyüzü -Khkh Tenger- terimi tanrısal bir varlığı olduğu kadar, aynı zamanda güzel bir gün de demektir. Xiongnu da Tengri'ye tapıyordu. 1. yüzyılın sonlarında, tarihçi Pan ku tarafından kaleme alınmış olan Han hanedanı (M.Ö. 206-M.S. 8) tarihçesinin Xiongnu'dan söz eden bir bölümünde Pan ku, "Hkmdarlarından söz ederken cheng li [Tengri sözcüğünün transliterasyonu] ku t'u [oğul] shan-y [hükümdar, kral] yani, 'HaŐmetmaapları Güneşin Oğlu' gibi bir anlama gelen bir unvan kullanıyorlardı. İlk Türkçe yazıtlarda, hükümdarın gücünü Tengri'den aldığı, 8. ve 9. yüzyıllarda Uygur krallarına Tengri adı verildiği anlatılır. Hunlar da Tengri'nin etki sahasının dışında kalamazlardı. Xiongnu'nun ardılları olsunlar ya da olmasınlar, tanrılarına aynı adı versinler ya da vermesinler, Hunlar kesinlikle Xiongnu ile

aynı türden bir inanç sistemine ve ilahileri, davulları ve rehber ruhlarıyla göksel yardım hattını açan Şamanlara karşı benzer bir inanca sahiplerdi.

Tarihi birkaç kayıta kanıtlar mevcuttur. 439 yılında, Vizigotların Toulouse dışındaki savaşa girmelerinden hemen önce, Romalı general Litorius Hun yardımcılarını hoşnut etmek için, Romalıların haruspicio adını verdikleri bir kehanet töreni yapmaya karar vermişti. Sarayında kahinler barındıran Attila da aynı töreni 12 yıl sonraki büyük zaferinden önce yapmıştı. 5. yüzyılın ortalarında doğru olan şeyler, ilk çağlarda da doğru olmalıydı; zira kahinliğin tarihi neredeyse insanlık tarihine dayanmaktadır. Aslını ararsanız, eski Çin yazıtlarından öğrendiğimize göre, kehanetler Çin kültürünün en temel öğelerinden biriydi: Shang hanedanı döneminde, yaklaşık olarak M.Ö. 1500'de, ateşte kavrularak kırılmış kaplumbağa kabuklarını okuyor, çıkardıkları anlamları kabuklara yazarak bunları birer bloknota çeviriyorlardı. Daha sonraları, aralarında Moğolların da bulunduğu, Orta Asya'daki birçok grup, sığırların sıcakta kavrulmuş kürek kemiklerini okuyarak kehanette bulunma yöntemi olan skapulimanlığı benimsemişti. Attila'nın sarayında bu türden bir seremoninin yapıldığına dair bir kayıt yok. Hunların kökenleri nedeniyle, Şamanlarının kehanette bulunmak için bu yöntemi kullandıkları çok yüksek bir ihtimal.

Bir kez önemli mevkideki birkaç aile tarafından yeterince kabul görüp, aralarına teklifsizce kabul edildiğinizde, bir özellik sizi derinden etkiler. Bu özellik bazı çocukların kafataslarındaki deformasyondur. Kafaları sanki yukarıya ve geriye doğru, tıpkı bir somun ekmek şeklinde büyütülmüş gibi görünüyordu. Bu herhangi bir hastalığın sonucu değildi. Çocukların hiçbir şeyleri yoktu. Tam tersi, bu çocuklar muhtemelen diğerlerinden daha ayrıcalıklı bir yaşam sürecekmış gibi görünüyorlardı. Hiç şüphe yok ki Hunca'yı iyi biliyor olsaydınız, size bunun açıklaması hiç de zor gelmezdi. Ne yazık ki onlarla o derece yakın bir konuları ve elbette Hunca konuşan ve konuşmalarını kaydeden biri yoktu. Antropologların bu durumu anlamalarının tek yolu, bulunan ve bu garip deformasyon sahip, birçoğu da çocuklara ait olan birkaç kafatasıydı.

Bu yapay kafatası deformasyonlarıyla ilk kez, Karpatlar havzasındaki barbar kabileler üzerinde uzmanlaşmış bir bilim adamı olan Peter Stadler ve bu esrarengiz bölgeye özel bir ilgi duyan antropolog Karen Wiltschke'nin görev yaptığı, Viyana'daki sanat tarihi müzesi Kunsthistorisches Museum'da tanışmıştım. İki bilim adamıyla müzenin iskeletler koleksiyonunun bulunduğu yerde konuşuyorduk. İskeletlerden hiçbirisi anatomi derslerindeki modeller gibi tellerle tutturulmamış, aksine dağınık bir şekilde iki ya da üç tanesi bir sandığa istiflenmişti. Sandıklar birbiri üzerine sütunlar gibi yığılmış, her birinde 150 sandık olan 80 sütun dört duvara ve bir koridorun yan tarafına dizilmişti. Kutulanmış 25.000 iskelet ve incelenmeyi bekleyen 25.000 tane daha vardı. Bu iskeletlerden 40-50 tanesinin kafatasında bu yapay deformasyon görülüyordu. 5. yüzyılın başlarına tarihlendikleri için genellikle Hunlara ait kafataslarıydı ve çoğu da çocuk kafatasıydı. Eldeki az sayıdaki kanıta göre, hem kız hem de erkek çocuklarının kafatasları çarpıtılmıştı. Eğer yaşasalardı, bu çarpıklığı yetişkinliklerinde de taşıyacaktı.

Tarihte kafatası deformasyonuna çok sık rastlanır. 1931 yılında bu konuyla ilgili olarak sıra dışı bir araştırma raporu yayınlanmış: "Yapay Kafatası Deformasyonu: Etnik Sakatlamalar Üzerine Bir Araştırma." Makalenin yazarı olan Eric Dingwall, diğer şeyler arasında en çok etnik sakatlamalara garip bir ilgi duymaktaymış. Dingwall zarif İngiliz eksantrikliği geleneğine uygun olarak, Dingwall St. Leonard'da duvarları değerli antika bir bekaret kemerleri koleksiyonuyla süslü bir apartman dairesinde oturuyor, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nin gizli bilimler bölümünde fahri olarak çalışıyordu. Ta ki 1986 yılındaki ölümüne dek. Dingwall aynı zamanda kadınların sünnet olmasıyla ilgili ilk araştırmalardan birisinin yazarıydı. Kadın sünneti –şimdiki adıyla genital sakatlama– hâlâ uygulanıyor. Bunun yanında kafatası deformasyonu neredeyse yok oldu gibi bir şey. Bu iki uygulamanın farklı kaderleri, insan doğası için rahatsız edici kinayeler içermektedir. Kadın genital organının bu şekilde sakatlanması son derece acı verici, kaba saba, gizli saklı ve hızlı bir süreçken (etkileri o kadar da hızla geçmediği halde), kafatası deformasyonu acısız, uzun sürecek bir ilgi gerektiren ve sonucu maruz kala-

nın hayatı boyunca gözler önünde olan bir süreçtir. Kafatası deformasyonu tüm dünyada, birçok toplumda görülmüştür. Neandertaller bu işlemi 55.000 yıl önce yapıyorlardı ve bu teknik insanlık tarihi boyunca Homo sapienler tarafından biliniyordu. Dingwall'ın not düştüğü gibi; örneklerine Asya, Afrika, Endonezya, Yeni Gine, Melanezya, Polinezya ile Amerika ve Avrupa'da rastlayabileceğiniz tuhaf ve yaygın bir adet. Dingwall'ın da belirttiği gibi bu işlemi ergenlik ya da yetişkinlik çağında uygulayamazsınız; çünkü yalnızca çocukluk çağında, kafatası henüz yumuşak ve büyümeye devam ediyorken yapılabilir. Amerika'da, Şili ve kuzey batıda yaşamış olan yerli kabileleri, özellikle de Yassı Kafalar olarak da bilinen Şinuk kabilesi, bebeklerinin kafalarını yassılamak için tahta parçalarıyla bağlardı. Diğer kültürler silindirik, saksıya benzer kafatasları için bez bandajlar kullanırlardı. Bunu yapmak zor bir şey değil. Tüm yapmanız gereken başınıza bir bandaj sarmaktır. Püf noktası, kafatasına binen basıncı artırmak ve iltihaplanmaları önlemek ve yıkayabilmek için bandajı gün aşırı açarak biraz daha sıkı sarmakta yatıyor. Bu teknik yaklaşık 13.000 yıl önce Avustralya, New South Wales'de yaşayan aborijinler tarafından kullanılmaktaydı ve muhtemelen, Akhenaton'un kraliçesi Nefertiti'ye o zarif, ince kafatasını kazandırmak için Mısırlılar da aynı yöntemi kullanmışlardı. Bu uygulama, 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa kırsalında da çok yaygındı.

Peki amaç neydi? Tanrı adına mı yapıyordu? Evet, olası cevaplardan bir tanesi bu. Bazı uygulamaların Tanrı adına yapılmış olması muhtemel; çünkü yassılaştırılmış bir kafatası o çocuğun rahip olmak üzere adandığının bir sembolüydü. Fakat neden daha çok sosyalmış gibi görünüyor. Yassı bir kafatası Şinuklar'da özenle büyütülmüş olmak demekti, doğum yapmış kadınlar kesinlikle rahatsız edilemezdi; çünkü bu durumda annelerin dikkatinin dağılacağı düşünülür ve bu nedenle yuvarlak kafalı bebeklerinin, yassı kafalı akranlarının alaylarına maruz kalma riski doğardı. Annelerin ya da bakıcıların bebeklere gerekli ilgiyi gösterecek kadar zamanlarının olduğu diğer kültürlerde, uzun bir kafatası statü sembolüydü. Hunlardaysa bu çok daha belli belirsiz görülürdü. Bazı büstlerinde, Nefertiti'nin yassılaştırılmış kafatası özellikle vurgulanmışken; Attila'nın, oğullarının, generallerinin

veya elçilerinin ya da kraliçesinin kafatasında deformasyon olduğundan bahseden tek bir kayıt dahi yoktur. Bu nedenle, Hunlar ya bu deformasyonu örterek gizlemişlerdi –eğer yassı kafatası bir statü sembolüyse bunu neden yapsınlar?– ya da kafatasını yassıltmanın altında tek başına yatan neden statü değildi.

Karen Wiltschke'nin söylediğine göre, doğuya doğru ilerledikçe, deformasyonun görülme yüzdesi artıyor. Öte yandan, Attila'nın hüküm sürdüğü yirmi yıl boyunca ve bunun ardından, Hunların kısa ömürlü imparatorluklarına dahil olarak yaşayan diğer klanlar da bu uygulamayı benimsemişlerdi. Örneğin Ostrogotlar'ın (günümüzde Macaristan'ın batısı ile Hırvatistan'ın doğu kısımları olan) Pannonia'da, Attila'dan bir ya da iki yıl sonra doğmuş olan büyük lideri Theodoric'i ele alalım. Adına basılmış olan sikkelerde, Theodoric kafatasıyla resmedilmiştir. Bu işlem doğumundan hemen sonra 454 yılı civarında yapılmış olsa gerek, zira bu, bu alışkanlığı beraberlerinde doğudan taşıyıp getirmiş olan barbar istilacıların en başarılı olanından alınmış bir moda akımıydı.

Bir bulmacayla karşı karşıya kaldık. Arkeolojik kazılarda elde edilen bilgiler sayesinde, Hunların bazı çocukların kafalarını bağladıklarını ve bu çocukların yaşamlarını bu şekilde sürdürdüklerini biliyoruz. Fakat hiçbir yabancı böyle bir şey gördüğüne dair kayıt tutmuş değil. Bu nedenle tek yapabileceğimiz, tahmin yürütmek. Belki bulduğumuz bu kafataslarının sahipleri, hayattayken başlarını bir şapkayla dikkatli bir şekilde gizliyor, bu sırrı da yalnızca klan üyeleri biliyor ve hiçbir yabancıya bundan bahsetmiyorlardı. Belki de uzun kafataslılar seçkin bir sınıfın, sırları ana babadan çocuklara geçen bir tür kardeşliğin, çalan davullarla transa geçip bir şahin, kartal, ördek ya da kaz olup, güç ve anlamlar dünyasında istediği gibi gezintiye çıkabilen bir şamanlar grubunun üyesiydi. Şamanlardan gördükleri vizyonlardan düşmanın ne kadar zayıf, kendilerinin ne kadar güçlü olduğunu, savaşmak için uygun zamanı kaderin nasıl değiştirilebileceğini, hastalıkların nedenlerini ve nasıl tedavi edileceğini öğreniyorlardı. Bu tür şeyler yabancılara ifşa edilemezdi.

Attila'nın atalarını daha geniş bir bağlamda ele alalım. Karadeniz'e, Batı Rusya ve Doğu Avrupa'yı sulayarak gelen dört büyük nehir dökülür. Batıdan doğuya doğru dört D'ler şunlardır:

Danube (Tuna), Dinyeper, Dinyester ve Don. Dört nehir yarı Romalı olan Dacia'dan (günümüzde Romanya) Güney Rusya'daki göçebe bölgeleri ve Kafkasların geçit vermez, bilinmeyen vadilerine kadar olan ve Romalılar için gittikçe daha karanlık bir hal alan bölgeleri belirliyorlardı. Bu alacakaranlık kuşağının tam ortasından, gölgelerin kapladığı barbarlık duvarına tutulan bir fener gibi, aşağıya doğru uzanan bölge yüzyıllar boyu Yunan üssü olan ve Roma zamanında imparatorluğun elinde kalan Kırım vardı. Romalı yazarlara göre, tıpkı Yunanlı yazarlar gibi Karadeniz ve onun nehirlerin oluşturduğu tabyaları, bir geçiş noktası olan Kırım'la birlikte vahşi barbarlarla medeniyet arasında bir tampon görevi yapıyorlardı. Herodot Helenizm ve klanlar dünyasının arasında yaşayan İskitler ile burada tanışmıştı.

Fakat, iç kısımlarda, kıyılardaki Yunan kolonilerinden uzaklaştıkça Karadeniz steplerinin Yunanlı olmayan, uçsuz bucaksız, üzerinde tek bir ağacın olmadığı ve iniş çıkışlarla Kazakistan otlaklarına kadar olan dünyası uzanıyordu. Günümüzde ilerlemenin getirdiği uysallıkla, orta batının Ruslaşmış haline gelmiştir. O zamanlar, batılılar için barbarlığın karanlığının kalbi, sayısız klan içinse, iki bin yıl boyunca batıya doğru ağır ağır yayılırlarken yeni anavatanları ya da geçici bir sığınaktı. Hunlar işte bu uzak topraklardan da daha uzaklardan, bir gölgeler ve efsaneler diyarından, devasa bir bilardo masasının, klanların birbirlerini Romalı dünyanın kucağına attığı deliklerinden çıkıp gelmişlerdi.

Onları harekete geçiren şey neydi? Asya'nın derinliklerindeki bir kabile, ne olmuştu da bir anda dünya sahnesine dalmıştı. Bir zamanlar büyük göçleri ve saldırıları iklim değişikliklerine ve nüfus artışına bağlamak çok modaydı. Sanki yaşadıkları yer aslında devasa bir kalpmiş de gizli bir ekolojik ritimle atarak arterlerindeki insanları batıya doğru püskürtüyormuş gibi. İklim tek başına tatmin edici bir açıklama olmaktan uzak kalıyor; çünkü daha küçük bir kabile için, kuraklığın yoksul Etiyopyalılara yaptığı gibi ölümcül tehlikeler yaratabilirdi.

Aslında orada, Avrasya'nın en ucunda atan bir kalp var. Bu kalp, tarihi süre giden ve her bir atışı 2000 yıldan daha uzun bir süre boyunca, onlarca yıldan yüzlerce yıla uzanan bir dizi hanedanlık kalp atışı olan Çin'dir. Hanedanların ortaya çıkışı ve çö-

küşleri arasındaki süre dört bin yıldan daha uzundur ve birçok tarihçi, yaşamlarını bu olağanüstü dönemin altında yatan modeli bulmaya adanmıştır. Eğer böyle bir model varsa, görünüşe göre bu modelin, birleştirilmiş yönetim fikriyle, hanedanların birbirleri peşi sıra takip etmeleri, bunların yaşam öykülerini etkileyen –diğer unsurların yanında– aralarında tarım, nehirler, kanallar, surlar, köylü ayaklanmaları, orduların genişlemesi, barbar saldırıları, vergiler, devlet memuriyeti, güçlü politikacılar, yozlaşma, devrim, çöküş ve kurulu düzenin dışından gelen tehditler gibi karmaşık etkenlerle bir bağlantısı var. Şimdi bizim dikkat çekmemiz gereken nokta, kimi zaman barbar liderlerin Çin’in kalbine kadar girmesi ve kimi zaman da Çinli olan damarın barbarların sınırlarına tecavüz etmesidir. Kalbin her atışı sınır bölgelerini sarsıyor ve bir başka klanı batıya püskürtüyordu. Kadere bakın ki, 4. yüzyılda ve 5. yüzyılın başlarında Çin’in kuzeyi tam bir kaos ortamıydı. Bazı tarihçiler bu döneme “Beş Barbarın On Altı Krallığı” dönemi adını vermişlerdir. Bu kargaşa, bir Türk grup –T’o-pa– 396 yılında Kuzey Wei krallığını kurunca büyük ölçüde azaldı. Acaba büyük bir bölümü kayıtlarda bulunmayan bu kargaşa, Hunları harekete geçmeye zorlayarak, sığınmacıların yarattığı şok dalgalarını batıya mı göndermişti? Bu konu hakkında elimizde hiçbir ipucu yok.

Asya’da aniden beliriveren şiddetli bir soğuk dalgası ya da mülteci gruplardan herhangi bir tanesinin istilası, neden ötekileri değil de Hunlara fetihe çıkma ilhamı geldiğini açıklayamaz. Aralarındaki fark neydi? Hunların başarıları iklim ya da tarihi sürece değil, tamamen kendi savaşçı yetenekleri sayesinde ortaya çıkmıştı, ki bunu da bir sonraki bölümde işleyeceğiz.

Gelin, sahip oldukları ve yoksun olduklarını temel alarak, onları harekete geçiren nedenler hakkında tahminlerde bulunalım:

- Hunlar’da lüks ve konfor yoktu.
- Lüks ve konforu çalabilecek güçleri vardı.

Pastoral göçebeler yaşamalarına yetecek olandan çok daha fazlasını üretiyorlardı. Eğer lüks ve yerleşik topluluklardaki en üst standardı örnek olarak alırsanız, konfordan her zaman yoksunlardı. Çoğunluk bunu talep ediyordu. Sürüler yeni otlaklara götürülmeli, çadırlar takılıp sökülmesi, arabalar tıka basa dolma-

lı, hayvanlar çoğalmalıydı. Edindikleri arttıkça hareketlilikleri azalıyor ve bu nedenle de hayatta kalmaları zorlaşıyordu. O dönemdeki hayat, süs ve şaşaanın yerinin olmadığı bir hayattı. Bu karakterin gelişimi için harika bir şey. Bunun sonuçlarını günümüzde Moğolistan'da, başkente iki ya da üç saatten daha uzak olmayan kırsal kesimde görebilirsiniz. En önemlisi de hepsi mağrur ve özgürler. Kementlerini tıpkı sirklerde gösteri yapanlar gibi kullanan erkekler tıpkı atları gibi güçlü ve dayanıklı, çocukların yanakları kıpkırmızı, kadınlar da sapasağlam. Şekersiz bir beslenme rejimleri olduğu için ne kalplerinde ve ne de dişlerinde en ufak bir sorun yok. Turistler hayvanlarını bildik otlaklar arasında gezdiren, binlerce yıldır süre gelen mevsimsel bir ritimle yaşayan bu soylu vahşinin günümüzdeki versiyonuna tanık oluyorlar. Fakat, rüzgar gücüyle çalışan jeneratörü, motosikleti ve televizyonu bir yana bırakın, okulu çocukların yatılı kaldığı en yakın şehre yerleştirin, kışa geri dönüp hayalinizde birkaç yüzyıl geriye döndüğünüzü canlandırın, taze sebze ve meyvenin olmadığı bir yaşam düşünün. İşte bu tür bir yaşamın ne kadar kötü ve acımasız olabildiğini o zaman fark edeceksiniz. Buralarda kışlar ölümcüldür. Bir kar fırtınası çıkıp tüm otlakları kaplar, atların ve koyunların binlercesinin ölümüne neden olur. Kısa bir süre öncesine kadar, bu tür bir felaket ellerinde ne süt, ne et ne de yakacak tezeği kalan aileleri açlığın pençesine atardı. Bir yerde sıkıntılar ve onların doğal sonuçları –sabır, dayanıklılık, güçlü bir bağımsızlık– gururun kaynağıydı; diğer tarafta ise kıskançlığın. Pastoral göçebelerin gözlerini dışarıya dikmeleri hiç garip değil.

Aslına bakarsanız, gözü dışarıda olmak yaşam biçimlerinin bir parçası olmuştu. Pastoral göçebeler birkaç ay, belki de bir yıl süreyle kendi kendilerine yeterler, fakat daha uzun süre değil. Bunun kanıtlarını, tıpkı 13. yüzyılda olduğu gibi, Xiongnu'dan beri yükselen ve çöken her göçebe imparatorlukta olduğu gibi, günümüzde Moğolistan'da görebilirsiniz. Bozkırlarda hayatta kalabilmek için bir çadıra ve çadırı ayakta tutabilmek için ahşap kafes duvarlara ve ahşap çatı desteklerine gereksiniminiz vardır. Ahşap ağaçlardan elde edilir ve ağaçlar da ormanlardan ve tepelerden elde edilir, otlaklardan değil. Bundan başka; diyelim ki bir çadır edinmeyi başardınız, bu defa da gençleri, ihtiyarları, ça-

dırları, kazanları ve sahip olduğunuz diğer şeyleri taşımak için bir araba gerekecek. Eh, bu arabalar da ağaçtan yapılıyor. Steplerdeki çobanların hem çadırları, hem de arabaları için ağaçlara ihtiyaçlar vardır. Odun kesmek için balta gerekir –ki ister kasabadaki demirciye yaptırın, isterseniz pazardan satın alın– bu da demir demektir. Şimdiden, 'katıksız' bir pastoral göçebe toplumdaki çok daha farklı ve benimsenebilir bir toplumu inceledik. Ve bunlar yalnızca hayatta kalabilmek için gerekenlerdi. Bunlara ek olarak, tıpkı bizim gibi insan olan göçebeler çay, şeker, pirinç, çeşit çeşit yumuşacık kumaşlar, özellikle de ipek gibi kısacası çiftçiler ve daha karmaşık bir yapıları olan kentli toplulukların ürettiği ve otlaklarda bulunmayan şeylere de gereksinim duyarlar.

Pastoral göçebeler sabit bir yerde yaşamaz, rasgele dolaşırlar. Birçok çoban ailesi dikkat çekecek şekilde yıllarca, onlarca yıl hatta kuşaklarca sabit bir yaşam sürdürebilir. Sürülerin selameti nerede ve ne zaman otlak bulacaklarını bilmelerine bağlıdır ve böylece, bunu garantiye almak için yıllar geçtikçe iş birliğine ve yazılı olmayan kurallara ihtiyaç doğar. Fakat uzun vadede değişim kaçınılmazdır. Mevsimler değişir, hastalıklar alacağını alır, klanlar çoğalıp genişler ve otlaklar için çekişirler. Tarih boyunca, otlaklar çevrelerini kuşatan yerleşik toplumların kendilerine değişiklikler empoze etmesine izin vererek, kendi değişimleriyle şişip boşalmıştır.

Tüm bunları Hunların çıkıp geldikleri bölgeye, Karadeniz ve Hazar bozkırlarına uygulayın. Bölge, peş peşe gelmiş ve birbirine karışmış toplumların içinde ağır ağır kaynadığı bir kazandı. Küçük Hun toplumumuzun kötü geçen birkaç yıl ya da çoktan unuttukları komşularının hırsları nedeniyle, yaşadıkları otlaklardan sürüldüklerini düşünün. Yeni otlaklara doğru gittiler ve gittikleri yerde tıpkı çingenelere yapıldığı üzere hiç de hoş karşılanmadılar. Küçümsendiler ve kuşku içindeki yeni komşuları tarafından, kendileri için bir tehdit olarak görüldüler. Hem bir yurtları hem de göçebe yaşamlarını rahatlatıp ona biraz canlılık getirecek yumuşacık kumaşları, halıları, egzotik fincanları ve mücevherleri yoktu. Göçebe gezginler için bir tür güvenlik kalkanı görevi yapan konukseverliği ve kendi otlaklarının rahatlığını geride bırakmışlardı. Bu şartlarda siz olsaydınız, sizden olma-

yan şeyleri elde etmek için yanıp tutuşmaz mıydınız?

Hunlar kendilerine devamlı bir yerleşim, düzenli besin kaynağı, yenilenmiş bir kimlik ve özsaygı arayan mültecilerdi. Bunlar yalnızca üç yöntemle giderilebilecek eksikliklerdi: Meskun olmayan bir bölge bularak (hiç şansları yoktu) ya da bölge sakinleriyle yeni birtakım uzlaşmalar tesis ederek (karşılık olarak önerebilecekleri çok az şeyleri vardı) veya da zor kullanarak. Gelecekteki hayatları geleneksel pastoral göçebe yaşamlarından çok daha değişik olacaktı; çünkü bir kez harekete geçince, benim diyebilecekleri otlakları olmadan, diğerlerinin topraklarına ve ticari faaliyetlerine, başka bir yolu olmadığı için güç kullanarak girmeye çalıştıkları için, hiçbir zaman huzur bulamayacakları bir sürece girmişlerdi. Artık, batıya doğru gittikleri her kilometrede yerleşmiş topluluklar tarafından gittikçe artan bir hızla yok edilen otlaklar bulacaklar, bu da onları kaçınılmaz olarak başkalarının sahip olduklarına bağımlı kılacaktı. Bunlara ticaret yaparak sahip olabilirlerdi; fakat Hunların yeni komşuları kadar gelişmiş bir yapıları yoktu. Ticaretini yapabilecekleri yün, keçe ve hayvanlarından başka bir şeyleri olmadığı için, geriye tek yol olan çalmak kalıyordu. Pastoral göçebelere, gezgin Vikingler'de olduğu gibi, şiddetin yaşam biçimi halini aldığı bir haydut çetesi halini alacaklardı.

Hunlar, Kazakistan otlakları ve Aral denizinin kuzeyindeki verimli düzlükleri arkalarında bırakarak batıya doğru ilerleyen ve unutulmuşluk: denizinin dibine gömülmekle, zaferler kazanarak yeni tepelere çıkmak arasında tercih yapmak zorunda kalmış olan seyyahlardı. Zaferler kazanmak için dayanışma ve iyi bir yönetim gerekiyordu. İşte buradan da Hunları şöhrete ve servete götüren en son unsura geliyoruz: Liderlik. Hunların daha önce yoksun olduğu şey liderlikti. Liderlik Hunların bastırılmış olan güçlerini sonunda ortaya çıkarmıştı. Hunların bilinen, dış dünyanın dikkatini kendisinin ve halkının üzerine çevirmesini sağlayan ilk lideri, 4. yüzyılda bir zaman diliminde ortaya çıkmıştı. Adı Balamur ya da Balamur'du ve hakkında neredeyse adından başka bilinen bir şey yok. Halkına savaşçı potansiyellerini, her biri kendince güçleri ve zayıflıkları olan, klanların birinden diğerine saldırmaya odaklamayı öğreten Balamur'du. İlk kez bir büyük lider

taktik konusundaki yeteneklerini ortaya sermiş ve en sonunda Attila'nın ortaya çıkmasını sağlayacak olan liderlik geleneğini başlatmıştı.

M.S. 350 yılında Hunlar Volga nehrini geçtiler. Birkaç küçük atlı okçu grubu arabalarını ve atlarla sığırlardan oluşan sürülerini –Anton Çehov 1870'lerde küçük bir çocukken görünceye dek ufak tefek değişiklikler hariç aynı şekilde kalmayı başarabilecek olan– bozkır ülkesine sürdüler. Genç Çehov Hunlardan önceki manzarayı (Ronald Hingley'in çevirisinde) “Volga'dan Kırım'a kadar 800 kilometre boyunca uzanıyordu” diye anlatıyor. Çehov'un genç kahramanı Yegorushka'nın gözünden bakalım:

“Şimdi seyyahların önünde –alabildiğine geniş, hudutsuz, zincir tepelerle çevrilmiş– bir düzlük uzanıyordu. Birbirlerine sokulmuş, birbirinin peşi sıra giden tepeler, yolun sağ tarafında görünen ufka kadar inişli çıkışlı zemine karışarak uzanıyor ve ufkun leylak rengi pusunda kayboluyorlardı. Hiç durmadan ilerlediğiniz halde, başlangıcı neresidir, sonu nerededir bilmek imkansızdı. Önce; uzakta, yeryüzüyle gökyüzünün birleştiği yerde –antik çağlardan kalma bazı mezar höyüklerinin ve uzaktan bakınca kollarını açmış sallayan zayıf bir adam gibi görünen yel değirmeninin yanında– parlak sarı renkli bir şerit toprağın üzerinde uzanıyor. Derken aniden o uçsuz bucaksız bozkır, şafağın yarı karanlığından kurtularak çiy taneleriyle parıldayarak gülümsüyordu. Yelkovan kuşları neşeli çıglıklar atarak yola doğru süzülüyor, çimenlerin arasında gezinen sincaplar birbirlerine sesleniyor ve sol tarafta uzaklardan bir yerden bir kızkuşunun hüznü şarkısı duyuluyordu. Çekirgeler, ağustos böcekleri, cırcır böcekleri ve dana-burunları tekdüze bir nameyle şarkılarını söylüyorlardı.

Fakat zaman ilerleyip çiyler buharlaştıkça, hava daha da hareketsizleşiyor ve uyanan bozkır yeşim taşı rengindeki haline bürünüyor. Çimenler boyunlarını büküyor ve yaşam her şeyin dışına çıkıyordu. Güneşten kavrulmuş kahverengi yeşil ve uzaklarda, leylak renkli görünen tepeler, ova, puslu ufuk, yukarıdaki dev bir kemere benzeyen gökyüzü ve burada, hiçbir ağacın ya da tepenin olmadığı bu bozkırda öyle ürkütücü bir derinlikte ve şeffaflıkta ki, her şey uçsuz bucaksız ve perişanlıktan hissizleşmiş gibi görünüyor.”

4. yüzyılın ortalarında bu bozkıra, hakimiyetini 500 yıldan fazla bir süre önce İskitlerden alan ve İranlıların oluşturduğu dağınık bir konfederasyon olan Sarmatyalılar egemendi. Sibirya'da bulunan ve Çar Deli Petro'nun himayesine devredilen ve sanat eserlerinden oluşan hazineler sayesinde, Sarmatyalılar hakkında oldukça fazla bilgi sahibiyiz. Bunların arasındaki metal üzerine renkli mine işlenerek yapılmış olan ve ejderhaları ya da kaplanları, yak ya da at avlarken resmeden süs tabakları en önemlileridir. Bu tarz daha sonra batıya, Gotlar ve diğer Cermen klanları arasında da yaygınlaşmıştır. Sarmatyalı savaşçılar kargı savaşında uzmanlaşmışlardı, kendilerini konik miğferler ve zırhlı giysilerle koruyorlardı; Hun kasırgasıyla boy ölçüşmeye pek uygun değillerdi.

Sarmatyalıların bir grubu da, Perslerin geniş ölçekli bir alt federasyonu olarak bilinen Alanlar'dı (Bu arada Aryan onların isminden türetilmiştir, bazı İran dillerinde 'l' harfi, 'r' harfiyle değiştirilir; böylece Hitler tarafından bu derece hayran olunan kabile, hiçbir şekilde Alman bile olmuyor). Seneca, Lucan ve Martial onlardan 1. yüzyılda bahsetmişlerdi. Keskin dilli taşlama ustası Martial, Caelia ve onun cinsel alışkanlıklarını; "bir Romalı kız nasıl olur da kendisini Partiyalılara, Cermenlere, Dacialılara, Kilikyalılara, Kapadokyalılara, Pharialılara, Kızıldeniz'den gelen Hintlilere, Yahudi ırkının sünnetli üyelerine ve Sarmatya kökenli Alanlar'a verir de Roma ırkından aldığı zevki hiçbirinde bulamadığını söyler" diye sorgulayarak diline dolamıştır. Alanlar güneşe, Yunanlı tarihçi ve general Arrian'ın 2. yüzyılda onlara karşı savaştığı ve Alan süvarilerinin sahte ricat taktiklerini özellikle not düştüğü (ki bu taktik daha sonra Hunlar tarafından mükemmel hale getirilmiştir) Kapadokya içlerine saldırmışlardı. Ammianus Alanlardan; üstleri ağaç kabuklarıyla örtülü dört tekerlekli arabalarda yaşayan ve toprağa saplanmış bir kılıca tapan, sığır çobanı göçebeler olarak bahsetmektedir. Bu inancı bizzat Attila'nın kendisi de kabul edecekti. Alanlar dayanıklı küçük atlarının üzerinde mükemmel binicilerdi. Alanlar top sakalları ve mavi gözleriyle Asyalılardan daha Avrupalıydı ve savaşmayı çok seviyorlardı. Kılıç ve kement kullanmakta ustaydılar ve savaş alanında korkunç çığlıklar atarak, savaş alanındaki yaşlılara savaşarak ölmedikleri için hakaretler ederlerdi. Söylendiğine göre kılıçtan

geçirdikleri düşmanlarının derilerini yüzerler ve bu derilerden iki tekerlekli at arabaları yaparlardı. Alanları geniş bir kültürdü. Rusya'nın güneyinde mezarlarından yüzlercesi bulunmuştur ve bu mezarların birçoğu da kadın savaşçılara aittir (belki de Yunanlıların Amazonlarla ilgili efsaneleri de buradan gelmektedir). Kültürleri aynı zamanda esnekti de. Esir ettiklerini asimile etmekten ve asimile olmaktan rahatsızlık duymazlardı. Aslına bakarsanız, belki de 4. yüzyılın ortalarında temel sorunları uyum sağlama yetenekleriydi. Aralarında bir dayanışma olmadığı için Hun atlılarına karşı koymak için bir birlik oluşturamamışlardı. Hunlar Alanları klan klan uzaklara sürdüler. Alanlar bundan sonra parçalanarak, genellikle Almanca adı olan Völkerwanderung -Klanların Göçü- ile anılan yeni bir form oluşturacaklardı. Her ne kadar uyum sağlama yetenekleri güçlüydüyse de kendi kimliklerini kaybetmeme konusunda da Tanrı vergisi bir kabiliyetleri vardı. Göçebe halkların oluşturduğu bulamacın içinde Alanlar bir kum tanesi gibiydi: Büyük oranda bulamaca karışmış fakat her zaman aşındırıcı. Birkaç kuşak içinde, değişik klanlar Hunlar için yararlı askerler, aynı zamanda Romalılar için de iyi bir müttefik haline geleceklerdi. Alanlardan Kafkaslarda geri kalanlar, Osetya ve Gürcistan'ı tamamen değiştireceklerdi. İmparatorluğun diğer ucunda, hem İspanya'ya doğru ilerlemekte olan Gotlara -bazıları Katalonya adının Got ve Alan adlarından türettiğini söyler- hem de 420'lerde Kuzey Afrika'ya kaçtıkları sırada kendilerini de birlikte sürükleyen Vandallara katılmışlardı. Alanlardan bu hikayede daha sonra tekrar bahsedeceğiz.

Ostrogotlar Dinyeper nehri boyunca yerleşmişlerdi. Bunlar yerleşik bir tarım toplumduydu fakat yaşlı şefleri Ermanaric(*), bir süre sonra gözü ilerlerde olan bir Hun liderinin kopyası haline gelecekti. Ermanaric, Karadeniz'den Baltık denizine kadar uzanan ve merkezinden -ki Ermanaric bölgeyi doğrudan buradan yönetiyordu- dışarıya doğru gevşek bir ağ örgüsü halinde yayılan tebaalar, müttefikler, vergi ödeyenler ve ticari partnerlere

(*) Ermanaric'in adı muhtemelen Hermann-Rex -Kral Hermann'ın adı- adlarından türetilmişti. Gotlar Latince olan bu sözcüğü benimsemişler ve sözcüğü reiks olarak dönüştürmüşlerdir. Sözcüğü bu alfabeyle yeniden yazınca da ric olmuştur. Ric soneki Got aristokratların adlarının sonunda çok yaygın olarak yer alır.

uzanan, bölgedeki dağınık yerleşimin temel figürüydü. Bir hikayeye göre Balamber harekete geçmişti; çünkü Ermanaric artık eski Ermanaric değildi. Bendelerinden bir tanesi ihanet etmiş ve kaçmıştı. Kaçarken zavallı karısı Sunilda'yı Ermanaric'in intikamına terk etmişti. Kadın gövdesinden ve bacaklarından iki ata bağlanmış, atlar farklı yönlere doğru koşturulunca ikiye ayrılmıştı. Sunilda'nın iki erkek kardeşi yaşlı krala suikast girişiminde bulunmuş, fakat yalnızca yaralamayı başarabilmişlerdi. Bundan sonra aldığı yaraların etkisiyle zayıf düşen kral sefil bir hayat geçirmişti. Balamber, Hun ve Alan süvarileriyle birlikte, Ermanaric'in ordusunu 376 yılında Karadeniz'in kuzeyinde darmadağın etti. Aralarındaki son derece gevşek bağlarla bir arada duran konfederasyon patlak bir balon gibi dağılıvermişti. Yaşlı Ostrogot intihar etti ve Balamber yönetimi ele geçirmesinin nişanı olarak bir Got prensesiyle evlendi.

Dinyester'de o sırada, bugünkü Romanya'da yaşayan ve Valens'in neredeyse keşfetmek üzere olduğu Vizigotlar vardı. Bunlar artık şehirlerde yaşamaya başlamış, yasalara ve düzene saygılı, yargıç dedikleri hükümdarları tarafından idare edilen gururlu ve komplike bir toplumdur. Bir Roma elçisi kendisine 'kral' olarak hitap edince bunu reddetmiş ve "bir kral otoritesiyle yönetir, fakat bir yargıç bilgelikle" demiştir. Doğrudan doğruya yönetimine almaktan vazgeçen Roma, Vizigotları bir ticari partner, değerli bir köle, hububat, giysi, şarap ve para kaynağı olarak görmeyi yeğlemiştir. Vizigotların bazıları Hristiyan'dı. Hunların gelişinden bir kuşak önce bir Yunanlı piskopos olan Ulfilas, Gotlar için bir alfabe düzenlemiş ve kutsal kitabı tercüme etmişti. Fakat buna rağmen Hristiyanlık hiçbir zaman, Constantinople'dan yayılmaya başlayan yeni kültürel emperyalizm karşısında kendi inançlarını sağlam bir şekilde koruyan 'yargıç' ya da diğer aristokratlar üzerinde bir hakimiyet kuramamıştı. Valens'in, 369 yılında Athanaric yönetimindeki Vizigotların bağımsızlığını tanımasından sonra, görünüşe göre bu karardan her iki taraf da kârlı çıkmıştı. Yaptıkları anlaşma karşılıklı bir ticari ilişki, karşılıklı saygı, Roma için İç Asya'daki barbar sürülerine karşı tampon bir bölge, Athanaric'e de bu süper gücün müdahalesiyle karşılaşmadan her istediğini yapabileme özgürlüğü sağlamıştı. Athanaric'in

amacı toplumunda Hristiyanlığa son vermektir. Bu amacına, merkezinde (tarihçi Tacitus'un dolaylı olarak söylediğine göre) ana tanrıça Nerthus'un yer aldığı, eski Got dinine ait kötücül bir ritüeli yeniden uygulamaya sokarak ulaştı. Athanaric'in devlet görevlileri, bir arabaya yükledikleri tanrıçanın ağaçtan bir putunu Hristiyanlığa dönenlerin çadırlarının olduğu bölgeye götürerek, onlara Hristiyan inançlarından vazgeçerek bu puta tapmalarını, aksi taktirde canlarından olacaklarını emrettiler. Birçoğu –görünüşe göre– yaşamayı seçti. Heykele saldıran Saba isimli bir fanatik hariç. Saba dinsiz olarak ilan edilip köyünden kovulduğunda, klan üyelerine hakaretler yağdırdı; ta ki klandakiler onu bir nehre atıp bir tahta parçasıyla suyun altına bastırarak boğuncaya kadar. Saba, tam da arzuladığı gibi ilk Got azizi haline geldi.

Roma ve Hristiyanlık buna karşı koyabilirdi; fakat Hunların ilerlemesine değil. Athanaric Dinyeper boyunca bir savunma hattı oluşturarak direnmeyi denedi. Hunlar Got ordusunun etrafından dolanarak bir gece nehri geçip, arkadan sürpriz bir saldırı yapınca savunma hattı hiçbir işe yaramadı. Gotlar telaşla geri çekilerek Moldova sınırını oluşturan Prut nehri boyunca bir sur inşa etmeye başladılar. İşte Gotlar tam bu noktada moral olarak çöktüler ve Tuna'yı geçerek kendilerini Trakya'ya attılar ve böylece Adrianople savaşına kadar uzanacak olan olaylar zincirini başlatmış oldular.

Arkalarından Ukrayna ovalarından ilerleyen Attila'nın bir önceki ataları, Karpatlar üzerinden, bugünkü Kolomya'dan başlayan ve Karpatlar Ulusal Doğa Parkı'nın içinden geçen ve helezonlar çizerek yükselen 75 kilometrelik yolu yürüyerek geldi. Bu, yaklaşık 1000 yıl sonra Moğolların da kullanacağı, istilacıların her zaman kullandıkları rotaydı. Yablunytsia geçidine kolayca 931 metre tırmanıp kendinizi Romanya sınırına doğru bırakın ve Transilvanya dağlarını solunuza alarak, Macaristan otlakları üzerinden akan Theiss nehri boyunca bir yılan gibi bükülerek uzanan dar yolda ilerleyin. Karşınıza Karpatlar havzasına dağılmış araba dizileri ve hayvan sürüleriyle, eski pastoral ve savaşçı yetenekler çıkacak.

OKÇU SÜVARİLERİN DÖNÜŞÜ



“AŞAĞILIK, İĞRENÇ VE DEJENERE BİR TOPLUM”: BU SÖZLER okurlarının ve kendi gözünde medeniyetin somut bir örneği olan Roma İmparatorluğu’nda yazan Ammianus’a ait. Ammianus’un taraf tuttuğuna hiç şüphe yok; çünkü ne de olsa imparatorluğu o zaman dek tehdit eden en büyük gücü tanımlıyor. Bizse, güvende olmanın ve olayları bilmenin ayrıcalığıyla, ön yargıları bir tarafa bırakıp, biraz saygı duymalı ve Attila’nın halkının nasıl bu denli güçlü bir etki yarattığını anlamaya çalışmalıyız.

Hunların gücü şu dört unsurda yatıyordu:

- Kadim bir ustalık, okçu süvarilik;
- Kadim bir silahın yeni versiyonu, eğik yaylar;
- Yeni bir taktik tekniği;
- Liderlik.

Adamın kendisinden bir sonraki bölümde bahsedeceğimiz. Şimdi ilgileneceğimiz şey, onun işlenmemiş kaynakları, yaylarla donanmış pastoral göçebelerin başarıma tutkuları ve yetenekleri. Okçu süvarilik, Avrasya’nın bir ucundan diğerine, tüm şehirleşmiş toplumları –ta ki barut bulunup okçu süvarileri, Japon samuraylar ve İsviçreli mızrakçılar gibi tarih sahnesinden silinceye

dek- 2000 yılın büyük bir kısmında haraca bağlamak için kullanılan bir askeri teknikti. Göçebe savaşçılar tarafından Mânçurya'dan Rusya bozkırlarına kadar her savaş alanında ortaya konulan beceriler, yalnızca göçebe oklarının arka tarafında duranların anlattıklarıyla rahat koltuklarında görev yapan stratejistlerin zihinlerinde kalarak, çok kısa bir süre içinde kullanımdan kalkmış ve neredeyse birer anı olmuştu. Okçu süvariler geride bir el kitabı bırakmamışlardı. Onlar ortadan kaybolduktan sonra hiç kimsenin elinde okçu süvariliğin nasıl yapıldığına dair bir ipucu kalmadı. Dörtnala koşan bir atın üzerinde otururken oklar sadaktan nasıl sıyrılarak alınır, nasıl yaya takılır ve nasıl tekrar tekrar atılır. Hiç kimse bunu bir daha denemedi.

Şimdiye kadar denemedi. Okçu süvarilik, bu savaşçıların üstünlüklerinin nereden geldiğine dair yeni bir anlayışı da beraberinde getirerek geri döndü. Hemen hemen her Avrasyalı göçebe, usta bir binici ve usta bir okçuydu; fakat hiçbirisi Hunların yıkıcı gücünün yanına bile yaklaşmamıştı. Hunların başarısını açıklamaya tek başına liderlik yeteneği de yeterli değildi. Attila zaferlerinin temelini oluştururken fazladan bir şeye, Hunlara özgü bazı yetilere sahipti. Bu sihirli unsurun ne olduğunu söyleyebilmek, yalnızca okçu süvariliği yeniden canlandırmakla mümkün.

Bu eski becerinin yeniden canlanması yalnızca bir tek adamın elinde: Moğollar'ın 1242 yılında Avrupa'dan ayrılmasından beri, Avrupa'nın gördüğü ilk gerçek okçu süvari olduğundan şüphelendiğim Lajos Kassai. Moğollar Macaristan'dan ayrılmışlardı, Attila'nın karargahı da Macaristan'daydı. Bu nedenle Kassai'nin bir Macar olması bu duruma son derece uyuyor ve özellikle uygun olan, Kassai'nin günlük at koşusu güzergahının hem Moğolların ilerledikleri noktadan ve hem de Attila'nın 5. yüzyılda kullandığı karargahından başlıyor olması. Sırada Kassai'nin kendisini yaptığı işe adayışının öyküsü var: Okuyacağınız gibi izlediği yol ustalık, dayanıklılık, adanmışlık ve kendine güvenle sıkıca birbirine bağlanıyor. Bunlar okçu süvariliğin şimdikilere ve bir zamanlar Hunlara kazandırdığı özellikler. Kassai Attila'nın renkernasyonu olduğunu söyleyerek espri yapıyor -'İdari bir hata yüzünden 20. yüzyılda doğduğumu sanıyorum'- eğer sözünü ettiğimiz imparator Attila değil de genç Attila ise, tamamen de şa-

ka yapıyor denemez.

Kassai'nin varlığından haberim oldu; çünkü Hunlar ve okçu süvarilik hakkında en ufak bir bilgisi dahi olan herkes Kassai'den bahsediyordu. Eğer atlar ve oklar dünyasıyla ilgim olsaydı, Kassai'nin adını Colorado ya da Berlin'de duyardım. Zaten adını ilk kez Viyana ve Macaristan'ın kuzeyindeki Györ şehrindeki müze görevlilerinden ve bir de Kassai'yi kısa bir süre önce Budapeşte'deki bir spor festivalinde hünerlerini gösterirken izleyen, Endülüs atları aşığı bir Macar'dan duydum. Kassai Lajos –eğer ilk adını Macarların yaptığı gibi ikinci sıraya koyarsanız– Cosh-eye Lah-yos olarak telaffuz ediliyor. Tercümanım Andrea Szegedi ile birlikte, Kassai'yi Tuna nehriindeki Margaret Adası'nda bir fuarda bulduk. Üzerindeki göçebelere özgü basit sarımsı giysisiyle, dünyaya yeniden gelmiş bir Hun'u andırıyordu. Üç yardımcısıyla birlikte kendi adını verdiği yayları satıyorlardı. Acaba bir şey sorabilir miydik? Yüzünde küçücük bir tebessüm bile olmadan yalnızca hafifçe başını salladı. Beni, kararlı mavi gözleri ve ifadesiz yüzüyle hararetili bir şekilde, dinlenmek üzere kurulmuş bir çadıra aldı. Okçu süvarilik hakkında hiçbir şey bilmediğim, onunla orada ne kadar süreyle birlikte olabileceğim ya da onu bir kez daha görüp görmeyeceğim hakkında bir fikrim olmadığı için ne yapacağımdan emin olamıyordum. Nazik birkaç cümleyle beni rahatlatmaya çalışabilirdi, fakat ne gezer. Çok rahatsız edici bir durumdu ve ben kesik kesik konuşarak bir şeyler sormaya çalıştıkça daha da kötüye gidiyordu.

Örneğin, okçu süvariliğe nereden merak sarmıştı?

“İçimden gelen bir şey nedeniyle” diye yanıtladı, duraksaya duraksaya konuştuğu İngilizce'siyle. Öfkeli bir bakışla beni yerime mıhlamıştı. “Ne demek istiyorsun?”

“Hiç, sadece nereden merak sardığını öğrenmek istemiştim?”

Bakışlarını Andi'ye çevirdi ve ters bir ifadeyle Macarca bir şeyler söyledi. “İçimden gelen bir ses söylüyordu ve ben de buna uymalıydım. Hepsi bu.”

“Anladığım kadarıyla buna başkaları da büyük ilgi gösteriyor.”

“Öğrenmek için dünyanın her yanından geliyorlar. Amerika'dan, Kanada'dan, her yerden.”

“Peki insanların bunu sevme nedeni nedir?”

“Nasil ki ben neden yaptigimi aciklayamiyorsam, onların neden sevdiklerini de aciklayamam.”

Bana neden tahammul edemedigini anlamistim. Ben bir yabanciydim, sorularim aptalcaydi ve Kassai son derece konsantre olmustu; fakat bana degil, duygusal ve fiziksel gereksinimleri icin yapmak uzere oldugu ise. Tıpkı üst düzey bir tenisçinin, Wimbledon’da oynayacağı final maçı öncesindeki ruh halinde, oyunun içindeki oyunun cevaplarını bulmak için ilham bekler gibiydi. Bundan başka daha birçok şey vardı, ama ben bunları fark edemeyecek kadar kameram ve ses kayıt cihazımla meşguldüm. Andi bir tıp öğrencisiydi. Kısa kesilmiş saçlı –at binmek için idealdi– uzun boylu, safkan bir kısrak gibi kıvrak ve baş edilemez bir profesyoneldi ya da ben öyle düşünmüştüm; ta ki daha sonra Kassai hakkındaki izlenimlerini anlatmaya başlayınca dek.

“Evet, korkutucu biri gibi görünüyordu; fakat ruh hali bir anda değişti. Çok güzel bir gülüşü vardı ve gerçekten de eğleneliydi. Ağzı da biraz bozuk. Bizim dediğimiz gibi, ‘insanı gıcık edecek kadar’ iyi. Derken öyle bir hale büründü ki... Bizi puszt(*) üzerindeki monoton bir şekilde dümdüz uzayıp giden bir yolda ilerletiyordu, fakat akli yolda değildi. Bizde bir deyiş vardır. Birisi sana onun baktığı gibi bakarsa ‘içini görebiliyorum’ derler. İşte ben de tam böyle hissettim. İçimi görebiliyordu. Bana baktı ve gerçekten çok basit bir şey sordu ve ben cevap vermek için epey bir düşünmek zorunda kaldım. Doğrudan gözlerimin içine bakıyordu ve çok şaşırtıcıydı. Bir an durakladı. Çok etkileyiciydi. Bunu samimi olarak söylüyorum.”

Hiç şüphesiz, Kassai’ye o görüşme sırasında yarım yamalak cevaplar aldığım sorulardan çok daha fazla sorum vardı. Bu da beni Kassai ile evinin bahçesinde yaptığım, daha çok konuştuğumuz ve birbirimizi anlamak için saygılı bir şekilde incelediğimiz bir başka görüşmeye götürdü. Okçu süvarilik onun yaşam biçimiydi. Bunu bana açıklaması haftalar sürerdi. Bereket versin ki, hikayesini anlatan “Okçu Süvarilik” adında bir kitap yazmaya başlamıştı; fakat kitap bile öykünün ancak yarısını anlatabiliyordu. Diğer yarısı ise fiili uygulama, eğitim ve bağlılıkta yatıyordu.

(*) Pusztla: Macaristan’a özgü bir arazi şekli. Çorak arazi anlamına gelir. (Ç. N.)

Kassai için –fiili uygulama kısmı hariç– saf bir bilgi olmayabilir, bunun yanında bir okçu süvari oluncaya kadar anlayamayacağınız, okçu süvari olmak için ne gerektiği hakkındaki gerçek bilgilerden daha fazlası olabilirdi.

Kassai, kaderinin ne olacağıyla ilgili düşünceleri, kaderiyle birebir örtüşen mükemmel bir adamdı. Bundan da Kassai'nin güçlü özgüveni, kaya gibi sağlam bir aidiyet ve kararlılık duygusu ortaya çıkıyordu. Bunları; değişiklikler, büyüme, yenilikler ve artık yerlerine yenilerinin gelmesi gereken amaçlarla etkilenmiş bir dünyada kazanmak kolay değildi. Kassai, bir keşiş gibi bir çağrı almış, bunu takip etmiş ve amacına ulaşmıştı. Fakat bir keşişin aksine, yolunu ve amacını bir öğretide, bir organizasyonda ya da bir Usta'da bulmamıştı. Bunların hepsi Kassai'nin kendisiydi. Ve bu iki işi bir arada başarmak, olağanüstü bir fiziksel ve ruhsal çalışma kombinasyonu gerektiriyordu. Kassai'nin içinde bir parça, savaşçı yeteneklerini geliştirmek için gerekli iç dengeyi kazanmış bir Zen savaşçısı vardı. Fakat onun istisnası kendi kendinin ustası olması ve kendi inancını yaratmasıydı. Bunları başarmak Kassai'nin 20 yılını almıştı.

Sorumu yineledim: “Neden?” Sanki okçu süvari olmak tüm genlerine işlemiş gibi, bu durumda başka bir seçeneği olmadığını söyledi. Şüphesiz böyle bir şey olamazdı; çünkü okçu süvarilik genlere işleyebilecek kadar uzun bir süre varolmamıştı. Göçebelere bu yeteneklerin kökleri tanrı vergisi değil; yetiştirilme şartları, çocuklukta aşılacak beceriler ve sonraki yıllarda bunların mükemmel hale gelmesinde yatıyordu. Kassai'nin böyle bir avantajı yoktu. O çiftçiler, şehirliler ve çalışan insanların dünyasında yetişmişti. Belki de çocukluğunda değişik bir eğitim tecrübesi yaşamıştı. Bu Sovyet destekli karşı devrimin insanlara zorla kabul ettirdiği baskıdan, komünizmin sıkıcılığından bilinçsiz bir kaçış ihtiyacıydı.

Bu kaçışı aklına çocukluğunda okuduğu, Geza Gardonyi'nin yazdığı Görünmez Adam (The Invisible Man) adlı Hunlarla ilgili bir kitap sokmuştu. Kitap, Yunanlı devlet görevlisi (görünmez adamın bizzat kendisi olan ve 449 yılındaki yolculuğun canlı görgü tanığı olarak kaydettiklerini bir sonraki bölümde ele alacağız) Priscus ile birlikte Attila'nın sarayına giden Zeta adındaki

Trakyalı bir kölenin hikayesiydi. Kitapta Zeta'nın başından bir sürü macera geçiyor; reddettiği halde kendisini hâlâ daha sevmeye devam eden bir kıza yüz çevirip, hercai bir Hun kızına aşık oluyor, Attila ile birlikte akınlara gidiyor, Katalonya düzlüklerindeki büyük savaşta yer alıyor, Attila'nın cenazesine katılıyor ve en sonunda da gerçek aşkı olduğunu fark ettiği reddettiği kızla birlikte güvenli bir yere kaçıyordu. Kitap baştan sona abartılarla ve kocaman ünlem işaretleriyle dolu olmasına rağmen, bir çocuk için parlak anlatımlar sunan, hoş, renkli bir kitap ve yalnızca Macaristan'da biliniyor. 1902 yılında yayınlandığından beri baskısı hiç tükenmemiş olan kitap, Attila'ya duyulan sevgiyi ve herkesin gerçek atalarının bölgeye 400 yıl sonra gelen Magyarlar olduğunu bildiğine hiç kulak asmadan, Hunların Macarların gerçek ataları olduğuna dair yaygın kanıyı yansıtip, yoğunlaştırıyor.

Aşağıda, kitabın (maalesef) "Hunlara Esir Düşen Çocuk" adıyla yayınlanmış ve batıya doğru ilerlemeye hazırlanan Attila'nın insanlarını abartılı ve korkunç bir şekilde anlatan İngilizce çevirisinden bir alıntı bulacaksınız:

"Gençler geniş alanlarda kalabalık gruplar halinde talim yapıyorlar, boru seslerine göre hareket ediyorlardı. Bir uzun nota geri çekilin anlamına geliyordu. İki uzun nota ise orta hızla geri dönün ve oklarınızı atın demektir. Açıkçası bu manevrayı tam olarak beceremiyordum. Hunlar çocukluk çağlarından başlayarak eğitiliyorlardı; atlar dört nala uçarcasına giderken adeta havada yüzer gibiydiler. Bu sırada biniciler vücutlarını geriye doğru çevirerek, karınlarının üzerine yatarak oklarını arka taraftan gelenlere atıyorlardı. Hatta bazıları oklarını atın üzerinde sırt üstü yatarak bile atabiliyordu."

Kalabalıklar haftalar boyunca gelmeye devam ettiler. Mızraklarıyla Alanlar, kurt postları içinde Nubadlar, sakallı Blemyler, tırpan biçimli silahlarıyla, boyanmış Gelonlar, gürültülü arabalarıyla Bastarnlar, ellerinde iri kemikler taşıyan Skirianlar, Herullar, Kvadlar ve Ostrogotlar hiç durmadan sayfalar boyu bu şekilde devam ediyordu.

"On bin kişi burada, yirmi bin kişi orada, elli bin Jazyge ayrı bir yerde, seksen bin Gepid ve altmış bin Got diğer taraftaydı. Adamları yalnızca liderlerinin kaç kişi olduklarına dair beyanları-

nı dikkate alarak saymamız bir hafta sürdü. Yarım milyona kadar saymıştık ki saymaktan vazgeçtik. Bu güne kadar gelenlerin kaç kişi olduğunu bilmiyorum. Bir milyondan fazla at ve binlerce araba gelmiş olmalı.”

Eyleme geçmek ve özgürlük için yanıp tutuşan, bir yazarın abartılarıyla kasıla kasıla yürümekten memnun olacak bir erkek çocuğu için son derece çarpıcı bir malzeme. “Evet, atalarımız Hunlar dünyanın en mükemmel okçu süvarileriydi” dedi Kassai. “Hayalimde dörtmala delicesine yapılan koşuları, atların ağızlarından saçılan köpükleri, fırlatılan okları canlandırdım. Ne heyecan ama! Onlar gibi yüreklere korku salan, gözü pek bir savaşçı olmak isterdim.”

Yapılması gereken ilk şey bir okçu olmaktı. Balaton gölünün 40 kilometre güneyindeki Kaposvar’da geçen çocukluk ve gençlik çağlarında, edindiği bilgi ve deneyimlerle bir düzineye yakın yay yapmıştı. Tepki süreleri ve güçlerini uygun hale getirmek için değişik ağaçlar, yay kirişlerini (esnemeye karşı dirençlerini artırmak) ve boynuzları (yayın göbek kısmını basınca dayanıklı hale getirmek için) en iyi lamine etme yöntemlerini bulmak için değişik metotlar, ağırlıkları ve sertliklerini dengelemek için değişik oklar, hedefe saplanma yeteneklerini mükemmel hale getirmek için değişik ok başları denemişti. Kassai iyi bir atıcı olduğu gibi, atış hızını da son derece geliştirmişti(*). Bunu yapabilmek, kendi içinde bazı özellikler gerektirmektedir. Öncelikle omuz ve ön koldaki adale ve kirişlerin birer çeliğe dönüşmesi gerekir. Okun atıldığı elin üç parmağının, yay kirişinin sürekli olarak neden olduğu aşınma ve yıpranmaya alışmış olması gereklidir; çünkü ateşli bir savaşın ortasındaki bir okçu süvarisi ne günümüz okçularının kullandığı gibi koruyucu deri britler, ne de daha sonra Türkler tarafından kullanılan başparmak yüzüklerinden kullanabilirdi. Eğer eğitime çocukluğunuzdan başlarsanız, parmaklarınız nasır oluşturarak bu duruma adapte olur. Kas-

(*) Hızlı ok atmak, Kassai'nin İtalyan arkadaşı Celestino Poletti'nin, Kassai'nin oklarından birini kullanarak 24 saatte en çok ok atma dünya rekorunu kırmıştı, gelecekte halini almıştır. Bu bir insanın kazanabileceği en çılgın başarıdır. Poletti her 5 saniyede bir, dakikada 11, saatte 700 ve 24 saatte yaklaşık 17.000 ok atmıştır.

sai'nin böyle bir şansı olmadığı için, parmaklarını bantlar sararak koruyor. Ancak buraya kadar anlattıkları, işin yalnızca okçuluk kısmıydı. Henüz ata binmemişti. Aldığı birkaç binicilik dersinden sonra, ona göçebeler gibi ata binmeyi öğretecek biri olmadığını fark etmişti. Gerçekte, günümüzde o şekilde ata binmeyi öğrenebileceği tek yer, çocukların üç yaşındayken ata bağlanarak, ta ki atla bütünleşinceye dek eğitildikleri Moğolistan'dı. Bunun için geç kalmıştı ve Moğolistan da Kassai için çok uzaktı; çünkü artık büyümüşü. Bu nedenle kendi kendisini yetiştirmek zorundaydı. Bunu yirmili yaşlarında, onu ateşle kutsayıp, dörtnala koşarken alçak dalların altından geçiren, ayağını üzengiye bağlayıp sürükleyen ve çamurların içinde yuvarlayan Prankish adlı hevesli bir adamın yardımlarıyla yapmıştı. "Toprağı hissettiğim yegane an, kafamın ona gömüldü andı."

Bir gün çılgınca bir dörtnala koşu, sarp bir tepede bitmişti. Prankish durmuştu. Kassai hiç beklemediği bu hareketsizlikte etrafına bakınıyordu. Yamaçları son derece sarp ve sanki elini uzatsa dokunabilecekmiş kadar yakında gibi görünen, çıkmaz bir vadideydi. Sanki dünyadaki yerini bulmuş gibi bir duyguya kapılmıştı. Öyle bir yer ki, söylerken bile uygulanıyordu. "Gönüllü bir sürgün hayatının harika dinginliğini kabullenerek bu gürültülü yüzyılı terk edip buralara gelip, okçu süvariliği mükemmelliğe götürebileceğim bir yerdi."

O durumuyla yaşanacak ya da binicilik yapılacak bir yer değildi; çünkü sık ağaçlarla ve açık yerleri de aşırı şekilde büyümüş çalılarla kaplıydı. Alçak bölgeleri bir bataklık ve sazlıklar karmaşasıydı. Devlet üretim çiftliklerinden birine aitti; fakat bir çiftlik olarak kullanılmak için son derece kullanışsız bir yerdi. Böylece Kassai 15 hektarlık bölümünü kiralamış ve okçu süvarilik için uygun hale getirmeye girişmişti.

Bu oldukça uzun ve zorlu bir süreçti. Doğa kanunlarının geçerli olduğu onun gibi bir vadi saygı duyulmayı hak ediyordu. Bir insan kısa süreli dünyevi varoluşu sırasından onunla dostluk kurabilirdi, fakat kalıcı bir zarar vermemek şartıyla. Rüzgarlarla, sularla, bitkilerle, hayvan ve insan hareketleriyle ilgilenmeliydi. Rüzgar, tepelerin dış kısımlarında nasıl patlak veriyordu? Sular hangi yöne doğru akıyordu? Çok fazla yağmur yağdığı ya da

uzun süre kuraklık olduğunda sonuçları neler oluyordu? Karlar ilk olarak ve en son nerelerde erimeye başlıyordu? Atlar hangi yolu izliyor ve nerelerde yayılmayı seviyorlardı? Gündüz nerede, gece nerede otuyorlardı? İnsanlar geldiklerinde sohbet etmek ya da bir kamp ateşi yakmak için nerede konaklıyorlardı? Özellikle nerelerde atış yapmayı yeğliyorlardı? Tüm bunları, mevsim değişiklikleri sırasında otların nasıl koktuğunu, her bir tepeyi ve her bir bataklığı öğrenip çözümlemesi ve hayalini en iyi nasıl gerçekleştirebileceğini kararlaştırması Kassai'nin dört yılını almıştı.

Bu unutulmuş, kadim beceri hakkındaki her şeyin yeniden keşfedilmesi gerekiyordu. Arazinin şekli Kassai'ye, hedef tahtalarını boylu boyunca yerleştirebileceği 90 metre uzunluğunda doğal bir parkur sağlıyordu. Zayıf, hasta ve sakat atları toplayıp satan bir adamdan kendisine ikinci bir at daha almıştı. Zavallı hayvan topaldı ve bu nedenle de oldukça ucuzdu. Aylarca süren şefkat ve sevgi dolu bir bakımla Bella pırl pırl, uysal ve hisli bir at haline gelmişti. Kassai onunla bir atı dizgine, eyere ve bir okçu süvariye özgü hassalara nasıl alıştırabileceğini öğrenmişti. Bella eğitim süresi boyunca, aynı zamanda dörtnala koşmayı, daha sonra da aynı şeyi dizginler olmadan yapmayı öğrenmiş, en sonunda da başının üzerinde fırl fırl dönüp uçuşan çubukların, kurdelelerin, torbaların ve topların çıkardıkları tuhaf seslere alışmıştı. Artık yayın çıkardığı seslere, okların vınlamasına ve süvarisi oklarını peş peşe atarken bunu hissederek, hiçbir şekilde dönmeden ya da adımlarını bozmadan, fakat sakın ayak hareketleri ve vücut ağırlığını öne arkaya kaydırarak yumuşak hareketlerle salınmayı öğrenmişti.

Kassai'nin okçu süvarilikteki ilk deneyimi, yaptığı bir keşifti. Hedef olarak bir saman balyası kullanıyordu. Dörtnala koşarak her geçişinde, hedef 2-3 metreden daha uzakta değildi, yalnızca bir tek ok atabiliyor ve o da hedefi güç bela buluyordu. Okçu süvarilerin en ünlü atışı olan omuz üzerinden ok atmayı başarmasının, neredeyse imkansız olduğunu görmüştü. Günde 15-20 kere dörtnal yaparak haftalar boyu buna çalışmıştı. Bella her geçen gün daha da güçleniyordu; fakat Kassai –yarışmalarda kazandığı sayısız başarıyla artık usta bir okçu olmuştu– her zaman olduğundan daha da umutsuzdu. İleriye atılmak ve dörtnala ko-

şarken zıplamak, toynakların yere vururken oluşturduğu sarsıntı ve kendi vücudunun eyer üzerinde sarsılması gibi hareketleri bir arada başarmanın neredeyse hiçbir yolu yokmuş gibi görünüyordu. Bırakın oku attıktan sonra yaya yeni bir ok yerleştirmeyi, hedefe yönelip on ikiden vurmak bile mümkün gibi görünüyordu.

Umudunu neredeyse tamamen yitirmişti. Eksik bir şeyler vardı. Attila'nın, her Hun'un, tarihin derinliklerinde kalmış her okçu süvarinin sahip olduğu ve çocukluktan başlayarak artık kendilerinin bir parçası oluncaya dek öğrendikleri ve kullandıkları yöntemleri kaydeden birkaç yabancıya asla anlatılmayan bir takım şeyler eksikti. At binmeyi bıraktı, rüyasından vazgeçmiş olduğu için değil, kazanmaya çalıştığı ustalığın, medeniyet bulutlarının gözlerden sakladığı barbarca becerinin ruhunda yatan şeyin ne olduğunu bulmak için. Kassai iç dünyasına çekildi. Standart okçuluğa hakim olma çabasından, hatasızlığa odaklanmaktan, rekabetçi sporların dengeleyici ve nişan almayı kolaylaştırıcı aygıtlara götüren yolundan vazgeçecekti. Teknoloji ve mantık yardımcı olmuyordu. Kassai içsel bir uyum gerektiren ve daha az denemeye başarıya ulaştırıran Zen okçuluğuna döndü. Bu, kişinin kalbindeydi. Bu, tıpkı küçük bir çocuğun bisiklete binmeyi öğrenmesi ya da cirit atma, yüksek atlama, sırickla atlama gibi sporlar yapan bir atletin görünürde hiçbir çaba sarf etmeden rekorlar kırmasını sağlayan "gevşek konsantrasyon" gibi bir yaklaşımdı.

Kassai en temel unsurlara yöneldi: At ve binici. Eyerden vazgeçerek çıplak ata binmeye başladı. Amacı hayvanın vücudunu, adalelerini, terini, nefesini hissetmek ve onunla bütünleşmekti. Ağrılar çekmek bir yaşam biçimi haline gelmişti Kassai için. Sürekli olarak attan düşüyordu. Düşmeler başladıktan sonra, haftalar boyunca idrarından kan gelmişti. Bir şey öğrenmişti: Ağrı ile acı aynı şeyler değildi; çünkü onu buna kimse zorlamamıştı ve daha fazla acıyla yüzleşip yüzleşmemekte özgürdü. Dediklerine göre yaralar çabucak iyileşiyordu ve her seferinde acıya karşı daha da artan bir dirençle yolumuzun üzerindeki bir diğer engelle yönelmemize engel değillerdi. Kassai de bir zamanlar kıldan yapılmış giysiler giymeyi tercih eden ve kendilerini kırbaçlayan keşişler gibi bu yolu seçmişti. Bu da Kassai'nin içini, özgürlüğün cazibesinin verdiği vahşi bir zevkle doldurmuştu. Bu bir

parça çılgınlık, biraz saplantı gibi değil miydi? Evet öyleydi ve Kassai de çılgınlığı kabullenmişti.

Çünkü bu çılgınlık, çok daha iyi durumdaki bir akıl sağlığı ve başarıyı getirmişti. Bedeninin üst kısmını alt bölümünden bağımsız hareket ettirmeyi öğrenmişti. Su dolu bir bardak tutarak, gergince uzattığı sol kolunun havada izlediği rotayı canlandırmıştı kafasında, ta ki at üstünde tırıs giderken elini hiç sarmadan tutmayı başarıncaya dek. Başka atlar da almış ve bunlarla da çalışmıştı. En kötü koşulların –yağmur, çamur, kar, donmuş zemin– neler olduğunu keşfetmişti. Özellikle de vücudunun üst kısmını 180 derece döndürürken, alt kısmının öne doğru dönük olarak kalmasını sağlayarak, omuz üzerinden atış yapmaya çalışmıştı. Kendisini, İskit okçularının sembolü sayılan yarı at yarı insan Centaur'a çevirmişti.

Bu arada atış tekniklerini de geliştirmişti. Önündeki en büyük engel, okları birbiri ardına ve süratle atmaktı. Bu ortalama bir okçunun dahi her zaman yaptığı bir şey değildi ve bu nedenle bir uzmanın bile oku yeniden doldurmak için bir yol aramasına gerek yoktu. Bir okun ucunda, oku yay kirişine yerleştirmeyi sağlayan bir kertik vardır. Her amatörün bildiği gibi, oku yaya yerleştirmek için birçok saniye ve birçok eylem gerekir. Yayı indireceksiniz, düzleştireceksiniz, sadağa uzanacaksınız, içinden bir ok çekeceksiniz, okun tüylerinin kirişe takılmaması için doğru olarak çevireceksiniz, okun üzerindeki kertdiği kirişe oturacaksınız, üç parmağınızın ucunu bir kanca gibi kirişe takacaksınız, oku yayın üzerinde doğru pozisyonda durması için birinci ve ikinci parmaklarınızın arasında sıkıca tutacaksınız, yayı kaldıracaksınız, kirişi gereceksiniz, dikkatinizi yeniden uzaktaki hedefe yoğunlaştıracaksınız, nişan alacaksınız ve en sonunda da oku fırlatacaksınız. Tüm bunları yapmak, yukarıda anlattığım yönergeleri okuduğunuz süre kadar, yaklaşık yarım dakika kadar bir zamanınızı alır.

Hızlı bir şekilde nasıl ok atabileceğini bulmak, Kassai'nin aylarına ve sayısız denemeye mal olmuştu. Başlangıçta sadağı boş verin; çünkü sadak yalnızca oklarınızı kolayca taşımanızı sağlar; atmak üzere olduğunuz bir ok için hiçbir faydası yoktur. Zira, uzanıp yayınıza yerleştirmek için sadaktan bir ok çekmek

sizi son derece yavaşlatacaktır.

Şöyle yapın: Bir takım oku sol elinizde yaya degecek şekilde tutun –okların oyun kağıtları gibi birbirlerinden ayrı durmalarına dikkat edin– kirişle yayın arasından uzanın, büktüğünüz parmaklarınızla bir ok çekin, –bu şekilde parmaklarınız oku her iki taraftan da destekleyebilsin– başparmağınızı kirişe düzgünce yerleştirin, oku geriye doğru çekin ve baş parmağınızla okun kertiğini kirişe oturtun ve yayı havaya doğru kaldırırken kirişi gerin. Tüm bunları bir dizi yumuşak hareket serisi içinde yapın. Fakat bu yalnızca sözcüklerle anlatıldığı hali. Bunu eyleme dönüştürmek, Braille alfabesi öğreniyormuş gibi, küçük ve önemsizmiş gibi görünen kritik birtakım hareketlerle mümkündür (Örneğin; okun kertiğinin doğru yönde olduğundan emin olmak için baş parmağınızla yoklamak gibi. Eğer alıştırma yapmazsanız bırakın kertiği doğru pozisyona getirmeyi ya da bunu dörtnala koşan bir atın üzerinde yapmayı, kertiği dahi hissedemezsiniz). Bir yılın sonunda Kassai, altı saniyede üç ok atabiliyordu. Yüksek sesle telaffuz edersek, bu üç kat daha hızlı olduğu anlamına gelir. Üç oku doldurup fırlatmak için geçen süreden söz ediyorum.

Artık sıra bu yeni yeteneğini uygulamaya gelmişti. Dörtnala koşarken oku takıp yayı germeye, üç yöne birden –öne, arkaya ve yana– nişan almaya başlamıştı. En sonunda isteğini gerçekleştirmişti. Balyasına doğru dörtnala gidiyor ve üç oku birden peş peşe atıyordu. Her zaman olduğu gibi üst üste yaşadığı başarısızlıklardan sonra, bir gün üç ok birden saman balyasına saplanmıştı. Şüphesiz bu şans eseri yapılmış bir atıştı. Eğer bunu bir kez yapabildiyse, azmettiği taktirde bir kez daha, bin kez daha, yüz binlerce kez tekrarlayamaması için bir neden yoktu. İşte ilk kez o an kendisini bir okçu süvari gibi hissetmişti. Buraya kadar gelmesi dört yılını almıştı ve bu yalnızca bir başlangıçtı.

Yeni keşfi öne doğru yatmaktı. Dik duran bir okçu yayı elmacık kemiğine ya da çenesine doğru gerer ve kiriş sürekli ağzına değer vaziyette, hedefe boylu boyunca okun gövdesinden bakar. Kassai, dörtnala koşan bir okçu için yapılması çok zor olduğunu kabulleninceye kadar, aylarca bunun üzerinde çalıştı. Tüm bu stres, yayın gerilmesi, kol ve omuz kaslarının kaskatı kesil-

mesi, değişik pozisyonlara giren vücudun harap olması... Bu şartlarda nasıl olur da at üstündeki bir adam okunu fırlatacağı doğru zamanı belirleyebilirdi? Bir yere geldiğinde, odaklanmasına yardımcı olması için teknolojiden yararlanmayı denemişti. Oka küçük bir lazer ekledi ve dörtnala hedefe doğru ilerlerken, kızıl renkli ışığı tam hedefin üzerinde tutmaya çalıştı. Bu deneme son derece şaşırtıcı bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Işığı bırakın hedefin üzerine denk getirmeyi, bir metre yakınına dahi getirmeyi başaramamıştı. “Bu deneme bana, okçu süvarilik hakkında bilinmesi gereken her şeyi bildiğimi ispatlamıştı” dedi kuru bir sesle. “Bir okun hedefin tam ortasına nasıl saplanacağına dair küçük bir istisnayı da.”

Bunun cevabı öncelikle yayı çeneye kadar değil, doğrudan doğruya gergin bir şekilde duran kolun uzunluğu kadar, oku göğse kadar germekte yatıyordu. İkinci olarak da okun fırlatılış anının bilinçli olarak seçilmeye çalışılmamasıydı. Çünkü, okun fırlatılması için gereken doğru an bir hareket kargaşası içinde gerçekleşiyordu. Bu an atın dörtnala koşarken dört ayağının birden yerden kesildiği, bir anlık sükunetin yaşandığı o andı. Kasai'nin anlatımıyla o an, “dörtnala koşan atın ayaklarının yerden kesildiği o ölü noktanın en tepesinde, atın toynaklarının tekrar yere değmesinden önce havada asılı kaldığı” andı. Fakat beynin bu anı bilinçli olarak ayırt etmek için zamanı yoktu. O anda herhangi bir şey düşünmeye ya da bir analiz yapmaya da zaman yoktu. Yalnızca hareketi yapmak için yeterli zaman vardı.

Peki nasıl nişan alacaksınız? Nişan almayacaksınız, alamazsınız; çünkü buna da zaman yok. Mantiğınızı bir kenara bırakacak ve yalnızca saf hislerinizle tepki vereceksiniz. Fakat, bunu yapmak için de beyninizin doğru bir eğitime ve doğru formasyona ihtiyacı olacaktır. Tıpkı bir tablo yaparken ya da şiir yazarken olduğu gibi, yıllar boyu kazanılmış tecrübelerin, çekilmiş ağrıların, yapılan hataların ve yaşanan umutsuzlukların kazandırdığı teknik alt yapı olmadan, gelen ilhamın hiçbir değeri yoktur. Kasai'nin bu henüz ortaya çıkmaya başlayan süreçle giriştiği mücadelede, ruhunun uzun karanlık geceleriyle mistik bir ortaçağ kavgası vardı.

Derken, tüm bunları atlatarak bir tür cennete varmayı ba-

şarmıştı.

“Şafakta atıma atlayıp, çiy tanelerinin oluşturduğu kristal bir halının üzerinde dörtnala koşarken, sabah pusuyla nemlenmiş oklarımı hedefe atıyordum. Islak oklar hedefe doğru süzülürken, üzerlerinden sıçrayan sular sanki havada bir çizgi çiziyorlardı. Derken aniden suratımı kıpkırmızı kızartan kızgın güneş ışınlarını fark ettim. Etrafımdaki her şey kavurucu sıcaktan çatırdıyor, tepelerin yemyeşil yamaçlarında civar köylerde öğle vakti çalışan çanların sesi yankılanıyordu.

Rüyamda uyanmıştım, uyanırken rüya görüyordum. Zaman sabahleyin çaya ilave ettiğim bir kaşık bal gibi eriyordu etrafımda. Kaç zamandır bu duygunun peşindeydim. Bu duygunun peşinden, çiçekli çayırlarda bir kelebeği yakalamak için peşinden koşturan küçük bir çocuk gibi koştum. Harikulade böcek, havada rüzgarla uçuşan kağıt parçaları gibi zikzaklar çizerek uçuyor, sonra da mis kokulu bir çiçeğe konuyordu. Koşturmaktan nefes nefese kalan çocuk kelebeğe yetişip, elini uzatarak beceriksizce bir hareketle onu tutmaya çalışıyor, fakat kelebek hızla havalanıp tekrar uçmaya başlıyor, çocuk da onun peşinden tökezleyerek koşturmaya devam ediyordu.

Ben kelebeği avuçlarıma içine almış, kırılğan kanatlarına zarar vermemek için büyük bir özen gösteriyordum. Tüm gücümü yeni meydan okumalara çevirebileceğim anı beklerken, değişim rüzgarları bütün bedenimde esiyordu.”

Bu yeni meydan okuma, okçu süvarilik konusunda son derece ciddi olma –ki artık Kassai'nin yaşam biçimiydi– kelimesi kelimesine söylersek; Kassai'nin dediğine göre, Kassai “bu yaşam biçimi olmazsa ölürdü.” Kassai'nin bu saplantısını finanse etmek için gelire ihtiyacı vardı. Bu nedenle, kişisel olarak üstlendiği görevini bir işe dönüştürebilirdi. Bu da tüm kurallarıyla birlikte yeni bir spor icat etmek demektir. İşin boyutlarını vadisi belirlemişti. Üzerinde birbiri ardı sıra atış yapılacak –öne, yana ve geriye doğru– ve her biri birbirinden 90 cm. uzaklıktaki üç hedef tahtası bulunan, 90 metrelik bir parkurda dörtnala gitmek; on altı saniyeden fazla sürmemesi gerekirdi. Hele usta binicilerle bu süre sekiz-on saniyeye inerdi. Fakat ilk atış, parkurda en az 30 metre ilerledikten sonra yapılmalıydı ve son atış da dönerek omuz

üzerinden ve mümkün olduğunca hızlı yapılmalıydı. Altı saniyede üç atış, her iki saniyede bir atış. Neler yapılabileceğini göstermek için kendi kişisel deneyimlerini sergileyerek, yeni icat ettiği spor dalını tanıtmak için bir isim bulmalıydı.

Kassai'nin bir diğer parlak fikri de atlarına sırayla binerek -atlarının sayısı artık on bir tane olmuştu- on iki saat boyunca atış yapmaktı. Vadiyi her şeye burnunu sokan, "vefasız arkadaşlara, inatçı düşmanlara, iki yüzlü sevgililere" kapatarak altı ay boyunca çalışmıştı. "Kendimi bir savaş alanının ortasındaymışım gibi hayal etmediğim tek bir günüm dahi geçmedi. Tek başıma olduğum halde, bir an bile yalnız değildim. Hayal gücüm tüm vadiyi silah arkadaşlarımla ve ölümcül düşmanlarla dolduruyordu." Bu meydan okuma başka başarılarla ve özgürlüğe giden kapıyı açmıştı. "Sanırım yaşam bizi bir sınavdan geçiriyor; fakat bu sınavda gerçekten şanslı olanlar, kendi sınavlarını seçebilen ve onları taşıyabilecekleri en yüksek dereceye taşıyabilen insanlar." Bu yalnızca ruhsal egzersiz için yapılmış bir şey değildi şüphesiz. Kassai'nin maratonu operasyonun mesleki kısmı için kullanılabilirdi. Artık okçu süvariliğin yeniden doğuşunu tüm dünyanın öğrenmesinin zamanı gelmişti.

Öyle de oldu. Guinness Rekorlar Kitabı'na, TV ve gazetelere haber verildi, arkadaşlar ve yardımcıları atlarla ilgilenmek ve okları toplamak için gönüllü oldular. Haziran ayında bir gün, Kassai sabah saat beşte başladı. İlk olarak yavaş atları kullandı. On-on iki saniyede beş ok atıyor, bu da parkuru dörtnele geçmesine yetiyordu. Saatler geçip sıcaklık artmaya başlayınca, parkuru yalnızca yedi saniyeden daha az bir sürede kat ettiği ve her geçişinde üç ok attığı daha hızlı atlara geçti. Öğleden sonra saat beş olduğunda, 286 tur ve 1000'in üzerinde ok atmıştı. Kassai aşırı yorgunluktan katatoniye geçmişti. Asistanları ve öğrencileri, başarısını kutlarken Kassai'yi havalara fırlatmışlardı. "Gösterdikleri gayret yüzünden, kendimi hayatım boyunca onlara borçlu hissedeceğim" diye yazmıştı, ince bir ironiyle. "Kendime gelebilmem iki saatimi aldı. Derken, aniden on yıllık yorgunluğun birikimi beni sanki erimekte olan bir kurşun külçesine çevirmişti. O akşamki danslı partide kolumu dahi zor kıpırdatıyordum."

Kassai on beş yıl boyunca mükemmelliğe biraz daha yaklaş-

mak için performansını sürekli geliştirdi. İcat ettiği ve puanlama sistemini kurduğu yeni spor dalı, sağlam temeller üzerinde her gün daha da gelişiyor. 1990'ların başından beri birkaç yüz erkek ve kadın –bu sayı her geçen yıl daha da artıyor– bu zor ve yorucu eğitimden geçti ve artık Almanya, Avusturya ve Amerika'dan da tutkulu müritler gelmeye başladı. Bu becerikli müritler, bu sporun olimpiyatlara dahil edilmesi için her platformda aktif olarak çalışıyorlar.

Arizonalı Todd Delle, Kassai'yı ABD'deki bir eğitim toplantısında tanıdı. Birden okçuluk ve binicilikle uzun süre ilgilenmenin yepyeni bir yoğunluk kazandırdığını fark etmişti. Bunun yalnızca bir spordan çok daha öte bir Şey olduğunu grmşti. Bu bir vücut ve zihin fzyonuydu. Yaşamdaki başarılar ve başarısızlıklarla başa çıkmayı sağlayan bir kurumdu; çünkü başarının ne olduğunu, önce başarısızlıkla tanışmadan tam olarak bilemezsiniz. Fakat yalnızca bireysel başarıları değil, aynı zamanda herkesin birbirini teşvik ettiği ve rekabetçi sporlarda nadir görülen takım ruhunun olduğu çoğul başarıları da içeriyordu. Savaş alanında hayatta kalan grupların ve bireylerin alt yapısını oluşturan Şey bu olmalıydı. Şimdi ortaya okçu süvariliği öğrettiğini iddia eden başkaları da ıktı. "Bunlardan bazılarıyla tanıştım" diye anlatıyordu Delle. "Kassai'nin onlardan farkı, öğrettiği Şeyin yalnızca at üstünde giderken ok atmanın mekaniği olmaması. Onun öğrettiği, bir savaşcının yüreği ve ruhu."

İşte konu bu. Eğer Kassai okçu Attila ise, aynı zamanda da lider olan Attila'dır. O, kendisini belirli bir amaca adanmış olan bir topluluk yarattı. Kassai'nin tarafından bakılınca, yapılan iş hem birey hem de grup üzerinde yaptığı yaratıcı etki nedeniyle son derece olumlu. Kassai bir savaşçı olmaktan söz ediyor; fakat bu bir savaşcının yaşamındaki vahşetten arındırılmış bir söylem. Attila'nın tarafından bakıldığındaysa iş tamamen farklı boyutlarda görünüyor. Her ne kadar fiziksel gücü sınırlara kadar zorlasa, her ne kadar ruhsal eğitimi en üst seviyeye çıkarırsa, her ne kadar ekip çalışmasını artırırsa da sonuçta hepsinin çıktığı yer fetihler, katliam, yıkım, tecavüz ve yağmaydı.

Kassai'nin vadisi artık yalnızca bir spor merkezi değil, aynı zamanda da bir cazibe, bir yaşam biçimi ve kendi kendini ayakta

tutabilen bir iş merkezi. Vadinin panoramik bir girintisinde şimdi Kassai'nin evi var. Sade, daire şeklinde, ahşap ve ağaç kütüklerinden oyulmuş mobilyaların olduğu bir ev, iki düzine at için toplanan samanların hoş kokusunun doldurduğu bir ahır, üstü kapalı bir binicilik okulu ve bir arena, okçu süvarilik için iki eğitim pisti ve sabit okçuluk için kullanılan iki hedef tahtası ve yamacın üst kısmında, yerel halkın çocuklarına yaşayan tarih derslerinin verildiği bir Kazak Yurt'u. Akıllıca açılmış kanallar sayesinde göle dönüşmüş bir bataklık. Yakındaki kasabada işliklerde yaylar, oklar ve eyerler üretiliyor. Tüm yerleşimi öğrenciler –bunlardan birkaç yüz kadarı Macar, fakat aralarında Almanlar, Avusturyalılar hatta birkaç tane de İngiliz var– ve onların ekipmanları için ihtiyaç duyulan malzemeler oluşturuyor.

Her ayın ilk cumartesi günü Kassai'yi iş başında görebilirsiniz. Ben oradayken, neredeyse usta olmuş olanlardan, altı yaşında bir çocuğa kadar uzanan bir yelpazede yer alan 35 öğrenci vardı. Sanılanın aksine, Hunlarda da İskitlerde olduğu gibi rütbe sahibi kadınlar vardı ve Kassai'nin en yetenekli öğrencilerinden bir tanesi de Berlin yakınlarında kendi okulunu işleten Petra Englander'di. Kassai, dünyasını savaş sanatları öğreten bir başçavuş gibi idare ediyordu. Yüz kişilik bir grubun arena tribünlerinden izlendiği çalışma günü, ihtimamlı bir talimle başlıyor. Üç düzine öğrenci Kassai'nin hareketlerini izlerken, Kassai kollarını ve boynunu geriyor ve atış yapıyormuş gibi taklit yapıyordu. Sol kolu ve sol bacağı gerilmiş, diğer kol göğüs hizasına çekilmiş halde oku serbest bırakıyormuş gibi yaparken ağızından çıkan "Hö!" şeklindeki çığlığa, öğrencileri "Ha!" diye karşılık veriyorlar. Sonra atılan bir adım, 180 derecelik bir dönüş ve yine aynı hareketler, sağa ve sola ters dönüşler.

"En önemli şey, simetriyi bozmamak için hem sağ hem de sol elle atış yapmaktır. Bu sizin English longbow'unuza (uzun kirişli efsanevi İngiliz yayı) benzemez" diye açıkladı sonradan, vadinin karşı tarafına doğru yürürken. "Hangi yönden olursa olsun, başarılı bir şekilde saldırmaya hazır olmamız gerekir."

Orada da aynı sahnenin farklı varyasyonları –çömelmüş bir şekilde sırayla ileriye, yana ve geriye doğru yapılan hayali atışlar, Kassai hatların arasında bir aşağı bir yukarı gidip gelirken duyulan

şaman davullarının hafif temposu- öğrencilerin bir saat sonra ahıra koşarak kimono benzeri giysilerini giyip, eysiz ata binme talimi için atlarıyla birlikte yeniden görünmelerine dek tekrarlandı. Önce saman dolu çantalarını birbirlerine fırlattılar, sonra da çantalarıyla yastık savaşına tutuştular ve sonra direklere vurarak çentikleri açtıkları mızraklarını ağaçtan oyulmuş figürlere fırlattılar.

Tüm bunlar görülmeye değer hareketlerdi; fakat izleyicilerin merakla beklediği şey Kassai'nin yapacağı gösteriydi ve gösteri tek kelimeyle olağanüstüydü. Ellerindeki sırtlara 90 cm. çapında hedef tahtaları tutturulmuş olan üç adam arena boyunca dizilmişlerdi. Kassai dörtnala kalktı. Tam o geçerken, yanından geçtiği adam elindeki hedefi başının üzerinde bir metre ya da daha yüksekte tutarak koşmaya başladı. Kassai'nin koşan ilk adamı geçmesi altı saniye aldı ve bu süre içinde adamın tuttuğu hedefe üç tane ok attı. Derken sıra ikinci adama ve diğer üç oka ve ondan sonra da üçüncü adama ve diğer bir üç oka geldi. On sekiz saniyede dokuz ok ve her birini fırlattığı sırada bir "Ha!" nidası ve tüm atışlarda on ikiden vurdu. Derken bir kez daha tekrar, aynı adamlar, aynı şekilde dörtnala koşu; fakat bu defa bir istisnayla. Bu defa adamlar hedefleri ellerinde tutuyorlardı. Onlar koşar ve Kassai'de dörtnala yanlarından geçerken adamlar hedefleri omuzlarının üzerinden havaya atıyorlardı. Altı uçan hedef, hepsi de birer metre arayla ve bir tek karavana yok. Son koşucu, hayatta kaldığı için Tanrı'ya şükredercesine dizlerinin üzerine çöktü ve tüm tribünler ayakta alkışlamaya başladı. Kassai her zamankinden daha amansız görünüyordu.

Daha sonra, vadide yürürken havaya atılan hedeflere atış yapan beş öğrenci gördüm. Birkaç dakika boyunca izledim. Beş öğrenciden bir tanesi dahi hedefi vuramamıştı ve bırakın ata binerken atmayı, hızlı bir şekilde atış yapmayı dahi beceremiyorlardı.

Bu can alıcı soruya cevap verebilecek olan kişi Kassai'ydi. Eğer Hunlar okçu süvarilerdiyse, aynı yaşam biçimini sürdüren diğer düzinelerce klan varken, neden Hunlar komşularından çok daha başarılı olmuşlardı? Bunun tek nedeni Attila değildi. Hun fetihleri Attila'dan iki kuşak önce, Alanlar ve Gotlar Hunların önünde dörtnala kaçtıkları zaman başlamıştı.

Hunların başarılarının teknik açıklaması, sahip oldukları

gizli silahları Hun yayıydı. Bu yay kesinlikle çok farklı; çünkü Xiongnu prototipinde olduğu gibi asimmetrik bir yaydı. Bu da üst kısmının alt kısmından daha uzun olmasından kaynaklanıyordu. Bu tasarım Hunlara Xiongnu'dan miras kalmış olsun ya da olmasın, yedi yüz yıldan beri varlığını sürdürüyordu; hatta doğuda Japonya'ya kadar yaygınlaşmıştı. Garip olan, asimetrinin ne okun gücüne, ne menziline ve ne de yayın doğru atış yapmasına hiçbir etkisinin olmamasıdır. Bu nedenle asimmetrik yapılmasındaki amaç hâlâ daha tartışma konusudur. Alt kısmının kısa olması muhtemelen, sağ tarafa doğru atış yapmak için atın boynundan hızla çektiğinizde olduğu gibi (ya da gerçekten usta bir okçuysanız sol elle atmak için) tutulmasını zorlaştırıyordu. Belki de diz çökmüş pozisyondaysanız atış yapmanızı kolaylaştırıyordu, fakat diz çökerek atış yapmaya ne zaman ihtiyaç duyardınız ki? Gizemliyi oynayan Kassai, gerilmiş halde bir yayın Hun çadırının ya da göklerdeki tanrıçanın, cennetin, simgesi olmasına şaşıyordu; fakat bunun gerçek bir anlamı yok. Ben bunun bir aidiyet, bir kimlik sorunu olduğunu düşünmeyi yeğliyorum; çünkü sık rastlanan objelerin detaylarında genellikle rastgele ya da önemsiz nedenlerle ortaya çıkan unsurlar yer alır ve son derece uzun ömürlü olurlar; çünkü gittikçe geleneksel bir hal alırlar ve onları bir başka şeyle değiştirmek için geçerli bir neden olmaz. Belki de Hun yaylarının asimmetrik olmasının nedeni, var olduklarından, ağaçtan kesilen parçanın simetrik değil de asimmetrik bir yay yapmaya daha uygun olduğunun anlaşıldığı, ilk günden beri asimmetrik olmalarıydı. Belki de eğer cüret edip Attila'ya sorabilseydiniz, tercümanı aracılığıyla size şunu söylerdi: "Hunlar yaylarını böyle yapıyor."

Fakat, Hun yayları aynı zamanda başka iki bakımdan daha farklı. Bunlara bir üçüncünün eklenmesi, meseleyi daha da içinden çıkılmaz hale getirir. Hun okları diğerlerinden daha büyük, çok daha belirgin bir şekilde eğik ve son olarak da –bu çok önemli– boyları ve şekilleri onları çok daha güçlü kılıyor. Yayın tasarımı, bozkır savaşlarının değişen şartlarından doğan ihtiyaçlara cevap vermek için zaman içinde evrim geçirmiş. Küçük İskit yayları, İskitlerin doğu komşuları Sarmatyalıların İskit oklarına karşı bir savunma geliştirdikleri M.Ö. 3. yüzyıla kadar, 2000 yıl boyunca büyük yararlık göstermişti. Sarmatyalılar savaşçıları

ve atlarını zırhlarla örtüyor ve onlara yakın dövüş eğitimi veriyorlardı. Buna karşı uygulanabilecek değişik yöntemler vardı. Fakat bunların içinde en etkilisi, oku zırhın dahi içine kadar sokabilecek bir yaydı. Bu yay Hunların doğudan beraberlerinde getirdikleri yaydı. Xiongnu mezarlarında bulunanlardan öğrendiğimiz kadarıyla bu, iki ucunda dışarıya doğru çıkıntı yapmış yaklaşık üç santimetre uzunluğunda boynuz ucu olan bir yaydı. Yayın kirişini tutan yayın ahşap gövdesi değil, işte bu boynuz parçasıydı. Bu parça, okun zayıf ucuna bir sağlamlık sağlıyordu, ki bunu ahşap gövdenin yaptığıyla karşılaştırmak bile mümkün değildir. Tıpkı bir parmak tırnağının yapabildiği, fakat tek başına parmağın yapamadığı şeyler gibi. Boynuzlar aynı zamanda, yaya çok kritik önemi olan birkaç santim uzunluk daha sağlıyordu. Bu ekstra uzunluk kaldıraç gücünü artırıyordu. Bu da okçuya ağır bir yayı çok daha az bir eforla doğrultma imkanı veriyordu, çünkü kıvrık kulaklar sanki büyük çaplı bir tekerleğin parçalarıymış gibi iş görüyorlardı. Okçu yayı gerince kulaklar kirişin esneme etkisiyle açılıyor, kiriş bırakılınca kulaklar bu defa kirişin kısılmasıyla tekrar eski haline dönüyordu. Bu da daha uzun bir oka ve yayı daha fazla germeye gerek kalmadan okun ivmesini artırmaya yarıyordu. Bu icat, modern bileşik yaylarda kullanılan makara sisteminin öncüsüydü. Aslında, bu Hun okçularının kollarını uzatmasına ve bu sayede okların bir parça daha derine girmesine ya da biraz daha uzağa gitmesine imkan veriyordu. Belki yalnızca birkaç metre daha uzağa... Fakat çok önemli birkaç metre, çünkü, bu birkaç metre; düşmanlar üzerinde ölümcül etkiler yaratıyordu.

Bu harika ve karmaşık aracın bir başka avantajı daha vardı. Kullanıcısında artistik düzeye yakın bir uzmanlık olmasını gerektiriyordu. Herhangi bir eğik bir yay yapmak bir yıl ya da daha uzun bir zaman alıyordu, buna ek olarak Hun yay ustaları boynuzdan kulaklar oymada ve bunları yaya uygulamada usta olmak zorundaydılar. Her yay küçük bir başyapıtı ve başka hiçbir grup bu derece ustalığa sahip değildi.

Bununla birlikte, üstün nitelikli yayları Hun üstünlüğünün yalnızca bir unsuruydu. Yaylar yalnız bir savaşçı ya da küçük bir akıncı grubu için hayati öneme sahip olabilirdi; fakat ilerleyen

bir ordu için küçük ölçekli zaferler, hiç zafer kazanılmamasından daha alışılmış bir durum değildi. Hunların daha büyük çapta ve ezici yıkımlar için bir savaş makinesine dönüşmeleri gerekiyordu. Lehlerine olan bir faktör, Hunların göçebe yaşam şekilleriydi. Bu yaşam tarzı onlara, kışın ordugahlarına çekilip, yazın savaşan batılı ordulardan farklı olarak yıl boyunca savaşma yeteneği veriyordu. Donmuş toprak ve donmuş nehirler, güçlü atlarının üzerinde ilerleyen güçlü savaşçılara elverişli geçitler sağlıyordu. En önemli diğer avantajları da tek vücut halinde ve geniş ölçekte savaşmayı öğrenmeleriydi. Kırılarda ya da sürüklendikleri batıda yeni silahlarını uygun hale getirmek için taktikler geliştirdiler. İskitler rüzgar gibi akınlar yapmışlarsa, Hunlar da bir kasırga gibi saldırmayı öğrenmişlerdi.

Hun atlılarından oluşmuş bir ordunun, ağır zırhlarla donanmış süvarilerle –Sarmatyalılar, Gotlar, Romalılarla– karşı karşıya geldiğini hayal edin. Rakibin kim olduğunun o anda hiç önemi yok; çünkü artık hepsi ortak unsurlara sahipler. Hepsinin yayları var, hepsi de bronzdan ya da bronz pullardan yapılmış bir tür zırh kuşanmış, atlarını benzer şekilde korumaya almışlar. Hunlar çok daha hafif giyimli, muhtemelen zırhları yok. Ateş güçlerine ve süratlerine güvenecekler. Her birinde bir yay var ve sadakları altmışar okla tika basa dolu ve bellerinde de kılıçları asılı. Buna rağmen at binebiliyorlar, eyerleri var ve sanırım, üzengileri de deri ya da halatlardan yapılmış. Hunların ön safları iki alaydan oluşuyor. Her birinde, diyelim ki 1.000 adam var (ve ihtiyaç olması halinde kadınlar da), arkalarındaysa atların çektiği ve yüzlerce yedek yay ve 100.000'den fazla ok bulunan, düzinelerce mühimmat arabası duruyor.

Bir borazan sesi duyuluyor. Atlar ne yapacaklarını biliyorlar ve –düşman menzilinden yeterince, yaklaşık 500 metre kadar uzakta duran– iki alay aksi istikamete doğru yavaş adımlarla bir daire çizerek, kara toz bulutları kaldırarak, fırtınaların birleşmesi gibi, toynakların çimenleri döverken çıkardığı monoton gürültü dışında, sessizce iki devasa yığın oluşturuyor. Bir başka emri takiben, 2.000 adamın her biri sadaklarından, becerileri ve deneyimlerine göre altı, yedi, belki de dokuz ok çekerek yay tutan ellerine sıkıştırıyorlar.

Borazan bir kez daha çalıyor. Artık savaşçılar toz bulutları kaldırarak 200-300 metre genişliğinde daireler çizerek tırıs adımlarla dolaşüyor ve zamanın gelmesini bekliyorlar. Atlar neyin geldiğinin farkındalar. Gerilim arttıkça terliyorlar. Saldırı emri ortalığı inletiyor. Daireler çizen her bir yığının dış tarafındaki savaşçılar savunmacıların sabit hatlarına yönelerek, atlarını dörtlünelere koşturmaya başlıyorlar. Geri kalanlar da onları izliyor. Aradaki açıklık gittikçe daralıyor: 400 metre, 300 metre. Saldırı emrinin verilmesinden bu yana yarım dakikadan daha kısa bir süre geçti. Artık iki alay, saatte yaklaşık 30-40 km. süratle dörtlünelere koşuyor. Aradaki mesafe 200 metreye indiğinde, düşman hatlarından bir ok yağmuru başlıyor; fakat mesafe çok fazla ve oklar rasgele atılıyor. Okların neredeyse tamamı boşa gitti. 150 metreye geldiklerinde öndeki birkaç yüz Hun, düşmanın dar 100 metre çizgisine konsantre olarak oklarını yağdırdılar. Bu menzilde, oklar bu öncülerinin başları üstünden aşağı kısımlara nişanlanıyordu. Dörtlünelere koşunun kazandırdığı ivmeyle oklar saatte yaklaşık 200 km. hızla gidiyordu ve bunlar küçük, üç kenarlı ve bir iğne inceliğinde törpülenmiş demir uçları olan ve bir merminin giriş gücüne sahip oklardı. 100 metreye geldiğinde öncüler oklarını çoktan doldurmuşlardı. Atları düşman hatlarına paralel olarak koşuyorlar, okçular eyerlerinde dönmüş yan taraftan atış yapıyorlar –oklar neredeyse dümdüz uçuyordu– tekrar doldurup tekrar fırlatıyorlardı. Tüm bunlar birkaç saniye içinde olup biterken, arkadaki alay da aynı düşman grubuna ok yağdırmaya başlamıştı. Beş saniye içinde 1.000 ok 200 düşman askerini yere sermişti, sonraki beş saniye içinde de diğer 1.000 ok. Yüzde olarak her dakikaya 12.000 ok düşüyordu, ki bu bir makineli tüfeğin atış hızına eşittir. 100 metreden sonra, öncüler tekrar dönerek düşmandan uzaklaşmaya başladılar fakat hâlâ daha ok yağdırıyorlardı.

Tekrar geri döndüklerinde, sadaklarından bir avuç dolusu ok daha çekip, okların kertiklerine dokunuyor ve her birini doğru konuma getiriyorlar, alayın arkasında salınarak dönüyorlar. Kasırga tamamen dönmeye başlamıştı. En dış çemberdeki 100 atlı, içrideki diğer 10 çemberi oluşturanlarla birlikte dönüp duruyor, iç çemberlerdeki atlılar hevesle en ön safta kendilerine bir yer bulmaya çalışıyorlardı. Hepsi birden 400 metre çapındaki

bir merkezin etrafında dönüyorlardı. Bölge insanların “toz şeytanları güneşin kavurduğu bozkırlardan toz emiyor” dedikleri türden bir kasırğa gibi görünüyorlardı. İlk sıradan atılan oklarla adamlar sanki bir çim biçme makinesi tarafından biçilen otlar gibi yıkıldılar. 45 saniye içinde 200 düşman daha hedefe yöneltilen 5.000 okla öldüler. Adam başına 25 ok düşüyordu. Bunların bir çoğu, şüphesiz hedeften sapmıştı; fakat bazıları kalkanların arasında, zırhların üstünde geçecek bir boşluk bulmuş ya da doğrudan bir göze, bir kalkana ya da bir zırha saplanmıştı. Ön saflardaki düşenlerin yerini almak için geriden gelenler de aynı akıbete uğramışlardı.

Hiçbir ordu böyle bir ateş gücü üretememiştir. Bunun bir benzeri daha Fransızların İngiliz longbowları ile karşı karşıya geldiği Yüz yıl savaşlarına dek görülmeyecekti ve İngiliz longbowları hareketsiz, Hun okçu süvarilerinin olağanüstü esneklik yeteneğinden yoksundu. 19. yüzyılın ikinci yarısında üst üste atış yapabilen silahlar icat edilinceye kadar, hiçbir ordu bu sürate ve bu atış yoğunluğuna ulaşamayacaktı. Hatta sonrasında bile, mekanizmalı tüfek kullanan bir asker dahi bir okçuyla kıyaslanamazdı. Bir okçu bu mahareti çocukluğundan başlayarak öğrenmek zorundaydı ve bu paha biçilmez bir nitelikti, tüfek kullanan bir askerse kısa bir sürede eğitilir ve yerine bir yenisi kolaylıkla konabilir.

Üstelik bu daha on çemberin ilkiydi. On dakika içinde 50.000 ok 100 metre ötedeki hedefe uçmuştu. Unutmayın ki bu ters istikamette dönen iki alaydan bir tanesiydi. Sağ elle atış yapanlar sol tarafta, diğerleri de karşı taraftaydı. Aralarında 200 metrelik cephe vardı. Gereken tek şey bir adamın düşmesi ve açılan boşluktan ok yağmurunun başlamasıydı. Böylece baraj yıkılacaktı.

Şüphesiz düşmanların bir kısmı diğerlerinden daha iyi korunuyorlardı. Pers, Sarmatya, Got ve Roma orduları zırhlı süvariler ve kalkan, mızrak ve kargılar taşıyan ve kimi zaman da mancınıklarla desteklenen piyadelerden oluşuyordu. İyi korunan bu safları başka yollarla bozmak zorunluymuştu ve Hunların bunun için farklı taktikleri vardı, özellikle de sahte geri çekilme taktikleri. Bu taktik, ön saflarda savunma yapanları, katı savunma hatlarını

ATTILA

yarmaya yetecek kadar üzerlerine çekip arada bir boşluk açmak şeklinde çalışıyordu. Açılan bu boşluk, diğer Hunların kılıçlarıyla araya dalıp düşman ordusunu yarararak ilerlemesine olanak sağlıyordu. Sıkışık alanlarda, aynı zamanda çobanların doğal silahları olan lasoları da kullanıyorlardı. Günümüzde Moğolistan'daki çobanlar, koyun ve keçileri yakalamak için uzun bir sırığın ucuna takılmış lasolar kullanıyorlar. "Düşman kendisini inip kalkan kılıç darbelerinden korumaya çalışırken" diye yazıyor Ammianus, "Hunlar rakiplerine üzerlerinde düğümler bulunan ipler atıyor, bu şekilde ayaklarını dolaştırarak tökezletiyor ve yürümelerine ya da at binmelerine engel oluyorlardı."

Tüm bunlar Hunlara açık arazide büyük avantaj sağlıyordu. Teknik, bozkırlarda Alan, Sarmatya ve Got orduları gibi daha hareketsiz rakipler karşısında çok daha etkili oluyordu. Fakat Attila'nın doğumuna kadar –ki o zamana kadar Hunlar Macaristan'ın doğusundaki tüm otlakların hakimi olmuştu– fethedilecek bozkır kalmamıştı. Çobanlık, binicilik, hızlı hareket yeteneği ve basit yaşam biçimi gelenekleri artık son sınırlarına ulaşmıştı. Hunlar artık ormanlarla, dağlarla ve şehirlerle karşı karşıyaydı ve çok yakında stratejik ve taktik sorunlarla yüz yüze geleceklerdi.

II

RAKİPLER

KAOS İÇİNDE BİR KITA



380'LERİN BAŞINDA, BÜYÜK MACARİSTAN OVASIN-DAYIZ. Hunlar yeni vatanlarına yerleşmeye çalışıyorlardı; fakat buranın aradıkları ideal yer olmadığını fark etmişlerdi. En azından bir kuşak boyunca sürekli hareket halinde oldukları için, savaşlardan elde ettikleri kazançla rahat bir şekilde yaşıyorlardı. Yağma ve talana alışmışlardı, yalnızca lüks ve konfor için değil, aynı zamanda hayatta kalabilmek için yapıyorlardı. Şimdiyse, bir anda burada durup kalmışlardı. Doğuda, birkaç yıl önce aşip geldikleri dağlık bölgeler –Transilvanya ve Karpatlar– uzanıyordu. Tekrar geri dönmeleri için bir nedenleri yoktu. Güneyde ve batıda, orduları ve surlarla çevrili şehirleriyle Roma sınırı ve Tuna nehri vardı. Kuzeyde ve batıda, bir gün Hun tebaası olabilecek Cermen klanları bulunuyordu fakat çok da zengin değillerdi. Ne tarafa yöneleceklerine karar vermeleri fazla zamanlarını almaya-caktı. Yeni gelen bu göçebeler için gelecek güçlükler ve belirsizliklerle doluydu.

İmparatorluk Adrianople'den sonra içeride ve dışarıda barışı yeniden sağlamak için çabalamış ve başarısız olmuştu. Got gruplarının pervasızca yaptıkları akınlarla, Balkanlar büyük bir kargaşaya sürüklenmiş; bu batı imparatoru Gratian ve doğudaki

yardımcısı Theodosius'un onlarla vergi muafiyeti rüşveti, toprak bağıışı ve ordularında işe alma karşılığı bireysel olarak yaptıkları barışa dek sürmüştü. Theodosius, hayati önem taşıyan iki süreçte, ordularını paganlara karşı mücadele eden Hristiyanların emrine vererek ve ailesinin isteğiyle batıdaki asilerin üzerine göndererek, tökezleyen imparatorluğu bir arada tutmayı başarmıştı. Her ne kadar yerleşmiş doktrinlere karşı çıkan (heretik) Hristiyanlar da olsalar, Gotları müttefiki yaparak imparatorluğa zaman kazandıran da oydu. Hristiyanlığın Nicene tefsirinin, 395 yılında ölümünden önce imparatorluk çapında kabul edilmesini sağlayan da oydu. Onun ölümüyle imparatorluk kargaşaya sürüklenip, barbarlık virüsüne yakalanmıştı. Mirasçuları olan iktidarsız iki oğlu, Arcadius (on sekiz yaşındaydı ve Doğu imparatoru oldu) ve Honorius (on bir yaşındaydı ve Batı imparatoru olmuştu) idi.

İmparatorluk birbirine karışmış ve her biri birbirine bağıımlı bir kültürler kokteyli haline gelmişti. Bazı barbarlar yerleşik düzene geçmiş, bazıları ise hâlâ göçebe yaşıyorlardı, özellikle de Vizigotlar. Yeni liderleri Alaric Balkanlar'da son derece başarılı akınlar yapmış ve eyalet valisi olmuştu; fakat bu, halkı için imparatorluk toprakları içinde çok daha elverişli bir vatan elde etmek için yalnızca bir sıçrama tahtasıydı. İmparatorluğun her iki bölümünde de Gotlar ve diğer barbarlar –hatta bazı Hunlar bile– yüksek rütbelere ulaşmışlardı. Batıda imparatorun arkasındaki güç Stilicho, Theodosius'un yeğeni ile evlenmişti. Gotlar, tehlikeli bir şekilde imparatora değil kendi komutanlarına hizmet ediyorlardı. Barbarlar hızla imparatorluğun kaderi hakkında karar verebilecek konumlara gelmişlerdi. 401 yılında Alaric, imparatoru sarayını yüz yıl boyunca kalacağı Ravenna'ya taşımaya zorlayarak Vizigotlarını İtalya'ya yöneltti.

405-407 yıllarında Gotlar, Alanlar, Vandallar, Swabialılar, Alemanniler ve Burgundiyalıların karışımından oluşmuş iki barbar ordusu, Galya ve İtalya içlerine doğru ilerlediler. Stilicho, daha sonra içinden tasfiye olup idam edileceği ve barbarların ilerlemesini etkileyecek en ufak bir etkisi dahi olmayan bir anti-barbar akımı destekleyerek işbirliğine gitti. 420 yılında Alaric Roma'yı ele geçirdi. Kadim şehir 800 yıldan beri surlarının içinde ilk kez düşman askeri görüyordu. Hristiyanları büyük bir şoka

uğratan bu olay, Kuzey Afrikalı piskopos Augustine'e çağın en etkili kitaplarından biri olan "Concerning the City of God" adlı eserini yazma ilhamı vermişti. Alaric o yıl öldü ve sağlam kökleri olmayan orduları –hâlâ bir vatan arıyorlardı– geriye Galya'ya, oradan da İspanya'ya ve son olarak da günümüzde adı Aquitaine olan, Pirenelerin kuzeyindeki bölgeye yerleşmek için oradan oraya sürüklendiler. 418 yılında yeni başkent Toulouse, adından başka hiçbir şeyi olmayan bir ulusun, yarı özerk bir bölgenin merkezi oldu. Barbarlar ve Romalılar Theodosius'un kızı, İmparator Honorius'un kız kardeşi, hiç istemediği halde bir barbarın –Alaric'in ardılı Athaulf'un– karısı olmaya zorlanan 20 yaşındaki Galla Placidia'nın kaderiyle anılan bir süreç içinde coğrafi, askeri, toplumsal ve siyasi bakımdan birbirlerine karışmışlardı.

Fakat kaderi, Galla Placidia'nın muhteşem bir şekilde geri dönmesine izin verdi. Athaulf ölünce Galla (yine kendi isteği dışında) 421 yılında statüsünü kendisine uygun bulan ve yedi aydır imparatorun yardımcısı olarak görev yapan asilzade general Constantius ile evlendirildi. İşte Galla'yı, kendisini çağının en korkunç kadınlarından biri haline getirecek olan birçok dramatik dönüş yaparak koruduğu güce götüren de bu evlilik oldu. Constantius öldüğünde, Bella kendi öz kardeşine komplo kurmakla suçlandı ve henüz bebek olan kızı Honoria ve imparatorluğun batı tahtının varisi dört yaşındaki oğlu Valentinian ile birlikte Constantinople'a kaçtı. Constantinople'da doğunun imparatoru, 423 yılında 22 yaşındayken tüm imparatorluğun tek yöneticisi olacak olan bir diğer Theodosius'du. Bununla birlikte Theodosius, Galla Placidia'nın oğlu Valentinian'ın hakkı olduğunu iddia ettiği batı tahtını vermesi talebini kabul etti. Bu nedenle, aynı yıl Ravenna sarayı tacı aileden olmayan birine –John– verince, Theodosius bu gaspçıyı ortadan kaldırmak bir ordu gönderdi ve artık altı yaşına gelmiş olan Valentinian'ı tahta geçirdi (böylece oğlanın annesi Placidia, kaderine öykümüzde alışılmışın dışında dramatik bir rol oynaması yazılmış olan küçük kızı Honoria ile birlikte İtalya'ya döndü).

Attila'nın olgunluğa eriştiği 420'li yıllarda olaylar bu şekilde cereyan ediyordu. İmparatorluk parçalanmış, her iki parça da dini ve politik çekişmeler, sayıları yarım düzineye ulaşan barbar

gruplar, kuzey sınırlarındaki kargaşa, her iki orduda da kısmen de olsa yer bulan karşıt görüşlüler yüzünden kendi içinde parçalanmıştı. Tüm bunlar, Tuna'nın kuzeyindeki bir lidere son derece umut vaat edici görünüyordu.

Şimdi de bu kırk yıl boyunca Hunların neler yaptığını görmek için yeniden başa dönelim.

Hunlar Batı Avrupa'da ilk kez 384 yılında, kendileri ve tebaaları olan Alanlar imparatorluğun iç savaştaki rakibi, gaspçı müsveddesi Maximus'a karşı imparatorluk saflarını güçlendirmek üzere davet edildiklerinde görüldüler. Maximus'un İtalya'ya girmesini engellemeye yardım ettiler ve eğer iyi niyetleri ve evlerine geri dönmeleri için verilen rüşvetler olmasaydı, muhtemelen imparatorluğun derinliklerine kadar giderlerdi. Bu şekilde davranmaları, dört yıl sonra Theodosius'a onları İtalya'daki bir isyanı basturmak için giriştiği ikinci müdahalede yeniden istihdam etme fikri verdi. "Unutulacak bir şey değil" diye yazmış 4. yüzyıl tarihçisi Pacatus. "Gotlar, Hunlar ve Alanlar bu çağrıya yanıt verdiler ve gelip nöbeti devraldılar. Genellikle kargaşa, yağma ve karışıklık yoktu." Fakat bu defa zaferden sonra barbarlar evlerine dönmeyi reddettiler. Constantinople Piskoposu John Chrysostom olanları şöyle anlatıyor: "Hiçbir zaman olmayan bir şey gerçekleşiyor; barbarlar vatanlarını terk ederek topraklarımızda uçsuz bucaksız bir bölgeyi istila ederek, tarlaları ateşe vererek, şehirleri zaptederek evlerine dönmeye niyetleri olmadığını gösteriyorlar ve savaşmak yerine hâlâ daha tatil yapanların bu davranışları karşısında kahkahalarla gülererek bizi aşağılıyorlar." Bunlar tek bir merkezin komutasındaki askerler değil, küçük soygun baronlarının yönlendirdiği irili ufaklı vur-kaç çeteleriydi. Bunları savaşarak yenmeye imkan yoktu. Bu bir hayaleti tutmaya çalışmaktan farksız olurdu. Bu yüzden Constantinople bir anlaşma önerisi götürdü: Barbarlar -büyük bölümü Gotlardan oluşuyordu, fakat aralarında Hun grupları da vardı- müttefik (foederati) yapılabilir, rüşvet olarak verilecek Tuna'nın güneyindeki topraklarda pasifiye edilebilirlerdi. Bunların arasındaki Hun klanları bir lider etrafında toplanmamıştı ve aile gruplarından biraz daha büyüklerdi. Şimdi ilk kez, Hunlar resmi olarak imparatorlukta yer alıyorlardı.

Kuzeyde, artık doğu Macaristan ve Romanya'nın hakimi olan sıradan Hunlar, Balamber'in varisleri Basich ve Kursich'in yönetiminde, en azından bir birliğin parçası olmuşlardı. Günümüzdeki adı Csakvar olan ve ağaçlarla kaplı Vertes tepeleri ile Budapeşte ve Balaton gölünün arasında yer alan, eski sakinlerinin –yerel klanlar ve Romalılar– çocuklarının başlarını bağlayan, atlarını gömen ve altın ve gümüş saç bantlarıyla gümüş ve bronz küpeler takan bu insanlarla kaynaştığı, köyün yakınlarındaki bir mezar, değişimin tam ortasındaki bir kültürü açığa çıkarmıştır. Fakat burası göçebeler için bir yerleşim yerinden fazla bir şey değildi. Yerel ekonomi çökmüştü. Karpat dağlarının ağaçlık vadileri arasından birkaç küçük otlaktan başka bir şey yoktu ve Macaristan pusztasında hayvanlarıyla birlikte yaşayan bu adamlar, muhtemelen burasının hayallerindeki otlaklar ülkesi olmadığını görmüşlerdi; çünkü ilkbaharda sellere neden olan Tisza nehri otlaklarını ortadan ikiye ayırıyordu. Bozguna uğramış Gotlardan ve Karpatların ötesindeki Alanlardan ve Macaristan'ı bizzat yönetmiş olan Sarmatyalılardan oluşan köleleri vardı ve bunların hepsi de toprağı işlemeyi biliyorlardı. Fakat ne bölgedeki çiftlikler ne de dışarıdan gelen hayvanlar yeterli değildi. Hunların yiyeceğe ihtiyacı vardı. Yiyeceği bölgeden gasp edebilirler ya da gaspa slave olarak satın alabilirlerdi, tabii eğer paraları olsaydı. Altın sikkel üst düzey ailelerin koşum takımlarını, silahlarını ve başlıklarını sundukları altın varakları temin etmek için de işe yararlardı.

Altın bulmak için ne tarafa yönelmeliydiler? Balkanlar tamamen harap olmuştu, Constantinople ise çok güçlüydü. Karlı olabilecek daha kolay bir hedef bulmak için etraflarını kolluyorlardı.

395 yılında imparatorluğun arka kapısına yöneldiler. Doğu bölümü korumasızdı; çünkü Roma ordusu İtalya'da bir başka iç savaş bataklığına saplanmıştı. Oraya gitmek için Karadeniz'in çevresini baştan başa –yaklaşık 1.500 km.– dolaşmaları gerekiyordu. Fakat geçmeleri gereken yol, Gotların ve Alanların eski topraklarından geçiyordu, artık kendi toprakları içindeydi ve mevsim bahardı, çayırlar yeşermeye başlıyordu. Her biri yedeğinde iki ya da üç yedek at taşıyan bir göçebe ordusu, hiçbir engelle karşılaşmadan Kuzey Rusya steplerinde günde 160 kilometre ilerleyerek, bir ay içinde Kafkasların karlı yamaçlarına

ulaştılar. Sonraki iki hafta Kafkaslardan, muhtemelen Darial geçidinden geçmek için Çeçenistan'dan Gürcistan'a uzanan Kafkasların orta kısmından geçen asıl rotaya yöneldiler. Şimdi önlerinde 1200 km. boyunca zengin Suriye şehirleri ve Fenike sahilleriyle imparatorluğun doğu sınırı Hristiyan Ermenistan uzanıyordu. O yaz Orta Anadolu'daki köyler çıkan yangınlarla kül oldu ve Hunlar Suriye'de –bir kaynağa göre– 18.000 kişiyi esir aldılar.

Bethlehem'deki bilgin ve geleceğin azizi Jerome, Hunların geldiğini haber almış ve ürpermeye başlamıştı. Jerome Kuzey İtalya'da doğmuş ve eğitimini Hristiyanlığa geçtiği Roma'da tamamlamıştı. Bundan sonra uzun yıllar, Aryanizm üzerinde yapılan şiddetli tartışmalara bir çözüm bulmaya çabalayarak Antakya'da yaşamıştı. Birçok yere seyahat etmiş; Roma, Yunanistan, Kutsal Topraklar, Mısır ve sonunda –düşündüğü gibi– Bethlehem'e yerleşmişti. Şimdi hayatta kalabilmek için tek şansının kıyılara gitmek olduğunu düşünüyordu. Bir yıl sonra, her şey olup bittikten sonra, yaşadıklarını yazmıştı:

“Geçen yıl acımasız adamların, Arabistan'dan değil kuzeyden, çok uzaklardaki Kafkasların kayalıklarından üzerimize doğru akarak geldiklerini gördüm. Kısa bir sürede uçsuz bucaksız toprakları istila etmişlerdi. Kaç manastır zapt edildi, kaç nehrin suyu insanların kanlarıyla kızıla boyandı! Eğer yüz tane dilim ve bin tane ağzım ve çelik gibi bir sesim dahi olsa felaketleri saymaya yetmez... Şimşekten hızlı atlarıyla oraya buraya hızla atıldıkça, tüm yeryüzü ölüm ve korkuyla kaplandı... Olabileceklerini düşündüğünüz yerlere sizin düşüncelerinizden daha hızlı gidiyorlardı. Hızları söylentileri bile geride bırakıyordu ve ne inanca, ne rütbeye, ne yaşa, ne de ağlayan çocuklara merhamet ediyorlardı. Yaşamlarına henüz başlayan bu çocuklar ölmeye zorlanmışlar ve başlarına gelenin ne olduğunu dahi bilmeden, kılıçlarını çekmiş olan düşmanlarına gülümsemişlerdi. Bizler teknelerimizi hazırlayıp kıyıda beklemeye, düşmanların gelmeleri ihtimaline karşı önlemler almaya mecbur kalmıştık ve azgın denizde bir kazaya uğramaktan çok, barbarlardan korkuyorduk.”

Suriye'de yaşayan bir Hristiyan rahibi olan Cyrillonas, Tanrı'nın kendisini açıkça terk etmiş olması karşısında inancını neredeyse tamamen yitirmiş ve tepkisini dokunaklı bir konuşmada anlatmış:

“Her gün kargaşa, her gün felaket haberleri, her gün yeni saldırılar, savaştan başka bir şey yok. Doğu esarete sürüklendi ve yıkılıp yakılmış şehirlerde bir tek canlı kalmadı. Erkekler ölüyor, kadınlar dul kalıyor. Eğer Hunlar beni ele geçireceklerdise, Ulu Tanrım neden kutsal şahadete sığındım? Eğer kılıçları evlatlarımı katledecekse, yüce haçını neden bağrıma bastım? Eğer şehirlerimi onlara sunacaktıysan, nerede kaldı kutsal kilisenin ihtişamı? Gelip beni perişan etmeleri ve çocuklarımı esir almalarının üzerinden bir sene geçmeden, dön bak, yeniden topraklarımızın gururunu kırmakla tehdit ediyorlar.”

Fakat Hunlar Filistin'e tümüyle yaklaşmadılar. Jerome Bethlehem'deki evine geri döndü. İkinci bir saldırı da olmadı; çünkü Dicle ve Fırat'ın güneyinde yaptıkları bir akın Perslerin dikkatini çekmişti. Bir Pers birliği Hunları tekrar kuzeye doğru sürerek çaldıkları malları geri aldı ve 18.000 tutsağı serbest bıraktı. Yunanlı Priscus 50 yıl sonra bu akının öyküsünü duyduğu zaman, ona, Hunların peşlerindeki kurtulmak için değişik bir rota izleyerek, muhtemelen petrol bakımından zengin olan Hazar kıyılarından söz edilerek “denizin altındaki kayalıklardan çıkan alevleri” geçtikleri söylenmişti. Aynı fenomenden Marco Polo da; “Muazzam miktarda yağın aktığı bir çeşme. Bu yağ yemek için kullanmaya uygun değil; fakat yakmak için çok elverişli” diye söz etmişti.

Bu akın tamamen başarıyla sonuçlanmamıştı, bununla birlikte şok edici bir kazanç getirmişti. Hunlar belki biraz ganimet ve esir kaybetmiş olabilirlerdi ama coğrafi bilgilerini ve askeri deneyimlerini inanılmayacak derecede ilerletmişlerdi. Daha önce böyle bir akın daha yapmamışlardı. Eşi benzeri görülmemiş hızı ve vahşetiyle, Cengiz Han'ın Moğolları ilk Rusya seferlerinde Kafkasları baştan sona mahvedinceye kadar, 800 yıl boyunca emsalsiz kalacaktı. Bu sefer Hunlara büyük bir güven kazandırmıştı. Doğu Roma'ya, bu kez doğrudan Balkanlar'ın güneyinden giden ve Macaristan ovalarından, daha henüz kat ettikleri mesafenin yalnızca beşte biri, yani yalnızca 800 kilometre uzaktaki güney rotasından, bir kez daha saldırmakla ne kaybederlerdi ki?

Aradan dokuz yıl geçti. Kuzey sınırında hayatta kalanlar sü-kunet içinde yaşıyorlardı. Muhtemelen Got köleler çok daha

üretken, Tisza onlara daha iyi davranıyordu, Kafkaslara yapılan akındaki talanlardan elde edilenler tatmin ediciydi. Yeni liderleri Uldin'in idaresinde Hunlar, doğu imparatorluğunun en belalı karakteri ve oturduğu kraliyet orduları komutanlığı makamına ihanet etmiş olan Gainas'ı bertaraf ederek, kendilerini Constantinople'a sevdirmeyi bile başarmışlardı. Kısa ve şiddetli savaş Gainas'ın ölümüyle sonuçlanmış, Gainas'ın kellesi imparator Arcadius'a hediye olarak gönderilmişti.

Bu tür kavgaları saymazsanız, Hunlar evlerinde oturup kendi zamanlarının gelmesini beklediler. Ta ki 404-405 yılı kışında Uldin önderliğindeki bir ordu donmuş Tuna nehrinden geçerek Trakya'ya girinceye kadar. Bu ancak bir ısınma idmanı sayılabiliirdi. Yalnızca dört yıl sonra, 408 yılında Uldin geniş çapta bir saldırının başında geri döndü. Saldırmak için en uygun zamandı; çünkü Vizigotlar Roma yolundaydı ve bu nedenle Ren nehrinin karşı kıyısında yalnızca çok sayıda Vandal göçmen ve diğer gruplar kalmıştı. Doğu Roma ordusu ise Pers sınırını güçlendirmek için sınıra yönelmişti. Hunların ilerlemelerinin yarattığı şok dalgaları Kudüs'e kadar ulaşmıştı. Kudüs'teki Jerome, Tanrı'nın gazabının, merhametsiz klanlar şeklinde yeniden ahlaksız Roma'nın üstüne çöktüğü sonucuna varmıştı.

Hunları kaba kuvvetle durdurabilecek hiç kimse yoktu; bu nedenle adı duyulmamış bir Romalı general para önermek için bir barış görüşmesi ayarladı. Yazın ilk günlerinden birinin sabahı, iki lider Trakya sınırında bir yerde bir araya geldiler. Uldin teklifle ilgilenmemişti. Eliyle güneşi işaret ederek, "Eğer kafi miktarda ödeme yapmazsanız, onun aydınlattığı her karış toprağı alabilirim" dedi. Ne büyük talihsizlik ki, Uldin'in komutanlarından bazıları önerilen miktarı kabul etme taraftarıydı ve geri çekilerek Romalıların Uldin'e sadık güçleri yakalayıp zincirlere vurarak Constantinople'a götürmelerine göz yumdular. Bu anekdotun ana kaynağı olan ve 5. yüzyılın ortalarında Constantinople'da kilise tarihçisi olan Sozomen, Constantinople'a götürülen bu adamlardan birçoğunun, daha sonra Olimpos dağının yakınındaki çiftliklerde çalıştırıldıklarını söylemektedir.

Bu olayla otoritesi sarsılan Uldin, Tuna filosunu güçlendirmek için aceleyle gönderilen imparatorluk devriye gemilerinin gelme-

sinden hemen sonra, kıl payıyla Tuna'nın karşı yakasına kaçtı.

Uldin'in amacı ortadaydı. O toprakla ya da Gotların 40 yıl önce kazandıkları gibi oturma hakkıyla ilgilenmiyordu. Hunların yeni topraklara yerleşmesi, halkının oraya buraya dağılmasına ve Uldin'in zayıflamasına neden olurdu. Onun ihtiyacı olan şey paraydı; çünkü pastoral göçebelik, köle toprak işçileriyle desteklenmesine rağmen, artık yeterli gelmiyordu. Egemenliğini sürdürmek için gereken şey ulusal birlikti ve bunu da ancak sadakat satın almak için parası olursa elde edebilirdi. Görünen para kaynakları Roma ve Constantinople'du, onlara el atabilmek için güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Otorite, birlik, tebaanın yönetimi, Roma ve Constantinople üzerinde kurulacak baskı; nakit tüm bunlar otoriteyi kurmak ve birliği sağlamak içindi. Hunlar çoktan bir fetih döngüsünde kısılıp kalmışlardı. Bundan dönmek başarısızlık, rezillik, sefalet ve yok oluş anlamına gelirdi.

Hunlar kendilerine iyi kötü, yeni bir vatan bulmuşlardı; fakat Uldin'in otoritesi 408 yılındaki akından sonra zayıflamıştı ve vasalları sıvışıp gitmişlerdi. Bunun yanında kendi insanlarından bazı gruplar da onu terk etmişlerdi. Uldin'i reddeden bazı küçük Hun grupları kendi yollarına gittiler. Bunlardan bazıları Roma'ya doğru ilerleyen Gotlara, bazıları da Roma'yı savunan birliklere katılmıştı.

Uldin tüm bunlar karşısında ne yaptı? Tuna'nın ötesinde dünyayı sarsacak hiçbir şey yapmadı. Bunun yerine, gücünü bölgesel olarak, özellikle de Tisza'nın doğusundaki otlaklarda yaşayan Gepidler olarak bilinen küçük bir grubun üzerinde pekiştirdi. Bundan sonra Gepidler Hun federasyonunun bir parçası haline geldiler. Beri tarafta, Hunların 5. yüzyılın ilk yirmi yılında neler yaptıkları tamamen karanlıktadır. Mısır'da Teb kentinde yaşayan tarihçi Olympiodorus, Hun imparatoru Charaton'a 412 yılında yaptığı ziyareti renkli ve çarpıcı detaylarla anlatmaktadır. Bunu diğerlerinin anlatımlarından biliyoruz. Fakat, bu kayıtların orijinali, daha doğrusu Olympiodorus'un 22 ciltlik tarihinden en ufak bir iz yok. Bu nedenle Charaton bir isim olarak kalmaktan öteye gidemiyor.

Görünüşe göre Hunlarla doğu ve batı imparatorlukları arasında anlaşmazlıklar baş göstermişti. 419 ve 420 yıllarında doğu-

da çıkan iki kanun, Charaton'un tüm tutkusunun doğuya yönlen-
diği hissi vererek, karanlığa az da olsa bir ışık tutuyordu. İlk ka-
nun, gemi yapım tekniklerini barbarlara öğreten herkese ölüm
cezası verilmesiyle ilgiliydi; diğer kanunsa bazı malların deniz
yoluyla ihracatını yasaklıyordu. Bu garip detaylar, fakir fakat hâ-
lâ birbirlerine bağlı Hunların, bir deniz ticaret imparatorluğu
kurma isteğinde olduklarını ve Doğu Roma'nın buna dur dediği-
ni düşündürüyor. Eğer öyleyse, Hunları bir kez daha yağma ve
talanla geçinmenin yollarını aramaya iten şey imparatorluğun
karşı çıkmasıydı.

Görünüşe göre yeniden talana başlamışlardı. Bu sonucu
Constantinople'un, özellikle de Hun tehdidine karşı 413 yılında
yapılmaya başlanan yeni surların savunulması hakkında günü-
müze kadar ulaşabilmiş bir fermandan çıkarıyoruz. Surlara İm-
parator II. Theodosius'un adı verilmişti; fakat surların yapımına
başlandığında Theodosius daha küçük bir çocuktü. Aslında pro-
jeyi, doğu imparatorluğunu korumak için daha önce de benzer
projeleri uygulayan, yargıçlar konseyi başkanı, kral naibi Anthe-
mius tasarlamış ve yürütmüştü. Anthemius Tuna üzerinde yeni
bir donanma devriyesi oluşturmaktan başka, Perslerle barış an-
laşması imzalamış, Roma ile ilişkilerin gelişmesi için çalışmıştı.
Şimdiyse yeni surlara gerek vardı; çünkü şehrin karaya bakan ta-
rafı düzlüğe doğru çıkarak –bu savaş zamanı büyük bir riskti–
çok büyümüş, Constantine'in eski surlarına sığmaz olmuştu. Ye-
ni sur Marmara Denizi'nden başlayarak Haliç'e kadar, dokuz ka-
pısı ve düzinelerce kulesiyle 5 km. boyunca uzanacaktı. Kuleler,
yetkililerin küçük bir özel teşebbüsü idare etmelerine yetecek
kadar büyüktü. Ülkenin asıl sahiplerinin alt katları kullanmaları-
na izin vererek, askeri birliklerin gerekli olması halinde kamu bi-
nalarını kullanabilmelerine ilişkin mutat bir yasağın kalkmasını
sağlamıştı. Dokuz yıl sonra surlar tamamlanmıştı ve iktidar on
beş yaşındaki Theodosius'da değil, hırslı ablası Pulcheria'daydı.
Bu nedenle, yeni kulelerde yaşayan bu insanlar hakkında yayın-
lanan ve tartışmalara yol açan ferman da onun fikriydi. Bundan
sonra, "Yeni surlarda yer alan her kulenin zemin katındaki oda-
lar, savaşa hazırlanan ya da savaştan dönen askerlerin kullanımına"
terk edilecekti. Tepki geleceğini çok iyi bildiğinden, bunu

her kim düzenlediye “toprak sahipleri bu karara gücenmesinler” demişti. “Hatta kendine ait evi olanlar da, teamüle göre kendilerine ait bölümün üçte birini bu amaca tahsis edeceklerdi.”

Bu neden gerekmişti? 6. yüzyıl tarihçisi Marcellinus Comes bunu özlü bir şekilde açıklamış: “Hunlar Trakya’yı harabeye çevirdiler.” Başka bir detay vermemiş. Şimdilik bu, uzaktaki bir gök gürültüsüydü.

Batı imparatorluğuyla ilişkiler çok farklı bir mecraya girmişti. Bu noktadan bakıldığında her şey düzgün görünüyordu. Kendilerine Balaton gölünün doğu kıyılarında toprak önerilen bazı Hun grupları, imzaladıkları anlaşmalarla foederati olmuşlar; Hunlar kalabalık gruplar halinde düzenli orduya dahil edilmişler ve bölgesel olarak Hunlar ve Romalılar –hâlâ daha Valcum kalesine asker yığmaya devam eden ve Romalıların Valeria dediği bölgeden geçerek Balaton gölünün batı kıyılarına giden yolları kontrol altında tutan– Roma ordusunun gözetimi altında dahi olsa görünürde al takke ver külah şeklinde, karşılıklı bir hoşgörü ortamında yaşamaya başlamışlardı. Yıkıldığı günden günümüze kadar Fenekpuszta köyü –350x350 metre boyutlarında, 44 kulesi ve her biri bir ana yöne bakan 4 kapısı ile kare şeklindeki– bir komuta merkezi, kamu binaları, bir kilise ve muhtemelen ticaret merkezi olarak kullanılan 100 metre uzunluğundaki binasıyla en az bir şehir kadar tahkimata sahipti. O günlerden kalan bir saban ve diğer tarım aletleri, şehrin, ihtiyaçlarını çevresini saran arazilerden karşıladığını göstermektedir. 82 kiloluk bir örs şehirde endüstriyel faaliyetler olduğunu da düşündürmektedir. Valcum’da demirciler, duvar ustaları, çanak çömlek ustaları, dericiler, dokumacılar ve (kazılardan çıkanlardan anladığımıza göre; kendileri altın üretmeyen, fakat mevcut ziynetlerin şekillerini değiştirip, onları tamir eden) kuyumcular vardı. Şehirde yüzlerce kişi yaşıyor ve binlercesi de –hatta öyle görünüyor ki, bölgedeki Hunlar bile– ticaret yapıyor olmalıydı.

İşte bu uygun zamanda, muhtemelen 410 yılına doğru genç bir Romalı olan Flavius Aetius, rehine olarak kısa bir süreliğine çıkageldi. Önemsiz gibi görünen bu küçük olay, tüm Avrupa’nın kaderine etki eden çok önemli sonuçlar doğuracaktı. Genellikle ‘rehine’ sözcüğü kullanılır, fakat bu tam olarak doğru değil. Zira

genç adam buraya iki nedenden dolayı resmi görevli olarak yollanmıştı: Soyluluğun bir kanıtı –şüphesiz aynı düzeyde bir Hun ile değişim için– ve bir bakıma, görevi iyi ilişkiler kurulmasını ve bilgi akışını sağlamak olan genç bir büyükelçi göreviyle (bir Barış Gönüllüleri gönüllüsü gibi). Her büyükelçinin olduğu gibi, Aetius’da aslında bir casustu. Bu görevi daha önce de birlikte üç yıl yaşadığı Alaric’in Gotları arasında da yapmıştı. Bu deneyimi Aetius’a bir barış aracısı ve gerektiğinde de askeri danışman olarak hareket edebileceği eşi bulunmaz nitelikler kazandırmıştı. Gotça, Hunca, Latince ve Yunanca biliyordu ve her tarafta dostları vardı. Sonraki 30 yıl boyunca bilgisini ve bağlantılarını kullanarak Hunlarla barışı korumak için çaba gösterecek, bu başarısı onun imparatorluğun en yüksek rütbeli komutanı olmasına yardımcı olacaktı.

Aetius’un deneyimi yakında çok işe yarayacaktı. Yalnızca bir devlet memuru olan gaspçı John’un (Johannes) imparatoru Ravenna’ya taşınmaya ikna ettiği ve bir doğu ordusunun onu azletmek için yola çıktığı 423 yılında, imparatorluk Roma ve Constantinople arasındaki –imparatorluğu hâlâ tek parça olarak görenlere karşı sürdürülen sivil– savaş yüzünden parçalanmıştı. John’un yardıma ihtiyacı vardı ve artık yirmi yaşında olan Aetius, bu yardımı sağlamak için Hun dostlarına güvenebilirdi. 425 yılında Aetius, yanında sandıklar dolusu altınla birlikte Hunlara gitti. Hiç kuşku yok ki, bu yalnızca peşinattı. Doğuluların yenilgisinden sonra çok daha fazlası gelecekti. Bunun üzerine büyük bir Hun ordusu –sonraki kayıtlarda 60.000 kişi olduğu belirtilmekle beraber, bilim adamları hemen hemen her kaydın son derece abartılı bir şekilde tutulduğunu, muhtemelen on kat fazla söylendiğini kabul ediyorlar– İtalya’ya yöneldi ve doğu ordusu Ravenna’ya henüz ulaşmışken arkadan saldırdı. Çok geç kalmışlardı. John üç gün önce idam edilmişti. Hunlar yine de savaşa girdiler. Savaş Aetius’un savaşmanın bir anlamı olmadığını görüp karşılıklı barış sağlamasına kadar sürdü. Tabii Aetius bu barışı, aç gözlü ordusuna ödediği ilave altınlarla sağlamıştı. Bir ideolojiye ya da bağlılığa ihtiyaçları yoktu. Hunlar parasını ödeyen herkes için savaşabilirler ve imparatorluğun hizmetinde olmaktan mutluluk duyarlardı. Fakat Ravenna’daki yeni yöneticiler çok daha

geniş kapsamlı bir barış istiyorlardı. Aetius buradan kargaşa içindeki kuzey sınırını düzene sokması için Galya'ya gönderildi. Hunlar da evlerine –Pannonia ve Valeria'ya– döndüler ve görüşüne göre yaptıklarından dolayı duyulan minnettarlığa bir karşılık olarak, yerleşim yerlerine ve kalelere hiçbir engelle karşılaşmadan el koymalarına göz yumuldu.

Hunlar şimdi Macaristan –sonsuz hırsları olan iki lider için sağlam bir üs– olan bölgedeki varlıklarını sağlamlaştırılmalarını, Aetius ve doğu imparatorluğuna borçluydu (Bu, barış için barbarlardan medet uman batılıların, hamilerinin ne kadar kötü olduğunu ilk kez görüşleri değildi). Söz konusu iki lider –Octar ve Ruga– kardeşti. Hiç kimse nereden geldiklerini bilmiyordu. Muhtemelen Balamber, Basich, Kursich, Uldin ve/veya hayalet Charaton'un soyundan geliyorlardı ya da belki de yeni gelişmekte olan bir klanın filizleriydiler. Bu ikili “eş krallığın” doğası ve bunun nedenlerini konu alan sayısız akademik tartışmaya ilham kaynağı olmuştur. Muhtemelen ortada çok büyük bir gizem yoktu, çünkü bu daha önce ve daha sonra da Hunlar arasında iki kez görülmüştür. En mantıklısı, her birinin bölgenin değişik bölümlerini yönetiyor olmasıdır: Ruga doğu, Octar da batı bölümünü. Eş krallık için söylenebilecek tek şey, dengesiz oluşudur (bunun kanıtı Roma ve Bizans arasında geçen olaylardır). Böyle bir büyüklüğe ulaşmak için, her iki adamın da hırslı ve acımasız olması gerekiyordu. Rekabet neredeyse kaçınılmaz bir hale geliyordu.

Yaptıkları ilk akın iyi sonuçlanmamıştı. Etrafları denizden ve karadan imparatorluk tarafından çevrili olduğu için, ulaşabilecekleri tek kurbanlarına yöneldiler: Kuzey batıya, Ren nehri boyunca yaşayan Cermen halklarına. Bunların arasında Burgundiyalılar ya da Nibelunglardan (eski liderlerinden bir tanesi, sonradan adlarını Niflung olarak değiştirmişti) arta kalanlar da vardı; bunların birçoğunun akrabaları yaklaşık on beş yıl önce Ren nehrini geçerek buralara yerleşmişlerdi. Burgundiyalılar hiç kimse için bir tehdit oluşturmuyorlardı. Bunlar Wölkerwanderung –klanlar göçünden– geriye kalan tortulardı ve barış içinde yaşamaktan hoşnutlardı. Büyük bir kısmı Main vadisinde marangozluk yaparak geçiniyordu. Öyküleri, birkaç yıl sonra kaleme alan Sokrat tarafından aktarılmıştır. Şimdi birden Hunlar gelmiş

ve büyük bir yıkım yaşamışlardı. Çılgına dönen Burgundiyalılar, çareyi Roma'dan yardım istemekte buldular ve bu amaçla Ren nehrinin karşı kıyısına bir delegasyon göndererek bir piskopostan kendilerini Hristiyan yapmasını istediler. Bu hamle işe yaramıştı. Din değiştirmeleri ruhlarının yeniden dirilmesini sağladı. Hunlar yeniden geldiklerinde, 3.000 Burgundiyalı –aralarında şef yardımcısı Octar'ın da bulunduğu– 10.000 Hun'u katletti ve klanın küçük bir kolu kurtuldu. Hiç şüphe yok ki figürler son derece abartılı; fakat muhtemelen hikayenin gerçek bir yanı da var. Burgundiyalıların dönüşümü, 5. yüzyılda yaşamış olan İspanyol tarihçi Orosius tarafından tutulan kayıtlarda da yer almaktadır. Her ne kadar çok sayıda Hun ölmüşse de bu onlara güney Almanya ormanlarında operasyon yapmanın ne kadar güç olduğunu öğretmiş olmalı.

432 yılında Octar'ın ölümüyle Ruga tek lider olarak kalmıştı ve Hunların, Roma'daki iç hesaplaşmalara kurban giden eski dostları Aetius ile ilişkilerinin güçlenmesini sağlayan da Ruga'dır. Kral naibi Galla Placidia tarafından görevden azledilen Aetius, Adriyatik yoluyla Dalmaçya'ya kaçmış, oradan da Romalılar, Cermenler, Gotlar, Sarmatyalılar ve Hunların bir arada yaşadıkları sahipsiz topraklardan geçerek, Tuna'nın karşı kıyısındaki Hun topraklarına geçmişti. Ruga burada eski müttefikinin emrine paralı askerlerden oluşan bir ordu vermişti. Bu, Aetius'a vatanına geri dönüp eski konumunu naip-imparatoriçe Placidia'dan geri almak için ihtiyacı olan askeri desteği sağlamıştı. (*) Aynı yıl batı ordularının başına başkomutan olarak atanarak konsül oldu (bu üç kez yapacağı konsüllüğün ilkiydi) ve bir kez daha Ren sınırını Franklara karşı güvene alması için bölgeye gönderildi.

Hun İmparatorluğu'na sağlam bir temel hazırlayan, görünüşe göre Ruga'dır. Ruga'nın Doğu Roma'ya başarılı akınlar yapma-

(*) Kolayca söyleyip geçiyoruz; fakat birçok eski kayıta olduğu gibi bunda da bir destan gizlidir. Aetius'un karşısında şimdi İtalya'da güçlü bir konuma gelerek Galla Placidia'ya rakip olabilmek için mücadele ettiği, bir zamanlar Kuzey Afrika'da derebeylik yapmış olan Bonifatius ya da Boniface vardı. Kuzey Afrika'dan dönerek Placidia ile tekrar uzlaşan Boniface, Aetius'a karşı Placidia'nın bir numaralı gözdesi olmuştu. Efsaneye göre, Aetius eski pozisyonunu yeniden kazanmak için, yaptığı tek bir savaşta Boniface'yi alt etmişti.

sını sağlayan yeterince güçlü bir ordusu ve Romalıları Hun mültecilerin geri gönderilmesi sözünün yanında, yıllık 350 pound altın vermeye razı edecek müzakereleri yapacak kadar zeki diplomatları vardı. Çok büyük bir başarı, çok büyük bir kazanç değildi belki; fakat iyi bir başlangıçtı. Para doğrudan doğruya Ruga'ya ödendi, bu da parayı onun paylaşımının onun tasarrufunda olduğu ve böylece şeflerinin sadakatini güvence altına alacağı anlamına geliyordu. Bazıları buna itiraz ettiyse de bunlar kaçarak sınırın ötesinde yasadışı göçmenler olarak sığınacak bir yer arayışına girdiler. Ruga otoritesini güçlendirmek ve etki alanını genişletmek istiyorsa buna müsamaha gösteremezdi. Gönülsüz davranan klanlara yasaklar getirecek ve kanun kaçaklarının Roma'dan geri dönmesini isteyecekti.

Tam bu sırada -430'ların ortasında- Ruga öldü. Kilise tarihçisi Sokrat'ın melodramatik hikayesine inanacak olursak, Tanrı, İmparator Theodosius'u alçak gönüllülüğü ve dinine bağlılığından dolayı ödüllendirmek için Ruga'yı üzerine yolladığı bir yıldırım ile öldürmüş, peşinden de çıkardığı bir salgın ve cehennem alevleriyle astlarının tamamını ortadan kaldırmıştı. Fakat bunun yanında, Sokrat Tanrı'nın neden Ruga'nın, Mundzuk ve Aybars (Latince formu Oebarsius) (*) adındaki iki kardeşini neden ıskaladığını açıklamıyor. Büyük kardeş Mundzuk'un iki oğlu vardı ve bu ikili bir diğer eş krallıkla, başa çıkılması mümkün olmayan halklarını bir arada tutma görevi ve hem doğu hem de batı Roma'dan para ve mal akışını güvence altına alarak zirveye tırmanacaktı. Bir tanesinin adı Bleda'ydı, kardeşinin adı ise Attila.

(*) Bunu Batı Hunları ile Xiongnu arasında bir bağ olduğunun bir kanıtı olarak görmeyen can atanlara göre, Mundzuk adı Moğolistan ve Sibiryaya arasında yer alan Tuva'nın yakın zaman önce bağımsızlığına kavuşmuş olan küçük bir eyaletinde yaşamaktadır. Bu adam - Maxim Mundzuk- Kurosawa'nın ödüllü kült filmi Dersu Uzala'da (1975) avcıyı oynamıştı.

İMPARATORLUĞA GİDEN İLK ADIMLAR



ESKİ CONSTANTİNOPLE PİSKOPOSU NESTORIUS, sert ve öfkeli bir adamdı. Hristiyanlığın bölündüğü ilk günlerde sorunların en büyüğüyle –sorun İsa'nın Tanrı mı yoksa insan mı ya da her ikisinden de bir parça mı olduğuydu– boğuşmuş, kendi düşüncesinin –bilmeden– doğru olduğunu keşfetmişti: İsa her ne kadar hem Tanrı ve hem de insan olsa da iki ayrı varlığın özelliklerine sahipti; çünkü çok açıklı ki Tanrı olan parçası asla bir insan bebeği olamazdı. Bu nedenle Meryem de Tanrı'nın anası olamazdı, zira bu ölümlü bir kadının bir Tanrı doğurabileceğini akla getirir ki, bu bir çelişkidir. Bu yüzden Nestorius haklıydı ve onunla farklı düşüncede olan her Hristiyan –heretikler yani 325 yılında İznik Konsülü'nün koyduğu prensipleri kabul eden ve geri kalanların tümü– hatalıydı.

Dünya onun bu anlayışının değerini bilmemişti. En büyük rakibi İskenderiyeli Cyril tarafından kınanmış ve Mısır'ın güney ucundaki Oasis'e sürgüne gönderilmişti. Burada –430 yılı sürerken– yapılan bir haksızlık sonucu hapsedildi. Hepsinden intikam alabilirdi ya da daha da iyisi, bunu onun yerine Tanrı yapabilirdi. Hunların yükselişi başka nasıl açıklanabilir? Bir zamanlar kendi aralarında bölünmüşlerdi ve bir haydut sürüsünden başka bir

şey değillerdi. Şimdiyse ansızın birlik olmuşlardı ve Roma'ya rakip olmaya adaylardı. Bu kesinlikle Hristiyan dünyanın, "gerçek inanca karşı" işlediği suçlar nedeniyle cezalandırılmasıydı.

Nestorius nedenler konusunda kaypaklık yapmış olabilir fakat sorunun şiddetle yayıldığı konusunda haklıydı. Hunlar gerçekten yükselişe geçmişti. Artık önemsiz hırsızlar değil, 430'ların sonlarından itibaren muhteşem büyüklükte yağmacılardı. Gerçekten de Tanrı'nın desteklediği Nestorius'un bir şey yapmasına gerek kalmadan, her şeyi yükselişe geçen kahramanımız ve anti-kahramanımız Attila yapmıştı.

Ruga'nın 435 yılında ölümünden sonraki on yıl boyunca, ağabeyi Bleda ile ortaklaşa hüküm sürdükleri için Attila'nın eli kolu bağlıydı. Bu on yıl boyunca, iki kardeş krallıklarını sağlamlaştırmak için, Attila'nın giderek artan öfkesiyle el ele vermişlerdi.

Bu kadar gücü nasıl ve neden elde ettikleri tam bir muamma. 5. yüzyılın ilk yarısında geçen çocuklukları hakkında hiçbir bilgimiz yok ve son derece yaygın Cermenik isimleri de bu konuda çok fazla yardımcı olmuyor. Bleda; Bladardus/Blatgildus gibi isimlerin kısaltılmış hali. Attila; hem Türkçe'de hem de Got dilinde 'baba' anlamına gelen atta sözcüğüne küçültme eki "ila" eklenerek türetilmiş; anlamı da "Babacık." Bu isim Manş'ı da geçerek Anglo-Saksonlar arasında da yayılmıştır. Dorchester piskoposlarından biri bu adı taşıdığı gibi, bölgedeki önemli şahsiyetlerden bir tanesinin adı da Attleborough köyü ve Norfolk'taki Attlebridge'de yaşamaktadır. Bu, hiçbir şekilde bizim Attila'mızın gerçek adı olmayıp, bir zamanlar Rusların Lenin ve Stalin'e taktıkları, dedyshka (Büyük baba, dede) gibi sevgi ve saygı belirten bir lakap olabilir.

Başlangıçta, her iki prens için de işler yolunda gibi görünüyordu. Batı Roma ile barış içinde yaşıyorlardı. Kendilerini yerel grupları birleştirmeye vermişler ve kan gölüne dönen doğuya odaklanmışlardı. Her şey günlük güneşlik değildi. Ruga'nın ölümü, krallığı aralarında pay eden iki kardeş arasındaki bazı kirli çekişmeleri su üstüne çıkarmış olmalıydı. Attila bugünkü Romanya topraklarını almış, Bleda ise zengin batıya açılmanın en kolay olduğu Macaristan'da hüküm sürüyordu. Her ikisi de akrabalarından ve kendilerini destekleyen şeflerden söz almış olma-

lydılar ve bunu tehditle yapmış olmaları da muhtemel; çünkü iki soylu kuzenleri, halklarının düşman varsaydıkları insanlar arasında sığınacak bir yer aramalarına karşı çıkararak, güneye kaçmıştı. Ruga'nın öldüğü yıl Attila ve Bleda, güneydeki sınır kalesi –Margus'un karşısındaki– Constantia'ya giderek birlikte amcaları ve imparatorluk arasındaki barış antlaşmasını tamamlamışlardı. Burada Constantinople Büyükelçisi Plintha tarafından karşılandılar. Priscus'a göre Plintha çok doğru bir seçimdi çünkü kendisi bir İskit'ti. Her barbar için kullanılan ortak bir deyimdi bu. Bilgelikleri ve tecrübeleri nedeniyle seçilmiş olan Plintha ve yardımcısı Epigenes, hiç şüphesiz onları pohpohlamak için, görüşmeye birkaç araba dolusu çadır, yazman, aşçı ve bolca yiyecek eşliğinde hazırlıklı gelmişlerdi. Kaba, hevesli ve bununla da övünen Hunların hor gören bir tavırları vardı. Priscus'un aktardığı gibi, "Barbarlar attan inmelerinin doğru bir hareket olacağını düşünmemişlerdi bile. Bu nedenle, kendi saygınlıklarını korumaya dikkat eden Romalılar da (yani Yeni Roma'dan, Constantinople'dan gelenler) İskitlerle (yani Hunlarla) aynı şartlarda görüşmeye karar vermişlerdi."

İplerin kimin elinde olduğuna hiç şüphe yok. Attila ve Bleda yapılacak olanları dikte ettiriyor, Plintha'nın yazmanları şartları yazıyorlardı. Tüm Hun firariler Tuna'nın kuzeyine geri gönderilecekti ve bunlara iki hain prens de dahildi. Kaçmış olan tüm Romalı mahkumlar, yakalayanlara her biri için 8 solidi –bir pound altının dokuzda biri– (Bizans poundunun günümüz poundundan çok az eksik olduğunu düşünürsek, bu miktar 2004 yılı altın fiyatlarıyla 600 dolar etmektedir) fidye ödenmemesi halinde geri gönderilecekti. Ticaret serbest bırakılacak, Tuna nehrinde her yıl kurulan ticaret fuarı her iki taraf için de güvenli hale getirilecekti. Barışın korunması için Hunlara yıllık olarak ödenen altın miktarı ikiye katlanarak, 350 pounddan 700 pounda (günümüz ölçülerine göre 4.5 milyon dolar) çıkarılacak, Romalılar ödeme yapmayı sürdürdükleri sürece barış bozulmayacaktı.

Güvenilirliklerinin kanıtı olarak, Romalılar daha sonra iki prensi –Mamas ve Atakam (Şaman Baba)– teslim etti. Prenslerin karşılanma şekli hem Attila'nın ağabeyi ile olan ortaklığının altında yatan korkunç rekabeti, hem de o zamanki vahşeti gösteriyor-

du. Prensler Tuna'nın güneyindeki Carsium denilen bölgeye (günümüzde Tuna deltasında yer alan Romanya kasabası Harsova), doğrudan Attila'nın ellerine götürüldüler. Görünüşe göre tekrar sadakat göstermelerini beklemenin bir yararı yoktu. Onları cezalandırmak ve bunun bir örnek olmasını sağlamak için Attila, Kazıklı Voyvoda'nın 1000 yıl sonra kullanacağı yöntemi kullandı.

Bu yöntem alışılmışın dışında bir vahşet içeriyordu.^(*) Önce cellatlar 3 metre uzunluğunda bir kazık kesip bir ucunu inceltiyorlardı. Daha sonra bu ucu sivirtiliyorlar ve domuz yağıyla yağlıyorlardı. Kazığın diğer ucu tabana oturacağı için kalın oluyordu. Kurbanın bacakları ayaklarına bağlı halatlar çekilerek açılıyor, giysileri kesiliyor ve kazık büyük bir dikkatle ve iç organlara zarar vermemek için ara ara duraklayarak anüse çakılıyordu. İçeriye doğru ilerleyen kazık omuza ulaşınca kadar bağırsakları, kalın bağırsağı, mideyi, karaciğeri ve akciğerleri yanlara doğru zorluyordu. Gövdeyi sırtın üst kısmından başlayarak omurganın bir tarafına doğru açan bir bıçak sayesinde, kazığın içeride ilerleyişi görülüyordu. Kurban tandır yapılmak üzere şişe geçirilmiş bir kuzu gibi görünüyordu. Bir farkla, kurbanın kalbi ve akciğerleri hâlâ çalışıyordu. Sonra da bacaklar, bir sonraki aşamada kaymayı önlemek için bileklerden kazığa bağlanıyordu. Kazık üzerindeki yüküyle birlikte dik konuma getiriliyor ve vücudu sarsmamak için çok dikkatli bir şekilde daha önce hazırlanmış destek payandaları ve sıkıca yerleştirilmiş taşlar ya da tahtalardan oluşan kaideye oturtuluyordu. Eğer her şey kuralına uygun olarak yapılmışsa, kurbanın duyduğu acı takip eden birkaç gün boyunca sürerdi. Karşı kıyıda seyreden Romalılar ve Bleda'nın tarafına geçmeyi düşünen her Hun, çekicinin ağır ve kararlı vuruşlarını, çığlıkları duymuş, Attila'nın insafsızlık sanatında uzmanlaşmış –zira kazığa oturtmak deneyime ve bir hekimin ellerine sahip olmayı gerektiriyordu– adamlara komuta ettiğini öğrenmiş ve bunu not etmişti.

Hunların dikte ettirdikleri şartlardan, daha sonra neler olduğu son derece açık. Her ne kadar mücevher yapmak için altın

(*) Detaylar Nobel ödüllü Sırp yazar Ivo Andric'in "Drina Köprüsü" (1945) adlı eserinde yer almaktadır.

sikkeleri eritmekten hoşlansalar da, Hunlar aynı zamanda Roma paralarına dayanan bir nakit ekonomisi de geliştirmişlerdi ve nakit para elde etmenin haraç almaktan daha kolay bir yolu yoktu. Tuna'daki ticaret fuarında atları, kürkleri ve köleleri satışa sunabilirdi; fakat bunlar gerçek zenginliği sağlamazlardı. Hayatı daha güzel kılan ipekleri ve şarapları almaya yaramazlardı ya da uzun vadede güvende olmak için ihtiyaçları olan dayanıklı silahları yapan zanaatkarlara ödeme yapmazlardı. Hepsinden öte, kurban olmamak için tek şansları Roma'nın servetiyle boy ölçüşebilmelerine bağlıydı. Aziz Ambrose'a göre, Hristiyanların verdikleri borçlarla barbarların iliğini kemiğini kurutmaları mubahtı: "Savaşarak kolayca yenemeyeceğin adamdan intikamını bunun yüzde biriyle çarçabuk alabilirsin. Savaşma hakkının olduğu yerde, aşırı yüksek faiz alma hakkı da vardır." Attila ve Bleda kendi bölgelerine döndüklerinde, kısa vadede sahip olmak istedikleri her şeye sahiplerdi. Bir miktar altın, nefes alabilecekleri bir yer; fakat barış onların uzun vadeli planlarına hizmet etmiyordu. Onların savaşa ihtiyaçları vardı ve başka yerlerde meydana gelen olaylar, yakında aradıkları fırsatı verecekti.

Bu on yıl boyunca, felaketler her iki imparatorlukta da birkaç cephede birden yayılmıştı. Aetius Galya'daki yangını söndürmeye uğraşıyordu. 432 yılında Frankları, sonra (435-437) fazla bilinmeyen, düzensiz bir grup olan ve ormandaki üslerinden çıkarak gerilla savaşı yapan Bacaudae'i ve son olarak da 437 yılında Narbonne'u neredeyse ele geçirmekte olan Gotları ezmişti. 439 yılında, Roma'nın Kuzey Afrika'daki topraklarının eski başkenti Kartaca, Vandal lideri Gaiseric'in eline geçmişti. 40 yıl boyunca oradan oraya –Ren'den Fransa ve İspanya'ya, oradan da Cebelitarık boğazı üzerinden Afrika'ya– sürüklenen Vandallar, yalnızca on dört yıl önce bugünkü Libya'yı almıştı. Kartaca; su kemerleri, tapınakları ve tiyatrolarıyla (bunlardan bir tanesi –Odeon– konserlere ev sahipliği yapıyordu) yıkıma uğramıştı; hem de her anlamda. İstilacılar, Büyük Sahra ile Akdeniz arasına sıkışıp kalmış olmasına rağmen, yeterince verimli olan yeni vatanlarını bulmuşlardı ve kısa bir süre içinde yeni bir konu üzerinde ustalaştılar: Gemi inşası. Kartaca, Afrika'yı Sicilya'dan ayıran 200 kilometrelik bir boğazı mükemmel bir şekilde kontrol edebilecek bir ko-

numdaydı ve kısa bir süre içinde korsanların, daha sonra da bir donanma üssü olmuştu. 440 yılında Gaiseric bir istila filosu hazırlayıp Sicilya'ya çıktı ve bazı yerleri yakıp yıktıktan sonra İtalya anakarasına geçti. Amacının ne olduğunu bilen yoktu. II. Theodosius, istilacıları defetmek için doğudan bir ordu gönderdi fakat çok geç kalmıştı. Vandallar doğulular gelmeden önce evlerine doğru yola çıkmışlardı bile.

Attila ve Bleda bu umutsuz dönemden kendilerine yarar sağlamışlardı. Batıda, Galya'daki başıboş barbarlara karşı sürdürdüğü mücadelede bu ikilinin yardımına ihtiyacı olan, müttefikleri Aetius sayesinde harika talan fırsatları yakalamışlardı. Aetius'a Franklar, Bacaudae ve en unutulmazı da Burgundiyalılar/Nibelunglarla yaptığı savaşta Hunlar yardım etmişlerdi. Burgundiyalılar neredeyse tamamı 30 yıl önce Ren nehrinin karşı kıyısına geçmiş, arkalarında bıraktıkları da Hun akınlarına karşı başarılı bir şekilde direnmişti. Roma'nın gönülsüzce kabullenmesiyle, aralarında başkent yaptıkları Worms'un da bulunduğu birkaç şehri zapt ederek, Ren nehrinin orta kesimindeki Roma topraklarına yerleşmişlerdi. Kralları Gundahar –tarihte ve folklorda bilinen adıyla Gunther– önderliğindeki bu hareketli grup, kendisine yeni topraklar edinmeye çalışıyordu. 435 yılında batıya, Ardenes'e yaptıkları bir sefer Aetius ve onun paralı askerleri olan Hunların dikkatini çekti. Her ne kadar kaç kişinin sağ kaldığına dair detaylı bilgi yoksa da sonuç büyük bir yıkımdı. Aralarında Gunther'in de bulunduğu binlerce Burgundiyalı öldürüldü (bir kaynağa göre sayı 20.000'den az). Bu katliam daha sonra folklorik öykülere, özellikle de ortaçağın en önemli eserlerinden olan Nibelungenlied'e uyarlanacaktı. Zaman içinde toplumsal hafıza, Burgundiya katliamının arkasındaki kişinin Attila'nın bizzat kendisi olduğunu kabul etti. Bu pek uygun bir varsayım değil. Evet, Attila evine eli kolu dolu bir vaziyette dönmüştü; fakat efsanenin altında yatan bir başka gerçek var. O da Aetius ile Attila arasında bir mutabakat olmadan böyle bir katliamın yapılamayacağı gerçeğidir. Artık ikisi de ödülleri almışlardı: İntikam ve değerli ganimetler. Hayatta kalan birkaç Burgundiyalı batıya ve güneye kovalandı. İsimleri, klanın kendisi ve sonra kurulan krallık tarihe karıştıktan çok sonra, Lyon civarındaki bölgeye ve bölgedeki

üzüm bağlarına verilecekti.

Attila ve Bleda en baştan beri daha çoğunu istiyorlardı. Eğer bunu diğer barbarlardan elde edemezlerse, doğu imparatorluğundan alacaklardı. Bahaneleri de çoktan hazırды. Doğu vergiyi ödememişti. Kaçak mülteciler iade edilmemişti. Ve üstüne üstlük Margus Piskoposu, kraliyet mezarlarını yağmalamak için nehrin bu yakasına adamlarını göndermişti (Priscus bunların Hun mezarları olduğunu söylüyor, fakat Hunlar ölülerini gömmek için mezar höyükleri yapmazlardı. Bunlar muhtemelen zaten talan edilmiş olan tarih öncesi kurganlardı). Piskopos derhal teslim edilmeliydi ya da savaş çıkacaktı.

Piskopos teslim edilmedi ve Attila ile Bleda da hamlelerini yaptılar. 440 yılı civarında Constantia'daki ticaret fuarında, Hunlar aniden Romalı tüccarlara ve askerlere saldırdılar ve birçoğunu öldürdüler. Sonra da Tuna'yı geçen bir Hun birliği, Margus'un doğudaki en yakın komşusu Viminacium'a saldırarak şehri korkunç kaderiyle başbaşa bıraktı. Şehrin neden bu kadar savunmasız olduğuna dair bir kayıt yok. Görünüşe göre kent halkı depolarında neler saklandığını biliyordu; çünkü şehrin ileri gelenleri 100.000 sikkeden oluşan ve 1930 yılında arkeologlar tarafından bulunan hazinelerini gömecek zaman bulmuşlardı. Aralarında çok daha değişik ve bir anda gelişmiş olan olaylarda karşımıza çıkacak olan isimsiz bir tüccarın da bulunduğu sağ kalanlar esir edildi. En sonunda da şehir yerle bir edildi ve yüzyıl boyunca yeniden inşa edilmedi. Bu şehir günümüzde Kostoloc köyüdür.

Hunlar buradan Margus'un kendisine yöneldiler. Mezar soyguncusu piskopos, kendi güvenliklerini sağlamak için kendi insanların onu teslim edeceğinden korkuyordu. Şehirden kaçarak Tuna'yı geçti ve Hunlara giderek, eğer kendisine iyi muamele etmeye söz verirlerse şehrin kapılarını onlar için açtırabileceğini söyledi. Sözler verilip el sıkışıldı. Piskopos gözcüleri kapıyı açmaya ikna ederken, Hunlar kıyının uzağında toplandılar. Hunlar kapıyı açtıran piskoposun hemen arkasındaydı ve Margus'da düştü. Yerle bir edilen şehir bir daha inşa edilmedi.

Neler olup bittiği bir sis perdesinin arkasındadır. Kaynaklar ve tercüme son derece dramatik ve birbirlerinden farklıdır. Hiçbirisi bir mi yoksa iki savaş mı yapıldığı, ne kadar sürdüğü

veya sürdükleri konusunda kesin bir bilgi vermediği gibi, iki ila beş yıl sürdüğüne dair tahminlerde bulunanlar da var. İki ya da üç yıllık bir süre en uygunu gibi görünüyor. Vandalların Sicilya'yı istila etmesiyle her şey alt üst olmuştu ve doğu ordusu yardım etmek için batıya gönderildi. Belgrad bölgesinde büyük bir yıkım yaşanmıştı. Hunlar, Margus ve Tuna'nın kuzey yakasındaki kardeşi Constantia şehirlerini ele geçirmişlerdi. Buradan, içinden Trakya'ya giden ana yolun geçtiği Morava vadisine hükmedebilirlerdi. Diğer iki şehir de Singidunum (Belgrad) ve piskoposun (birkaç yıl sonra olsa kötü bir tartışmaya yol açabilecek) birkaç parça altın kaseyle teslim edildiği Sirmium (şimdi Sava nehri üzerinde ve Belgrad'a 60 km. mesafedeki Sremska Mitrovica köyü) düşmüştü.

Sonrasındaysa Hunların yola devam etmelerine engel olan bazı olaylar oluşmuştu. Muhtemelen evde sorunlar vardı ya da Theodosius acilen ödeme yapmayı önermişti. Attila ve Bleda, Pannonia ve Moesia sınırını dumanı tüten harabeler olarak bırakıp, ordularını geri çektiler. Bir başka barış anlaşması imzalandı. Bu defa doğu ordularının başkomutanı ve imparatorun yakın dostu Anatolius ile.

Belki de Hunların ganimet olarak aldığı diğer şey de yenilenen bu antlaşmanın bir parçasıydı. Öykümüze tuhaf bir eklenti olan Libyalı siyahi cüce Zercon, çoktan bir yaşayan efsane halini almıştı. Hun topraklarındaki varlığını Roma'nın en büyük generallerinden birine, 431 yılında boş bir çabayla Vandal isyanını bastırmak için Kuzey Afrika'ya gönderilinceye kadar, birkaç yıl boyunca Tuna sınırlarında komutan olarak görev yapan Aspar'a borçluydu. Aspar Zercon'u tutsak ederek Trakya'ya götürmüştü. Buradaysa ya Hunlar tarafından ele geçirilmiş ya da bizzat Aspar tarafından Hunlara verilmişti. Zercon'un hoş bir görüntüsü yoktu. Çarpık bacaklarıyla topallayarak yürüyordu. Burnu öyle düzdü ki, sanki bir burnu yokmuş da burnun olması gereken yerde yalnızca iki tane delik varmış gibiydi. Peltek peltek ve kekeleyerek konuşuyordu. Bu arızalarını kendi lehine çevirebileceğini hissetmiş ve bir numaralı saray soytarısı olmuştu. Parodilerini Hunca ve Latince yapmakta uzmanlaşmıştı. Attila'nın Zercon'a hiç tahammülü yoktu, bu yüzden Zercon Bleda'nın malı olmuştu.

Zercon'un çok eğlenceli olduğunu düşünen Bleda ona ucube bir evcil hayvan muamelesi yapıyordu. Hatta Zercon'a bir takım zırh yaptırmış, her akında yanında götürüyordu. Ancak Zercon, Bleda'nın bu sadistçe mizah anlayışından pek hoşnut değildi ki, birkaç Romalı esirle birlikte kaçtı. Buna çok öfkelenen Bleda, adamlarına diğer kaçakları boş verip Zercon'un peşine düşmelerini ve onu zincire vurulmuş olarak geri getirmelerini emretti. Öyle de oldu. Bleda onu görür görmez, bu kadar iyi niyetli bir efendinin elinden neden kaçtığını sordu. Zercon Latincesi ve yeni öğrendiği Huncasının karışımından oluşan korkunç lisaniyla özürler diledi; fakat aynı zamanda karşı çıkarak, efendisinin kaçmak için iyi bir nedeni olduğunu anlaması gerektiğini söyledi: Kendisine bir kadın verilmemişti. Bunun üzerine söyleyecek bir şey bulamayan Bleda kahkahalarla güldü ve Zercon'a, bir zamanlar en gözde karısının hizmetkarlığını yapan zavallı bir kızı hediye etti.

Tuna sınırında birkaç yıl boyunca sükunet hakimdi. Attila, diplomasinin yararlarını keşfetmişti. Priscus'un öğrettiği gibi, Theodosius'a bir mektup göndermişti. Mektup Yunanca ya da Latince olmak zorundaydı. Bu nedenle, okuma yazma bilmeyen Attila'nın bir yazmanı ve bir tercümanı, hiç değilse küçük bir sekreteryası olmalıydı. Mektupla henüz iade edilmemiş olan kaçakları ve ödenmemiş olan vergiyi talep ediyordu. Mektubunda bir gangsterin tehditkar üslubundan biraz daha parlak bir dil kullanmıştı. O sabırlı bir adamdı. Şartları görüşmek üzere bir heyet gönderilmesine dünden razıydı. Aynı zamanda, kendisini klanlarından bazılarının şefleriyle sorunlar yaşayan bir adam gibi resmetmişti. Herhangi bir gecikme olur ya da Constantinople'un savaşa hazırlandığına dair en ufak bir belirti sezerlerse, adamlarını geri çekmesi mümkün olmayabilirdi.

Görünüşe göre, Attila gerçekten de adamlarından bazılarıyla sorunlar yaşıyordu. Savaş barıştan daha pahalıya mal olduğu ve elçiler ordudan daha ucuz olduğu için, Theodosius Senator adında eski bir konsülü elçi olarak yolladı. Trakya hâlâ daha, henüz Attila'nın idaresine girmemiş bazı çapulcu Hunların av sahası halinde olduğundan, kara yoluyla gitmek son derece tehlikeliydi. Bu yüzden Theodosius, 'firarilerin' Margus Antlaşması

şartları uyarınca geri verilmesini istedi. Bundan dolayı Senator, yolculuğunun ilk bölümünü gemiyle yapmaya karar verdi. Karadeniz kıyısı boyunca Varna'ya gidecekti. Oradaki Roma birliği, kendisine iç kısımlara kadar eşlik edecek muhafızlar verebilirdi. Senator buluşmaya tam zamanında geldi. Attila bundan çok etkilenmişti ve daha sonra Senator'u örnek bir elçi olarak gösterecekti; fakat görünürde başka hiçbir şey kazanmamıştı.

Muhtemelen verilen bazı sözler vardı, çünkü Attila elçi değişimini oldukça benimsemişti. Attila'nın elçilerini göndermekteki amacı, diplomasi ya da kaçaklar değildi. Bunu kendi üst düzey yetkililerine gelir sağlamak ve zaman kazanmak için yapmıştı. Konu bu değil, elçilerinin katıldığı ziyafetti. Aynen şöyle geçecekti: "Sevgili dostlarım, sizi görmek ne güzel! Kaçaklar mı? Vergi mi? Her şeyin bir sırası var. Yemekten sonra konuşuruz. İzin verin size odalarınızı göstereyim. Evet, halılar ve ipekler mükemmel, değil mi? Belki de bir bardak şarap istersiniz. Kadehleri beğendiniz mi? Sizin olsun. Ve yemekten sonra dansöz kızlar gelecek. Çok uzun bir yolculuk yaptınız. Bu kızlar sizler gibi büyük savaşçıların ruhlarını onarmak için özel olarak seçildiler." Priscus bunları daha ciddi cümlelerle yazmıştı: "Anlaşmanın bozulmasına özen gösteren Romalıların bu cömertliğinin nedenini çok iyi anlayan Barbar [Attila], birtakım yararlar sağlayabileceğini umarak onlara elçiler gönderdi." Bu iş 440'ların ortalarında dört kez tekrarlandı ve her defasında incik boncuk ve nakit para gibi diplomatik hediyeler alan elçiler, evlerine memnun bir şekilde döndüler.

İki tarafın da barışa inancı yoktu. Constantinople endişeliydi ya da alimler 444 yazı ve sonbaharında yürürlüğe giren iki kanun hakkındaki yetersiz bilgilerle tahminlerde bulunuyorlardı. Toprak sahiplerinden zaten uzun süre önce sahip oldukları bölgelerden asker temin etmeleri ya da nakit ödeme yapmaları istenmişti, fakat üst düzey memurlar –ki birçoğu toprak sahibiydi– bundan muafı. Bu da buldukları mevkilerin bir yan getirisiydi. Şimdiyse, yürürlüğe giren yeni yasalardan bir tanesi aynı yükümlülükleri onlara da getiriyordu. İkinci kanun ise tüm satışlardan % 4 vergi alınmasını öngörüyordu. Kısacası, şehrin askerlik yapacak ve onların parasını ödeyecek daha çok adama ihtiyacı

vardı. Theodosius'un yayınladığı fermanlardan birine göre, Tuna'daki donanma takviye edilecek ve nehir boyunca yer alan üsler yeniden inşa edilecekti.

Aslında imparator zora gireceğini düşünmekte son derece haklıydı; çünkü Hunlara şikayet edecekleri bir sebep vermek üzereydi. Artık barbarlara daha fazla para kaptırmak niyetinde değildi. En büyük Hun uzmanlarından biri olan Otto Maenchen-Helfen'in kısa ve öz bir şekilde belirttiği gibi; "Theodosius zulümden kurtulmak için onlara ödeme yapmıştı. Bir kez daha geri geldiklerinde, barış antlaşmasını yırtıp attı" ve kısacası ödemeyi tamamen kesti.

Belki de Attila'ya mutlak güce sahip olmayı ilham eden şey bu krizdi. Şimdiye kadar, Yunanlı yazarların logade (bunlardan yarım düzine kadarıyla, Yunanlı diplomat Priscus'un maiyetinde daha sonra bizzat karşılaşacağız) olarak adlandırdığı, bir seçkinler sınıfının meydana getirdiği kendi güç merkezini çoktan oluşturmuş ve merkezden sonra gelen iç halkalar da yerlerini almıştı, yoksa Attila'nın mutlak gücü elde etme hayalleri suya düşerdi. Yardımcıları arasında Onegesius, Onegesius'un kardeşi Scottas, bazı akrabalar (bunlardan iki amcayı tanıyoruz: Aybars ve Laudaric), artık Attila'nın Hunlarının müttefiki olan kuzeydeki en yakın komşu ve piyadeleri o andan sonra Hun piyadelerinin kalbini oluşturacak olan Skirian klanın reisi Edika. Bu adamların hepsi de merhametsizliğinden duydukları korkudan çok daha fazla bir şeyle Attila'ya bağlıydılar. Bu konuda onların da Attila'dan bir farkları olmasa gerekti. Amaçlarına en iyi hizmet edebilecek kişi bu adam ve onun Hunlarıydı. Bu logadeler son derece sağlam ve önemli bir topluluktu. Bu adamları yerel valiler, polis, vergi tahsildarı, din adamı, bilge, şaman, komutan, klan liderleri, soylular sınıfı mı yoksa diplomatlar olarak mı adlandırmaları gerektiği konusunda tarihçiler uzun uzun düşünmüşlerdir. Muhtemelen her biri farklı birkaç rol oynuyordu. Bunun ipucu Liddell ve Scott'un Yunanca-İngilizce sözlüğünde gizli: Logades, "seçilmiş, seçkin" anlamına gelen logas sözcüğünün çoğuludur. Logades'in anlamı da seçkin kişi, elittir. Maenchen-Helfen'in vardığı sonuçtaki gibi: "Bu soylu Hun insanların birbirleriyle, soylu olmalarından başka ortak bir yanları olduğuna dair hiçbir kanıt yok. Eğer Attila'ya

bir Hitler gözüyle bakarsanız, bu adamlar da onun SS subayları olur.”

Peki, ya Hunların geri kalanları? Tüm söylenebilecek olan; hiyerarşik olarak en altta köleler, onların üzerinde sıradan insanlar ve aile reisleri, sonra doğuştan ya da hak edilerek girilmiş soylular sınıfı ve en tepede de artık bir darbe yapmaya hazır olan en büyük liderin yer aldığı, klanlara bölünmüş bir aşiret ya da halk olduklarıdır.

Darbe ani, kısa ve kanlı olacak, Bleda tarih sahnesinden silinecekti. Attila Karadeniz'den Budapeşte'ye kadar, bir uçtan diğere 800 kilometre, içeriye doğru da 400 kilometre derinliğinde olan toprakların tamamının üzerindeki tek güç olacaktı. darbe başladığı gibi çabucak bitmeliydi; çünkü Attila dış dünyanın bu iç savaşla ilgi hiçbir şey duymasını istemiyordu. Ve kesin olan bir şey daha vardı ki, o da Attila'nın, Bleda'nın karılarından en azından bir tanesinin –sanırım en gözde olanın– canına kıymayacağıydı (Onunla daha sonra tekrar karşılaşacağız).

El değiştiren mülkiyetler ve Attila'nın kardeşini öldürmesi sonrası yaşanan kısa süreli panik hakkında, birkaç Macar hindisi sayesinde bir fikir edinebiliriz. Bu hikaye, Szeged'in 18 km. kuzeydoğusundaki küçük bir kasabada geçmektedir. Size kasabanın adını vermekten çekiniyorum; çünkü Macar dilbilgisinin ilk kuralına –bir yerleşim birimi ne kadar küçük olursa, adı yabancıların bunu telaffuz etmesi o kadar imkansız olacak bir ad olmalıdır– çok uygun. Kasabanın adı Hodmozavarhely. Macarlar için telaffuzu hiç zor olmayan bu isim, “kunduz alanı pazaryeri” anlamına geliyor. Deniz seviyesinin altındaki bu bölgenin ve içinde kunduzların yaşadığı küçük gölün tamamı, bir zamanlar sık sık hemen yakındaki Tisza nehrinin suları altında kalıyormuş. Şimdi drenajlarla kontrol altına alınmış olan bölge ufka kadar dümdüz uzanıyor. 1963 yılında orta yaşlı bir çiftçi karısı –Jozo Erzsebet ve Elizabeth Jozo– hindileriyle ilgilenirken, hindilerinin toprağı eşleyerek parlak bir şeyler çıkardığını görmüş. Kadın eğilip biraz daha kazınca, tam olarak 1. 440 tane ve toplam ağırlıkları 64 kilo gelen bir yığın altın para bulmuş. Kadının oğlu altınlardan bir tanesini alıp Budapeşte'deki Ulusal Müze'ye götürüp onlara satmak istemiş. Müze çocuğa bunun karşılığında 1.500 forint

–yaklaşık iki aylık kazançlarını– ödemiş. Oğlan ertesi gün iki altın daha götürünce, müze yöneticisi bayan Jozo'nun hindilerinin bir uzmanın bakımına ihtiyaçları olduğunu fark etmiş. Çıkarılan hazine müzeye götürülmüş, bayan Jozo'nun boş çukurun başında eşarbyla fotoğrafları çekilmiş –bir fotoğraf hâlâ Szeged müzesinde durmaktadır– ve aileyi iki ev almalarına yetecek 70.000 forint ödenmişti.

Çıkarılan sikkeler II. Theodosius tarafından bastırılmış Bizans sikkeleriydi ve büyük bir kısmı, Attila ve Bleda'nın elçilerini gelir elde etmek için Constantinople'a gönderdiği 443 yılına aitti. Bu tür buluntular insanın hayal gücünü harekete geçiriyor. İnsan neden böyle bir yere bir hazine gömer ve yanında neden başka bir eşya yoktur? Muhtemel senaryo şu: Attila henüz harekete geçmiş, Bleda ölmüştü. Attila'nın da logadesleri vardı ve artık bunların birçoğu da ölmüş, fakat bir tanesi kaçmayı başarmıştı. İskeletleri yıllarca nehrin aşağı kısmındaki iki sivri kazığı süsleyen iki bahtsız prens gibi, o da eğer Tuna'nın öte tarafına kaçarsa hayatta kalma şansının daha çok olacağını düşünmüş, Constantinople tarafından yapılan en son ödemedeki payına düşeni alarak güneye doğru yola çıkmıştı. Sonra birdenbire önde ve arkasında atlılar olduğunu fark etmişti. Etrafı çevrilmişti. Eğer üzerinde bu kadar parayla yakalanırsa hiç şansı olmayacağını düşünmüş olmalıydı. Yanındaki parayı aceleyle gömmüş ve köylülerin arasına karışmıştı. Ortalık yatışınca kadar orada unutulmayı ve her taraf sakinleştiğinde hazinesini gömdüğü yerden çıkararak başka bir yerde kendisine çok daha iyi bir yaşam kurmayı umuyordu. Peki hayatta kalabildi mi? Bundan şüpheliyim, asla geri dönmedi ve hazinesi 1.500 yıl boyunca, bayan Jozo'nun hindileri onu buluncaya kadar gizli kaldı.

Liderlerin sıkça yaptığı gibi, Attila da gelenekleri yeniden yazarak özgüvenini güçlendirdi. Böylece bu da mutlak güce giden yolda kendisine büyük bir destek sağladı. Bunu da antik kılıca tapma kültürünü çalarak yaptı. Birçok klan, kimi zaman özel bir tanesine ilahi bir destek gözüyle bakarak, kendi kılıçlarına saygı gösterir, tapar ya da üzerine and içerdi. Muhtemelen Kral Arthur efsanesindeki “taşa saplanan kılıç” ritüeli bunların yeniden hatırlanmasıdır. Xiongnu, Avarlar ve Bulgarların hepsinin

kendilerine özgü kılıç kültleri vardı. Tabii Hunların da. Attila gücü ele geçirdikten kısa bir süre sonra kendi kültürünü yarattı. Bu, İmparator Attila'nın sarayındaki bir numaralı kaynağımız ve maceraları bir sonraki bölümün konusunu oluşturan Priscus'un duyduğu bir öyküdür. Priscus'un kayıtlarından bazıları kayıptır. Yine de, Priscus'un kayıp kayıtlarının bir kısmı ikinci bir kişi tarafından, bunları yüzyıl sonra aktaracak olan Got tarihçi Jordanes tarafından korunmuştur. Öyle görünüyor ki (Latince'de Mars'ın kılıcı olarak anılan), özel bir kılıca Hun kralları tarafından her zaman saygı duyulmuş, fakat bu kılıç kaybolmuştur. Kılıcın Attila tarafından tasdik edilmiş bir öyküye dayanan yeniden bulunma hikayesi şöyle:

“Bir gün bir çoban ineklerinden bir tanesinin topalladığını görmüş. Buna neden olan yaraya hiçbir anlam veremeyen çoban, endişeyle kan izlerini takip etmiş ve sonunda ineğin otlarken farkında olmadan üzerine bastığı kılıcı bulmuş. Kılıcı almış ve derhal Attila'ya götürmüş. Attila bu armağandan çok hoşnut kalmış ve dünyanın en yürekli adamı olarak tüm dünyanın hakimi olarak tayin edildiğine ve Mars'ın kılıcı sayesinde tüm savaşları kazanacak bir güç verilerek taltif edildiğini düşünmüştü.”

Attila Theodosius'un imparatorluğuna karşı savaş açmak istiyordu ve bu güce de sahipti. O an için tek eksiği, ilgisini bu noktaya toplamakta güçlük çekmesiydi. Acatiri ya da Akatziri –çeşitli telaffuzları vardır ve etimologlar bunun üzerinde sürekli tartışmaktadırlar– olarak anılan bir klan ya da kabilenin tehdidiyle karşı karşıyaydı. Bunlar muhtemelen Karadeniz kıyılarında, Don havzasına doğru bir yerlerde bozkırlarda yaşıyorlardı. Burada bazı huzursuzluklar baş göstermişti. Eninde sonunda bu sorunun, bağımsızlığını büyük bir beceri ve haddinden fazla yağcılıkla elinde tutmayı o zaman kadar başarmış olan bir Acatiri klanı lideriyle birlikte, icabına bakılacaktı. Attila tarafından teklif edilen altın ve bir ziyaret daveti, adamın bunun bir tuzak olduğundan kuşkulanasına yol açtı ve bir mesaj göndererek gelmesinin mümkün olmadığını; çünkü güneşe bakmadığını, bu nedenle de tanrı gözüyle bakılan bir adama hiç bakamayacağını bildirmişti. Attila adamı ele geçirmektense denetim altında tutmaya karar verdi ve büyük oğlu Ellac'ı Hunların kurallarını bildirmek

üzere gönderdi.

Aetius bir başka barış antlaşmasını görüşmek üzere gelmişti. Ziyaret hakkında elimizde hiçbir kayıt yok, fakat daha sonra bu öyküdeki en önemli kaynağımız halini alacak olan Galyalı ozan Sidonius'un Latince yazdığı bir şiirden bu sonuç çıkıyor. Şiir Aetius'u öven bir methiye ve muhtemelen 447 yılında başladığı konsüllük görevindeki üçüncü döneminin anısına yazılmış. Bir dizesinde ifade edildiğine göre; "Aetius Tuna'dan barış haberleriyle döndü ve Don'un öfkesini dindirdi." Aetius bu iş için biçilmiş kaptandı ve eski ev sahiplerinin ona duyduğu güvenle çok iyi karşılanırdı. Her ne kadar Attila ve Aetius çocukluklarında tanışmamışlarsa da –Attila'dan on yaş kadar büyük ve tam anlamıyla saygıdeğer bir adam olan Aetius, ellilerindeydi– şimdi kesinlikle tanıştılar ve her ikisi de birbirlerindeki liderlik vasıflarını gördü. Birlikte çalışabilir ve birbirlerinin amaçlarına hizmet edebilirlerdi.

Aetius, Attila tek yetkili olduğundan beri karargahına gelen ilk yüksek rütbeli yabancıydı. Bu Attila'nın nerede yaşadığı, nasıl yaşadığı ve neye benzediği hakkında uzun uzadıya düşünmek için elverişli bir fırsat. Bunu yapmak için de kendimi bir parça aşmam gerekecek; çünkü, birkaç yıl sonra Attila'yı ziyaret edecek olan Priscus'un tasvirleri üzerine yorumlar yapmak zorundayım.

Öncelikle en çok tartışma konusu olan Attila'nın karargahının yerini ele alacağım. Tarihçiler en çok Priscus'un Constantinople'dan başladığı yolculuğunun rotası üzerinde duruyorlar; çünkü, eğer bu rotayı saptayabilirlerse Attila'nın nerede yaşadığını öğrenebilecek ve buradan hareketle Attila ve Hunların yaşamlarına sayısız yeni pencere açabilecekler. Fakat elimizde yalnızca, hazine avı oyununda olduğu gibi yarısı verilmiş zorlu ipuçları var. Priscus adlarını Drecon, Tigas ve Tiphesas olarak belirttiği üç nehir geçmiş, fakat ondan alıntılar yapan Jordanes, nehirlerin hem adını hem de sıralarını değiştirerek bunları Tisia, Tibisia ve Dricca olarak sıralamıştır. Ya da belki de Priscus yanılıyordu da Jordanes haklıydı veya her ikisi de kayıtlarına nehirlerin bugün unutulmuş olan bölgesel adlarını almışlardı. Bu belirsizlik birçok tarihçinin akademik birer dipnot düşmesine neden olmaktadır. Nehirlerin adları birbirleriyle eşlenebiliyor; fakat üç nehir adından yalnızca bilinen iki nehir adı çıkıyor (bu da bir

başka tartışma konusu):

Tiphesas/Tibisia= Tibiscus (Latince)/Tamis (Sırpça), Timiş ya da Timişul (Romence);

Tigas/Tisia = Tisza (Macarca)/Theiss (Almanca);

Dricca/Drecon = Bilinmiyor, fakat muhtemelen bugünün Begei nehri.

Tamis Belgrat'ın tam kuzeyinde, Begei'nin Tisza'ya döküldüğü yerin yakınlarında Tuna ile birleşiyor. Fakat burada başka birkaç nehir daha var ve insanlar ve kullanılan diller değişikçe bunların adları da değişmiş. Tigas/Tisia çiftinin, tüm orta Macaristan ovalarına hükmeden ve 19. yüzyılda, ülkesini siyasi ve fiziki olarak neredeyse yeniden yaratan Kont İstvan Szecheny (aynı zamanda Tuna nehrini de düzene sokmuştur) tarafından rejiminin düzenlenmesinden önce çok daha uzaklara uzanan uzun, geniş, dolambaçlı ve değişken Tigas/Tisia ile özdeşleşmesi akla uygun geliyor. Tisza/Theiss yüzyıllar boyunca sayısız farklı adla anılmıştır (ve Avrupa'nın çok dil kullanılan bu bölgesinde hâlâ daha birkaç farklı adı vardır). Ne yazık ki hiçbirinin ortasında g harfi yer almamaktadır. Yine de, Priscus gibi bir alimin Tisza'dan haberdar olmadığına inanmak mümkün değildir ve Priscus'un söz ettiği nehrin bu olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Eğer Priscus bu nehri geçtiyse, bu Attila'nın diğer yönde, yani batıda yerleştiğini gösterir. Bu mantıklı geliyor; çünkü Attila ordusunun güneye olduğu kadar batıya da son derece hızlı bir şekilde girmesini istiyordu ve ilkbaharda millerce öteye yayılan Tisza engelinden, batı yakasına yerleşerek kurtuluyordu.

Priscus'un yolculuk ettiği mesafeyi tahmin etmek, bizi Tisza'nın batı kıyısına, güney Macaristan'daki Szeged'in yakınlarındaki düzlüklere getiriyor. Nehrin sağ tarafında yer alan Szeged, yapılan toprak sete rağmen bugün bile sellere maruz kalıyor. 1879'da neredeyse tamamen yok olmuş, 1970 ve 2000'de tekrar sular altında kalmış. Eğer Attila nehrin batı yakasında konuşulduysa, güvende olmak için taşkın yatağının çamurlu ve yavaş akıntısından 20-30 kilometre daha batıda, Hun süvarilerinin eğitim ve tatbikat yapabileceği pusztanın açık arazisinde yerleş-

miş olmalıydı.

Fakat bu askeri karargah değildi. Ahşap olanların yanında birkaç tanesi taş temelli ve bir tanesi de tamamen taştan yapılmış olan binalarıyla sıradan, küçük bir kasabaydı. Günümüz koşullarında çok fazla bir şey ifade etmeyebilir, fakat hâlâ daha Attila'nın imparator olarak uzandığı yerlerin bir ifadesidir. Bölgede bir tek ağaç ya da taş ocağı olmadığına göre, tüm kütükler ve taşlar arabalar ve sallarla taşınmış olmalıydı. Etrafını çevreleyen çit nedeniyle kasabanın bir tür kale olabileceği ihtimaline dair çok sayıda akademik tartışmaya rağmen, Priscus böyle bir şey hakkında tek kelime bile etmemektedir. Kasabanın içinde gerçekten de etrafları çitle çevrili, bir araya toplanmış ahşap binalar vardı. Mesela bir tanesi Attila'nın yardımcılarında Onegesius'a; bir diğeri de gözde karısı Erekan'a aitti. Fakat bunlar askeri amaçlarla kullanılmıyorlardı, çünkü korunmasızlardı ve kilitleri yoktu. Bu binalar statü işaretiydi. Çitlerin içindeki boşlukta çadır kurmak için büyük boşluklar vardı.

Günümüzde Moğolistan'da, şehir hayatı uğruna sürülerinden vazgeçen insanların yaptığı bunun gibi küçük kasabalar görebilirsiniz. Dağların ve ormanların Sibiry'a'dan aşağılara kadar uzandığı kuzeyde, ahşap evler yapmak isteyenlerin işi her zaman kolay olmuştur. Bunlar ladin ve çam kütüklerinden yapılmış, hırsızları dışarıda, köpekleri içeride tutmak için etrafları direklerle çevrilmiş tek katlı evlerin oluşturduğu, birbirlerinden örümcek ağı gibi yollarla ayrılmış, karşınıza arada sırada yuvarlak çadırların ve motosikletlerin yanında koşturun atların çıktığı köylerdir. Gobi'de bile, sonsuzluğa uzanan çakıl düzlükte aracınızı sürerken ufukta titreşen küçük bir kasaba, bir yerel yönetim merkezi görebilirsiniz. Evler muhtemelen tuğla ve betondan olacaktır, telefon telleri ve tuhaf açılarla dizilmiş telefon direkleri göreceksiniz; fakat bunlar da ağaç gövdelerinin benzer şekilde bir araya gelmesinden oluşmuştur. Eğer pastoral göçebelerin yerleşik hayata geçmeleri gerekiyorsa, onların yerleşik hayata geçme yöntemi budur. Bunlar aslında Hun köyleridir.

Sanırım Aetius'un Attila'nın sarayını ilk gördüğündeki izlenimleri Priscus'unkilerle neredeyse aynıydı: "Güzel bir şekilde tıraşlanmış tahtalardan yapılmış ahşap duvarlar" –devamını Jor-

danes'den aktaralım– “ek yerleri öyle düzgündü ki, çok yakından incelemekle bile fark etmek neredeyse imkansızdı. Etrafı çevrili muazzam avlu ve yürüyüş yolu, burasının kraliyet sarayı olduğuna işaret ediyordu.” Yalnızca boyutlarıyla değil, kaliteli işçiliğiyle de hayranlık uyandırıyor. Kaliteli ahşap malzeme ve muhtemelen binalarını geleneksel olarak ağaçlardan yapan Gotlardan ya da Burgundiyalılardan kapılmış, mükemmel bir marangoz ustalığı.

Şimdi de sıra Attila'nın kendisine geldi. Priscus'un Attila için yaptığı tanımı, Jordanes'in Latince'sinden dinleyelim:

“O, yeryüzündeki tüm ırkları titretmek için doğmuş, tüm toprakları teröre boğan, hakkında yayılan korkunç haberlerin insanları nasıl korkuyla titrettiğini bildiğim bir adamdı. Yürüyüşü son derece mağrurdu ve gözleri oraya buraya delici bakışlar atardı; bu nedenle yürüdüğü zaman gücü ve gururu açıkça belli olurdu. Evet, o savaşa aşık bir adamdı ama kendisini dizginlemeyi de bilirdi. Bir mecliste mükemmel bir beyefendi, kendisine yalvaranlara karşı anlayışlı, koruması altına aldıklarına karşı merhametliydi. Boydan fukara, geniş göğüslü, koca kafalı, küçük gözlü, gri kırçilli ince bıyıklı, küçük ve kalkık burunlu ve atalarının itici ten rengini taşıyan bir adamdı. Sanki doğuştan gelen bir özgüvene sahipti.”

Yeni kralla başarılı bir anlaşma yapan Aetius, tıpkı gençliğinde kendisine yapıldığı gibi ya ikinci bir elçilik heyeti ya da bir rehine olarak gönderilen oğlu Carpilio'nun getirdiği yeni anlaşmayı mühürleyerek Tuna'dan barışla döndü. Bu olay, kendi halkı Gotların tarihini kaleme alan tarihçi Cassiodorus tarafından, olayın meydana geldiği tarihten 100 yıl sonra, 6. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan bir mektupla teyit edilmektedir. Cassiodorus mektubunda büyükbabasının Carpilio ile birlikte Attila'ya gönderilişini anlatıyor. Bu yüzden, bunlar Attila'yı tek lider olduktan sonra ziyaret eden ikinci grup olmalı. Doğal olarak Cassiodorus, büyükbabasını parlak ışıklar altında resmetmeye oldukça hevesli davranmış. Tabii ki Hunlar da halkı Gotları mağlup eden kötü adamlar olarak çıkıyor karşımıza; fakat yazdıkları Priscus'un çizdiği portreyi destekliyor. Cassiodorus büyük babasını şöyle anlatmış:

“Önünde tüm imparatorluğun titredığı adama korkusuzca bakıyordu. İçindeki gerginliği dizginleyerek, etrafındaki çatık

kaşlı, tehditkar bakışlı suratları aşağılıyordu. Tüm dünyaya hakim olmaya çalışan adamın edeceği tüm ağır hakaretlerle yüzleşmekte bir an bile tereddüt etmemişti. Kral çok küstah bir adamdı, büyükbabam onu sakinleştirdi ve Hunların tüm isteğinin dünyanın en büyük imparatorluğu ile kapışmak olduğunu bile bile, kralın kavga çıkarmak için bahane ettiği tüm iftiraları ustaca savundu. Bununla birlikte, dünyanın iyiliği için kabullendi. Böylece herkesin umudunu kestiği barışı geri getirdi.”

Cassiodorus ve Priscus, birlikte büyük çelişkilerle dolu ufak tefek, çirkin bir adam portresi çiziyorlar: Bir anda değişen ruh hali ve bu ruh haline kendisini adapte edebilme yeteneği, en çok güvendiği ve hepsi de merhametsiz komutanlarından başka herkesten kuşkulanan bir adam. İnsanları katletmiş, öz kardeşini kendi elleriyle öldürebilmiş bir adam. Bir sonraki adımda neler yapacağı hakkında neler hissettiğinin ya da düşündüğünün kestirilmesi mümkün olmayan bir adam. Stalin ve Hitler de aynı Tanrı vergisi yeteneğe sahipti. Tamamen onların kaprisleriyle hareket eden en yakın adamlarına bile ketumlardı. Onlar gibi Attila da zaferin sırrını elinde tutuyordu, ama bu sırrın ne olduğunu sorsanız söyleyemezdi. Liderliğinin gizemli havasının bir kısmı kendine olan güveni, bir parçası sertliği ve bir parçası da cömertlikti. Öyle sanıyorum ki, aniden gülüşüyle kayaları bile eritebilirdi. Onun yerinde olmak, asıl, teolojik anlamda karizmayı, tanrısal bir güç gibi etrafa yaydığı ve sıradan bir adamı bir lidere dönüştüren gücü hissetmekle mümkün olabilirdi.

Alınan vergilerden yapılan ufak tefek ödemeler, tuhaf diplomatik hediyeler... Açıkçası bunlar huzursuz insanları mutlu etmeye yetecek şeyler değildi. Sahip olduğu gücü yitirmemek için Attila'nın bir an önce harekete geçmesi gerekiyordu. Öyle de yaptı. 447 yılında savaş yoluna girmişti. Üç amacı vardı: En kısa sürede mümkün olduğunca çok ganimet elde etmek, bunu ileride tekrar yapabilmeyi garanti altına almak ve aynı zamanda da doğu imparatorluğunun misilleme yapma ihtimalini ortadan kaldırmak. Bu, nehrin hakimiyetini içindeki donanmayla birlikte alarak, Tuna sınırının kapladığı bölgenin tamamını işgal etmek ve imparatorluğun ileri karakolu olarak görev yapan tüm şehirleri zaptetmek anlamına geliyordu. Önceleri, Hunlar birleşirken

toprak almaktan kaçınırlardı. Attila'nın yeni istekleri büyümeyi gerektiriyordu. Attila imparatorluk kurma yolunda ilerlerken, ilk kez toprağa göz dikmişti.

447 yılındaki seferberliğin kendi içinde bazı ayrıntıları var. İki şeyden eminiz: Hunlar Constantinople'a kadar gitmiş fakat alamamışlardı ve Balkanlarda çok sayıda şehri yakıp yıkmışlardı. Elimizde olayların nasıl başladığına dair hiçbir kayıt yok, bu nedenle şimdi sıralayacağım olaylar zinciri tamamen benim –nedeni daha sonra açıklayacağım– varsayımımdır.

Bu eski göçebenin neyle karşı karşıya olduğunu düşünelim. Ne zaman isterse harekete geçebilirdi, fakat hangi amaçla? Şurası muhakkak ki, amacı yalnızca zaten yakılıp yıkılmış, talan edilmiş olan kırsal bölgeleri yakıp yıkmak, talan etmek değildi. Varlık, çevredeki birkaç şehirde yatıyordu. Bunlar da karşısında okçu süvarilerin yararlı olmayacağı kalın, yüksek surlarla son derece çok iyi korunuyorlardı. Göçebelerin şehirleri zapt edebilmelelerinin yalnızca bir yolu vardı ve o da ağır zırhlı birliklerin yardıma gelmeyeceğini umarak, şehri içindekiler açlıktan ölüncüye dek kuşatma altında tutmasıydı. Bu da zaten aç olan ordudaki huzursuzluğun yağma ya da talan olmadığı için kuşatma süresince daha da artmasına neden olacak, aylarca sürececek bir kuşatma demektir. Hayır, Hunlar bu defa bu şehirleri ele geçireceklerdi.

En büyük ödül Constantinople muydu? Attila güneyde hiç bu kadar uzağa gitmemişti. Eğer gidecek olursa onu neyin beklediğini biliyordu. Bu çok uzun bir yürüyüş olacaktı. Macaristan ovalarından başlayarak, Tisza'yı takiben Belgrad'a kadar 160, oradan Morava ve çok iyi korunan Naissus'a (günümüzdeki adı Nis) kadar 180 kilometre daha. Artık içinden Sofya'ya giden demiryollarının geçtiği Nisava vadisine kadar bir 120 kilometre daha, sonunda düzlüğe çıkıp Türk şehri Adrianople'e (220 km. ilerideki Edirne) çıkan, Bulgaristan'ın güneyini boydan boya kat eden antik yola girmek için Maritsa nehrinin geçilmesi ve oradan da sonuncu 160 kilometre, toplam 840 kilometrelik bir yürüyüşten sonra, kendilerini zapt edilmesi hiçbir şekilde mümkün olmayan Constantinople surlarının karşısında bulacaklardı.

Şehir artık, 413 yılından sonra Anthemius'un inşa ettiği Theodosia Surları'nın korumasındaydı. Ovadan azametli bir şekilde

göğe yükselen kızıl kahve renkli tuğladan yapılmış surlar günü-müze kadar gelmişlerdir. Bugün büyük bir kısmı harap olmuştur. Kesme taşlardan oluşan temeli ve göğe uzanan bir merdivene benzeyen yapısıyla nehirden denize kadar 5 km. boyunca uzanan surlar, 445 yılında dünya harikalarından biriydi. Şehre saldırı-maya kalkan, ilk olarak 20 metre genişliğinde, 10 metre derinliğinde ve her biri bağımsız olarak doldurulabilen ve şehir halkına su taşımaya yarayan kanallarla bölümlere ayrılmış bir hendeği aşmak zorundaydı. Ondan sonra, yaklaşık 20 metre genişliğinde ve hiç şüphesiz askerlerle dolu bir siper vardı (o zaman bilinen adıyla peribolo). Bunlar temizlendikten sonra, istilacılar 10 metre yükseklikte ve üzerinde gözcü kuleleri bulunan dış surların karşısına geleceklerdi. Bunun gerisinde 15 metre genişlikte bir başka siper ve nihayet 20 metre yüksekliğindeki, üstünde askerlerin geçit töreni yapmasına yetecek kadar geniş iç surlar. İç surların her 50 metresinde bir yükselen kuleler ve on kapısının hepsinde kuşatma zamanı tamamen kaldırılan açılır köprüler vardı.

Eğer olgular ve sayılar ilginizi çekmediyse, bir zamanlar İstanbul'da tarih profesörü olarak görev yapan; Massachusetts, Amherst College Tarih Profesörü Edwin Grosvenor'un 1895 yılında yazdıklarına kulak verin: (*)

“Topların bilinmediği günlerde, birçok gözü pek komutan ve kudretli orduları, bu dehşet verici muazzam yapı karşısında kendilerini küçücük hissetmiş olmalılar. Geniş, derin, köprüsüz bir nehir hendeğin sarp kayalık kılıfının içinden akıyormuş gibiydi. Bunu geçip, pürüzsüz, yüksek kayalık duvarlarını aşsalar dahi, arkasında hakim pozisyonlara yerleştirilmiş, içlerinde savaş düzeninde askerlerin yer aldığı peribololar tarafından korunan aşılması güç dış duvarlar ve kuleleri yükseliyordu. Diyelim ki bu burçları aşıp, ardındaki savunucuları gerisin geriye şehrin içine sürdüler; bu defa karşılarında merdivenlerin, koç başlarının aciz kalacağı, elmas sağlamlığında, insanı dehşete düşüren iç surları bulacaklardı. Mazgallardan onlara bakan kuşatma altındakiler, buraya kadar gelmeyi başarmış, ancak bundan sonra yapacak hiçbir şeyleri kalmayan düşmanlarıyla alay edeceklerdi.”

(*) Ön sözü profesörün dostu ve Ben Hur'un yazarı Lt:w Wallace tarafından yazılmıştır.

Türkler şehri 1453 yılında fethedinceye dek, hiçbir düşman bu engeli aşmayı başaramamıştı. Türkler şehri almayı başardılar; çünkü Türklerin 60 öküzün çektiği 8,5 metre boyunda ve yarım tonluk gülleleri bir kilometre uzağa atabilen bir topları vardı. Attila böyle bir teşebbüste bulunmayı rüyasında bile göremezdi.

Fakat, Attila'ya kolay bir zafer elde etme şansı verilmişti. Bu muhtemelen Cennet'ten gönderilmiş bir şans olarak görülmüştü. 447 yılı Ocak ayı sonunda, şehir korkunç bir depremle sarsılmış ve yeni surların tüm bölümleri bir moloz yığını haline gelmişti. İmparator 10.000 kişilik bir kalabalığı, Tanrı'nın isteğine uygun olarak yalınayak vaziyette, özel bir ayın yapmak için molozlarla kaplı sokaklarda topladı; fakat barbar tehdidinden kurtulmak için, sıkı ve hızlı bir çalışmadan başka çare yoktu. Görevi yargıçlar konseyi başkanı, şair, filozof, sanat aşığı ve mimar Cyrus üstlendi. Cyrus, Constantinople kurulduğundan beri yapılan kamu binalarından daha fazlasını yapmıştı.

Bu olay muhtemelen tam da Attila'nın güneye doğru yola çıkmaya hazırlandığı sırada meydana gelmişti. Yazılı kaynaklardan yapılmış olan bir çeviriye göre, deprem haberini alması üzerine Attila süratle bir ordu topladı ve Balkanlar üzerinden Constantinople'a doğru zorlu bir sefere çıkardı. Eğer bu varsayımda doğru olan tek şey varsa, o da Attila'nın yola çıkmasıyla tüm şehri bir panik havasının sarmış olduğudur. Bunun doğru olduğuna dair bir ipucunu, Khalkedon (bugünkü Kadıköy) yakınlarında yaşayan keşiş Callinicus'un, dehşeti 20 yıl sonra anlattığı kayıtlarında bulabiliriz:

“Barbar Hun halkları –ki bir tanesi de Trakya'daydı– son derece güçlenmişler ve 100'den fazla şehri ele geçirerek, neredeyse Constantinople'u tehdit eder hale gelmişlerdi. Çok sayıda insan Constantinople'u terk etmişti. Din adamları bile şehirden ayrılıp Kudüs'e kaçmaya çalışıyorlardı. Öyle çok insan ölmüş, o kadar çok kan dökülmüştü ki, hiç kimse ölenleri sayamıyordu bile. Barbarlar kilise ve manastırları yağmalamış, tüm din adamlarını ve bakireleri kılıçtan geçirmişlerdi... Trakya'yı öyle harap etmişlerdi ki, Trakya bir daha asla ayağa kalkamadı.”

5. yüzyılda yaşamış olan Suriyeli yazar Antiochlu İsaac'e göre, şehir ancak muhtemel istilacılarının arasında yayılan bir sal-

gın hastalık sayesinde kurtulabilmişti. İsaac şehre seslenerek; “O (Tanrı) hastalık vasıtasıyla, seni tutsak etmekle tehdit eden zorbayı defetti” diyor. Aslında İsaac aynı konuyu tekrar tekrar vurgulamaktadır. “Ayaklarını tökezleten hastalık taşına karşı... (Tanrı) hastalığın incecik çomağı ile kudretli adama vurdu... Günahkarlar yaylarını çıkarıp oklarını kirişlere yerleştirdiler, derken salgın çarçabuk yayıldı ve onları fırlatıp ıssızlıklara attı.” Hepsi de son derece üstü kapalı ifadeler, fakat herhangi bir saldırıdan ve kesinlikle hiçbir kuşatma aracından söz etmediği için oldukça ilginç.

Şehirde edilen dualara Cyrus cevap olmuştu. Surlar iki katı hızlı bir şekilde onarıldı.

Surları 60 gün içinde birbirine bağlayan Cyrus’u öven Yunanca ve Latince methiyeler, Grosvenor’un kitabı için malzeme topladığı 1880’lerde hâlâ daha okunabilir durumdaydı: “Saray güçlkle ayağa kaldırılmış ve kalıcı bir şekilde desteklenmişti.” Attila karşısında kolaylıkla aşabileceği gediklerle dolu yıkık bir duvar yerine, tamamen yenilenmiş, aşılması neredeyse imkansız muazzam bir yapı bulmuştu. Boşa gitmiş uzun bir yolculuk, öyleyse zaten alınmış bir karar olduğu için teselli bulsa da artık suna kadar gitmesi gerekiyordu.

Bu karar, bana göre biraz da Hunların göçebe geçmişlerine dayanan yepyeni bir savaş tarzı benimsemektir. 447 yılındaki Balkan seferinin en canlı kaydı, Priscus’un sonuçlarını iki yıl sonra kendi gözleriyle gördüğü, Naissus kuşatmasını anlattığı kısımdır. Şehir yaşamını bilmeyen Hunlar, kuşatmada başarılı değillerdi. Ama, son birkaç yılda doğu ve batı Romalı düşmanlarından çok şey öğrenmişlerdi. Artık büyük çapta ve mekanize bir saldırı için kendi araştırma ve geliştirme çalışmalarını yapıyorlardı. Naissus günümüzdeki adı Nisava olan nehrin kıyısındaydı. Hunlar bir köprü yaparak nehri geçmeye karar verdiler. Bu köprü alışlageldik köprülerden farklı olarak, yüzer dubalar üzerine inşa edilecekti. Bu köprüden “tekerleklerin üzerine dikilmiş direkler” –bir tür kuşatma kulesi olmalı– muhtemelen dört tekerlek üzerine oturtulmuş bir taban üzerine dikilmiş ağaç kütükleri geçirilecekti. Priscus’un verdiği detaylardan bunun nasıl iş gördüğünü tahmin etmek son derece kolay. Tabanın üzerinde söğüt dalları

ve ham deriden örülerek yapılmış, okları, mızrakları, taşları ve hatta ateşli okları bile engelleyecek kadar güçlü, fakat üzerilerinde saldırıyı yapanların silahlarını kullanmasına olanak sağlayan yarıklar olan kalın perdelerle korunan bir platform vardı. Platformda kaç tane okçu vardı? Dört kişi olduklarını söyleyebilir miyiz? Alt taraftaki korunaklı kısımda, pedalları çeviren dört (ya da belki sekiz) kişilik bir başka grup vardı. Arka tarafta da bu aleti bir manivela yardımıyla yönlendiren üçüncü bir grup olabilirdi. Yeri geldiğinde surlardaki savunmacıları kaçırtacak kadar ok yağdırılabilen bu kuşatma kulelerinden çok sayıda vardı. Kuleler surların tepelerine ulaşabilecek yükseklikte, Makedonya Kralı II. Philip'in 340 yılında Bizans'ı almaya çalışırken kullandığı heopolislerin (şehir alan) ya da 50 metre (olağanüstü bir boyut: yarısı kadar yükseklik bile yeterince şaşırtıcıdır) yükseklikte oldukları söylenen diğer kulelerin standardında değildi. Kuşatma kulelerinde 800 yıl öncesinden, Büyük İskender zamanından beri kullanılan ve saldırının ilerlemesi halinde son derece hayati önem taşıyan kaldırılabilir köprülerden bahsedilmiyor. Hunlar öğreniyorlardı; fakat daha kat etmeleri gereken uzun bir yol vardı önlerinde.

Şimdi de Hunların bir başka aracından bahsedelim: Zincirlerle sallanan demir uçlu koç başları. Bunlar da, koç başlarını savuran askerlerin zarar görmesini önlemek için, tıpkı kuşatma kuleleri gibi söğüt ve deri karışımı perdelerle korunuyorlardı. Priscus bunların son derece büyük aletler olduğunu söylüyor. Gerekiydiler; çünkü görevleri yalnızca kapıları değil, aynı zamanda surları yıkmaktı. Surların üzerine dönelim: Bu anı bekleyen savunucular, koç başlarının üzerine araba büyüklüğünde kayalar atıyorlardı. Koç başlarının üzerine düşen bu kayaların her biri, koç başları üzerinde bir kaplumbağa kabuğuna bir balyozla vurulmuş gibi bir etki yaratıyordu. Fakat, mazgallarda kaç tane bu kadar büyük kaya depolayabilirdiniz ve kaç kişi bunları aşağıya atmak için ok yağmuru altında kalarak delik deşik olma riskine girerdi? Ve zaferi garantilemek için kaç tane kuşatma kulesi ve kaç tane koç başı gerekirdi?

20, 30, 50? Priscus bu konuda ayrıntıya girmemiş. Gerçek rakamlar ne olursa olsun, bu taktikler bolca zaman, enerji, bilgi

ve uzmanlık gerektiriyordu (bir marangozlar ve demirciler ordusu, aylarca süren hazırlıklar ve arabalar dolusu malzeme). Attila'nın ordusu henüz Roma ve Constantinople ordularına rakip olabilecek düzeyde değildi; fakat Naissus için fazlaydı bile. Surların bitmek bilmeyen bir ok yağmuruyla temizlenmesiyle birlikte, koç başları duvarları dövmeye başlamış, Hunlar surlara merdivenleri dayayıp şehre girerek şehri zaptettikleri ana kadar da durmamışlardı.

Naissus bir enkaz yığını haline gelmişti. Priscus iki yıl sonra oradan geçerken, katledilenlerin kemikleri hâlâ daha yığınlar halinde nehir kıyısında duruyordu ve binalar neredeyse bomboştu (En azından civarda binalar ve insanlar vardı. Asla tam bir yıkım olmaz ve daima yeniden inşa edecek birileri sağ kalırdı).

Bu olayları nasıl bir araya getirebiliriz? Bazı tarihçiler Attila'nın Constantinople'a ilerlerken, Trakya'yı kasaba kasaba ele geçirdiğini varsayıyor. Eğer öyleyse, şehri zaptetmek için hayati önemi olan kuşatma makinelerine ne oldu? Aslında bu makineler Anthemius'un yeni surlarına saldırmaya yetecek kadar iyi değillerdi ve Attila da bunu biliyordu. Öyleyse onları oraya kadar götürmek için neden bu kadar zahmet çekmişti? Bana göre, Attila başkente doğru hızla ilerlerken, depremle yıkılan surları hâlâ bir harabe yığını olarak bulacağını umuyordu. Surları sapasağlam yerinde görünce, ilerlemekte olan kuşatma makinelerinin tıpkı Naissus gibi kolay bir hedef olacaklarını görmüştü. Bu durumda bile, doğu imparatorluğunu haraca bağlayıp, yığınla ganimet elde edecek ve kuşatma savaşı hakkında kendisine önemli avantajlar sağlayabilecek hayati önem taşıyan bilgiler edinecekti. Özellikle de ileri bir tarihte Constantinople'a karşı harekete geçmeye karar verdiği zaman...

Theodosius barış istedi ve barış Attila'nın şartlarıyla kabul edildi. (*) Kaçaklar iade edildi, Romalı esirler için belirlenen fidye miktarı 8-12 solidi arasında değişen miktarlarda artırıldı, öden-

(*) Birçok bilim adamı bu olayları ve bu tek taraflı anlaşmanın, Bleda'nın hâlâ sağ olduğu 442 yılına tarihlemektedir. Maenchen-Helfen "bu kesinlikle doğru değil" diyor, Priscus'a dayanarak. "Attila Hunların tek lideriydi. İmparatora mektuplar göndermişti. Romalı elçileri kabul etmeye hazırdı, haraç parası istiyordu. Artuk Hunların 'kralları' yoktu. Bleda ölmüştü."

memiş vergiler –6.000 pound altın– ödendi. Yıllık vergi üçe katlanarak 2.100 pounda çıkarıldı. Bu Hunlar için çok büyük paraydı: 38 milyon dolar hazır para ve bunu takiben her yıl 13.5 milyon dolar daha. Pastoral göçebeler, içinden altın akan bir nehir bulmuşlardı. Roma kaynakları bunu “Constantinople’un iliği kemiği kurudu” diye yazmaktadır. Vergi tahsildarları geldiğinde, zengin doğulular parayı denkleştirebilmek için evlerindeki eşyaları ve karlarının ziynetlerini satmak zorunda kalıyorlardı. Kimileri de intihar ediyordu.

Aslında o kadar da kötü değildi. 408 yılında Alaric’e 9.000 pound (4.000 pound Constantinople, 5.000 pound da Roma) ödenmişti. Diğer rakip liderlere yıllık olarak 1.000-3.000 pound arası ödeme yapıyordu. 540-561 yılları arasında Persler, dört defa 12.600 poundu bulan ödemeler almışlardı. Tüm bunların toplamı, önemli bir esir için ödenen fidye ya da imparatorun kutlama törenleri veya da kilise yapımı için ödediği miktarlara çok nadiren yaklaşıyordu. Yapılan bir hesaplama göre, imparatorluğun yıllık gelirlerinin toplamı ortalama 270.000 pound altını buluyordu. İşte, Attila hazine gelirlerinin % 2.2’lik bir kısmını peşinat olarak, sonraki yıllar içinse % 1’inden daha azını sızdırmayı başarmıştı. Tutumlu bir maliye bakanının, ‘rüşvet ve diğer giderler’ başlığı altında bir gider kalemini bütçesine dahil etmesine izin verecek bir miktardı. Bu durum en çok üç yıl sürecekti. Attila daha fazla kazanımlar elde etmesi gerektiğini düşünüyordu ve kesinlikle atacağı bir sonraki adımı planlıyor olmalıydı.

Stratejisinin anahtar unsuru, Tuna’nın güneyinde ele geçirdiği, Pannonia’dan Novae’ya (günümüzde Sistova) kadar, doğudan batıya 500 km. ve kuzeyden güneye ‘beş günlük bir yolculuk mesafesi’ –160 km. diyelim– boyunca uzanan İskoçya ya da Maine eyaleti boyutlarında, 80.000 kilometrekare genişliğindeki topraklardı. Bu topraklarda artık surlarla çevrili şehirler, Tuna filoları yoktu ve Balkanlar’dan Constantinople’a kadar giden yol ardına kadar açıktı. Her yıl kurulan ticaret fuarının yeri güneye, Tuna kıyılarından bundan böyle ana sınır şehri haline gelecek olan, harabe halindeki Naissus’a kaydırılmıştı. Trakya Attila’nın insafına kalmıştı. Sefere çıktığı sırada, civar bölgelerdeki otoritesi salıntıdaydı. Şimdiyse ihtiyacı olan para cebindeydi ve halkı gani-

metler ve fidiye paralarından paylarına düşenlerle refaha ermişti. Tüm Hun klanları refah içindeydi ve Attila'nın otoritesi yeniden her yerde hissediliyordu. Attila sınırlarını daha da genişletebileceği elverişli bir konuma gelmişti.

Attila'nın imparatorluğu şimdiden Avrupa'nın bu kısmının daha önce hiç görmediği, tüm Avrupa'nın ise Roma'nın yükselişinden bu yana görmediği bir büyüklüğe ulaşmıştı. Bir zamanlar, M.Ö. 60 yılında bir Burebesta tarafından, merkezi Dacia olan bir imparatorluk kurulmuştu. Bu imparatorluk Karadeniz'den batıda Macaristan'a ve kuzeyde Slovakya'ya kadar genişlemiş, fakat yalnızca on yıl ayakta kalabilmiş ve sonunda aniden, hiçbir iz bırakmadan yok olup gitmişti. Attila doğuda Hazar Denizi'ne, kuzey doğuda Baltık Denizi'ne, kuzeyde Kuzey Denizi'ne kadar olan daha geniş bölgelere hükmetmeye talimliydi. Bu arazide bir Hun varlığını gösteren kanıtlar dağınık kaynaklardan gelmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, iki prens kazığa oturtulmak üzere Margus Antlaşması'ndan sonra, Tuna üzerinde yer alan ve Karadeniz'e yalnızca 60 km. mesafede olan Carsium'da (bugünkü Harşova) teslim edilmişlerdi. Arkeologlar Avusturya'dan (Viyana'da, Hun yaylarından bir tanesinin parçaları ve deforme olmuş bir kafatası) Volga'ya (Ukrayna'da çömlekler ve kılıçlar) yüzlerce Hun objesi bulmuşlardı. Priscus üstü kapalı bir şekilde Hunların, birçok bilim adamının Baltık Denizi'nde Danimarka ve Almanya kıyılarının açığındaki adalar olarak anladığı, 'okyanustaki adalar' üzerindeki hakimiyetinden söz ediyor (Bu da üzerinde çok tartışılan bir noktadır, fakat mantıklı gibi geliyor. Attila 370 yılında Hunların eline geçen, Ermanaric'in Ostrogot federasyonunun yönetimini miras olarak almıştı). Bu muazzam topraklar, doğuda Ren nehrinden başlayarak, aralarında bir düzine günümüz devleti ve güney Rusya'nın bir bölümüyle Balkanlar ve Bulgaristan'ın da bulunduğu yaklaşık 5 milyon kilometre karelik bir alanı –ki neredeyse ABD'nin yarısı kadar– tüm Doğu ve Orta Avrupa'yı içine alıyordu. Bu, tamamı doğrudan Attila'nın kontrolünde olan birleşik bir imparatorluk, her klan liderinin Attila'nın emirlerini anında yerine getirdiği bir imparatorluk değildi. Ama en azından hiçbir klan ona karşı yürümez ve birçoğu Attila istediği zaman ordularını emrine verirdi.

Bu, kendi hakkında kayıtlar tutabilenlerden büyük ölçüde gizlenen bir imparatorluktu. Doğudan batıya uzanıyordu, Constantinople ve Roma'daki liderlere, tüm Hristiyan alemleri için bir tehdit olarak görünmüyordu (henüz değil, daha sonraki bir kaç yıl boyunca da değil). Sonuç olarak zor anlaşılır bir doğası vardı. Bu konuda farklı uzmanlar, farklı görüşlere sahipler ve kimi zaman son derece kaba olabilen, şiddetli tartışmalara giriyorlar. "Thompson Hunları uluyan yabancı bir grup olarak görüyor" diye yazıyor Maenchen-Helfen. "Metinleri bile yanlış tercüme ediyor." Marksistler Attila'yı barbarlığın son aşamasındaki somut bir örnek, militarist bir demokrasinin eşiğindeki bir adam olarak görüyorlar. Bunların hiçbirisi gerçeklerle desteklenmiyorlar; çünkü yeni toplumun nasıl işlediği hakkında bilinen çok az şey var.

Örneğin Attila'nın pozisyonu neydi? Her türlü terim –basileus (Roma imparatorlarının unvanı), rex, monarchos, hegemon, archon, phylarcos– üzerinde ağız dalaşı yapılmış. Bu terimlerin tümü Yunanca ya da Roma lisanına ait ve hepsi de birden fazla manaya gelebiliyor. Attila halkının gözünde, muhtemelen bir tanrıdan fazlası mıydı? Öyle olduğu söyleniyor ve Sezar'ı ilahlaştıran Augustus, kendisini ilahlaştıran Caligula ve kendisini ilahlaştırabileceğine dair ipuçları bırakan Constantine gibi ilahi bir statüyle bağdaştırılan Roma imparatorlarına bakarsak, mantıklı da geliyor. Tüm bu çılgınlık, göçebe kültürünün bir parçası asla olmamıştır. Bir lider olsa olsa, daha sonra Cengiz Han'ın kendisinin Mavi ya da Ölümsüz cennet tarafından dünyaya hakim olmak üzere seçilmiş olduğunu ya da Çin imparatorları gibi Cennetin Vekili olduğunu söyleyebilirdi. Fakat, bu ilahi bir varlık olduğunu iddia etmekten farklıydı. Liderin adını Cennet ya da Tanrı ile birlikte anarak yağcılık yapmak bir yere kadar kabul edilebilirdi. Bu, Priscus'un yolculuğu sırasında yazdığı (bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi) bir satır ya da Akatziri liderinin sorgusuz sualsiz Attila'nın karşısına çıkma emrini yerine getirmek için bulunduğu sahte bir dayanağıdır. Fakat adam bunu kastetmemişti. Attila her sözü kanun kabul edilen Güneş Kralı değildi.

Hunlar artık gittikçe büyüyen servetleri, genişleyen toprakları ve her ikisine birden can atan çok ırklı seçkinleriyle yollarına devam ediyorlardı. Tüm bunlarla ilgili çok sayıda kanıt, 1979 yı-

linda kuzey Macaristan'da, benim de ziyaret ettiğim zaman öğrendiğim Györ'de ortaya çıkarıldı.

Györ'e, önde gelen Hun uzmanı, Macaristan'ın en önemli arkeologlarından ve Janos Xanthus müzesinin müdürü Peter Tomka ile tanışmak üzere gitmişim. Bu konu üzerinde henüz çok yeni olduğum için sınırlarım biraz gergindi. Pırılı pırıl bir yaz günü olmasına rağmen, 18. yüzyıldan kalma kent merkezinin soluk renkli bir cazibesi vardı. Yanımda tercüman olarak Andi Szegedi vardı ve ben Tomka'yla çok az ortak yönümüz olduğunun farkındaydım. Her ikimiz de Moğolistan'ı tanıyorduk. Moğolistan hakkında bilgi sahibi olan insanlar birbirlerini anlardı. Bu, aradaki buzları eritmeye yardımcı olacaktı ve ben bundan hoşnuttum. Bu çok önemli bir görüşme olacaktı. Tomka en büyük Hun hazinelerinden birinin ortaya çıkarılmasına önderlik etmişti. Moğolistan'ı buzları eritmek için kullanacaktım, aslında ortada eritilecek buz falan yoktu. Tomka her çocuğun hayalini süsleyen kocaman, sevimli bir oyuncak ayıydı. Güçlü yapılı, beyaz sakallı, dağınık saçlı, torba gibi bir şort giymiş olan Tomka beni kitaplar, kağıtlar ve çelik raflarla dolu bir mağaraya benzeyen çalışma odasında Moğolca 'Sain bain uu!' diyerek, suratında kocaman, bulaşıcı bir gülüş ve bir öyküyle karşıladı.

Öykü 1979 yılının ortasında, Pannonhalma'da rüzgarlı bir tepenin bembeyaz doruklarındaki büyük bir manastırda başlıyor. Tarım işçileri yeni bir üzüm bağı kuruyorlardı. İşçilerden bir tanesi beton direklere temel yapmak için yumuşak, kumlu toprağı kazarken, yaklaşık bir metre kadar derinde küreği sert bir şeye çarptı. Bu uzun bir demir parçasıydı. Toprağı biraz daha eşeleyince bir parça daha demire rastladı ve bunları kürekle kanırtınca ortaya iki tane kılıç çıktı. İşçilerin amiri müzeye gidinceye kadar, işçiler çoğu altın varak parçaları olan çok sayıda obje daha bulmuşlardı. Saatler sonra, itinayla paketlenen objeler müzeye taşınıyordu. Bu, "Pannonhalma Hazinesi'ni" Tomka'nın ilk görüşüydü.

"Oh, evet. Son derece etkileyiciydi. Hayatımın tecrübesiydi!" Başını geriye doğru attı ve aklına gelen bir şeye kükrer gibi güldü. "Bulunanlar tipik Hun eşyalarıydı. Deniz kabuğu şeklinde süsler, bir at süsü, bir kılıcın üzerine işlenmiş bir parça altın varak, ahşap bir kın. Doğruca kazı alanına gittim ve metal detektö-

rümle etrafı araştırarak birkaç yeri daha kazdım. Ama birkaç parça altın varaktan başka bir şey bulamadım. Etrafta ne bir mezara ait bir işaret, ne kül, ne de kemik kalıntıları vardı. Artık bunun bir Opferfund (cenaze kalıntıları) olduğundan emin olmuştum.” Mükemmel derecede Almanca konuşuyordu, bu da işleri daha da kolaylaştırıyordu. Çünkü Macarca bana Yunanca kadar uzaktı.

Kazi alanı bir mısır tarlasının ortasından geçen bir yolun kıyısındaydı. Oraya vardığımda, sessiz tarlalar ve oraya buraya dağılmış ağaçların arasında durdum. Sahneyi önemli kılan yalnızca çoktan götürülmüş olan hazine değil, aynı zamanda birkaç kilometre güneydeki hakim tepeden etrafı çevreleyen çiftlik arazilerini gözleyen bin yaşındaki manastırın azametiydi. Aynı tepeler bin beş yüz yıl önce de buradaydı. Burası Hun topraklarıydı, tam sınırda Roma bölgesi başlıyordu, çünkü Romalılar Aquincum’u asla bırakmamışlardı. Ve Pannonia’nın bu bölümü, Hun yönetiminde 433-454 yılları arasında yalnızca 20 yıl kalmıştı. Bu zengin Hunlar, bu değerli şeyleri üzerinde hiçbir işaret bulunmayan bir çukura gömerken ne yapmaya çalışıyorlardı?

Bu şeylerin değeri onları oraya gömenlerden kaynaklanıyordu: Demir at gemleri, yaklaşık bir metre uzunluğunda iki ağızlı kılıçlar ve bir yay... Her iki silah da üzerine 3-4 santimetrelilik dikdörtgen ve yonca şeklinde incecik altın varaklarla süslenerek, dekoratif ya da ritüel amaçlarla kullanılmak üzere uyarlanmıştı. Aynı altın süsler dizginleri süslemek için de kullanılmıştı. Küçük bronz çivilerle tutturulmuşlardı ve çivilerin başları düzgün bir şekilde gizlenmişti. Buluntular üzerine yazdığı ve 1986 yılında yayınlanan tezinde Tomka, bulunan eşyaların, Ren havalişi ve Azak Denizi civarında bulunan ve Tomka’nın Hun İmparatorluğu’nun buralara kadar uzandığının kanıtı olduğunu iddia ettiği, diğerleriyle biçimsel olarak özdeş olmalarına dikkat çekiyordu. “Birbirlerinden binlerce [yaklaşık iki bin] kilometre mesafeyle ile ayrılan iki grup, Pannonhalma buluntularıyla coğrafi ve kronolojik olarak birbirlerine bağlanmışlardır.”

Bu ayını zamanda orada ne olmadığını da cevabıydı. Ok başları, sikkeler (diğer buluntularda çok sık rastlanan), tokalar yoktu. Bu nedenle, bunlar ne günlük eşyaların bulunduğu bir za-

man kapsülü, ne de gerçek bir zenginliğin ya da ganimetin koleksiyonunda yer alan gerçek bir hazineydi. Bunlar duygusal anlamlar yüklenmiş objelerdi, fakat yararsız şeylerdi.

“En etkileyici parçalar, yay süsleriydi” dedi Tomka, hızla öne doğru eğilirken. Diğer buluntular arasında da aynı boynuzdan yapılmış yay kulakları vardı. Bunlar gibi küçük parçalar değil, file ve köknar ağacı şeklinde büyük parçalardı. “Eşi benzeri yok! Eşsiz! Altın Hun yayları!” Keyifli bir kahkaha daha attı.

“Bunlar gerçekten kullanılan oklar mıydı?”

“Güzel bir soru. Şüphesiz onlar kullanılmıyordu. Yalnızca dekoratif amaçlı kullanılıyorlardı. Bütün bu olan bitenden sonra, orada, toprağın altında yatıyorlardı. En başta tahta bir kutunun içinde olmalıydılar. Çiviler bulduk, fakat tahta tıpkı kılıç kınları gibi çürüyüp gitmişti. Bana sorarsan, üstü bu incecik altın varaklarla süslü böyle bir yayla atış yapman mümkün değil, çünkü üzerindeki süslemeler bozulur. Bu yay bir güç ve statü sembolü olsa gerek. Şakayla karışık –aynı zamanda ciddi olarak da– bunun Attila’nın bizzat kendi statü sembolü olduğunu söylüyorum. Belki de ilk zamanlarda üzerinde Attila’nın parmak izi vardı.”

Evet, Attila’nın karargahı muhtemelen 200 kilometre güneydoğudaydı, fakat bir statü sembolü fikri de akla yakın geliyor. Tomka, Hunlar zamanında yapılan ve tüm step halkları arasında yaygınlaşan bir törenden söz ediyordu. Bu, şölenlerin verildiği bir cenaze töreniydi ve aynı zamanda tören esnasında ölünün atları, koşum takımları ve silahları sergilenirdi. Zira ölünün ruhu henüz Cennet’e yükselmemiş olurdu ve bunun için dünyadayken kullandığı objelere ihtiyacı vardı. Tabii gerçek servetine değil, çünkü onlar mirasçıları arasında paylaştırılmış olurdu. Sonra veda zamanı geldiğinde –ki bu aylar, hatta bir yıl bile sürebilirdi– ölünün küçük bir heykelciği –genellikle, fakat her zaman değil– en sevdiği eşyalarıyla birlikte yakılır ve kalıntılar ölünün yanı başına gömülürdü. Buna benzer 100’den fazla cenaze kalıntısı bulunmuştu ve hiçbirisinde bir tane dahi insan kemiği yoktu. “Ve bu yüzden” diye devam etti Tomka, “artık Pannonhalma buluntularının, oraya gömülmüş cenaze töreni artıkları olduğundan şüphemiz yok.”

Fakat, Pannonhalma Aquincum’un 100 kilometre batısın-

ATTILA

daydı. Bazı nüfuzlu Hunlar, yakın zamana kadar Roma toprakları olan iç kısımlara, geniş puszta gibi hayvancılığa elverişli olmayan engebeli araziye ve koruluklara yerleşmiş olabiliyorlardı. Attila'nın yeni imparatorluğu batıya ve güneye doğru genişlemişti. Bu durumdaki adamlar ve hayattaki yakınları, bu yaşam şekillerini sürdürmek ve kendilerine olan sadakati güvence altına almak için kölelere, mala, paraya ve toprağa gereksinim duyarlardı.

İMPARATOR ATILA'NIN SARAYINDA



ATTILA BU GÜN YAŞIYOR VE SOLUK ALIYORSA, bu onunla tanışan ve onun hakkında detaylı kayıtlar tutan devlet adamı, alim ve yazar Priscus sayesinde. Attila'nın gerçek kişilik özellikleri –hunhar bir barbardan çok, çeşitli özelliklerin (acımasız, tutkulu, çıkarıcı, çabuk öfkelenen ve bunun çok daha çabuk bir şekilde bastırabilen, insanları için açgözlü, fakat kendisi için mütevazı, düşmanlarına korku salan, dostlarına karşı cömert) karışımını içinde barındıran saygı duyulan bir lider– hakkında edindiğimiz bilgilerin çoğu, Priscus'un kayıtlarından gelmektedir. Bu, Avrupa'nın tarihini neredeyse değiştirmek üzere olan bir adamın portresidir.

35 yaşındaki kitap kurdu ve yetenekli yazar Priscus için, imparatorluğun en büyük rakibinin sarayına yaptığı ziyaret, saray entrikaları, suikast planı, olaylar, gerginlikler, dönen dolaplar ve yaşamı tehdit eden itiraflarla dolu bir yolculuk, mükemmel bir öykü malzemesiydi. Priscus'un "Byzantine History" adlı yapıtının geriye kalan kısmından dahi –orijinali sekiz cilt olan bu eserin büyük bölümü kayıptır– sürükleyici bir roman çıkarılabilir. Zaten bu yüzden, eserin neredeyse tamamı diğerleri tarafından aktararak, günümüze kadar gelmesi mümkün olmuştur. Pris-

cus tarihi anlatırken kolaylıkla öyküsel bir anlatım tarzına kayabiliyor. Günlük hayatı, askeri olayları ve coğrafyayı anlatmakta yetersiz kalıyor; çünkü bu ayrıntılar onun klasik edebi tarzında çok önemli bir yer tutmuyor. Priscus ilişkiler konusunda bir romancının duygularına sahip, çünkü asıl ilgi alanı diplomasi. Bakış açısı her şeyi görmeye yeterli değil. Tam olarak kalp gözüyle bakmıyor, çünkü akıllara nüfuz etmiyor, hatta çoğu zaman kendi kişisel tepkilerini bile gizliyor. Bir kurgulama ustası olmasına rağmen o an için bilmediği şeyleri öne çıkarıyor, sonra öğreniyor. Sonuç olarak Priscus, her ne kadar sonucunu tam olarak bilme de biz onun sayesinde suikast planından haberdar oluyoruz. Priscus'un gerilimin günümüzdeki eğilimini aşıl原因an tüm yolculuğu bilgisizce ele alınıyor. Kim neyi tam olarak biliyor? Her şey ne zaman gözler önüne serilecek? Nasıl ayakta kalacak?

Sırada Priscus'un çalışmasının bir versiyonu var. Öykü tekniği, Priscus'un kullandığı birçok dolaylı anlatım, doğrudan anlatım olarak verilerek günümüze uyarlanmıştır. Bazı detayları diğer kaynaklardan aldım ve bazı şeyleri önceden bilmemiz gerektiğini düşündüğüm zamanlarda, diğer kaynakları ön plana çıkardım. Fakat öykü, karakterler ve kendi ağzından birçok doğrudan anlatımı, R. C. Blockley'in çevirisinden aldım (detaylı ilgi için bibliyografyaya bakınız). Priscus ve diğer orijinal kaynaklardan yaptığım alıntıları, kendi anlatımımından ayırt edilebilmeleri için italik formda yazdım.

Öykü, Attila'nın elçilerinin 449 yılı ilkbaharında II. Theodosius'un Constantinople'daki sarayına varmalarıyla başlıyor. Saygın kişilerden oluşan bu gruba eski Skirian lideri ve artık Attila'nın sadık müttefiki, savaşta büyük yararlık gösteren Edika önderlik ediyordu. Artık Hunların yönetiminde olan Tuna'nın güneyindeki topraklardan gelmiş bir Romalı, maiyetini oluşturan iki ya da üç yardımcısıyla Orestes, heyetin ikinci kademli üyesiydi. Orestes varlıklı ve güçlü bir adam olmasına rağmen, Attila'nın beyin takımındaki adamlardan bir tanesiydi. Her zaman Edika'nın gölgesinde kalıyor ve buna çok içerliyordu. Heyet, II. Theodosius'un -yüz yıl önce Constantine'in emriyle inşa edilen Büyük Saray'ın içindeki- resmi kabul salonunda, korkuyla karışık bir saygıyla ağızları bir karışık açık duruyordu.

Büyük saray, Bizans'ın Kremlini, her birinin etrafı duvarlarla çevrili konutlar, kiliseler, kemerler, ofisler, kışlalar, hamamlar ve bahçelerin oluşturduğu bir labirentti. Edwin Grosvenor 1895 yılında İstanbul'u tasvir ederken, şehrin yok olup gitmiş ihtişamını söyle anlatıyor: "Birbirlerini izleyen bu sonsuz odalar ve koridorlar altın, mozaik ve nadir bulunan mermerlerle pırıl pırlıdı. Hiç bir zenginlik ve yenilik bu denli etkileyici bir güzelliğe ve ihtişama erişememiş gibi görünüyordu." O zaman, daha görkemli günler dağının yamaçlarındaydı. Zirveye varması için bin yıl daha gerekecekti, fakat şimdiden Roma'daki her şeyle rekabet edebilecek düzeydeydi. Theodosius sarayı, Constantine'in "Tanrı'nın Koruduğu Sarayının" merkezine yerleştirmişti.

Orestes Attila'nın buyruklarını içeren mektubu okuyor, saray tercümanı Vigilas da tercüme ediyordu. Kısacası Attila imparatora, barışı güvence altına almak için neler yapması gerektiğini bildiriyordu. İmparator, artık Attila'nın olan sahipsiz toprakları işleyen Hun kaçakları himaye etmekten vazgeçmeliydi. Elçiler göndermeli ancak heyetlerde yalnızca sıradan insanlar değil, Attila'nın konumuna uygun olarak üst düzey devlet adamları olmalıydı. Eğer elçiler topraklarına girmekten endişe ederlerse, Hun imparatoru Tuna'yı geçip onları karşılayabilirdi.

Bir devlet görevlisi papirüs tomarlarını alırken, salona gergin bir sessizlik çöktü. Işın yarısı bitmişti. Artık verilecek olan cevaplar üzerinde görüşülecek ve cevaplar kaleme alınacaktı. Delegasyon sonraki birkaç gün için imparatorluğun resmi konuğu olacaktı. Edika, Orestes ve yardımcıları, saray nazırı Chrysaphius'a ait olan süite götürüldüler. Endişeliydiler, çünkü Chrysaphius, tıpkı büyük saygı gören ve dürüstlüğüyle ünlü, yargıçlar konseyi başkanı, şair, filozof, sayısız harika binanın yapımına öncülük eden sanat aşığı ve Constantine Üniversitesi'ni kuran, 447 depreminde yıkılan surları yeniden inşa eden mimar ve fermanları ilk kez Latince yerine Yunanca yayınlayan atası Cyrus gibi, ülkenin en güçlü devlet adamıydı.

Chrysaphius ise atasından çok daha farklıydı: Cyrus ne kadar dürüstse, gücünü entrika ve dalaverelerden alan Chrysaphius o kadar rüşvetçi, bebek yüzlü bir haremağasıydı. Cyrus'un gözden düşmesinin mimarı da oydu ve kısa sürede (bir diğer ta-

rihçi Antakyalı John'un sözleriyle) "kontrolü ele alıp, birçoğlarının elinde avucunda ne varsa el koyup, herkesin nefretini kazanmıştı." Artık uysal imparatoru avuçlarının içine almıştı ve Attila'nın üstesinden gelebilmek için en uygun yöntemin ne olduğuna karar verecek olan da oydu. Chrysaphius onlara tam da Edika zengin döşemeler, değerli halılar ve altın varaklarla süslü duvarlar karşısında düştüğü şaşkınlık içinde mırıldanırken katıldı.

Vigilas: "Tam da sarayın güzelliğini övüp *Romalıların zenginliğini kutluyordu*" diyerek Edika'nın duyduğu utancı gizledi. Her ne kadar "Yeni Roma" gittikçe daha çok Yunanlı oluyordusa da patronlarından ve kendisinden Romalılar olarak bahsetmişti.

Hiç şüphe yok ki, bu karşılıklı bir nezaket gösterisiydi (Tahminimce Priscus, bu türden küçük detayları kaydetmek üzere huzurda bulunmuyordu ve muhtemelen olsa da yazmazdı), sonra da Chrysaphius bir gölge haline gelmiş olan Vigilas'a doğru konuşarak, Edika'nın ne düşündüğünü öğrenmeye çalıştı: "*Elbette sen de duvarları altın kaplı sarayların ve zenginliklerin sahibi olabilirsin Edika. Eğer Roma için çalışmayı kabul edersen.*" Chrysaphius'un gözü Edika'nın üstündeydi. Edika'nın bir zamanlar kendi klanının efendisi olduğunu ve yeni efendisine karşı mutlaka dış biliyor olması gerektiğini biliyordu.

Edika ihtiyatlı davranıyordu. "*Bir başka efendinin kölesinin, efendisinin izni olmadan böyle bir şey yapması doğru değil.*"

Chrysaphius büyük bir özenle sondaja devam etti. Edika Attila'ya bu kadar yakın mıydı? Mesela, hiçbir şekilde engellenmeden onun yanına girebiliyor muydu?

"Ben Attila'nın, onun güvenliğinden sorumlu en yakın hizmetkarlarından bir tanesiyim."

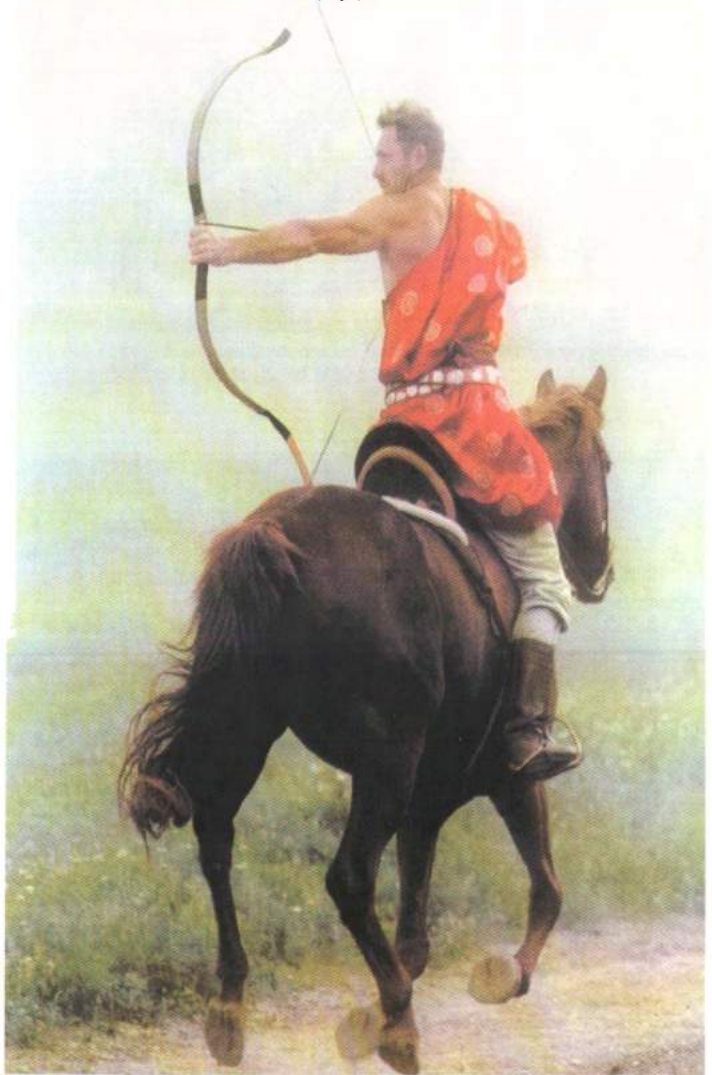
"Yalnızca sen mi?"

"Benim gibi birkaç kişi daha var. Her birimiz bir gün görev yapıyoruz."

"Hımm" diyerek bir an durakladı Chrysaphius. "Seninle konuşmak istediğim bir konu var. Bunun senin yararına olacağına inanıyorum. En iyisi, akşam yemeğinde boş bir zamanda, benim evimde özel olarak konuşmak. Başka hiç kimse olmadan." Bunu söylerken odanın karşı tarafında duran Orestes ve beraberindekilere kısa bir bakış atmıştı. "Fakat konuşacaklarımızın aramızda

ATTILA'NIN YENİDEN DOĞUŞU

Macar Lajos Kassai, okçu süvariliği hayatının uğraşı haline getirmişti. Uzun süre önce kaybolup giden bu beceriyi tek başına canlandıran Kassai, şimdi Kaposvar yakınlarındaki arazisinde bu eski beceriyi öğretiyor ve gösteriler yapıyor. Burada, Kassai'yi atını bacak ve gövde hareketleriyle idare ederken, bir yandan da "Parthian Shot" denilen geri dönerek yapılan atışı yapıyor..





Bir griffin (mitolojik ejderha) bir rengineyiğine saldırıyor.. Ulan Bator Moğol Tarihi Müzesindeki bir Xiongnu kiliminden.



Kozlov'un arkeoloji ekibinden bir tanesi, S. A. Tepluchov bir Moğol işçiyle kazılmış bir Noyan Uul mezarının başında poz veriyor (1925).



Höyüklerden birisinin şaftının arkasındaki de benim. Bu şaftlar, üzerlerini kaplayan çalılar nedeniyle birkaç metre sonra görünmez oluyor.

MOĞOLİSTAN'IN KUZEYİ, HUNLARIN OLASI ATALARININ TARİHTEN YANKILANAN AYAK SESLERİ

Araştırmacılar uzun bir süredir Hunların atalarının Xiongnu (Moğolca'da Hunnu) olduğunu düşünüyorlar. Eğer öyleyse, Noyan Uul tepelerindeki ve diğer birkaç kazı alanındaki Xiongnu mezarlarından çıkarılanlar, Hunların kökenlerini unuttuklarını düşündürüyor, çünkü bir kaç şehri ve (aşağıda fotoğraflarını gördüğümüz M.Ö. 200-M.S. 200 arasına tarihlenen eserler gibi) güzel sanatlar alanındaki becerileriyle Xiongnu, son derece gelişmiş bir toplumdur.

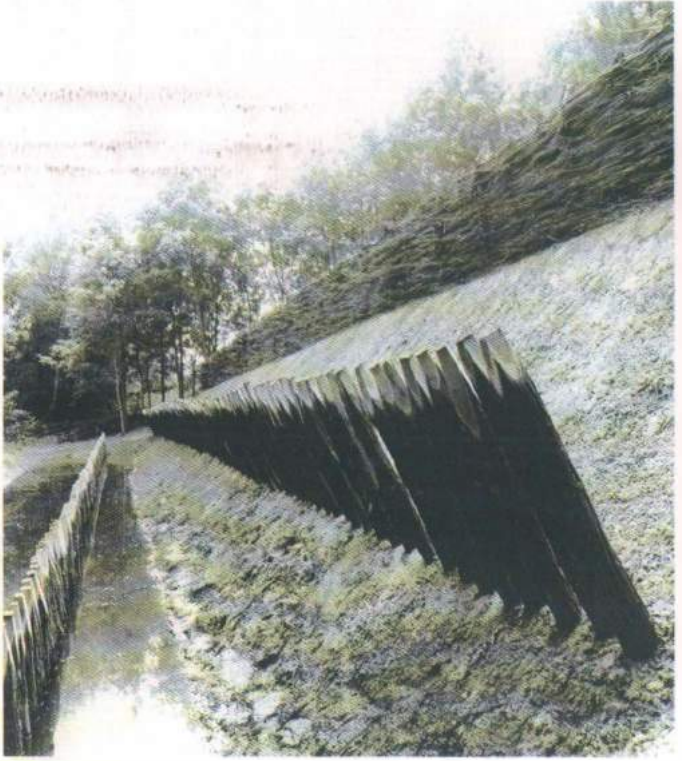


Demir Xiongnu üzengileri.
2. yüzyıldan öncesine tarihlenmektedir. Eğer Hunlar Xiongnu'yduysa, her ne kadar bu konuda herhangi bir kanıt yoksa da, batıya yaptıkları göçte demir üzengiler kullanmış olabilirler.

Soylu bir Xiongnu kadınına ait bir küpe. Üzerindeki rengeyiği motifi sol üstteki kilimde görülenin aynısı.



Bir kumaş parçası üzerindeki iğne oyası portre.



“Şeytan Hendeği.” Yeniden yaratılmış olan bu Sarmatya savunma yöntemi, doğu Macaristan’da Debrecen yakınındadır..



BATIYA DOĞRU

Hunlar Orta Asya'da tarih sahnesine çıktıklarında Dinyeper (büyük resim) nehrini geçip (Sarmatyalıların bir alt grubu olan) Alanların bölgesine girmişler ve buradan da Sarmatyalılar'dan arta kalanları egemenliği altına almış olan Ostrogotların ve Vizigotların yerleşim bölgesine geçmişlerdi. Sarmatyalılar birkaç sabit sınırı olan klanlardı, fakat Macar arkeologlar onların, Hunların batıya doğru yol alırken geçtiği bazı savunma yöntemlerini yeniden canlandırmışlardır. Hunlar bu ilerleme sırasında (kafatası deformasyonu gibi) geleneklerini ve (mücevher yapımı ve demir işlemesi gibi) sanatsal becerilerini de beraberlerinde götürmüşlerdi.



Çocukluk çağından itibaren sıkıca sarılarak uzatılmış bir kafatası.



Bir kazan: Bunun gibi bir tanesinin ağırlığı 40 kilograama ulaşmaktadır.

Dinyeper nehrinin Arkhip Kuindzhi tarafından resmedilmiş olan 1881 yılındaki bu görüntüsünde, nehir artık kolonileştirilmiş Ukrayna otlaklarından görülüyor. Muhtemelen, daha çok Hunların 375 yılında oradan geçtikleri haline benziyordu.

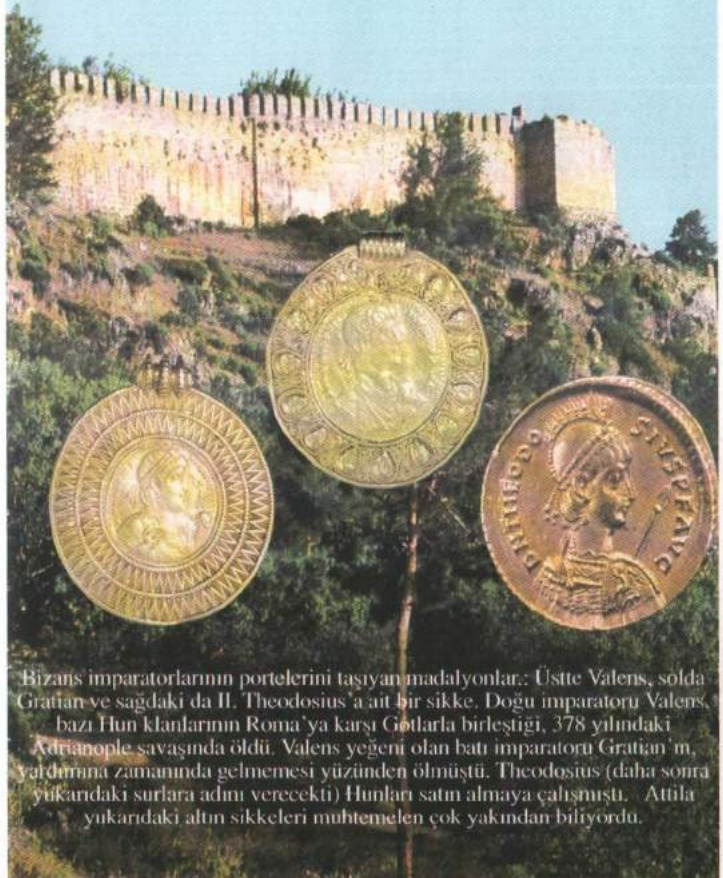


Bir Roma kabartmasında, bir lejyoner bir Hun'la çarpışıyor. Muhtemelen bir Hun'la, çünkü arka tarafta görülen yuvarlak yapı ağaç dallarından yapılmış ama Hunların Avrupa'ya ilk geldiklerinde kullandıkları bir Orta Asya yurt'u stilinde.



CONSTANTİNOPLE SAVAŞI

Attila'nın Hunları birçok Balkan şehrini talan ettikleri halde, Constantinople karşısında hiçbir şansları yoktu. Şehrin 5. yüzyılın başlarında II. Theodosius tarafından yaptırılan surları, bugün ayakta kalan bölümlerinden de anlaşıldığı gibi son derece sağlamdı. Theodosia surları, 447 yılındaki bir depremde yıkılmış ve Attila'ya şehre saldırabilmesi için bir fırsat vermişti. Fakat Attila yavaş davranınca surlar çabucak onarılmıştı.



Bizans imparatorlarının portelerini taşıyan madalyonlar: Üstte Valens, solda Gratian ve sağdaki da II. Theodosius'a ait bir sikke. Doğu imparatoru Valens, bazı Hun klanlarının Roma'ya karşı Gotlarla birleştiği, 378 yılındaki Adrianople savaşında öldü. Valens yeğeni olan batı imparatoru Gratian'ın, yardımına zamanında gelmemesi yüzünden ölmüştü. Theodosius (daha sonra yukarıdaki surlara adını verecekti) Hunları satın almaya çalışmıştı. Attila yukarıdaki altın sikkeleri muhtemelen çok yakından biliyordu.

Hun yapımı mücevherler. Macaristan'dan Rusya'ya kadar uzanan değişik bölgelerde bulunmuş olan bu mücevherler genellikle altın plakalar ve montürlere işlenmiş yarı değerli taşlarla yapılırdı. Aralarında, 1979 yılında Pannonhalma manastırından çıkarılan 'hazine' de vardır.



Ağustos böceği formunda bir toka.



Lal taşları kakılmış altın gerdanlıklar.



Pannonhalma hazinesinde yar alan altın varak parçaları ve paslanmış iki kılıç (solda). Györ'deki Janos Xanthus Müzesi'nin güleç müdürü Peter Tomka (sağda), buluntuların sahiplerinin cesetlerinden ayrı gömüldüğünü anlatırken.



Zengin Hun kadınları bu ve buna benzer taşlarıyla birlikte gömülürdü. Bunlardan yaklaşık yirmi tane bulunmuştur. Lal taşlarıyla süslenmiş olan bu altın kaplama bronz taç, 20. yüzyıl başlarında Kırım'daki Kerch şehrinde bulunan bir mezardan çıkarılmıştı ve kafatası uzatılmış bir kadının başındaydı.



YOKOLMUŞ BİR USTALIK YENİDEN DOĞUYOR

Kendisini kanıtlamış bir okçu süvari olan Lajos Kassai, Kaposvar yakınlarındaki yerinde 250 öğrenciye ders veriyor. Kassai'nin en gözde öğrencilerinden bir tanesi olan ve Berlin yakınlarında Gut Seeburg'da kendi okulunu işleten Petra Englander, Hun kadınlarının da en az erkekleri kadar usta birer savaşçı olduklarının canlı bir kanıtı.





Şehrin koruganlarından bir tanesi olan 'Trier'in Siyah Kapısı, Hun akınlarına karşı koyamamıştı.



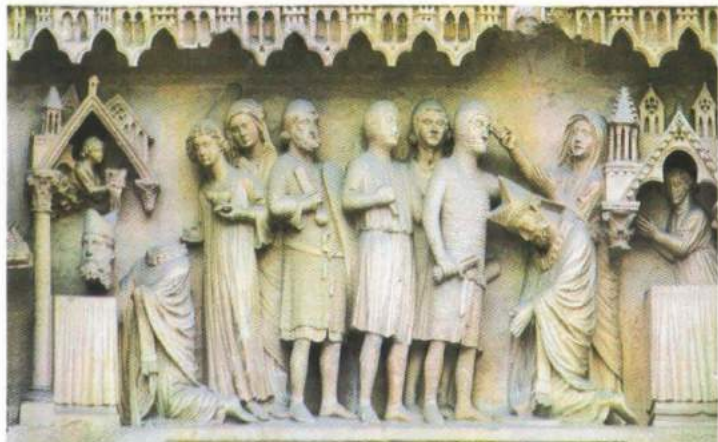
İmparatorun kız kardeşi Honoria Attila'dan yardım istemişti. Attila bu yardım çağrısını evlenme teklifi gibi almış ve Honoria'nın nişanlısı olarak imparatorluğun yarısını istemişti.

Bu fildişi panoda resmi görülen Actius, Hunları çocukluğundan beri tanıyordu ve Attila'yı da şahsen tanıyor olmalıydı. Roma'nın en büyük generali olarak Attila'ya karşı imparatorluğun savunmasını üstlenmişti.



BATI AVRUPA'NIN İSTİLASI

452 yılında Attila Honoria'nın kendisini koruma ricasını, saldırıya bahane etmişti. Ordusunu Macaristan'dan başlayıp Almanya içinden geçerek, Moselle vadisine, oradan da Trier ve Metz'i geçerek Fransa'ya götürmüştü. Aralarında Reims ve Troyes'in de bulunduğu birkaç şehre saldırdıktan sonra, Orleans'a dönmüş ve sonunda Troyes'in kuzeyinde, Katalonya Düzluklerinde Romalı general Actius tarafından püskürtülmüştü.

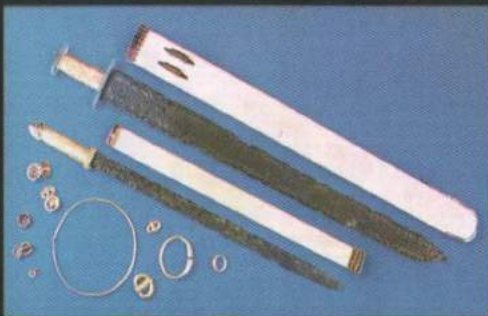


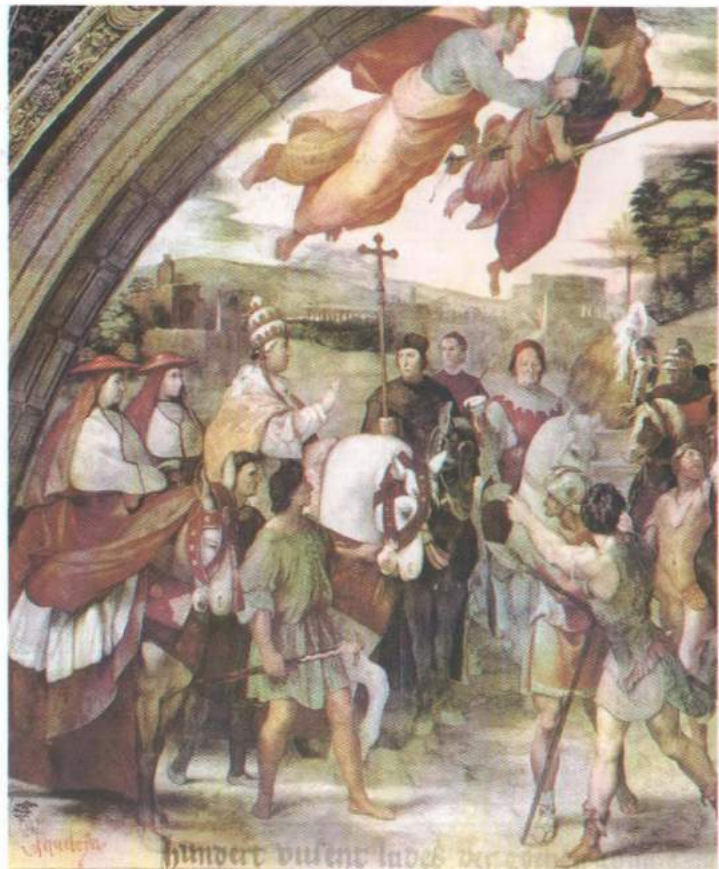
Reims katedralinin ana giriş kapısındaki, zırlı Hunların eline düşen piskopos Nicotus'un şehit edilmesini gösteren kabartma. İnfaz için hazırlanışı (sağda) ve kafası kesilerek azizlik mertebesine yükselişi (solda).



Bir Frank piyadesi. Franklar Roma'nın müttefikiydi ve batı Avrupa'nın istilası sırasında Hunların saldırısına uğramışlardı.

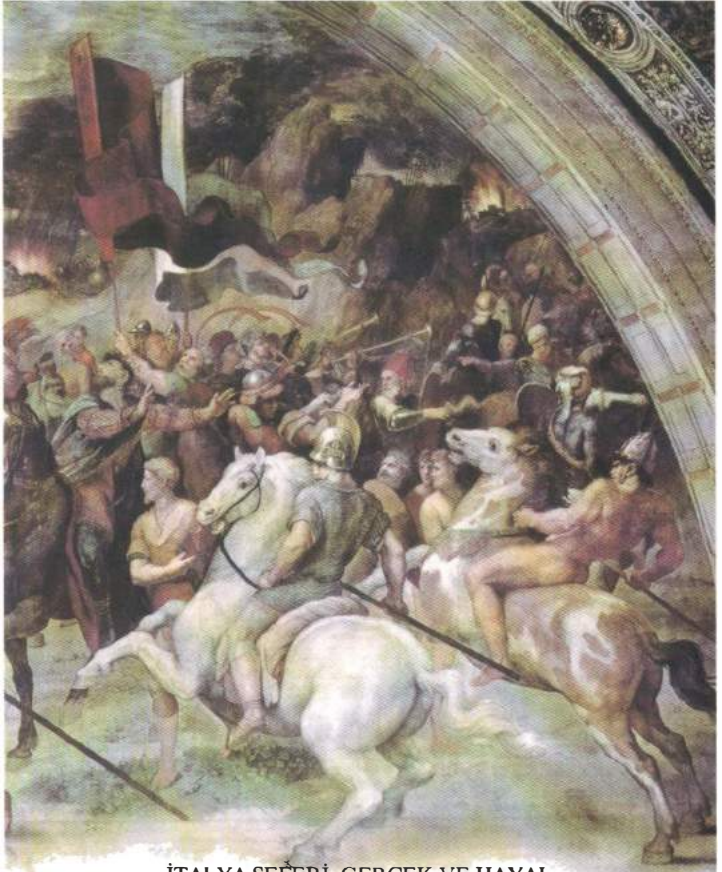
Sağlam bir kanıt olmamakla birlikte, Pouan hazinesi olduğu sanılan ve Troyes müzesinde sergilenen, Attila'nın orduları tarafından öldürülen ve savaş alanında çabucak gömülen Vizigot kralı Theodoric'in olduğuna inanılan mezardan çıkarılan buluntular..





hondert duisent ludes der g...
 koning ezezele vor dannen to langbaroen v
 driv iar. vñ do he se nicht gevinnen ne mody
 nen varen. wan dat he sach dat de storke ere ian
 worden. dat van hant
 stormde de stat vñ ge
 de se al dannen voel
 e paues leo qua to e
 dat he des ludes genade hadde dat loude v
 pauese dat he dat don wolde da



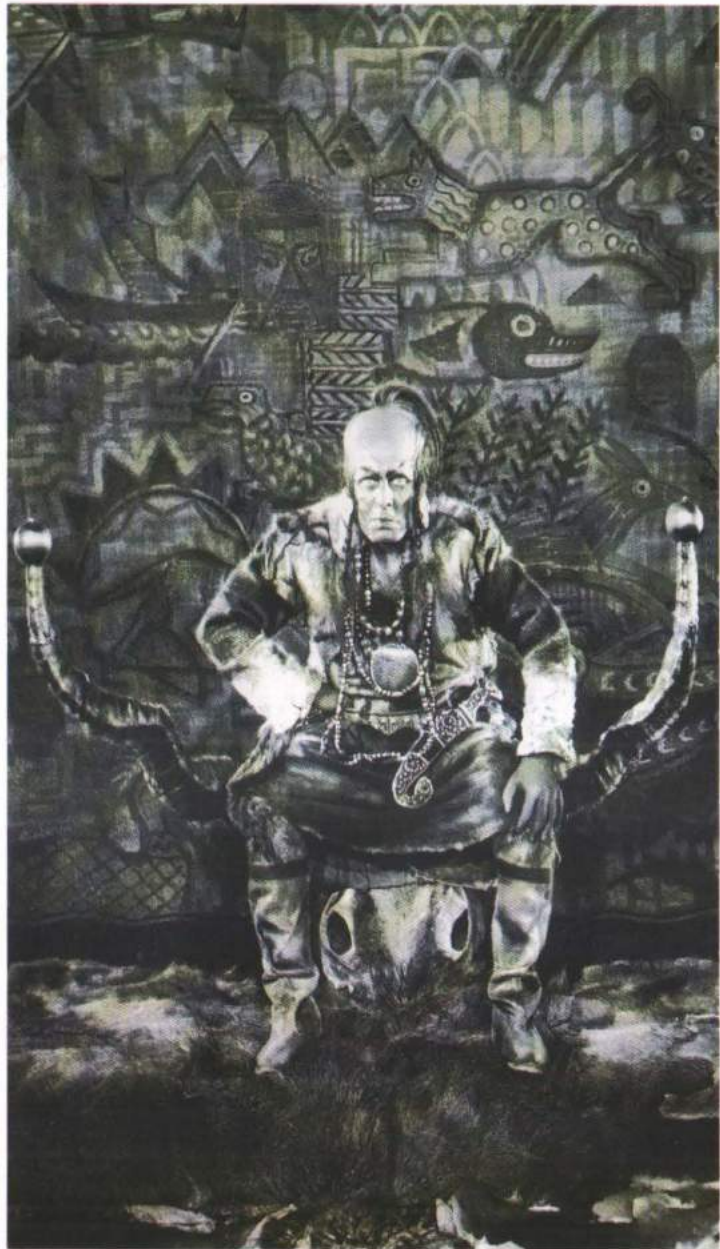


İTALYA SEFERİ, GERÇEK VE HAYAL

Attila 452 yılında İtalya'yı istila ettiğinde Aquileia'yı almıştı. Gerçekten de kararında anne leyleğin verdiği ilham olabilir miydi (solda)? Attila, Po'nun güneyine hiçbir zaman gitmemişti. Gerçekten Papa I. Leo'nun şahsi girişimiyle engellenmiş olabilir miydi? (yukarıda) Olay son derece süratli bir şekilde efsanenin bir parçası haline gelmişti. Bin yıl sonra, Raphael Papa X. Leo'yu adaşı eski Papa I. Leo suretinde resmederek onurlandırmıştı.

Vatikan'da papalık süitinde bulunan The Meeting of Leo the Great with Attila'nın da (1511-14) kendisine ait bir öyküsü var. Raphael yalnızca Papa ve yardımcılarını resmetmiş; paniğe kapılmış Attila (ortada) da dahil olmak üzere, geri kalanlar yardımcılar tarafından çizilmiştir.. I. Leo başlangıçta II.

Julius suretinde resmedilmiştir. Julius öldüğünde, Raphael I. Leo'yu Julius'un yardımcılarından biri olan halefi X. Leo gibi resmetmiştir.. Böylece X.Leo hem yardımcı hem de papa olarak karşımıza çıkmaktadır. Saxon Chronicle of The World'da, şehrin yakında düşeceğini delalet eden anne leyleğin kaçışını işaret ederken gösteren bir illüstrasyon.



HUNHAR HUN

Attila ve Hunları, modern zamanlarda yeni ve sahte bir önem kazanarak, barbarlığın sembolü olarak yaşadılar. 1870'lerde Fransa'da Hun adı Prusya'nın askeri liderliği altında bir birlik oluşturan Almanlar anlamına geliyordu. İngilizce konuşan haklar bundan sonra Hun sözcüğünü, I. Dünya Savaşı'nda propaganda gereçleri ve gazete manşetlerinde de örnekleri görüldüğü gibi, Almanlara karşı bir aşağılama ifadesi olarak benimseyeceklerdi.



1883 yılına ait bir Fransız vitrayında, Attila Wagner tarzı bir savaşçıya dönüşmüştü.



Bir Amerikan I. Dünya Savaşı afişi, vatandaşlarını daha fazla savaş tahvili almaları için uyuyor.

Fritz Lang'ın iki bölümden oluşan epığı Die Nibelungen'de (1924), Attila kötülüğün kendisi olarak gösterilmektedir. Bu ikinci bölümdeki -Kriemhild's Revenge- görüntüde Rudolf Klein-Rogge, korkunç Attila rolünde, Hitler de Nürnberg toplantılarını düzenlerken, filmin tekinsiz ışık efektlerinden etkilenen mimarı gibi, filmleri beğenmişti.

Yeni karısı İldico ile beraberken geçirdiği ağır kanama, Attila'nın şaşırtıcı hayat öyküsüne uygun bir sondu. Yazarlar ve ressamla daha sonra bu olayı kendi yöntemleriyle tekrar anlatacaklardı. Olaydan neredeyse bin yıl sonra, Attila 14. yüzyılda yazılmış olan Saxon Chronicle of the World'un anonim yazarları tarafından bir ortaçağ kralı gibi resmedilmişti.



kalacağına dair bana güvence vermelisin.”

Böylece, masanın başında bekleyen uşak hariç, yalnızca üçü olduğu halde akşam yemeğinde bir araya geldiler. Vigilas'ın fısıldayarak yaptığı açıklamayla, Edika ve Chrysaphius sağ ellerini birbirine kenetleyerek and içtiler. Bir tanesi Edika'nın zararına değil, tam tersi *büyük yararlar* sağlaması için konuşacağına yemin ederken, diğeri de ev sahibinin teklif etmek üzere olduğu şeyi yapamayacağını hissetse bile, ağzını sıkı tutacağına dair söz verdi.

Öneri şuydu: Edika geriye dönecek, Attila'yı öldürecek ve tekrar Constantinople'a, *muhteşem bir zenginliğe ve mutlu bir hayata dönecekti.*

Edika dışarıya belli etmiyordu; fakat bu şaşkıncu önerinin anlamını sindirmeye çalışırken sersemleyip sessizliğe gömülmüş olmalıydı. Vigilas profesyonellere özgü bir soğukkanlılıkla bekliyordu. Derken Edika kabul ettiğini belirtti. Bu iş için para gerekecekti şüphesiz. Kendi komutası altındaki muhafızlara ödeme yapması gerekecekti. “Çok fazla değil” dedi resmi olmayan bir sesle. 50 pound altın (3.600 altın sikke ya da solidi^(*)), bugünün parasıyla 320.000 dolar) yeterli olmalıydı. Kesinlikle yeterli olmalıydı. Hayatının geri kalanını garanti altına almak için yeterliydi.

Bir saray mabeyincisi için yalnızca bir miktar paraydı bu. Edika parayı hemen alabilirdi. Ancak o kadar da çabuk değil. Edika bunun olabilirliğini düşünüyordu. Göreviyle ilgili olarak Attila'ya rapor vermek için geriye döndüğünde, gruba Orestes ve diğerleri de katılacaktı. “Attila verilen armağanlar ve bunları kimin verdiğiyle ilgili detayları bilmek ister. Herkese sorular soracaktır. 50 pound altını saklamamıza imkan yok, fakat Vigilas'ın da Constantinople'a kaçaklarla ilgili açıklamalarla dönmesi gerekecek. O sana altınları nasıl iletteceğini söyleyecektir.”

Bu Edika'ya mantıklı gelmişti. Vigilas iyi bir adamdı. Yemekten sonra Edika odasına çekilirken, Chrysaphius imparatorla bir görüşme ayarlamıştı. İmparator görüşmeye haberciler, tercümanlar (ki Vigilas da bunların içindeydi) ve kraliyet muhafızla-

(*) Bir solidus 4.54 gram gelir. 5. yüzyıla ait altın bir solidusun bugünkü değeri 600 dolardan fazladır.

rının idaresinden sorumlu olan Martialis'i de çağırılmıştı. Plan gittikçe daha karmaşık bir hal alıyordu. Üçlü, daha önceki elçilik deneyimlerine karşın, Vigilas'ın Attila'nın taleplerine imparatorun vereceği cevabı Attila'ya götürmeye uygun olmadığı kararına vardı. Vigilas'a artık Edika'nın emri altında olduğu söylendi (bu ikisinin entrikaya dahil olduğunu düşünürsek, bu yeterince adil-di; fakat bir Romalıyı bir Hun'un emri altına vermek potansiyel bir gerilim kaynağı olacaktı). Üstelik çözülmesi gereken bir başka hassas durum söz konusuydu: Attila'nın elindeki Romalı esirler için ödenecek fidyenin belirlenmesi. Bu yetki tamamen imparatorluk elçisinin elinde olmalıydı. Bunun için düşündükleri adam, soylu bir aileden gelen ve imparatorluğun sırdaşı, aynı zamanda da Attila'nın isteğine uygun rütbede bir elçi olacak olan Maximinus'tu. Her ne kadar Priscus öyle demese de ortada mutlaka gizli bir plan daha olmalıydı: Attila'ya suikast yapıldığında hazırda yüksek rütbeli birinin olması...

Maximinus'a gerekli bilgiyi verdiler, tabii düzenlenen entrikadan hiç söz etmeden. Maximinus toplantının Tuna nehri üzerinde yapılmasına gerek olmadığını, bunun Attila'nın istediği zaman Roma topraklarına girebileceğinin açık bir göstergisi olacağını belirtti. Eğer Attila bir toplantı yapılmasını isterse, Maximinus vekili olan Onegesius'u (daha sonra da bu adamdan bahsedildiğini duyacağız) gönderebilirdi. Zaten imparatorun mektubu keşindi: *"Daha önce teslim edilenlere ilave olarak, on yedi kaçağı daha gönderiyorum. Geride başka kaçak kalmadı."* Kaçaklar iki yıl kadar önce Hunlar tarafından yağmalanan Naissus şehri yakınlarındaki, yeni sınır bölgesi üzerinde bulunan bir askeri üsten alındı.

İşte Priscus devreye burada giriyor. Maximinus Priscus'u tanıyordu ve onun sözcükler konusundaki ustalığını da iyi biliyordu. Priscus muhtemelen son on yıldan bu yana, kraliyet yasalarının bir derlemesi olan Theodosian Code'un hazırlanması için çalışanlardan biriydi. Herodot ve Thucydides'i, onların üsluplarını ve deyim formülasyonlarını yansıtacak kendine has bir üslup geliştirecek kadar iyi tanıyordu. Priscus aynı zamanda konuşmaları kaydetmekte de ustaydı. Bu önemli görevin bir özetini tutacak en ideal kişiydi: Dürüst ve dikkatli, bir parça tutucu devlet

memuru zihniyetli, fakat sözcükler üzerinde ustaydı. Maceracı bir yapısı olmadığı halde, Priscus'u bu göreve ikna etmek için çok fazla bir çaba gerekmemiştir.

Böylece yola çıkmak için hazırlıklara başladılar. Yedi devlet görevlisine, Attila'nın yazmanlarından biriyle ilgilenmek üzere bir de tüccar Rusticius, katıldı. Bu bağlantı bize, bu barbar-Romalı çekişmesindeki hiçbir şeyin görüldüğü kadar basit olmadığını düşündürüyor. Zira bu yazman Constantinus adlı bir İtalyan'dı ve Attila'nın hizmetine uluslararası bağlantılarıyla Attila'ya yardımcı olmaktan mutluluk duyan büyük Romalı general Aetius tarafından verilmişti. Attila'nın sarayında dostları olan Rusticius'un Hunca konuşması da ayrıca bir avantajdı, ki bunun ne kadar yararlı olduğu ilerleyen zaman içinde kanıtlanacaktı.

Seçilmiş sekiz devlet görevlisi ve bunlara ek olarak Edika'nın çadırları kurmak ve yemekleri hazırlamak için beraberinde getirdiği at sırtındaki hizmetçileri, bir büyük çadır, esirler için daha küçük olanlarından birkaç tane, mutfak eşyaları –bir elçiye yakışacak şekilde hepsi gümüşü– çeşit çeşit baharatlar, hurmalar ve taze meyve sıkıntısı olursa onun yerine kullanılacak kurutulmuş meyveler yüklenmiş hemen hemen on beş at vardı.

Yaklaşık 300 kilometre ve olaysız iki haftanın sonunda Serdica'ya (Sofya) varmışlardı. Burada, Attila'nın yeni topraklarının sınırlarına yaklaştıkları sırada, bastırılmış bir takım gerginlikler kendisini göstermeye başladı. Yolculuğa bir-iki gün ara verdiler. Romalılar bölgenin yerlilerinden satın aldıkları kuzu ve danalarla, Hun yol arkadaşlarına ziyafet vererek konukseverliklerini gösterdiler. Şarap su gibi akıyordu. Herkes kadeh tokuşturuyordu: İmparatora! Attila'ya!

Sorun yaratmaya başlayan Vigilas'tı. Hatırlayacaksınız, Vigilas da komplonun içindeydi. Komplodan haberi olmayan Priscus'un Vigilas'ın üzerinde hissettiği baskı hakkında en ufak bir fikri yoktu. Vigilas birden, belki de kendi imparatoruna bağlılığını göstermesinin çok daha iyi olacağı fikrine kapıldı ve Priscus'a homurdanmaya başladı: *“Bir tanrıyla bir insanı kıyaslamak hiç doğru değil.”*

“Ne dedin?” Bu, Yunanca bilen Orestes'di.

“Dedim ki” diyerek kekeleydi Vigilas, “bir tanrıyla bir insanı

aynı kefeye koymak hiç doğru değil.”

“Haklısın. Attila bir tanrıdır. Bunu bir Yunanlının ağzından duymak beni memnun etti.”

“Hayır. Tanrı olan Theodosius. Attila bir insan.”

“Attila yalnızca bir insan mı?” Hunlar silahlarını Vigilas’a doğrulttular. Ne elde etmeye çalışıyordu? Vigilas Attila’nın kudretinin Mars’ın kılıcından geldiğini bilmiyor muydu? Eğer bir tanrı değilse, Attila bu yaptıklarını nasıl başarmıştı? Ve bir kavganın patlak vermek üzere olduğunu gösteren buna benzer belirtiler sürdü gitti, ta ki Maximinus ve Priscus *sözü başka konulara çevirip, yemekten sonra ipek ve incilerden oluşan armağanlar vererek yaptıkları dostluk gösterisiyle adamların öfkelerini yatıştırana kadar.*

Fakat gerilim ortadan kalkmamıştı. Orestes (o komploya dahil değildi); Edika, Vigilas ve Chrysaphius’un katıldığı Constantinople’deki yemeğe davet edilmediği için hâlâ kırgındı. Bundan Maximinus’a bahsetti. Maximinus da bu konuyu Vigilas’la görüştü ve Vigilas da Edika’ya anlattı. İşlerin bu duruma gelmesi Edika’yı sarsmıştı. Edika Vigilas’a kızgındı. Orestes ise Edika’ya kızıyordu ve şimdi de Hunlar ve Romalılar birbirlerine öfkeliydiler. Vigilas, Edika’nın Attila’yı öldürmek için yaptığı plandan haberdardı. Edika’nın ise hiç kimseye bahsetmediği, kendine ait başka bir planı vardı. Ve yüksek rütbeli Romalılar, Maximinus ve Rusticius, henüz bunun yarısından bile haberdar değillerdi. Tüm bunların sonu nereye varacaktı?

Naissus’un ufukta görünmesi herkesi biraz olsun yatıştırmıştı. Tıpkı Hunların iki yıl önce bıraktıkları gibi, neredeyse tamamen enkaz halindeydi. Surlar neredeyse tamamen moloz yığını haline gelmiş, etrafta hemen hemen hiç kimse yoktu ve Hristiyan yurtları hastalar için hastaneye dönüştürülmüştü. Hunların kuşatma araçlarını geçirmek için bir köprü yaptıkları yıkık surlarla nehrin arasında, etrafa dağılmış kemik yığınları görülüyordu. Gördükleri yıkım karşısında dehşete düşmüş bir şekilde sessizce ilerlediler.

Gecceyi geçirecekleri askeri kamp çok uzakta değildi. Hun firarileri buradan aldılar, fakat imparatorun mektubunda söz verdiği gibi on yedi kişi değil, yalnızca beş kişiydiler.

Ertesi gün yedeklerinde birbirlerine bağlanmış firariler olduğu halde Tuna'ya doğru yola koyuldular. 120 kilometre ya da dört, belki de beş gün uzaklıktaki Margus nehrini geçmek için kuzeybatıya yönelmişlerdi. Yol Priscus'a çok yabancıydı. Gün boyunca ormanların arasından yavaşça ilerlediler, tepelere tırmanıp tekrara aşağıya indiler ve bu, gece karanlığı çökünceye dek sürdü. Sonunda kendilerini, *yolun kıvrımlar, sarmallar ve varyantlar yaptığı kesif gölgelerle kaplı bir yerinde* buldular. Hâlâ kuzeybatı istikametinde olduklarını umarak, meşalelerin titreyen ışıkları altında ilerlemekten başka yapacakları bir şey yoktu. Derken, eyer yaralarıyla ayaklarındaki yaralara bir de bitkinlik eklenmiş olan adamlar, gökyüzünün tam karşılarından aydınlanmaya başladığını gördüler. "Güneş," diye bağırdı bir Romalı gölgelerin içinden, "yanlış taraftan doğuyor! Bu bir felaket alameti!" diye bağırdı. Ön taraftan gelen yanıt tahmin edebilirsiniz: "O taraf doğru sersem. Bu dolambaçlı yol yüzünden batıya döndük, hiçbir şey olacağı yok."

Ağaçlarla kaplı bir ovada, sürekli olarak kuzeybatıya ilerleyen yegane yoldan ilerlediler. Ta ki şans eseri bir grup Hun'a rastlayıncaya kadar. Hunlar, kısa bir süre önce ele geçirdiği ormanlık bölgede avlanmak için gelmekte olan Attila'ya yol açmak için Tuna nehrini henüz geçmişlerdi. Attila'nın buralarda avlanmak istemesinin nedeni yalnızca eğlenmek ya da yiyecek et sağlamak değil, aynı zamanda adamlarının kendilerine yabancı olan bu bölgeyi tanımalarını sağlamaktı. Nehir az ilerilerindeydi ve ağaç gövdelerinden oyulmuş kanoları, atları ve arabaları için kütüklerden yapılmış sallarıyla bir grup Hun, iki kıyı arasında gidip geliyordu.

Diğer tarafta elçi grubu, Hun rehberleri durup Edika'nın yardımcılarının Attila'ya giderek geldiklerini haber verinceye kadar beklemelerini söyleyinceye dek, birkaç saat daha ilerlediler. O akşam geç saatlerde, grup çadırlarında yemeklerini yerken, Hun haberciler her şeyin hazır olduğu haberini getirdiler. Ertesi gün akşama doğru, Attila'nın, günümüzde Voyvodina'nın Sırp yerleşim bölgesindeki açık araziye yayılmış arabalar ve yuvarlak çadırlardan oluşan kampına varmışlardı. Maximinus kendi çadırını tepenin yamacına kurmak istiyordu, fakat bu yasaktı. Bu du-

rumda Romalıların çadırları Attila'nın çadırından daha yüksekte olacaktı.

Çadırların uygun yükseklikte ve mütevazı bir bölgeye kurulmasıyla, Romalıların orada bulunma amaçlarının tam olarak ne olduğunu öğrenmek üzere, Orestes ve Scottas'ın rehberliğinde üst düzey Hunlardan oluşan bir temsil heyeti geldi. Şaşırان Romalılar birbirlerine bakakaldılar. "İmparatorumuz, bu konuyu yalnızca Attila ile görüşmemizi emretti. Bir başkasıyla değil." dedi Maximinus.

Komutan yardımcısı Onegesius'un kardeşi olan ve hiyerarşide üçüncü sırada yer alan Scottas konuşmaya başladı (Onegesius uzakta, Akatzirlerin arasında, onlara Attila'nın büyük oğlu Ellac'ı yeni kralları olarak kabul ettirmeye çalışıyordu). Romalılar bu soruyu doğrudan Attila'nın kendisinin sorduğunu ve hiçbir Hun'un kendi hesabına böyle bir şeye yeltenemeyeceğini anlamışlardı.

Maximinus, Constantinople'a gelen sayısız Hun elçisi dolaısıyla biliyor olmaları gereken protokol kurallarından bahsetti. *"Büyükelçilerin üstlendikleri görev hakkında herkesin içinde uluorta konuşmaları adetten değildir. Aynı muameleyi biz de hak ediyoruz. O yüzden, eğer hak ettiğimiz şekilde davranılmayacaksa, elçiliğin burada bulunma amacını açıklamayacağız."*

Cesaret kırıcı bir duraksama yaşandı. Sonra Hunlar yanlarında Edika olduğu halde kamptan ayrıldı ve bu defa yanlarında Edika olmadığı halde geriye döndüler ve Edika'nın Attila'ya Romalıların orada bulunma nedenini açıkladığını söylediler (şüphesiz orada bulunmalarının resmi amacıydı söyledikleri. Gayri resmi amacı ise hâlâ Vigilas ve Edika arasında bir sırды). Attila bundan sonra söyleyecekleri şeylerle ilgilenmiyordu. Bu nedenle Romalılar artık evlerine dönebilirlerdi.

Yapılacak bir şey yoktu. Moralleri bozulan Romalılar geri dönüş hazırlıklarına başladıklarında, gizli görevinin bir anda gerçekleştirilmesi imkansız bir hal aldığı anlamış olan Vigilas umutsuzluğa kapılmıştı. Kendisi Attila'ya karşı hazırlanan suikast planında anahtar roldeydi, altınların kazanılması onun başarısına bağlıydı ve şimdi hatırı sayılır bir ödülü yitirme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Hiçbir şey elde etmeden bu şekilde bırakıp

gidemeyeceğini ağzından kaçırırverdi. Yalan söylemek ve kalmak, gerçeği söyleyip çekip gitmekten çok daha iyiydi. “Eğer Attila’yla görüşebilseydim, onu Romalılarla yaşadığı anlaşmazlıkları bir kenara bırakmaya ikna edebilirdim. Attila ile Anatolius’un elçilik heyetinden tanışıklığımız var.”

Bu sırada Edika ne durumdaydı? Dikkatleri üzerine çekmemeye çalışıyordu, Romalılara karşı ettiği küçük ihanetten utanmıştı ve sıkıntılıydı. Ziyaretlerinin resmi amacını açığa vurmuştu, fakat amaçlarının yarısını bile söylememişti. Aynı zamanda bu ziyaretin gerçek amacını da biliyordu ve Orestes’in, onun ve Vigilas’ın iki yüzlü, rezil Chrysaphius ile birlikte yemek yediklerini Attila’ya söylemesinden korkuyordu. Attila bunu duyarsa ne olurdu? Özellikle de kendisi bir yabancıyken ve vazgeçilmez biri değilken. Bütün geceyi kararsızlık içinde kıvranarak geçirdi. Söylemeli mi yoksa söylememeli miydi? İhanet mi etmeli yoksa sadakatini sürdürmeli miydi? Ne yaparsa yapsın, akıbetinin kötü olacağından korkuyordu.

Ertesi sabah, Priscus Maximinus’un ne kadar moralsiz olduğunu fark ettiğinde çadırlar toplanmış, atlar çoktan yola koyulmuştu. Görüntü Priscus’a bir kez daha deneme cesareti verdi. Başıyla, Hunca bilen ve ticari planlarının çok yakında uğrayacağı başarısızlık nedeniyle en az Maximinus kadar moralsiz olan Rusticius’a işaret etti ve onu Scottas’ın yanına götürdü. “Ona Maximinus’un Attila ile görüşmesini sağlarsa çok değerli armağanlar alacağını söyle.” Rusticius söylenenleri Scottas’a tercüme etti. “Bir şey daha. Ona kardeşi Onegesius’a da yararı dokunacağını söyle. Eğer bazı sıra dışı konuları çözmemize yardımcı olursa, aynı şekilde o da çok değerli armağanlar alacak. Bu yüzden minnettar kalacağına eminim.” Scottas dikkatle dinliyordu. Priscus doğrudan gözlerinin içine bakıyordu. “Attila üzerinde büyük etkin olduğunu duymuştum. Belki de bunun doğru olduğunu bu fırsatla kanıtlarsın.”

“Bundan emin olabilirsin” diye yanıtladı Scottas, “öyle ki, Attila’nın yanında *sanki kardeşimle konuşuyormuş gibi samimi konuşur ve davranırım.*” Atına atladığı gibi dörtnala Attila’nın çadırına koştu.

Priscus üzgün bir şekilde çayıra uzanmış olan iki meslekta-

şının yanına döndü ve söyledikleriyle adamları sersemletti. “Kalkın! Kalkın ve yüklediğiniz hayvanları geri indirin! Armağanları hazırlayın! Tüm hitabet yeteneğinizi hazır tutun!” Saniyeler içinde, umutsuzluk yerini sevinç çığlıklarına ve kurtarıcıları Priscus’a yağdırılan övgülere bırakmıştı. Derken etrafı kısa süreli bir endişe havası kapladı: Attila ile nasıl konuşacaklardı? Armağanlarıyla birlikte onun huzuruna tam olarak nasıl çıkacaklardı?

Attila’nın çadırında neler olup bittiğinden Priscus’un haberi yoktu, bu nedenle bizim tahmin etmemiz gerekiyor. Muhtemelen krizi tırmandıran Scottas’ın gelişi olmuştu. Scottas’ın dörtnele geldiğini gören Edika’nın hayal gücü fazla mesai yapmaya başlamıştı. Attila bir şeyler tahmin ediyor olabilirdi –her şeyi öğrenmek için Vigilas’a işkence edeceklerdi ve onun ihaneti ortaya çıkacaktı–. Daha fazla bekleyemezdi. Hemen harekete geçip sadakatini kanıtlamak zorundaydı. Scottas tüm bu olan bitenden sonra, Attila’nın Romalıları kabul edeceği haberini götürmek üzere yola çıktıktan sonra, Edika Attila ile görüşmek istedi ve kurduğu komplo hakkındaki her şeyi, haremağası Chrysaphius planlamış gibi anlattı ve Vigilas’ın temin edeceği altınlara karşılık suikastçının da kendisi olduğunu itiraf etti.

Bu sırada Scottas Romalıların kampına varmıştı. Romalılar hazır bekliyordu. Etrafı muhafızlarla sarılmış büyük çadıra doğru yokuş yukarı tırmanan yolda ağır ağır, büyük bir ihtiyatla ilerlediler. Kapı açıldı (hiç şüphe yok ki günümüz Moğol ger’lerinde olduğu gibi, imparatorun çadırının da tahtadan bir kapısı vardı).

İçeri girdiler. Burası nasıl bir yerdi böyle? Priscus değerli halılarla döşenmiş zemin, ortadaki devasa mangal, üstünde çok sayıda şamanik figürün bulunduğu masa, muhafızların, hizmetlilerin ve yazmanların bolluğu hakkında hiçbir şey söylemedi. Tüm dikkatini Attila’nın kendisine, yüzünde en ufak bir tebesüm belirtisi dahi olmayan, korku veren bir ifadeyle *tahta bir sandalyede* oturan ufak tefek adama yöneltmişti. Oturduğu, yekpare oyulmuş kolları ve yüksek bir *arkalığı* olan tahta sandalye, aynı zamanda Attila’nın tahtıydı.

Heyettekiler, son on yılda Balkanlar’da tarifsiz yıkımlara neden olmuş ve tüm doğu imparatorluklarının liderlerinin yüreğine korku salmış bu adamı ilk kez görüyorlardı. İşte Priscus Atti-

la'nın buradaki halini sözcüklere dökmüştü. Ki, bundan sonraki bölümde sözünü edeceğimiz ve Attila'yı mağrur ifadeli, her tarafa delici bakışlar yönelten küçük gözlü, geniş göğüslü, koca kafalı, aralarında gri teller bulunan ince bıyıklı, küçük kalkık burunlu, kötü görünüşlü ve bu özelliklerinin güçlü bir özdenetim, cana yakınlık ve en üst düzeyde özgüvenin şaşırtıcı kombinasyonuyla davranan bir adam olarak betimleyen bu kayıtlar ikinci elden, Got tarihçi Jordanes'ten bize ulaşmıştır.

Bu defa kendisine güvenmek için ihtiyacı olan her şeye sahipti; çünkü kurulan komplodan haberdardı ve Romalılarla bir kedinin fareyle oynadığı gibi oynamayı sürdürebilirdi.

Maximinus bir adım öne çıkarak imparatorun mektubunu Attila'ya uzattı. "İmparator" dedi Vigilas aracılığıyla, "*majesteleri ve bendelerinin sağ ve sıhhatte olmasına duacıdır.*"

"Benim için düşündüklerinizin aynısına sahip olacaksınız" diye karşılık verdi Attila, soğuk bir sesle. Sonra da tercümanlık yapan Vigilas'a döndü ve bir anda ağzına geleni söylemeye başladı. Nasıl olurdu da bu utanmaz adam –Attila konuşmanın tam burasında o anın tadını çıkarmış olmalıydı; çünkü o anda kendisine karşı hazırlanan planla ilgili olarak Vigilas'ı suçlayabilirdi– son anlaşma hükümlerini bile bile –*tüm firariler teslim edilmedikçe, hiçbir büyükelçi Attila'nın karşısına çıkamazdı*– karşısına çıkmaya cüret edebiliyordu?

Vigilas kekeleyerek tüm firarilerin teslim edildiğini söyledi. Geride başka hiç...

"Kes sesini! Yüzsüz küstah! Eğer elçilik haklarını çiğnemeyecek olsam, seni kazığa oturtup akbabalara yem ederdim. Romalıların elinde daha sürüyle firari var! Yazmanlar, kayıtları getirin!"

Artık Vigilas, Priscus ve diğerleri kayıtlar seçilip tomarlar açıldıkça beklemek zorundaydılar. Korkunç sessizliği papirüslerin hışırtısı bozuyordu. İmparator 'on yedi' kişiden bahsetmişti; bunlardan beşi Naissus yakınlarındaki üstten alınmıştı, fakat burada geçen yıllarda –Aetius'un oğlu Carpilio'nun rehin alınmasından beri– sınırı geçerek kaçtığı bilinenlerin hepsinin listesi vardı. Tüm hainler yazmanlar tarafından titizlikle kaydedilmişti. Sayıları belki de yüzlerceydi. Kaç kişi olduğunu kim bilebilirdi ki? Bunları kim sayıyordu? Kesinlikle Romalılar değil.

Nihayet sessizlik ve Attila konuşmaya başlamıştı.

Firarilerin hepsini geri alacaktı. Bunu yapacaktı, çünkü aksi takdirde Romalılarla bir savaş durumunda savaşacak tek bir Hun bile bulamazdı. Onları Romalıların herhangi bir şekilde işlerine yarayacakları için geri almayacaktı şüphesiz. *Zapt etmek üzere yola çıktığı hangi kale ya da şehir onlar tarafından savunulabilmişti ki?* Hiçbirisi. Vigilas firarilerin tamamını getirmek üzere, beraberinde bir Hun –Eslas– ile birlikte derhal yola çıkacaktı. Ancak o zaman –Priscus burada dolaylı olarak anlatıyor– Attila'nın elindeki Romalı esirler için ödenecek fidye hakkında görüşmeleri mümkün olacaktı. Eğer Romalılar buna razı gelmezlerse savaş çıkardı. Maximinus mektupları yazmak üzere kalabilirdi. Geri kalanların hepsi, getirdikleri armağanları teslim ettikten sonra çekip gideceklerdi.

Romalılar çadırlarına döndüklerinde olan biteni değerlendirdiler.

“Hiçbir şey anlamıyorum” diyordu Vigilas. “En son gördüğümde Attila çok sakin ve uysal bir adamdı.”

Priscus içini çekti. “Belki de senin Theodosius’un tanrı, onun da insan olduğunu söylediğin kulağına gitmiştir.”

Maximinus başıyla onayladı. Mutlaka öyle olmalıydı. Vigilas şaşkınlığını hâlâ atamamıştı. Kendisinden hiçbir şekilde şüphelenilmediğinden emindi. Hunlar o akşam yemeği hakkında konuşmaktan korkarlardı (Edika ise komployu hiçbir şekilde açığa vurup kendisinin bir hain olduğunu itiraf edemezdi).

Tam o sırada içeriye Edika girdi. Eliyle işaret ederek Vigilas'ı bir kenara çekti ve bir şeyler mırıldandı. Priscus'un daha sonra öğrendiğine göre, Edika Vigilas'a suikastçılara verilecek altınları getirmesi için hazırlıklara başlamasını söylemişti.

Edika, elçilik heyetinin orada bulunma gayesini Attila'ya söylediğinden beri ilk kez ortaya çıkmıştı. Bu da Edika'nın oraya ancak Attila'nın isteği ya da emriyle gelebileceği anlamına geliyordu, ki bu da Attila'nın tüm bu olup bitenden sonra Edika'nın bir hain olmadığına kanaat getirmiş olduğuna delaletti. Edika'nın oynadığı kumar tutmuştu.

Böylece artık ortada iki gizli plan vardı –daha önce yapılan suikast planı ve Attila'nın intikamı– ve her iki planda da Edika

başroldeydi. Birincisi tehlikeye girmişti ve şimdi ikincisinin başlama vuruşunu yapmıştı.

Tüm bunların anlamı nedir? Edika ayrılırken bazıları bu soruyu sormuştu. Oh, çok önemli değil canım –Vigilas umursamaz bir tavırla elini sallamıştı– Attila hâlâ firariler ve büyükelçinin rütbesi konusunda kızgındı, hepsi bu. Yeterince makuldü. Herkes, Constantinople'a doğru yola çıkmalarından önce, Edika'nın tüm yetkileri Vigilas'a devrettiğini biliyordu.

İçeriye Attila'nın yeni emirlerini getiren bir grup habercinin girmesi, Vigilas'ı yeni sorulardan kurtarmıştı. Hiçbir Romalı anlaşmazlıklar çözüme kavuşuncaya kadar hiçbir şey –esir, at, yiyecek hariç hiçbir şey– satın alamayacaktı. Vigilas Eslas'la birlikte Constantinople'a gidecek ve firariler sorununu çözecekti. Herkes beklemedeydi. Attila'nın oğlunun Akatzirlerin kralı olması işini halledip geriye dönmekte olan Onegesius, Roma'ya büyükelçi olarak atanmıştı ve kendisine söz verilen hediyeleri almak için can atacaktı.

Şimdi herkes Attila'nın olmasını istediği yerdeydi. Vigilas –Attila'nın çok iyi bildiği gibi– Attila'nın suikastı için kullanılacak olan altınlar getirmek üzere yola çıktığında, Romalılar gerçekte tutukluydu. Vigilas geri döndüğünde tuzak kapanacaktı. Vigilas'ın yola çıktığının ertesi günü, Attila herkesin ana karargahında toplanmasını emretti. Bundan sonra Tuna'nın güneyinde avlanmak yasaktı, çünkü bölgede ilgilenilmesi gereken çok daha önemli konular vardı. Düzenli bir şekilde dizilmiş kıtalar, katlanan çadırlar, toplanan ve atları koşulan arabalar ve eyerlenen atların yarattığı kargaşanın arasından geçiyor, arabalar, atlı süvariler, yay ustaları, seyisler ve aşçılar, Attila ve maiyetinin ardında hürmetkar bir şekilde, kavisler çizerek günümüzde Sırbistan toprakları olan çayırlarda ilerliyorlardı.

Bir süre sonra yürüyüş kolu ayrıldı. Attila, yerel *logade*'lerden birinin kızı olan yeni karısını almak için adamlarıyla şehre doğru yöneldi. Romalılar bir ova, üç geniş ve birkaç tane irili ufaklı nehirden geçerek yollarına devam ettiler. Yol boyunca köylüler darı, bal likörü ve arpa birası veriyorlardı (Dikkat edin bu insanlar köylüydü, artık pastoral göçebe değillerdi ve yaşamlarını yerleşik çiftçiler gibi dallardan, balçık ve sazlardan yapı-

mış kulübelerde sürdürüyorlardı).

Bir günlük zor bir yolculuktan sonra, küçük bir gölün kenarında kamp kurdular. Bitkin bir şekilde daldıkları uykularından gece yarısı çıkan ve Macaristan pusztasını silip süpüren yaz fırtınalarından biriyle uyandılar. Güçlü fırtına çadırı yerle bir etmiş, yedek giysilerini ve battaniyelerini göle uçurmuştu. Çadır Roma tarzı bir çadırdı ve arazide kullanılmak üzere tasarlanmamıştı. En soğuk havalarda bile sıcacık olan ve bir kasırgada bile ayakta kalabilen yuvarlak Hun yurtları gibi değildi. Şiddetli yağmurun kör, gök gürlemelerinin sağır ettiği Romalılar, çakan yıldırımların aydınlığında köye giden yolu buldular ve yardım çığlıkları atmaya başladılar. Uyanan köylüler kamıştan yapılmış meşalelerini yaktılar ve Romalıları içeriye, yanan ateşin harika sıcaklığına buyur ettiler.

Köyün başında bir hanım ağa olduğu ortaya çıkmıştı. Bundan da şaşırtıcı olan, kadının Attila'nın öldürdüğü kardeşi Bleda'nın dul karısı olmasıydı. Görünüşe göre, hâlâ bir kraliçe olduğu Bleda'nın toprakları üzerinde, kendi payına düşen hakimiyet hakkını elinde tutmasına izin verilmişti. Romalılar kuruyup karınlarını doyurduktan sonra yanlarına –Priscus'a söylendiğine göre– *Hunlar arasında saygı ibaresi olan "cinsel ilişki" için birkaç güzel kız* gelmişti. Priscus onlardan "çekici kadınlar" olarak bahsediyor: Hunların tiksindirici dış görünüşleri ve davranışları nedeniyle insan olamayacaklarına dair ırkçı düşüncelere ne olmuştu? Konukseverlikleri ve güzellikleriyle yüz yüze gelince, yok olup gitmişti. Bu tavır Hristiyan, devlet adamı ve diplomat olan bu adamları bir parça utandırmıştı, özellikle de kadınlar kendilerine paylaştırdıklarında. *"Kadınları önümüze konulan yiyeceklerle cömertçe ağırladık, fakat iş birlikte olmaya gelince, bunu kabul etmedik."*

Sabah sıcak ve aydınlık bir güne uyandılar. Romalılar sırlıklam olmuş eşyalarını toplayıp güneşte kuruttular ve hanım ağaya konutunda bir nezaket ziyaretinde bulunarak, konukseverliğine üç gümüş çanak ve bir miktar kurutulmuş meyve vererek teşekkür ettiler, sonra da yollarına devam ettiler.

Bir hafta boyunca ve muhtemelen 200 km. yol gittiler ve bir başka köye vardılar. Köyde oldukça yoğun bir trafik vardı. Her-

kes beklemek zorundaydı; çünkü Attila konvoyu yeniden katılacaktı ve en önde onun olması gerekirdi. Köyde aynı zamanda, şaşırtıcı bir rastlantı sonucu, bir başka elçilik heyeti daha vardı. Bu heyet, aralarında tanıdık yüzlerin olduğu batı imparatorluğunun heyetiydi: Bir general ve bir vali, geriye dönmekte olan bir elçi, aslında Aetius tarafından Attila'ya gönderilmiş olan yazman Constantius, Romulus adında bir kont ve onun Orestes'in babası olan damadı. Görünüşe göre Attila'ya elçi olarak gitmek bir aile işiydi.

Batı heyetinin, orada bulunma nedeninin Sirmium'un altın kaselerine dayanan bir öyküsü vardı. Bu kaseler bir zamanlar, 440 yılında Hunlar şehri kuşatma altına aldıklarında, eğer yakalansaydı bir hediyenin işe yarayacağını düşünerek, saklaması için onları Attila'nın yardımcılarında birine veren bir piskoposa aitti. Böylece kaseler Attila'nın malı olmuştu; fakat yardımcı kaseleri Roma'da bir tefeciye rehin bırakmış, bunu öğrenen Attila da yardımcısını çarmıha germiştir. Şimdi de ya kaselerini ya da bankeri istiyordu. İşte, tüm elçilik heyeti Attila'ya bankerin kaseleri karşılıklı güvene dayanan bir alışveriş sonucu aldığını ve bunların çalıntı olmadığını, bu nedenle de Attila'nın ne kaseleri ne de suçsuz bankeri isteyemeyeceğini söylemek üzere gelmişlerdi.

Sonunda Attila görünmüştü. Açık arazide gururla ilerleyen birlikler *çok büyük bir köye* vardılar (Attila'nın bir önceki bölümde bahsettiğimiz, bugünkü Szeged'in 20 km. batısında, Tisza'nın kıvrımlarından ve taşkınlarından yeterince uzaktaki başkenti).

Kraliyet alayı ahşap binaların arasından geçerken, kadınlar karşılama törenleri yapıyorlar, elleriyle başlarının üzerine kaldırarak bir gölgelik gibi tuttıkları dizi dizi beyaz çarşafların altında genç kızlar şarkılar söyleyip dans ediyorlardı. Alay bu karışıklığın içinden geçerek doğruca Onegesius'un konutuna yöneldi.

Onegesius'un konutunda, yalnızca Attila için bir sürpriz hazırlanmıştı. Tamamı 150 km. güneydeki Pannonia'dan getirilen taşlarla inşa edilmiş bir hamam. Hamam Sirmium'da esir tutulan Romalı bir mimar tarafından inşa edilmişti. Priscus ne ocaktan ve bir hamam için "sine qua non" (olmazsa olmaz) sıcak sudan bahsetmiş, ne de sıcak suyun hamama nasıl getirildiğini anlat-

mıştı. Etrafta herhangi bir su kemeri falan yoktu şüphesiz; çünkü burası Roma şartlarına göre yalnızca küçük bir köydü. Su muhtemelen bir kanal ya da ellerinde testilerle nehirden su taşıyan Romalı mahkumlar vasıtasıyla getiriliyordu. Her halükarda, bu medeniyet yoksunu ortamda bir hamam, Onegesius için müthiş bir statü sembolüydü. Hamamlar medeniyetin mabetleri, su da özüydü. O çağın en büyük şairlerinden biri olan ve Galya'nın güneyindeki kendi hamamlarını da öven yazılar yazan Sidonius, yazdığı bir şiirle Onegesius'u tasdik etmişti. Haklarında çıkan söylentileri iki yıl sonra Attila'nın da duyacağı, Sidonius'un hamamlarına düzülen övgüleri daha çok duyacağız:

“Buharları tüten banyolardan çıkıp serin sulara girin,
Bu sular serinlikleri sayesinde, ısınmış ciltlerinize zindelik verecektir.”

Priscus Attila'nın banyo yapıp yapmadığından söz etmiyor. Adı bilinmeyen Romalı mimar, Onegesius'u bir tepidarium (sıcak banyo bölümü), bir calidarium (sıcak su havuzu), bir alttan ısıtma sistemi ve muhtemelen bir de laconiumdan (terleme odası) mahrum bırakmamıştı. Tabii büyük ocağı da unutmamak gerekir.

Konutta, Onegesius'un karısının –muhtemelen en gözde kadını– gözetimindeki, her evden toplanmış uşaklar, atlılara gümüş tabaklar ve gümüş kadehlerde yiyecek ve şarap ikram ettiler. Attila burada bir lokma bir şey tadıyor, diğer tarafta bir yudum şarap içiyor ve uşaklar tabağını ve kadehini alıp bunun onuruyla etraflarındakilere caka yapıyorlardı. Zaman ilerledi, Onegesius'un konutunun dışında diğer girişin olduğu taraftan, güneş sarayın üzerine doğdu.

Bu, Romalıların gidecekleri yeri ilk görüşleriydi. Her ne kadar tüm görebildikleri, şimdilik yalnızca Burgundiyalı ya da Gotik marangozların mükemmel bir şekilde yerleştirdiği ve ek yerleri dahi zorlukla görülen, pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiş tahta duvarlardan ibaret olsa da. Oranın bir kraliyet sarayı olduğu yalnızca duvarlarının boyutlarından anlaşılabilirdi. Attila içeride Onegesius ile birlikte Akatziri ve yeni genç liderleri hakkında

acil bir görüşme yapıyordu. Aslında bu son derece acil bir görüşmeydi. Attila'nın oğlu düşmüş ve sağ kolunu kırmıştı. Hiç şüphesiz doğru ayinlerle kolunu tedavi edecek bir şifacı çağırılmış olmalıydı.

Bu arada, Onegesius'un cefakar karısının düzenlediği yemekten sonra Romalılar, ertesi günkü toplantıda hazır bulunmak için iki konutun arasına çadırlarını kurdular. Beklediler. Gelen giden olmadı. Māximinus Priscus'u, beraberinde imparatora ve onun sağ koluna sunulacak hediyeler ile birlikte Onegesius'a gönderdi. Kapılar hâlâ kapalıydı. Bir başka uzun bekleyiş başlamıştı.

Priscus dışarıda dolaşırken, uzaktan bir Hun yaklaşmaya başlamıştı. Adam Hunların her zaman giydikleri gibi yelek ve keçe bir pantolon giymişti. Priscus'u hayrete düşüren şey, Hun'un Yunanca konuşmasıydı: *Khaire!* Hunlar karma bir gruptu, Gotça ve Hunca konuşurlardı. Batılılarla pazarlık yaparken –Onegesius gibi– makul ölçülerde Latince de konuşurlardı; fakat Yunanca? Çevrede Yunanca konuşanlar yalnızca, aralarında fidye ödenmeyi bekleyen bir Romalının da olduğu, geçen savaşta ele geçirilen esirlerdi. Onları da bir bakışta bitkin, perişan, saçları başları darmadağın hallerinden tanıyabilirdiniz. Bu adam –kırklı yaşlarında olduğunu hayal ediyorum– şık giyimliydi, saçları Hun tarzı kesilmişti ve kendinden emin, rahat bir havası vardı.

'Khaire!' diyerek karşılık verdi Priscus ve adamı soru yağmuruna tuttu. Kimdi? Nereden geliyordu? Nasıl olmuştu da barbarların tarzını benimsemişti?

"Neden merak ediyorsun?"

"Yunanca konuşuyorsun! Tabii ki merak ederim."

Adam kahkahalar atmaya başlamış ve Priscus kendi adını vermekten kaçınsa bile kendisini tanıtmış olmalı. Evet, adam bir Yunanlıydı. Viminacium'da yaşayan bir tüccardı. Zengin bir kadınla evlenmişti ve Hunlar sekiz yıl önce gelip her tarafı yakıp yıkıncaya kadar işleri gayet iyiydi. O da esir alınıp götürülenler arasındaydı. İş falan kalmamıştı tabii, fakat zengin olması nedeniyle Onegesius tarafından önemli bir rehine olarak alıkonulmuştu. Bu her ikisi için de yararlı olmuştu. Romalılarla Akatziri arasındaki savaşta büyük yararlılık göstermişti, ki bu muhteme-

len kendi ordusunu kurup onlara kumanda ettiği anlamına geliyordu. Her nasıl olursa olsun, özgürlüğünü satın almasına yetecek kadar ganimet elde etmişti. Artık, bir Hun olan yeni karısı ve çocuklarıyla birlikte Onegesius'un maiyetinden biriydi ve bir kez daha eski durumuna dönmüştü.

Gerçekten de yaşamın burada, Viminacium'da olduğundan daha iyi olduğunu biliyor olmalıydı. İki kültürü birbiriyle kıyaslayacak en uygun konumdaydı. İmparatorlukta, demişti, sıradan insanlar liderlerine bağımlıdır, bu nedenle içlerindeki savaşçı ruhu yitirirler. Ve generaller de yararsız ödleklendir, bu nedenle de savaşı yitirmeye mahkum oluruz. Barış zamanında da vergi tahsildarları ve suçluların insafına kalırız. Artık adalet diye bir şey yoktur. Zenginler hakimlere rüşvet verir, fakirler ise ölüncüye dek hapisanelerde çürürler. Yeteneksizlik, emniyetsizlik, yozlaşma ve baskıya maruz kalmış biri olarak, buranın çok daha iyi olduğuna hiç şüphe yok.

Priscus –bir devlet görevlisi olduğunu hatırlayın– resmi bir cevap vermeye hazırlandı. Kulakları her türlü eleştiriye açtı. Hun'a dönüşen Yunanlının belirttiği nedenlerden dolayı, imparatorluğun tıpkı bir köpeğe döndüğünü hiç kimse inkar edemezdi; fakat resmi bir görevli olarak böyle bir şeye göz yumması hoş olmazdı. Bu nedenle adama sert bir cevap verdi. Roma yasalarını hazırlayanlar namuslu ve bilge adamlardı. Yasalarla ordu kurulmasını, iyi bir askeri eğitimi, adil vergilendirmeyi, hakimlerin tarafsızlığını, sıradan insanların haklarını koruyacak avukatları şart koşmuşlardı. Eğer mahkemeler uzun sürecekse, bu yalnızca hakimlerin en doğru karara varmaları için olmalıydı. Esirlerine bir baba gibi davranan ve suç işlediklerinde onları kendi çocuklarına yaptıkları gibi cezalandıran ve böylece uygun olmayan davranışlarda bulunmalarını önleyen Romalılar, barbarlardan ne kadar da farklıydı. Hatta, bir Romaı öldüğü zaman bile daha çok özgürlüğe sahip olabilirdi; çünkü tüm bunlar yasalarla tespit edilmişti. Hatta imparatorun kendisi bile yasalara tabiydi. Bu, eğer antik Yunanca'da doğrudan anlatım olsaydı, tamamı doğrudan anlatımla söylenecek olan uzun bir söylev. Blockley'in çevirisinde var. Peki, bu söylevin sonunda ne olmuştu?

“Adam ağlamaya başladı ve yasaların adil, Roma yönetimi-

nin de iyi bir yönetim olduğunu söyledi.”

Bunda size olanaksız gibi görünen herhangi bir şey var mı? Adını bilmediğimiz; bir karısı, bir işi, evi olan ve her şeyini kaybedip dört savaş yaşamış ve yabancı bir ülkede her şeye yeniden başlamış, küllerinden yeniden doğmuş bu adam, doğrudan devlet memurlarının el kitabından okunmuş olan bu sert ve kendini beğenmiş söylevi dinlemiş ve ağlamış, öyle mi?

Burada Priscus'a ait olduğu varsayılan birçok eksiklik göze çarpıyor. “Yetersiz ve sıkıcı bir nutuk” diyor Gibbon. Thompson ise; “Savunulur tarafı yok. Priscus'un anlatım yeteneğine gölge düşürüyor” diyor. Fakat, ben Priscus'un ne yaptığını kesinlikle bildiğime inanıyorum. Bu, eğitilmiş bir adam ya da devlet görevlisinin, bir eleştiri yapacağı zaman sıkça başvurduğu bir oyundur. Bu yalnızca diğerlerinin öne sürdükleri bir varsayım ya da bir fikir –ki ben kesinlikle desteklemiyorum– bu nedenle eğer okurlarım bunu ciddiye alırlarsa, bu kesinlikle benim hatam değil. Daha sonra bu taktiği Galile, “Dialogue” adlı eserinde güneş merkezli bir güneş sistemi fikrini öne sürerken kullanmıştı. Aynı şekilde Luther de “Ninety-five Theses” isimli eserinde papayı kınayarak reformları başlatmıştı. Bunu daha küçük bir ölçekte düşünersek; Priscus'un yaptığı, Roma toplumunu üstü kapalı bir şekilde ve sivri bir dille eleştirmek için eline geçen fırsatı değerlendirmesi, sonra da buna ketum ve can sıkıcı birçok bilmişlikle karşı çıkarak çok daha inandırıcı bir hale getirmesidir. Priscus'un konuştuğu adamın kim olduğunun bilinmemesinin nedeni de; Priscus'un olayın boyutlarını büyüterek aktarması ve bu nedenle hem kaynağı olan adamı sıkıntıya düşürmek istememesi ve hem de öne sürdüğü fikirlerin çürütülme ihtimalini ortadan kaldırmak istemesidir. İtirazı göz yaşlarıyla değil, anlayışlı bir baş sallama ve ihtiyatlı bir yüz ifadesiyle karşılanmalı.

Kapılar açıldı. Mesaj iletildi ve cevaplandı. Onegesius görüldü, armağanları aldı ve kendisini ısrarla Roma'yı bir elçi sıfatıyla ziyaret ederek yeni bir barış antlaşması üzerinde çalışmaya teşvik eden Maximinus'u görmeye geldi. Onegesius buna ilgisizdi. O yalnızca Attila'nın isteklerini yerine getirirdi ya da “*bu kadar baskı karşısında Romalıların isteklerini yerine getirip efendime ihanet mi edeyim?*” Attila'nın hizmetinde olmak, Romalıların

arasında bolluk içinde yaşamaktan iyidir” diye düşünüyordu. Onun için, evde olmak en iyisiydi.

Ertesi gün, arabulucu olarak doğrudan Attila ile irtibat kurmak Priscus’a düşmüştü. Sarayın ahşap duvarlarının önüne gelince, içeriye girmesine izin verildi. Attila’nın, içinde bir saray, ayrı bir yemek salonu ve bazılarında oymalarla süslenmiş, bazılarında ise yalnızca kabukları soyulmuş, pürüzsüz bir şekilde tıraşlanmış ahşap döşemeler olan diğer binalardan –bir tanesi Attila’nın en gözde karısı Erekan’a aitti– oluşan geniş bir binalar topluluğu bulunan yerleşkesinin gerçek boyutlarını asıl şimdi görüyordu. Priscus muhafızlar, köleler, diğer barbar klanlarının elçileri ve şikayetlerini Attila’ya aktaracakları için gergin bir bekleyiş içindeki sıradan Hunların oluşturduğu öğütücü kalabalığın arasında ilerliyordu. Her taraftan Hunca, Gotça ve Latince mırıltılar yükseliyordu. Kalabalığın arasında, Attila ile altın kaseler konusunu görüşmek üzere gelmiş olan diğer Roma heyeti göze çarpıyordu. Priscus kraliçenin konutuna girdi, keçe halılarda yürüyeceği için muhtemelen sandaletlerini çıkarmıştı ve Romalılar gibi, etrafında süslü keten pelerinleriyle koşuşturan halayıklarıyla, bir sedire uzanmış istirahat etmekte olan kraliçenin yanına geldi. Hazırda bir tercüman yoktu. Bu nedenle Priscus hediyelerini vererek kraliçenin huzurundan ayrıldı.

Attila ve Onegesius ortaya çıktıklarında, Priscus Attila’nın sarayının dışındaki kalabalığın arasındaydı. Attila alışkanlıkla çevresini gözden geçiriyordu (son günlerde politikacıların ve sözcülerin de etraftaki kişilerin ilgisini üzerlerine çekmek ve otoritelerinin ağırlığını hissettirmek için kullandıkları bir yöntemdi bu). Attila’ya başvuruda bulunacak olanlar ricalarını dile getirir ve Attila’nın bunlarla ilgili düşüncelerini alırlarken, diğer Roma heyetinin üyeleri neler olup bittiğini anlamak için çıkagelmişlerdi. Priscus altın çanaklarla ilgili meselenin ne durumda olduğunu sordu. Haberler iyi değildi. Attila bu konuda kararlıydı: Ya kaseleri alacaktı ya da savaş çıkacaktı. Heyettekilerden bir tanesi, elçi olarak büyük bir tecrübeye sahip olan Romulus, bunun nedenini açıkladı. Bundan önce hiçbir lider bu kadar kısa zamanda bu kadar çok şey elde etmemişti. Elde ettiği güç, Attila’yı küstahlaştırmıştı. Aynı zamanda da son derece hırslı bir adam olmuştu.

Perslere saldırmayı düşünüyordu. "Perslere mi?" diye şaşkıncu bir uğultu yükseldi kalabalıktan. Uğultu Romulus'a, Hunların Kafkaslar'a saldırdığı ve Hazar kıyısındaki yanan kayalıklara geri döndüğü, 395 yılındaki savaştan söz etme cesareti vermişti. Evet, yakında Persler yeniden gündeme gelecekti.

"Bize saldırmamasından iyidir."

"Elbette, o zaman ne olacak?" Bu soruyu batı heyetinin, Pannonia'nın şu anda Hun egemenliğindeki bir bölümünden olan, üst rütbelilerinden biri sormuştu. "Attila orayı da egemenliği altına alarak dönecektir" dedi. "Şimdi ona komutan diyoruz ve verdiğimiz haraçlar düzenli ödemeler halini almış durumda. Eğer Persleri yenecek olursa, Roma altınlarına olan ilgisi azalacaktır. O zaman kral olarak anılacak ve Romalıları da uşakları haline getirecek. Zaten Hun komutanlar en az Romalıları kadar usta..." Bu noktada Onegesius görünüyor. Soru yağmuru Maximinus'un Attila ile görüşmek üzere huzura çağırılmasıyla son buluyor.

Daha sonra anlattığına göre, Maximinus içeride reddedilmişti. Attila elçilerin, Maximinus'un da bildiği üzere, daha önce gelen elçiler Nomus, Anatolius ya da Senator gibi yüksek rütbeliler olmasını istiyordu. Maximinus, böyle bir tercihin imparatoru bir ihanetten şüphelendireceğini söylerken, Attila: "Eğer savaş istemiyorsanız dediklerimi yapacaksınız" dedi.

Çadıra geri dönüp olan biteni kafasında tartarken, Romalıları için bir akşam yemeği daveti geldi. Bu Romalıların Attila'yı sakin bir zamanında görecekları iyi bir fırsattı, tabii Attila'nın sakin bir zamanı varsa. Yemek zamanı geldiğinde Romalıları, hizmetlilerin konuklar oturmadan önce dua etmeleri için bir bardak şarap ikram ettikleri, yemek salonuna gittiler.

Şaraba dikkatinizi çekerim. Hunların geleneksel içkileri; mayalanmış kısırak sütü kırmızı ve arpa birasıydı. Önemli bir ticari mal ve bunun gibi resmi ziyafetlerin hoş geldin kısmı olan şarap, Hun yeme içme alışkanlıklarına yeni dahil olmuştu.

Attila her zamanki kıyafetlerinin içinde, hatta botlarının bağları Hunların her zaman kullandıkları süslerden yoksun, yan tarafında kılıcıyla, diğer ucunda sağ kolu kırık ve muhtemelen sarılmış olan Ellac'ın saygılı bir ifadeyle oturduğu bir sedirde oturuyordu. Ellac, artık kendisi bir kraldı, fakat hiç öyle görünmü-

yordu. Gözleri babasının korkusuyla yere çevrilmişti. Kardeşi Ernak, Attila'nın sevgili oğlu, Ernak'ın yanındaki bir sandalyede oturuyordu. Aslında Priscus bunu yeni fark ediyordu, bu yemek salonu aynı zamanda Attila'nın yatak odasıydı. Attila'nın arkasında ikinci bir sedir daha vardı ve onun da birkaç adım arkasında, üzerine süslü keten örtüler asılarak örtülmüş bir yatak duruyordu.

Sandalyeler duvar dibine sıralanmıştı ve her sandalyenin yanında bir garson duruyordu. Priscus kaç kişi olduklarını saymamış; fakat hem doğu hem de batı imparatorluklarının başkentlerinden gelmiş olan elçilere verilen bu görkemli ziyafetin şanına uygun olarak, 30 ya da 40 tane olduklarını tahmin ediyorum. Onegesius, duvar boyunca sıralanmış diğer önemli Hun ileri gelenleriyle birlikte, Attila'nın sağ tarafında, şeref köşesindeydi. Romalılar sol tarafa yerleştirilmişlerdi. Garsonlar altın ve gümüş kadehler getirdiler. Bir garson; Attila'nın şarabını tahta bir kupada verdi. Kural olarak, kral sırayla tüm konuklarla kadeh tokuşturarak selamladı. Priscus bu uzun merasimin nasıl cereyan ettiğini tam olarak anlatmakta zorlanmış. Sanki Romalıların içkili toplantılarıyla Hristiyan komünyonları arasında bir şey olsa gerek. Sonra da herkes yerinden kalkmadan yemek yiyebilsin diye, her üç ya da dört kişilik gruba bir tane olmak üzere masalar getirildi. Ardından da yiyecekler: Basit, samimi göçebe kökenlerini göstermek için tahta bir tabak ve tahta bir kupa kullanan Attila hariç, herkese gümüş tabaklarda çeşit çeşit etler ve ekmekler geldi.

Yemeğin ilk bölümü bitti. Şimdi herkes ayağa kalkıp Attila'ya sağlık dileyip şerefine içmeliydi. Priscus servisin nasıl yapıldığını detaylı olarak yazmamış: Priscus yemeklerle ilgilenmiyordu ve bundan da öte, bakışları bulanıklaşmaya, düşünceleri dağılmaya başlamıştı. Yalnızca, değişik bir sürü pişmiş yiyecek vardı. İkinci bölüm de bitti. Herkes kalktı. Tekrar şerefe ve kadehler bir kez daha boşaldı. Karanlık çökmüştü. Çam ağacından meşaleler yakılmış ve sıra eğlenmeye gelmişti. İki ozan Attila'nın cesareti ve zaferleri üzerine kendi besteledikleri şarkıları söylediler. Bu çok etkileyiciydi. Salondaki gençler girdikleri savaşları hatırlayıp, gülümseyerek başlarını sallıyorlardı. Yaşlılar gözyaşlarına boğulmuştu. Şimdi de sıra komedyendeydi. Romalılar, bir

Hun komedyenden daha berbat bir şey olabileceğini düşünemiyorlardı. Şüphesiz, komedyenin gösterisi tamamen Romalıları hedef almıştı. Adam *karmakarışık*, son derece yabancı, *anlaşılmaz*, *saçma sapan şeyler söylerken*, Priscus adama aldırmmamaya çalışıyordu; fakat Hunlar kahkahâlarla gülüyorlardı. Gülmekten neredeyse yerlere düşeceklerdi.

Ve sıra en önemli gösteriye gelmişti. Bu, hepsinin merakla beklediği bir andı. Bekledikleri, Libya'da yakalanmış ve bir zamanlar Bleda'nın soytarısı olan burunsuz, topal, kambur cüce Zercon'du. Herkes Zercon'un nasıl kaçtığını, sonra tekrar yakalanarak nasıl geri getirildiğini ve efendisinin maiyetinden bir kadına sahip olduğunu biliyordu. Bleda'nın öldürülmesinden bir ya da iki yıl sonra, Attila Zercon'u karısından ayırmış ve cüceyi Aetius'a vermiş, Aetius da tekrar ilk sahibi Aspar'a iade etmişti. Libya'da dilencilik yaparken ele geçirilen ve sonra generallerden şeflere, Romalılardan Hunlara, Hunlardan Romalılara sürekli el değiştiren ve en sonunda tekrara Hunlara geri dönen Zercon'un çok tuhaf bir hayatı olmuştu. Zercon'u kaybettiği karısını geri istemeye hakkı olduğuna ikna ederek, bir yolunu bulup Attila'nın sarayına geri getiren, uluslararası bağlantıları olan Skirian şefi Edika'ydı. Attila, Bleda'dan kalan bu yadigarı görmekten hiç hoşnut olmamıştı ve Zercon'un kayıp karısı sonsuza dek kayıp olarak kaldı.

Zercon içeriye girmişti. Budala bir adam değildi. Kaderinin insanları eğlendirmesine bağlı olduğunu biliyordu; bu nedenle muhtemelen bir gösteri, her zamanki peltekliği ve kasıtlı olarak Hunca, Gotça ve Latinceyi karıştırdığı lisanıyla bir tür konuşma yapacaktı. Modern anlayışa göre, bu korkunç bir fikir. Fakat, ne yazık ki sakatlıklara karşı gösterdiğimiz duyarlılık son derece modern. Birçok izleyici, 20. yüzyılın başlarına kadar, sakallı kadınlar, cüceler, fil adamlar gibi bu tür gösterilere bayılıyordu. Bu gösterinin ne kadar rezil bir şey olduğu hakkında bir fikir edinmek için, hayalinizde bir müzikholde, kekeleyerek ve peltek peltek Almanca-Fransızca karışımı bir aksanla şarkılar söyleyen zenci bir cüce canlandırın. Seyirciler iki büküm vaziyette, dizlerine vura vura, gözlerinden yaş gelinceye kadar katılarak gülüyorlardı. İfadesiz bir bakışla ve hiç kıpırdamadan oturan Attila

hariç herkes. Tüm olan bitenden sonra, Attila yedi yıldır kesintili olarak da olsa bu cüceye katlanmıştı. Artık yeterdi. Ancak Ernak yerinden kalkıp yanına gelince tepki verdi. Ernak'ın özel bir yeri vardı Attila için. Latince konuşan bir Hun, Priscus'a, Şamanların Attila'ya Hunların çökeceğini, fakat Ernak'ın bu kötü gidişe son vererek imparatorluğu yeniden dirilteceğini söylediklerini anlattı. Attila oğlunun yanağını şefkatle okşayıp yanına doğru çekerken sevgiyle gülümsedi. Bu arada Zercon tuhaf gösterisini yakınlarında yapıyordu.

Resmi görevlerin tamamlanması sonraki beş günlerini aldı. İmparatora mektuplar yazdılar, Romalı bir kadın esir için 500 solidi fidye ödediler, Attila'nın karısı Erekan tarafından verilen bir ziyafete ve Attila ile birlikte son akşam bir yemeğe katıldılar. Sorunlardan, Aetius tarafından Attila'ya gönderilen yardımcısı Constantius ile ilgili olanını halletmiş olarak döneceklerdi. Aetius Constantine'e varlıklı bir kadın vaat etmişti. İmparator uygun kadını bulmuştu; fakat hazırlıklar saray politikaları yüzünden iptal edilmişti. Diplomasi ve Roma-Hun çekişmesinin karşılıklı etkilerinin bir parçası olarak, Attila yardımcısına söz verilen kadının verilmesi için ısrar ediyordu. İşte karşılıklı olarak anlaştıkları konu buydu. Bırakın öyle olsun!

Sonunda elçiler evlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bu rahat bir yolculuk olmayacaktı. Kazığa oturtulmuş bir casus –Attila'nın aman bilmez merhametsizliğinin ve cellatlarının korkunç maharetlerinin bir kalıntısı– ve cinayet işledikleri için boyunlarından V şeklinde dallara asılarak yavaş ve ıstıraplı bir ölüme terk edilen iki köle gördüler. Yanlarındaki Hun kılavuz, yolun yarısına geldiklerinde hediye ettiği atı geri almak isteyerek huzursuzluk çıkardı.

Ve Constantinople yolunda, yanında Hun gözetmeni Eslas ve Attila'ya yapılacak suikast karşılığında Edika'ya vermeyi planladığı (dikkatlice gizlenmiş olan) 50 pound altınla birlikte Constantinople'dan geri dönen Vigilas'a rastladılar. Kaçaklar ve esirlerle ilgili görüşmeler yapmak üzere gönderildiği için, dönüşü büyük bir sır değildi. Yanında Hun kaçaklar yoktu, sanırım yanında imparatorun konuyla ilgili olarak gönderdiği bir başka mektup taşıyordu. Köleler ve atlardan oluşan mini elçilik heyeti-

nin başında, bir tuzağa doğru gittiğini bilmeden, kaygısızca yoluna devam ediyordu. Gerçeği bilemezdi; çünkü gerçeği yalnızca Edika ve Attila biliyordu ve Edika eteğindeki taşları Attila'ya döktükten hemen sonra Vigilas'a verdiği küçük brifingten sonra bir daha Vigilas'ı görmemişti. Ona, planın kilit parçalarından bir tanesi olarak ortaya çıkacakmış gibi gelmiyordu. Attila'ya, görüşünde kendi adamları tarafından suikast yapıldığı sırada, Hun topraklarında üst düzey bir Roma delegasyonu olacaktı. Bu nedenle, kendinden son derece emin olan Vigilas, yanına yol arkadaşı olarak aldığı oğlunu da birlikte götürüyordu.

Priscus neler olduğunu daha sonra öğrenmişti. Vigilas Hun topraklarında ilerlerken, Attila'nın adamları bekliyordu. Yanına bir refakatçi verilmiş olması hoş bir sürprizdi. Bu ağır bir şoka dönüşecekti. Vigilas tutuklandı, üzeri arandı, altınlarla dolu çıkını alındı ve oğluyla birlikte Attila'nın huzuruna çıkarıldı.

"Bu kadar altını ne amaçla yanına taşıyorsun?" diye sordu Attila, sanki bilmiyormuş gibi.

"Kendim için, diğerleri için..." Attila Vigilas'ın kekelemesine müsaade ederek, yalanlar ve riyalar bataklığının içinde debelenmesini izledi. Böylece elçilik heyeti parasız kalıp görevini yerine getirememeye tehlikesine maruz kalmayacaktı. Vigilas çabaladı "Ya da at veya hayvan sıkıntısı çekmemek için. Uzun süren yolculuk nedeniyle yorgun düşmeleri ihtimaline karşılık ve yanımızda daha fazlasını taşıyabilmek için. Ve esirler için ödeme yapmak için. Roma topraklarında bir sürü insan, yakınlarının fidyelerini ödeyip onları kurtarmam için bana yalvardı." dedi.

Vigilas'ın yapabileceği tek şey, kendinden emin bir şekilde, böyle bir muameleden ötürü haklarının çiğnendiğini söyleyerek Attila'ya karşı çıkmaktı. "Bir büyükelçi tutuklanmış ve soyulmuştu! Duyulmamış bir şeydi. Bu imparatorun kulağına gidecekti vs. vs." Bunun yerine, yalandan döktüğü tatlı dille kendi kendine suçunu ortaya çıkardı.

"*Seni beş para etmez hayvan!*" diye haykırdı Attila, kavurucu bir hiddetle. Şimdikiler, Attila'nın Priscus tarafından aktarılan kendi sözleri: "*Yalanlarınızla adaletten daha fazla kaçamayacaksınız! Özurlerin seni cezalandırılmaktan kurtaramayacak!*" Vigilas adı bir suçlu muamelesi görecek, hem de bırakın bir diplomat mu-

amelesi görmeyi, bir Romalı suçlu gibi bile değil, bir Hun suçlusu gibi muamele görecekti. Attila Vigilas'ın atıp tuttuğundan emindi. Yanında taşıdığı para bir delegasyonun ihtiyaçları, atlar, hayvanlar ve esirlere ödenecek fidyeler için çok fazlaydı. Ve her şey bir yana, Vigilas Maximinus ile birlikte Attila'nın yanına ilk kez gittiğinde, Attila'nın esirler için fidye ödenmesini reddettiğini kesinlikle biliyordu.

Tam o anda, Attila muhafızlara Vigilas'ın oğlunu tutmaları için bir hareket yaptı. Bir kılıç çekildi. "Ağzımdan çıkacak tek bir sözcükle" dedi Attila, "oğlun ölür. Şimdi bana gerçeği anlat."

Attila'nın altı hafta önce entrikayı öğrendiğinden beri beklediği an işte bu andı. Bir Roma büyükelçisi suikast planıyla yakalanmıştı, hem de bu kadar aptalca bir planla. Başka nasıl bir şey Romalıların iki yüzlülüğünü ve Hunların üstünlüğünü daha iyi ortaya serebilirdi ki?

Vigilas yıkılmıştı. Gözyaşlarına boğuldu ve Attila'ya adalet adına kılıcı, hiçbir şeyden haberi olmayan günahsız delikanlıya değil kendi üzerine indirmesini söyledi.

Nihayet doğru bir şey söylemişti.

Sonra her şey çorap söküğü gibi geldi. Gerçek Attila'nın zaten en başından beri bildiği gibiydi. Chrysaphius, Edika, Constantinople'daki saraydaki gizli toplantı, imparatorun mutabakatı, altınlar, her şey.

Bu kadarı canlarının bağışlanması için yeterliydi. Attila öfkelenemediği gibi, yüce gönüllülük de yapabiliyordu. Fakat, daha Vigilas'dan öğreneceği çok şey vardı. Vigilas zincire vuruldu. Bura fidyelerini ödeyerek diğer esirleri kurtarmaya geldiğini söyleyen adamın, şimdi kendisi için fidyeye ihtiyacı vardı. Oğlu haberleri iletmesi ve 50 pound altın daha getirmesi için geri gönderildi. Bu işin sonuca ulaşma şeklinde bir şüursellik var. 50 pound altın bir kralın öldürülmesi için ödenecek olan miktardı. Şimdi ise Attila yalnızca bir elçi için bu parayı istiyordu. İmparator yapmaya kalkıştığı işte iki kat kayba uğramış ve tek kazancı küçük düşmekten başka bir şey olmamıştı. Bir parça drama anlayışı olan herkes ve bundan kendisinde bolca olan Attila için, bu harka bir intikamdı.

Bu rezaletin kamuoyuna yayılmasını sağlayıp hem impara-

toru, hem de aşağılık haremağası Chrysaphius'u rezil etmemesi için bir neden yoktu. Her ikisi de dürüstlüklerini ispatlamış olan Orestes ve Eslas'ı da Vigilas'ın oğluyla birlikte gönderdi. Bu ikilinin görevi imparatorun yaralarına tuz basmak olacaktı. Constantinople'da Theodosius ve izleyicilerin karşlarına çıktıklarında, Orestes Vigilas'ın altınları sakladığı heybeyi boynuna asmıştı. Chrysaphius da oradaydı elbette. Bu sahnedeki sözler, Attila'nın imparatora iletmesi için Eslas'a söyledikleridir:

“İmparator ve Chrysaphius acaba bu heybeyi tanıdılar mı?” Tanıma ve açıklama için kayda değer bir duraklama ve akabinde Attila'nın mesajı:

“Theodosius asil doğmuş bir babanın oğludur. Keza ben de babam Hun Kralı Mundzuk'un oğlu Attila'yım. Ben asil soyumu sürdürdüm; fakat Theodosius bunu yapamadı. Şimdi söyleyin, kim barbar, kim daha medeni?”

Yanıt çok açıktı. Heybe durumu yeterince açıklıyordu. Attila'ya karşı hazırlanan suikast planının planlayıcısı Theodosius, kudretli majesteleri, isyankar bir köle gibi davranmıştı. *Sonuç olarak Attila, Theodosius harem ağasını cezalandırması için kendisine teslim etmedikçe Theodosius'u affetmeyecekti.*

Çözülmesi gereken bir sorun daha vardı: Constantius'un karısı konusu. Constantius'un amacı, drahomasıyla birlikte alacağı bir başka kadınla evlenmekti. Theodosius, kadını her ne şartla olursa olsun getirirse kendisi için iyi olacağını elbette biliyordu. Yoksa kendi hizmetkarlarına söz geçiremiyor muydu? Her ne şartla olursa olsun, bir adama geri çeviremeyeceği bir teklifte bulunmaktan memnun olurdu.

Bu karışıklığı düzeltmenin ve Chrysaphius'un yaşamını kurtarmanın yalnızca bir tek yolu vardı: Constantius'a daha önce söz verilenden daha zengin ve daha bağlı bir kadın bulunup, ödemesi yapılarak. Bir elçilik heyeti hazırlandı ve başına Maximus'tan daha tanınmış biri getirildi. Daha önce hiç görülmemiş miktarda altın karşılığında her şey hallolmuştu. Attila Tuna'nın güneyindeki, ne olursa olsun elinde tutmak için mücadele edeceği topraklardan çekildi. Constantius zengin karısına kavuştu (kadın oğlu ölmüş olan general ve konsül Plinthas'ın geliniydi), Vigilas'ın fidyesi ödendi, Chrysaphius'un hayatı yeni entrikalar düzenlesin di-

ATTILA

ye kurtarıldı, Romalı savaş esirleri serbest bırakıldı, Hun kaçaklar unutuldu.

Attila artık tüm dikkatini Constantinople'dan çok daha yumuşak bir hedefe, çökmekte olan Roma imparatorluğuna çevirebilirdi.

BARBAR VE PRENSES



450 YILINDA ATTILA'NIN TUNA BOYUNCA UZANAN GÜNEY SINIRI HUZUR İÇİNDEYDİ. Tuna'nın karşı yakasına geçmesi, esirler ve kaçaklarla ilgili çekişmeler derken, şimdi de doğulular aptalca bir planla farkında olmadan Attila'nın ekmeğine yağ sürüyorlardı. İhtiyaç duyduğu tüm bu paralar ve güvenlik Attila'yı bir imparatorluğun kurucusu yapmıştı. Artık bunu sağlamlaştırmaya ve istikrarlı bir yapıya sokmaya girişebilirdi.

Fakat, Attila'nın doğasında böyle bir şey yoktu. Onun için para ve güvenlik hiçbir zaman yeterli olmazdı. Constantinople'un yeni taahhütlerine uzun süre güvenemezdi. Gözünü batıya dikmişti. Roma'yla aralarında, temelini kadim dost Aetius'un attığı Hun-Roma ittifakı sayesinde köklenen ve on beş yıldır süren bir barış vardı. Fakat, Attila dostluğun ganimetlere engel olmasına izin verecek biri değildi. Bir yıla kalmaz vasalları, hatta logadeleri bile huzursuzlanmaya başarlardı. Bir şeyler yapmak zorundaydı.

Roma'nın kendisi hâlâ daha çetin bir cevizdi; fakat, kuzeydeki Galya daha yumuşak bir hedefti. Parça parça olmuş zavallı Galya, yaklaşık 50 yıldır barbarların oyun sahası olmuştu. Britanyalılar sorunlarla dolu adalarından kuzey batıya, adı sonradan Brittany olacak topraklara kaçmışlardı. Vandallar, Alanlar ve Suevler, 406 yılında Ren nehrini geçerek güney batıdan İspanya'ya girmişlerdi. 435-437 yıllarında Roma ve Hun orduları tarafından

Main bölgesinden kovalanan Burgundiyalılar, Savoy'a yerleşmişler ve Vizigotlar da Roma ve İspanya yoluyla Aquitaine'e gitmişlerdi. Roma, 439 yılında Vizigotların bağımsızlığını kabul etti. Başboş haydut çeteleri –Bacaudae– kuzeyi talan etmişlerdi. Burada, Valence yakınlarında Alanlar yaşıyorlardı.

Tarihçiler bu kabileler ve ulus devletler gibi farklı mevcudiyetlerden bahsetmekten hoşlanırlar. 5. yüzyılda Galya'daki bireyler, ordular ve kabileler, bırakın bir öykünün kurgusunda yer alabilmeyi, köklü birlikler olarak bile adlandırılmayacak şekilde, sürekli olarak dolaşmış, dağılmış, birleşmiş ve ayrılmışlardı. Hiçbir coğrafi ya da siyasi egemenlik uzun sürmüyordu. Barbar kabileleri bir yere yerleşmedikleri ya da oradan oraya dolaşmadıkları zamanlarda, sürekli olarak batıdan doğuya doğru hareket etme eğilimindeydiler. Düşman olmadıkları zamanlar dışında Roma'nın düşmanıydılar. Kendi öz kimliklerini korumaya çalışmadıkları zamanlar dışında, kendi öz kimliklerini koruma peşindeydiler.

İnkâr edilemez bir gerçek vardı ki, o da Galya'nın her tarafında bir yangın olduğuydu, bu da Attila'ya bazı ilgi çekici kapılar açıyordu. Galya'nın kuzey doğu sınırında, güçlü bağımsızlıklarını sürdürüyorlardı. Ren havzası boyundaki işine karışabilecek kabileleri temizlemiş olan Hunlar, Franklara kolayca ulaşabilirdi.

Kuzeybatıda merkezi Brittany olan geniş bir bölgede, Bacaudae her zamankinden daha huzursuzdu. Attila onları tanıyordu. Aralarında yaşayan Eudoxius adında zengin bir Yunanlı doktor, Bacaudae ile bir sorun yaşamış ve bu nedenle kaçmak zorunda kalmıştı. Romalıların gözünde bir döneke olduğu için Roma'ya gitmesi mümkün değildi. Bu yüzden o da Hunlara sığınmıştı.

Vizigotlar İspanya'ya doğru yaptıkları uzun göç sonunda güneybatıya, bugünkü Aquitaine'e yerleşmişlerdi. Vizigotlar hem Romalıların hem de Hunların eski düşmanlarıydı. Hun ordusu Aetius'un emri altındaki Litorius komutasında, Vizigotlar'ı 437 yılında Narbonne'dan sürmüş ve sonraki yıl da Vizigot başkenti Toulouse'u neredeyse yerle bir etmişti.

Galya'nın kalbi henüz çarpıyordu. Korunmaları ve kültürleri için Roma'ya güvenen orta ve güney bölgelerdeki Gal-Roma eyaletleri güvendedeydi. 418 yılında bölge, tüm Rhone deltasında hakim bir konumdaki yeni başkent Arles'ten (şehir bugün hâlâ da-

ha zengin Roma kalıntlarına sahiptir) Romalılıklarını ve Hristiyanlıklarını üstüne basa basa belirterek, kendi yerel yönetimine –Yedi Eyalet Konseyi– kavuştu. Aetius konumunu mümkün olduğunca güçlendirerek, Galya’yı öncelikle Vizigotlara ve aynı zamanda da Ren sınırındaki Cermenlere karşı savunmak için 424 yılından beri burada üslenmişti. Şüphesiz, tüm bunları yapmak için çekiştiği birçok barbar kabileden bazalarına görev vermek zorunda kalmıştı. Bu çekişmeye Aetius’un kendisi neden olmuştu. Galya’yı Franklara ve Hunlara karşı savunan Aetius, 432 yılında imparator naibi Galla Placidia tarafından kovulunca, haklarını tekrar geri almak için, Frank ve Hun paralı askerlerden oluşan bir ordu kurmuştu. 450 yılında Aetius hâlâ aynı rolü oynuyordu ve gücü Roma’nın yollar ağı sayesinde Moselle vadisini koruyan Trier, Loire’ı güneydeki Vizigotlar’a ve kuzey batıdaki vahşi Britanyalılar ve Bacaudae’ya karşı koruyan Orleans gibi garnizon şehirlerine kadar ulaşmıştı. Eyalet, çekirdeğini koruyarak geri çekiliyordu. Eski sınır Ren boyunca kaleler vardı; fakat hepsi de Ardennes’den ötedeydi ve acil bir durumda takviye yapmak çok zordu.

Aetius ve askeri gücü, denklemin yalnızca bir yarısını eşitliyor. Kültürel olan yarısı için devlet adamı, sanat aşığı ve geleceğin imparatoru Avitus’a dönmemiz gerekiyor. Avitus, Masif Central’ın sarp volkanik tepelerinin üzerindeki, arkasında prehistorik çağlarda püsküren lavların, küçük bir nehir tarafından engellenmesiyle oluşan küçük bir göl olan Clermont-Ferrand’ın 15 kilometre güney batısında oturuyordu. Yukarıda sözünü ettiğim ve Romalıların Aidacum adını verdikleri küçük gölün günümüzdeki adı Aydat gölüdür ve iki kilometrelik genişliğiyle Romalılar zamanından biraz daha küçüktür, etrafı hâlâ daha ormanlar ve açık arazilerle çevrilidir. Avitus, kendi deyimiyle Avitacum’u idare etmek için işte tam burada bir köşk yaptırmıştı. Köşkü devrinin en ünlü şairlerinden olan ve bu ününü sağlama almak için zenginlere ve iktidar sahiplerine dalkavukça hitabeler yazan damadı Sidonius, bir mektubunda anlatmıştır.^(*) Gündemdeki met-

(*) Arkadaşı Domitius’a –Bir akademisyen. O kadar haşın bir adamdı ki söylediklerine göre, hayatında tek bir defa gülen bir adam dahi onun kadar tenkitçi olamazdı– yazdığı 2. mektup. Muhtemelen Avitacum tanımlaması da arkadaşının sert mizacını açığa vurmak için tasarlanmıştı.

hiye –bu olaylardan kısa bir süre sonra, Avitus'un ölmeden hemen önce 455-456 yılları arasındaki kısa süreli imparatorluğunu anlatmak için– Sidonius yirmili yaşlarının ortalarında yazılmıştır. Aşırı süsçülük ve gösterişçilikle (bu sözcüğe bayılıyordu) dolu mektuplarda ve şiirlerde Sidonius, Hun istilasından hemen önce taşralı bir Romalı olmanın ne anlama geldiğini resmediyordu. Bir imparatorluk batmak üzereydi, fakat taşralı zenginler sanki her şey sonsuza dek aynı kalacakmışçasına ev partilerine, banyolara, akşam yemeklerine, spor müsabakalarına, gösterişçi edebi tartışmalarına devam ediyorlardı.

Çağının en tanınmış adamlarından biri olan Avitus, 450 yılında neredeyse Galya'ya eşdeğer bir bölgenin hükümdarıydı. Çalkantılı zamanlarda, bölgenin çapası gibiydi. Zengin ve etkili bir ailenin reisi olan Avitus, Aetius'un komutası altında askeri komutanlık yapmıştı ve hizmetleri Galya'da, sivil ya da askeri önemli görevlere tayin edilerek ödüllendirilmişti. 450 yılı dolaylarında Avitus sanatçıların en ünlü hamisi, cömert ev sahipleri, ateşli bir el yazmaları koleksiyoncusu ve diplomatik başarıları sayesinde tüm imparatorlukta taktir edilen bir adamdı. Sidonius'un mektubu bizi Avitus'un görkemli evinde rehber eşliğinde bir tura çıkarıyor. Evin batısında, evin ve 8.000 metrekarelik bahçesinin kuzeyine ve güneyine doğru uzanan yamaçlarıyla, sarp bir tepe yükseliyordu. Göl doğuydu. Avicatum günümüz ölçülerinde, bir villadan çok yöneticilere, kiracı çiftçilere ve kölelere ait müstakil konutların çevrelediği bir köye benziyordu. En önemli bina gruplarından bir tanesi, zenginliği, kültürü ve kimliği ifade eden, ağaç kesenlerin işe koyulmasıyla, kesilen kütüklerin 'nerdeyse kendi kendilerine büyük ocağın ağzına yuvarlandıkları' ormanlık tepenin alt kısmını kaplayan hamamlardı. Ocak vasıtasıyla elde edilen kaynar su, kurşun borulardan oluşan bir labirentten geçerek hamama ulaşıyordu. Göbek taşının olduğu salonun dışında, masörlerin kokulu yağlarıyla sihirler yarattıkları masaj odaları ve frigidarium (soğuk oda) vardı. Tüm bu odaların üstü konik bir çatıyla örtülmüştü ve çepeçevre, beyaz renkli beton duvarlarla sınımlıydı. Duvarlar alışlagelmiş fresklerle değil, birkaç dizelik şiirlerle sade ve zevkli bir şekilde süslenmişti. Somaki sütunlar üzerinde yükselen üç kemer, suyu tepeden akan bir dereden sağla-

nan ve aslan şeklindeki altı fıskiye'nin ağzından kükreyerek fıskıran 20 metre uzunluğundaki yüzme havuzunu ayırıyordu. Bitişikte hanımların yemek odası, ana depo ve dikiş odası vardı. Bir koridorun, kölelerin ve ailelerinin yemek yemek için toplandığı açık bir alana uzandığı sütunlu giriş, gölle karşı karşıyaydı.

Yakında bir yerlerde –yerleşim planını takip etmek gittikçe zorlaşıyor– tonozlu şöminesiyle kışlık yemek salonu ve alçak basamaklı merdivenlerle göle bakan bir verandaya çıkılan yazlık yemek salonu vardı. Konuklar buradan göl kıyısında ağları ya da mantarlı oltalarıyla gece boyunca alabalık avlayan balıkçıları keyifle seyredebilirlerdi. Eğer hava çok ısınır, istediğiniz zaman kuzeye bakan misafir odasında gidip uzanır, ağustos böceklerinin öğle konserini dinleyerek kestirirdiniz. Doğada başka korolar da vardı tabii. Alacakaranlıkta ortaya çıkan kurbağalar, akşam vakti kazlar, şafak vaktinden önce horozlar, güneş doğarken kargalar, çalıklarda bülbüller, çatı kirişlerinde kırlangıçlar... Çimenlik yokuştan göle doğru kısa bir yürüyüşle, devasa boyutlardaki iki misket limonunun gölgelere boğduğu, içinde ailenin konuklarla top oynadığı ya da zar attığı bir koruya varırsınız. Eğer isterseniz kayıkla gezmeye de çıkabilirdiniz. Zevksiz ve düzensiz hasır otlarıyla kaplı, bataklık batı ucundan sakınmak kaydıyla, y-lankavi güney kıyısında kürek çekebilir, küçük adanın etrafından dolaşarak, her yıl yapılan yarışlardan birinde çılgıncasına kürek çekip kahkahalar atan kürekçilerin darbeleriyle üzerinde çentikler açılmış bitiş noktasına dönebilirdiniz. Ve tüm bunları Avitus görürdü; çünkü kütüphane hamamları, koruluğu, gölü tamamen görüyordu ve Avitus mektuplarını dikte ederken ve yöneticileriyle görüşürken, konuklarının bu Roma Arcadia'sında keyifli anlar geçirdiklerinden emin olmak isterdi.

Peki, konuklar kayık gezintisi, hamam sefası ve yemek yemekten başka neler yapabilirlerdi? Sidonius bunu, sayfiye evi etkinliklerini tanımladığı bir başka mektubunda anlatıyor. Sabahları, ortada sıçan denilen bir tür top oyunu oynanabilirdi; oyuncular bir daire şeklinde dizilir ve topu birbirlerine atarken, ortada duran bir konuk bu topu kapmaya çalışırdı. İçerdeyse diğerleri zar oyunları oynarlardı. Bir tarafta, pazar gazeteleri gibi, öbek öbek el yazmaları ve en son kitaplardan bazıları yığılır, bunlar-

dan bazıları hanımlara özgü dini içerikli kitaplar, bazıları da etkili anlatımları ve görkemli üsluplarıyla beylerin ilgisini çeken edebi eserler olurlardı. Daha sonra, erkekler bazı tanınmış Yunanlı yazarların eserlerinin Latince versiyonları üzerinde tartışırken, kahya öğle yemeğine davet ederdi. Çeşit çeşit kızarmış ve sulu et yemekleri ile şarap ikram edilen yemekte, konuklar bir yandan da okunan kısa bir öyküyü dinleyerek keyifli anlar geçirirlerdi. Yenilenlerin hazmedilmesi için yapılan hafif bir yürüyüşten sonra, sıra saunaya gelirdi. Bu tür konutlar buhar banyosu açısından şanssızdı. Bunun için, uşaklar bir çukur kazar ve çukuru kızgın taşlarla doldurarak üzerlerini dallar ve kilimlerle örterlerdi. Konuklar toplandığı zaman da uşaklar kızgın taşların üzerine su dökerlerdi.

“Burada neşeli ve nükteli sohbetler yaparak saatler geçirirken, her tarafımızı saran boğucu buhar bulutunun içinde terleyerek bedenlerimizi arındırıyorduk. Bu keyifli saatlerden sonra sıcak sulara dalıyorduk. Sıcak su bütün bedenimizi rahatlatırken, yarım kalmış sindirimimizi de tamamlıyordu. Bundan sonra kendimizi canlandırıcı soğuk suya hazırlayarak pınardan, kuyudan ya da gürül gürül akan nehirden gelen sulardan dipdiri çıkıyorduk.”

Hatırlarsanız köşkü gezerken buranın bölgenin en büyük köşkü; zarafetin, inceliğin ve zenginliğin zirve noktası olduğunu söylemiştik. Bununla birlikte çevrede, hepsi de Galyalıların, bazıları Narbonne ve Lyons gibi yerel başkentler kadar büyük, yüzden fazla şehirde inşa ettiği daha küçük yüzlerce köşk daha vardı ve bunlar bile Attila'nın Macaristan yaylalarındaki köşkünü gölgede bırakacak kadar ihtişamlıydı. Attila'nın Romalı yardımcılarından birinin, Avicatum'un ününü duyup bunu Attila'ya anlatmış olması çok yüksek bir olasılık. Lüks ve sefahat nedeniyle yozlaşmış bu gibi adamlar kolay birer av olabilirdi.

Ve burası –yüksek sınıfa mensup bazı Romalıların medeniyetçilik ve misafircilik oynamalarına izin verilen– bir Berchtesgaden, Chequers ya da Camp David benzeri topraklar, bir fatihin devlet işlerinden başını kaldırıp biraz olsun dinlenmesi için harika bir yer olmaz mıydı? Peki bu nasıl olacaktı? Temel sorun, Galya'yı doğrudan tehdit etmiyormuş gibi görünecek bir manevra yapmak ve bu yüzden tehdidi Roma'ya yöneltmekti. Bu da Gal-

ya'nın savunucusu Aetius'un dostluğunu yitirme riskini getiriyordu. Burada Vizigotların anahtar rol oynayacakları açıktı. Vizigotlar hem Hunların hem de Romalıların geleneksel düşmanlarıydı. Attila bir diplomat rolü oynamayı denedi. Açık sözlü olmak gerekirse bu rolde çok acemiydi. Roma'yla, vasal Vizigotların Hun derebeyinden kaçtıkları ve geri getirilmeleri gerektiğiyle ilgili sahte bir tartışma konusu yarattı. Bir diplomat kisvesi takınarak, Vizigotlar Roma'nın düşmanı olduğu için, o dönemin tarihçilerinden Aquitaineli Prosper'in sözcükleriyle, "Romalılarla dostluğunu korumaya çalışan bir hami" rolü oynayabilirdi. Böyle bir hamle, toprakları Vizigotlar tarafından yalnızca bir kuşak önce gasp edilen toprak sahiplerini mutlu ederek, Aquitaine'deki Romalıların dostluğunu bile kazandırabilirdi.

Hiç şüphesiz Vizigotlar Attila'nın gelişini hoş karşılamayacaklardı. Bu nedenle onların da saf dışı bırakılmaları gerekiyordu. Attila Theodoric'e tamamen değişik bir konuyla ilgili bir mektup gönderdi. Mektupta Theodoric'e gerçek düşmanının kim –yani Romalılar– olduğunu ısrarla hatırlatarak yardım önerisinde bulunuyordu. Jordanes'in de bahsettiği gibi; "Attila'nın muazzam gaddarlığının altında ince bir hassasiyet yatıyordu." Attila gerçekten de düşmanlarının gerçek tehlikenin nerede yattığını göremediklerini düşünecek kadar saf mıydı? Öyle olduğuna inanmayı tercih ederim.

Uzaklardaki yeni bir diğer barbar krallığı –Kuzey Afrika'daki Vandallar– Attila'yı cesaretlendirmişti. Jordanes bunun nedenini çarpıcı bir anekdotla açıklıyor. Bir Vizigot prensesi –Theodoric'in kızı– bir Vandal prensi –Vandal Kralı Gaiseric'in oğlu Huneric– ile evlenmişti. İlk başta evlilikleri gayet iyi gidiyordu. Çocukları da olmuştu. Derken Huneric acımasız ve paranoyak bir adam olup çıktı. "Huneric kendi çocuklarına karşı bile son derece insafsızdı ve karısının kendisini zehirleyeceğinden kuşkulandığı için karısının burnunu kesti ve bu yüzden güzelliği bozulan kadını, babasının önünde ömrünün sonuna dek bir çirkinlik abidesi olarak dolaşacağı Galya'ya, babasına geri gönderdi. Yabancıları bile etkileyen bu gaddarlık, Theodoric'in içini intikam ateşiyle yakıp kavuruyordu." Bu nedenle Gaiseric, Theodoric'in yapabileceklerinden kaygılıydı. Önceden davranıp ilk dar-

beyi vurmak Attila'nın çok işine yarardı.

Eğer amacına ulaşabilirse, Attila için ne büyük bir başarı olurdu ama! Vizigotların bertaraf edilmesiyle, Attila Hazar'dan Atlantik'e kadar, iki Roma İmparatorluğu'nun toplam genişliği kadar olan bir bölgeyi, Galya'dan geçen ve kuzeydeki azgın Ba-caudae ile güneydeki Roma lejyonlarını birbirinden ayıran ikmal yolu ile birlikte hakimiyeti altına alırdı. Sonra da isterse Baca-udae'yi ezip geçer ya da isterse görmezlikten gelip doğruca Gal-ya'ya yönelirdi. Attila, yeni ve dinamik bir imparatorlukla tüm Kuzey Avrupa'yı yönetebilir, yeni ve dinamik bir imparatorluk dengeleri kurup, içine nüfuz eder ve nihayet –neden olmasın?– güneydeki çökmek üzere olan, çürümüş ve parçalanmış impara-torluğu fethedebilirdi.

Uzun vadeli stratejilerini yalnızca tahmin edebiliyoruz. Atti-la'nın en azından bu yola çıktığının kanıtları elimizde mevcut. Ro-ma'daki III. Valentinian'a bir mektup göndererek Vizigotlar'a sal-dırma amacında olduğunu ve batı imparatorluğuyla bir kavgası-nın söz konusu olmadığına dair imparatorun içinin rahat olması-nı bildirdi. Bu olduğunda 450 yılı ilkbaharıydı ve tam da batıya yapacağı uzun sefer için hazırlıklara başladığı zamandı. Sefer planlandığı gibi gidebilirdi. Fakat Attila'yı ayartarak amacından çok uzaklara sürüklenmesine ve çöküşünü garantilemesine ne-den olan iki olay her şeyi değiştirdi.

İmparator III. Valentinian'ın, henüz 30'lu yaşlarının başın-daydı, bir kız kardeşi –Honorio– vardı. İki kardeş, Büyük The-odosius'un iki kez dul kalmış kızı, korkunç Galla Placidia'nın ço-cuklarıydı. Placidia'nın öyküsü bir dramadan farksızdı: Bir Got kabilesinin reisi olan Athaulf tarafından Roma'dan uzaklara götü-rülmüş, Athaulf yapılan bir suikast sonunda ölünce tekrar Ro-ma'ya dönmüş ve Athaulf'un Romalı versiyonu Constantius (Bu, Attila'nın yardımcısı olan Constantius değil) ile evlenmişti. Şimdi okuyacaklarınız tam bir melodram: Hikaye Placidia'nın kızı Pren-ses Honorio'nun, onun kırılmış gururunun ve tarihin gidişatını nasıl değiştirdiğinin hikayesi.

Kraliyet ailesi, son 25 yıldır, gaspçı John'un (ya da Johan-nes) yenilgisinden beri, o zamanki başkent Ravenna'daydı. Ho-norio kızlık çağından itibaren güçlü ve imtiyazlı bir konuma yük-

selmişti. 'Augusta' asalet unvanı verilen Honoria, kraliçe unvanı almak için henüz çok gençti. Sarayda kendisine ait bir konutu vardı ve konutla personeli kahya Eugenius yönetiyordu. Honoria da annesi gibi hırslı bir kadındı; fakat annesinin tersine onun planları kendi hakimiyetini kurmak üzerineydi, ahmak ve kudretsiz kardeşi, İmparator Valentinian'ın tersine Honoria bunu yapacak zekaya sahipti. Tek eksiği elverişli bir fırsattı, ki bu fırsat kardeşi, Honoria'nın belirsizliğe mahkum edileceğinin habercisi olan varislere sahip olmadığı taktirde eline geçebilirdi. Fakat bir yandaşa ihtiyacı olduğu için, iktidar rüyalarını ertelemek zorundaydı. Öncelikle bir komplocu ve sonra da bundan çok daha fazlası olan Eugenius elindeydi. Öykü Gibbon tarafından sonuna kadar sömürülmüş: "Güzel Honoria, nefret ettiği ve kendisini onurlu bir aşkın tesellilerinden sonsuza dek uzak durmak zorunda bırakan, doymak bilmez ihtişama on altı yaşına gelmeden sahip olmuştu. Kibir ve doyumsuz bir debdebe denizinin ortasındaki Honoria, doğanın çağrısına boyun eğerek kendisini mabeyinci Eugenius'un kollarına attı."

Bu, hikayeyi bir parça bozuyor; çünkü bu olay olduğunda Honoria gözü kara bir yeni yetme değil, her şeyi planlayarak hareket eden otuzlarında bir kadındı. Gibbon Honoria'nın hamile kaldığını ve Constantinople'a sürgüne gönderildiğini söylüyor. Honoria'nın hamileliğinden ve Constantinople'a sürgün edildiğinden bahseden hiç kimse yok ve Gibbon da kaynağını açıklamıyor; fakat ne olursa olsun, Honoria ve Eugenius'un ilişkileri ve planları ortaya çıkmıştı. Eugenius idam edildi ve Honoria da kendisi için planlanan entrikadan haberi dahi olmayan zengin ve güvenilir bir konsülle nişanlandı.

Sevdiğini kaybetmesi, planlarının suya düşmesi ve sıkıcı bir kocaya sahip olma ihtimali belirmesi nedeniyle şiddetli öfke nöbetleri geçiren Honorius, özlemiyle yanıp tutuştuğu gücü elde etmesini sağlayacak yeni bir hayat ve korkunç bir intikam için, bir plan hazırladı. Attila'nın, kardeşine yakın zaman önce gönderdiği mektuptan, imparatorluk dışında Avrupa'daki en güçlü hükümdarı olan Attila'nın Vizigot topraklarını da egemenliği altına almayı planladığını biliyordu ve sonunda muhtemelen tüm Galya'nın hakimi olacaktı.

Bu, Honoria'nın kardeşinden intikamını nasıl alacağını yanıttı. Honoria Attila'nın karısı olacak ve saltanat sürecekti. Roma İmparatoriçesi olamadıysa, Galya İmparatoriçesi olacaktı. Gibbon'un Honoria'nın planını anlattığı hikayesi, klasik geri dönüşleri ve dozu iyi ayarlanmış bir yabancı düşmanlığıyla tam bir Hollywood senaryosu:

“Çaresizlik içinde geçen uzun bekarlık dönemi, Honoria'yı garip ve umutsuz bir çözüme yöneltmişti. Aşkın ya da daha çok intikamın peşinde koşan Placidia'nın kızı her türlü unvanı ve her türlü ayrıcalığı feda etti ve kendisini dilini bilmediği, inançlarından nefret ettiği ve görünüş itibarıyla insan demeye bin şahit isteyen bir barbarın kollarına attı.”

Diğer kaynaklarda öykünün ana hatlarını anlamamıza yetecek kadar açıklama var. Honoria'nın maiyetindekilerden biri, sadık haremağası ve sıra dışı bir görev verdiği Hyacinthus'du. Honoria Hyacinthus'a Hun İmparatoru'na iletmek üzere, niyetinin ne kadar ciddi olduğunu belirten bir yüzük verdi ve Hyacinthus'u yardımını istemek üzere Attila'ya gönderdi. Belirli bir miktar para karşılığında, Attila'nın derhal gelip kendisini hiç istemediği bir evlilik yapmaktan kurtarmasını rica ediyordu. Honoria'nın yüzüğü hem kurtuluşunun karşılığında bir armağan ve hem de daha sonra Attila'nın karısı olacağı gibi gizli bir ima taşıyordu.

Valentinian'ın da kendi casusları vardı; fakat Hyacinthus Valentinian neler olup bittiğini öğrenmeden çok önce yola çıkmıştı. Bu utanç verici hareketin dedikoduları toplumun yüksek sınıfı arasında hızla yayılmış ve sonunda Constantinople'daki Theodosius'un kulağına kadar gelmişti. Yaptığı suikast planının suya düşmesinden sonra Attila'yı henüz yatıştırabilmiş olan Theodosius, ne Attila'yı tedirgin etmek ne de yeni yapılmış olan barışı bozmak istiyordu. Valentinian'a, Honoria'yı bir an önce teslim etmesini tavsiye etti. Honoria'yı Tuna'nın karşı yakasına gönderebilir ve böylece başından atmış olurdu.

Valentinian otoritesine yapılan bu meydan okumaya pabuç bırakmayacaktı. Hyacinthus'un görevini ne şekilde tamamladığına dair bir kayıt yok; çünkü Attila'nın karargahında bunları kaydedecek, resmi olarak görevlendirilmiş bir tarihçi yoktu. Benim

kanaatimce, Onegesius başta efendisini bu elçi ve kaçıkça önerisiyle rahatsız etmek istememiş olabilir. İkinci bir olasılık da ikisi Hyacinthus'u başından sonuna dek dinlemiş, Attila da bunu hazır olacağı zaman hatırlamak üzere hafızasının bir yerlerine atmıştı. Tüm bunlar birkaç hafta sürerdi. Hyacinthus eşine görevini başarıyla tamamladığını bildirmek üzere geri döndüğünde, Valentinian onu hapsedmiş ve her şeyi ayrıntılarıyla öğrenmek için işkence ettikten sonra kafasını uçurmuştu. Baş belası kız kardeşini de ortadan kaldırması gerektiğini düşünüyordu, fakat maceraperest kızını korumak isteyen korkunç annesi Galla Placidia tarafından engellenmişti. Valentinian gerektiği gibi annesinin sözünü dinledi. Sonra aynı yıl Placidia öldü. İşte Honoria bu noktada tarih sahnesinden çekilip, kocasının onu daha fazla dert çikarmaktan alıkoyduğu sıkıcı evliliğine geri dönmüştü.

Yaptıklarının sonuçları, 450 yılında meydana gelen hiç beklenmedik ikinci bir olayın da yardımıyla sürmeye devam etti. Honoria ilkbaharda bu sıra dışı teklifi yapmışken, Doğu İmparatoru Theodosius, 28 Temmuz'da atından düşerek belkemiğini kırdı. İki gün sonra da ardında bir erkek varisi olmadan iki kız çocuğu ve bir sorun bırakarak, 50 yaşında öldü. Tahta 43 yıl önce bir çocukken geçtiği için asla kudretli bir imparator olamamıştı. Arkasındaki gizli güç başından beri ablası Pulcheria'ydı ve Pulcheria da kardeşi öldü diye bu güçten öyle kolayca vazgeçmeyecekti. Üç hafta içinde Marcian adlı Trakyalı bir senatörle evlendi. Bu saray için büyük bir sürpriz olmuştu. Pulcheria, Theodosius'un ölüm döşeğindeyken halefi olarak Marcian'ı vasiyet ettiğini söylediği için itaat ettiler. Marcian, tıpkı Pulcheria gibi ortalığı yatıştıracak bir adam değildi. Bazı çözümler bulmak ve kuzeye altın akışını durdurmak için uygun bir zamandı. Attila batıya doğru ilerleme planlarının tam ortasındaydı ve bunu değiştirmek için ne zamanı vardı ne de böyle bir isteği. Marcian'ın ilk icraatlarından biri, Theodosius tarafında Attila'ya yapılması kabul edilen ödemeleri durdurmak oldu.

Attila imparatorluğundaki tüm klanları bir araya toplayarak, Romalıların o zamana kadar görmediği büyüklükte bir ordu kuruyordu. Ordunun sayısı geçen yıllarla sürekli artmıştı, ta ki tarihçiler orduya hayal ürünü klanları da ekleyip yarım milyonluk

bir ordu haline getirinceye kadar. Ordu birleşik Roma güçleriyle ancak rekabet edebilecek güçteydi; fakat sayısı on binlerle ifade edilebilirdi. Aralarında (Jordanes'in dediğine göre), sadakati ve bilgeliğiyle takdir gören şefleri Ardaric'in komutasında Transilvanya dağlarından gelen Gepidler, Tuna'nın güneyindeki yeni yurtlarından gelen Ostrogotlar, bir yandan da Constantinople'un yardımına gidiyorlardı; fakat her iki tarafa da adam tedarik etmişlerdi. Buraya gelenler Valamir ve Rugialı yardımcıları Theodomir ve Vidimir'in emrindeydi. Üç Ostrogot grubu; eski kraları Edika'nın, Attila'ya karşı yapılacak olan suikastı boşa çıkararak sadakatini kanıtladığı ve Ruga zamanından beri Hun piyadelerinin belkemiğini oluşturan Skirianlar, Hun anavatanının yakınılarındaki Azak denizi kıyılarından gelen Herulyalılar ve Akatzirler, önceki fetihlerden birinde Hunlara katılmış olan ünlü Alan mızrakçıları, Rhineland'dan Thuringian grupları ve tüm klan batıya göç ettiğinde onlarla gitmeyip kalan Burgundiyalılar ve Moravya'dan Langobardlar, ki bunlar bir zamanlar Elbe nehri kıyılarında yaşayan Lombardlardı ve İtalya'ya göç etmişler ve en son yerleştikleri Milano yakınlarındaki bölgeye adlarını vermişlerdir. Attila'nın eli kolu bağlanmıştı. Çıkmaya hazır olduğu bir seferi, on binlerce kişiden oluşan ve beslenmesi gereken bir ordusu –ve Constantinople artık ödeme yapmıyordu– ve Marcian'ın ordusu tarafından mahvedilme olasılığı cidden yüksek uzun vadeli planları –önce Vizigotlar, sonra Galya ve nihayet imparatorluğun kendisi– vardı. Kaybedilecek zaman yoktu. Fakat önce hangisinden başlamalıydı?

Marcian ilk sıkı darbede yıkılıp gidecek, kağıttan bir kaplan olabilir miydi? Bir kaynakta belirtildiğine göre, Marcian altının dostları için, demirin ise düşmanları için olduğu şeklinde yanıt vermişti. Eğer barışı bozmasa, Attila birçoğunu "armağan" olarak kabul edebilirdi. Ve eğer savaşla tehdit ederse, karşısında kendisinininkinden çok daha büyük bir güç bulacağından emin olabilirdi. Küçücük bir umutla da olsa, Marcian 450 yılının sonlarına doğru elçisi Apollonius'u gönderdi; fakat beraberinde ödemesi gereken vergiyi getirmedeğini öğrenen Attila, Apollonius'la görüşmeyi reddetti. Bir mesaj göndererek hediye olarak ne getirdiyse bırakıp gitmesini ya da öleceğini bildirdi. Bir general ve

Marcian'ın bulabileceği en becerikli elçilerden biri olan Apollonius, gözü korkutulabilecek bir adam değildi. Attila'ya böyle bir talepte bulunmasının doğru olmadığını ilettili. Şüphesiz Attila kendisini soyup öldürecek güce sahipti. Eğer Romalıların armağanlarını bir görüşme yapmadan almayı düşünüyorsa, yapmış olacağı da buydu. Ya da bir diplomat gibi davranabilir ve armağanları alabilirdi. Gözü pek bir cevap ve yerinde bir tahmin. Attila görüşmeye hâlâ yanaşmıyordu; fakat Apollonius'un hediyeleriyle birlikte gitmesine izin verdi.

Attila'nın istediğini savaşa gerek kalmadan elde edebilmesi için bir şans daha vardı. Uzak bir ihtimaldi ama yine de denemeye değerdii. Elinde Honoria'nın yüzüğü ve Hyacinthus'un aktardığı sözleri vardı. Böylece, kederli ve düş kırıklığı içindeki bir kadının yaptığı çılgınca harekete, aynı çılgınlıkta bir karşılık vermeye karar verdi. İmparatorun öz kardeşi –yüzüğünü gönderip– evlenme teklif ederek, ondan yardım istemişti ve bir kadın drahomasıyla birlikte gelirdi. Bu durumda, drahomanın miktarını yalnızca Attila'nın hayalleri belirleyebilirdi. Ancak iki sorun vardı: Birincisi, Honoria'nın özgür olması gerekiyordu; sonra da her zaman istediği şeyi, iktidarı Valentinian ile paylaşma hayalini gerçekleştirmeliydi. Honoria'nın nişanlısı olarak, tüm bunların olmasını sağlama hakkı olduğunu varsayıyordu.

Öyküye, kaldığı yerden Priscus devam ediyor: “Attila Honoria'ya yapılan haksızlığa son verilmesini bildirmek için elçilerini yolladı. Eğer Honoria hükümdarlık esasını almazsa, Honoria'nın intikamını Attila alacaktı. Romalılar, Honoria'nın onunla evlenemeyeceğini, çünkü bir başkasına ait olduğunu ve Roma topraklarının yönetiminin kadınlara değil erkeklere hak olduğunu bildiren bir yanıt verdiler.”

Kaçınılmaz cevabı aldığıında, Attila kafasındakileri netleştirmişti. Batı'da Marcian son derece hızlı bir şekilde müdahale ederek işi bozabilirdi. Vizigotlar'ı boş verip hızlı bir şekilde Galya'ya saldıracaktı. Burada kazanacağı zaferle tüm kuzey Avrupa'yı egemenliği altına alabilirdi, hatta İngiltere bile önünde titrerdi.

Öncelikle, ne olursa olsun oraya gitmesi gerekiyordu. Bu, Attila'nın daha önce hiç kalkışmadığı bir sefer olacaktı. Dağları, nehirleri ve ormanları geçmekten bahsediyordu –ki bunu Bal-

kanlar'a doğru ilerlerken zaten yapmıştı; fakat hiç bu kadar uzak bir mesafeye de gitmemişti– gerçekten de Attila bu kadar uzun bir mesafeyle asla yüz yüze gelmemişti ve işin özü hızlı olmaktı. İhtiyacı olan şey, bir Blitzkrieg(*) için gerekli olan şeydi: Moselle'ye yapılacak hızlı bir saldırı, sonrasında düşmandan daha etkili bir şekilde hareket ederek arazi boyunca hızla ilerlemek ve düşmanı alt ederek Atlantik'te bir köprü başını tutmak. Bunu için süvarilerine ve arkasından süpürerek gelecek olan piyadelerine ihtiyacı vardı. Bunu, Naissus'u alırken kullandığı ağır silahları ve kuşatma kulelerini kullanmadan yapmak daha iyi olacaktı; çünkü bu aletlerle günde yalnızca 15 km. yol alabilirdi ve sabit bir hızla ilerlemesi gerekirdi. Fakat Fransa'yı baştan başa –700 kilometreden fazla bir mesafe– yalnızca bir ayda geçmesi gerekiyordu.

Fakat bu mümkün değildi. Bir paradoksun içinde sıkışıp kalmıştı. Hızlı ilerlemesi gerekiyordu; fakat yolunun üzerinde saf dışı bırakması gereken şehirler vardı. Hızlı hareket edebilen okçu süvarileri, açık arazide piyadelere ve ağır hareket eden ağır zırhlı Roma süvarilerine karşı üstündü, ancak Trier ve Metz gibi kale şehirleri, içerideki garnizonları fırsatını bulduklarında misilleme yapmamaları için, saf dışı etmeden dörtlüla geçip gidemezdi. Sonuç olarak kuşatma malzemesine ihtiyacı olacaktı, bu da arabalar dolusu yük demektir. Okçu süvarilerin teçhizatları için her halükarda birkaç araba götürmek zorundaydı zaten, fakat ağır bir makine için ağır bir araba gerekirdi ve bu da onlarca öküz, öküzler için saman, atlı refakatçiler ve bunlar için de yiyecek anlamına geliyordu. Eğer kendi topraklarınızdaysanız, okçu süvariler ve kuşatma savaşını birlikte kullanabilirdiniz, fakat evden bu kadar uzaktayken bunu yapamazdınız.

Bu korkunç bir riskti. Eğer mümkün olursa daha çetin bir savaşa mecbur kalacağı bir çatışmadan kaçınmaya çalışırdı. Yeniden Honoria konusuna geri döndü. Şimdiye kadar – imparatorluğun sınırlarının hemen önündeki ordusuyla, Alman ordularının 1914 yılında giriştiği savaş gibi– Attila kendisini haklı olduğuna

(*) Blitzkrieg: Yıldırım Savaşı. Düşmanın bütün mukavemetini süratle yok etmek amacıyla, tüm kuvvetler arasında işbirliği temin ederek, önceden ve hesaplı bir şekilde hazırlanan taarruz hareketi. Almanca bir terimdir. (Ç. N.)

JOHN MAN

inandırımı gibi görünüyor. Elçilerini bu defa daha fazla taleple geri gönderdi. Honoria kurallara uygun olarak –elçiler bunun kanıtı olarak yüzüğü götürmüşlerdi– ve buna paralel olarak Honoria'nın sahip olduğu her şey de kendisine aitti. Bunlar Honoria'ya babasından kalmıştı ve sırf erkek kardeşinin açgözlülüğü yüzünden sahip olduğu her şeyden mahrum kalıyordu.

Peki, Honoria tam olarak nelere sahipti ve bunların hangisi artık Attila'nındı? Priscus Attila'nın davasını şöyle anlatıyor: “Valentinian imparatorluğunun yarısını Attila'ya devretmeliydi.”

Bu, ölçüyü fazlasıyla aşan bir talepti: Tüm Galya. Kaçınılmaz olarak yine bir ret cevabı geldi. Sona gelindiğinde, şimdiye kadar Almanya ormanlarından Rhine'e doğru ilerleyip batıya gidiyor olması gereken Attila'dan uzlaşmaz bir talep gelmişti. Attila'nın elçisi Valentinian'a, “Efendim ve efendiniz Attila, benim aracılığım, sarayınızı onun emrine tahsis etmenizi emrediyor” dedi.

Roma sonunda mesajı almıştı. Artık hedefin Vizigotlar olduğuna inanarak kendi kendini kandırmayacak, Attila ile Aetius arasındaki eski dostluğa bel bağlamayacak ve diplomatik girişimlerden medet umarak daha fazla zaman kazanmaya çalışmayacaktı. Attila, eğer durdurulmazsa, Roma kendi kendine yıkılıncaya kadar durmayacaktı.

III

ÖLÜM VE DEĞİŞİM

KATALONYA DÜZLÜKLERİNDE KIL PAYI



İNSANLAR SONRADAN GERİYE BAKIP, TÜM AVRUPA'NIN NASIL KILPAYI KURTULDUĞUNU gördüklerinde, yaklaşan tehlikenin işaretlerini, uyarılarını, mucizelerini ve delatlerini fark ettiler: İspanya'da meydana gelen bir deprem, bir ay tutulması, kuzey ışıklarının garip bir şekilde güneyin en uzak noktalarından da görülmesi. 451 yılı mayısında, günün ilk ışıklarıyla birlikte gökyüzünde beliren bir kuyrukluyıldız –şimdiki adıyla Halley Kuyrukluyıldızı– pırıl pırıl parlayan ön kısmı ve akıp duran kuyruğuyla ilahi bir mancınıktan fırlatılmış alevli bir gülle gibi tehditkar bir şekilde salınıyordu. 50 yıl boyunca istikrarlı bir şekilde inşa edilen tehdit –Vizigotların Aquitaine'i ele geçirmesi, Alanların, Vandalların ve Suevyalıların kuzey Galya'ya dağılması, Savoy'daki Burgundiyalılar, Frankların Meuse boyunca ilerlemesi, Britanya'nın ayrılması, başıboş bir şekilde dolaşan Bacaudae eşkıyaları- görünüşe göre zirve noktasına ulaşmıştı.

Batı'nın istilası girişiminde, Hunlar 1914 ve 1939 yıllarında Fransa'yı işgale hazırlanan Almanların karşı karşıya kaldığının benzeri bir sorunla karşı karşıyaydı. Ren havzasından yaklaşıldığında, güneydeki Eiffel ve Ardennes'e kadar uzanan Vosges dağları, Fransa için mükemmel bir korunma sağlar. Gerçekte tek

yol, Moselle ve bugünkü Lüksemburg'dan geçerek Champagne ovasına çıkan yoldu. Eğer ordu Belçika'dan ya da o dönemde Frankların hakimiyeti altındaki bölgeden gelen bir tehditle karşı karşıyaysa, dağların arasından geçerek Fransa'nın (ya da Galya'nın) kalbine bir saldırı yapmak için elverişli değildi.

Attila'nın Franklarla bir sorunu vardı. Frank Kralı ölmüş ve iki oğlu taht kavgasına başlamıştı. Büyük kardeş yardım etmesi için Attila'ya yakınlaşmış; küçük kardeş –on beş ya da on altı yaşından büyük değildi– Romalılardan medet ummuş ve bunu Aetius'da bulmuştu. Priscus bu genç adamı 450 yılının sonlarında Roma'da görmüş ve görünümünden çok etkilenmişti: “Henüz sakalları bile çıkmaya başlamamıştı ve sarı saçları omuzlarından dökülecek kadar uzundu.” Aetius delikanlıyı oğlu gibi benimsemiş –sıkı bir ittifak için çok sık kullanılan bir araç– ve genç kucağında hediyeler ve aldığı sözlerle geri dönmüştü. Görünüşe göre tahtı garanti altına almak için ihtiyacı olan desteği almak üzereydi ve böylece Roma'nın kucağına düşecekti. Doğu kanadında bir Roma vasalı olması, 1914 yılında Almanya'nın, tarafsız Belçika'nın müttefiklerin eline geçmesine izin vermesinden daha farklı olmazdı. Fransa'yı başarılı bir şekilde istila etmek için, Almanya'nın “zavallı küçük Belçika'yı” alması gerekliydi. Galya'yı istila etmek için Attila da öncelikle zavallı küçük Frankları etkisiz hale getirmeliydi.

451 yılı başlarında Attila'nın ana ordusu, nehrin her iki kıyısına yayılıp nehrin kollarını sığ kısımlarda yürüyerek, derin kısımları ise civardaki ormanlardan kestikleri kütüklerle yaptıkları salları yardımıyla geçerek, sınır yolları boyunca Tuna'da ilerledi. Görünüşe göre, bir kol güneye dönmüş ve Basel, Strasbourg, Speyer, Worms, Frankfurt ve Mainz yoluyla Ren nehrine yürümüş, sonra da Tuna'dan Ren'e giden eski sınırı takip eden ana kuvvetlerle buluşmuştu. Hunlar muhtemelen, arabalarını geçirmek için yüzer köprüler ve salları yapmak için kıyısı boyunca uzanan ormanları kestikleri, yakındaki Koblenz nehrini geçmişlerdi.

451 yılı Mart ayında, Attila oradan henüz Romalılar adına savaşmaya başlamayan Frankları süpürmek için küçük bir kuvvet gönderebilirdi. Bunun kanıtı, Attila'ya yakınlaşan büyük kardeş

Childeric'in daha sonra, Franklar arasında belli yetkilere sahip bir kral olarak ortaya çıkmasıdır. Frankların kısa bir süre sonra, Roma ordusunda olduğu gibi, Attila'nın ordusu bünyesinde de bir birlik oluşturdıkları muhakkak ve eğer hâlâ bütünüyle Roma'nın, Attila'yı sırtından bıçaklamaya hazır bekleyen müttefiki olsalardı bunu yapmaları kesinlikle mümkün olmazdı.

Bu sefer hakkındaki kayıtların tamamı Hristiyan bakış açısıyla tutulmuş kayıtlardır; çünkü medeniyet meşalesinin yanmaya devam etmesini sağlayan şey Hristiyanlıktı. Kayıtların hepsi de sonradan tutulmuş ve birçoğu da şehit düşmüş piskoposların, hayal mahsulü ve uydurma olayların tarihi gerçeklermiş gibi gösterilmesine borçlu olduğumuz biyografileridir. Fakat, yine de Attila'nın ilerleyişinin bir haritasını çıkarmak mümkündür. Muhtemelen ikinci bir yolculuk daha ve Burgundiyalılar tarafından bazı karşı hareketler vardı. Asıl saldırı Ren ve Moselle nehirlerinin Koblenz'de birleştiği yerden gelmişti. O ilkbahar, Hunlar ve çeşitli gruplardan oluşan müttefikleri, Trier nehrinin dokuz kemerli taş köprüsüne bağlanan dolambaçlı yolları üzerindeki tekli iki ayrı kol halinde, Moselle'in her iki yakasını da tutmuşlardı.

Aslında daha ileriye gitmelerine de gerek yoktu. Alplerin kuzeyindeki Trier, eyalet hükümeti 50 yıl önce Arles'e taşınmaya kadar Roma'nın başkentiydi ve üç asırdan beridir de surlarla çevriliydi. 7 metre yükseklikteki surları, kendisini 11. yüzyılda surlara gömdüren Yunanlı bir keşişin kutsal bir aurayla koruduğu bir tanesi hâlâ ayakta olan, dört devasa kapıya bağlanıyordu. Hunlar şehre geldiklerinde, bu kuzey kapısı sarı renkli yumuşak bir pırıltı saçıyordu Aradan yüzlerce yıl geçtikten sonra, her eski kumtaşında olduğu gibi, koyu bir bakır küfü rengine dönüşmüş ve Porta Nigra –Siyah Kapı– olmuştu. Galya'daki hiçbir yapı, Roma'nın gücünü, ne dün ne de bugün, 30 metre yüksekliğinde, 36 metre uzunluğunda ve 22 metre genişliğindeki bu ileri karakol kadar ortaya koyamaz. Bazılarının üzerinde duvar ustalarının yazdığı adlar ve tarihler bulunan taş blokların her birinin ağırlığı 6 tondan fazladır. Moselle nehrinden elde edilen enerjiyle çalışan bronz testerelerle kesilen bu bloklar, 144 kemerli pencere ve iki kısa kulenin bulunduğu üç kata siva kullanılmadan, demir keketlerle bağlanmıştır. Kapısı ve ayrıca yukarıdan inen parmaklık-

lı bir demir kapısı olan iki kemerden eski şehre ve 80.000 sakinine gidiliyordu. Burası minyatür bir Roma'ydı. Constantine'in buyruğuyla 300-310 yılları arasında inşa edilen mermer döşeli saray, Pireneler ve Afrika'dan getirilen 1.5 milyon mermer karoyla inşa edilmişti. Şehirdeki hamam, Roma'daki Diocletian ve Caracalla hariç, egzersiz salonu, sıcak, soğuk ve ılık odaları, kömür yakılan ocağı ve iki katlı bodrumuyla imparatorlukta en büyük hamamdı. Stadyumdaki gladyatör dövüşlerini, suçluların aslanlara yem edilmesini ve bir manivela yardımıyla zeminden yükseltile bir sahnede sergilenen oyunları 20.000 kişi izleyebiliyordu (bugün hepsi de harabe halindedir).

Bu nedenle Trier, Hunları durdurmalıydı; fakat onlar neredeyse mola bile vermeden geçip gittiler. Ne olduğu hakkında hiçbir fikrimiz yok. Herhangi bir kayıt olmayışı, akla Arles'in Galya başkenti olmasından beri boşalmış olan garnizonun, kendisini içeriye hapsederek Hunların etraflarından geçip gitmelerini sağladıklarını getiriyor. Hunlar, şüphesiz Trier'deki askerlerin cesaretlerini tekrar toplamaları ihtimaline karşılık, nehrin üst kısmındaki vadiyi tutmak için bir müfreze bırakıp, hiç durmadan yollarına devam etmişlerdi.

Ne olursa olsun, sahip olduğumuz tek bilgi yollarının üstündeki diğer şehrin Metz olduğu. Bir kaynağa göre, Hunlar Metz'in surlarını koçbaşlarıyla boş yere dövmüşler ve nehrin üst kısımlarındaki bir kaleye yönelmişlerdi. Burada da Paskalya'dan hemen önce, Metz'in zayıflayan surlarından bir bölümünün yıkıldığı haberini almışlardı. Gece yarısı nehir aşağı dörtlü giderek surlardaki gedikten içeri girmişler ve şehir 8 Nisan'da düşmüştü. Bir papaz rehin alınmış, geri kalanlar gırtlakları kesilerek öldürülmüş, birçokları da yanan evlerinde can vermişlerdi.

Sonra, Ardennes tepelerindeki hafif eğimli kireç taşı bayırlarından aşağıda ve campinin geniş düzlüklerinin dışında Campania, şimdiki adıyla Champagne'a adını veren savanlar uzanır. Daha sonra Katalonya Ovaları ya da Düzlükleri adıyla anılacak olan bölge, günümüzde Chalon şehrinin adını taşımaktadır. Görünüşe göre Chalon'un kuzeyinde, Galya'nın belli başlı şehirlerinden biri ve tüm anayolların birleşme noktası olan Reims'e doğru hafif bir dönüş vardı. Antik şehir, içindeki zafer takı ile birlikte Augus-

tus tarafından inşa edilmişti ve kent sakinleri ormanlara gittiği için kent merkezi hemen hemen bomboştu. Şehrin başpiskoposu ve birkaç papazla birlikte küçük bir topluluk, Tanrı'ya sığınıp kalmayı tercih etmişlerdi. Efsaneye göre bir piskopos Nicasius Hunlar şehre girdiklerinde 119. mezmuru okuyordu. Belki de 176 dizesiyle, mezmurların en uzun olan bu ilahinin kendisine özel bir koruma sağlayacağını ummuştu, fakat olmadı. 25. dizeye –Ruhum tozların üzerine dağılsın: Söz verdiğin gibi hızlı bir şekilde– henüz gelmişti ki bir Hun kılıcı başını gövdesinden ayırdı. Nicasius daha sonra kutsanarak Aziz Nicaise adını alacaktı.

Asıl tehlike batıda, Attila'nın eski düşmanı Alanların savaş hazırlıkları yaptığı Orleans yakınlarında yatıyordu. Hunlar sakinlerinin duydukları korku nedeniyle boşalttıkları kırsal bölgede, arabalarıyla günde yirmi kilometreyi geçmeyen hızlarıyla, Blitzkrieg'den daha yavaş ilerliyorlardı. Sahip oldukları her şey yakılıp yıkılmış olan zenginler tahkim edilmiş köşklerinde tirtir titriyordu, yoksullarsa dağlara ve ormanlara kaçmıştı.

Hatta Hunların yolu üzerinde bulunan kuzeydeki küçük bir şehre doğru kaçmaya başlamışlardı. Parisliler nehrin ortasındaki adalarında tuzağa düşmek istemiyorlardı. Akıllarını başlarına getiren (hiç şüphesiz) bir azizdi. Genevieve, tıpkı kendinden sonraki azizeler gibi, on beş yaşına gelip örtünmeden önce bir koyunu evlat edinmiş ve kendi kendine inzivaya çekilmesi ve gördüğü vizyonlar sayesinde ünü yayılmıştı. Mucizevi tedavileri ve geleceği görmesiyle ünlenmişti ve bu iki yeteneği Hun istilasının sırasında çok işe yaradı. Bu gördükleri, yalnızca dua ve tövbelerle huzur bulan Tanrı'nın bir isteği olmalıydı. Genevieve şehir halkına dramatik bir konuşma yapmış ve evlerini terk etmemelerini, bunun yerine kurtuluş için Tanrı'ya sığınmalarını söylemişti. Erkekler küfürler ederek kaçmaya kalkışmış; fakat kadınlar ödle kocalarını ayıplamış ve göç durmuştu. Mucize eseri Hunlar Paris'e yaklaşmamışlardı bile. Bunu yapmalarına gerek de yoktu zaten, çünkü Paris yollarının üzerinde değildi. Fakat Paris, Fransa'nın gelecekteki başkentini bir hayalet şehre dönüştürecek olan paniği yatıştıran bu basit taşralı kızı unutmadı ve Genevieve şehrin koruyucu azizi ilan edildi.

Bu arada, imparatorluk ordusu nerelerdeydi? Hunlar ilk

şehri istila ettiklerinde hiç kimse hedeflerini bilmiyordu. Belki de hedef İtalya'ydı. Valentinian ordunun büyük kısmına ana karar-gahlarında kalmalarını emretmişti. Aetius, bir ön tedbir olarak, küçük bir birlikle Rhone nehrinin ağzındaki Arles'e gönderilmiş, burada gittikçe artan bir sabırsızlıkla gelişmeleri izliyordu.

Hunlar şimdi güney batıya yönelmişti. Amaçları geniş Champagne düzlüklerine girip Loire'i geçmek ve sonra da güneydeki Vizigot başkenti Toulouse'a gitmekti. Bu onları Masif Central'dan, bir zamanlar bomboş olan Loire ormanlarından yeterince uzak tutmuş ve süvarilerin avantajlı bir şekilde ilerlemesini sağlamıştı. Buna rağmen, yollarının üzerinde iki büyük şehir, Troyes ve Orleans vardı.

Orleans, asırlardır olduğu gibi, yine anahtar olacaktı. Şehrin orijinal adı ya da daha doğrusu orijinal Keltçe adının Latince versiyonu, Genabum'du; çünkü şehir Loire'in en kuzey ucundaki genu'sunda, yani dirseğindedi. Loire kış aylarında taşardı, fakat yaz mevsiminde sık meşe ormanlarının arasından geçerek Rhone havzasının güneyine ve Akdeniz'e yolculuk etmek için en elverişli nehir yoluydu. Öte yandan –bir tanesi üzerindeki taş köprü ile güneye uzanan– yolların bir de kesişme noktası vardı. Bu, özetle, kuzeybatıya açılan bir kapıydı. Sezar yakmış, Marcus Aurelius yeniden inşa ettirmiş ve kendi adına ithafen Aurelianum adını vermiş ve bu ad daha sonra da Orleans'a dönüşmüştü. 5. yüzyılda Orleans zengin, büyük ve gelişmiş bir şehirdi ve çevresini saran ormanlarda yaşayan bir Alan klanından rahatsızlık duymuyordu.

Hunların Metz'den Orleans'a kadar olan 330 km. mesafeyi kat etmeleri –olaysız bir yolculuk olduğu varsayımıyla– üç haftalarını alacak, şehre mayıs başlarında varacaklardı. Şehir sakinleri kendilerini şehrin sağlam surlarının arasına hapsettiler ve kuşatmaya karşı hazırlandılar. Bu arada bir Hristiyan lider, Anianus –daha sonra hizmetlerinden sonra aziz mertebesine yükselecek ve St. Aignan (ya da Agnan) adını alacaktı– Aetius'la irtibata geçip nasıl ve ne zaman yardım alabileceğini bizzat öğrenmek için süratle yola çıkmıştı bile. Aetius Arles'teydi. Karayoluyla ya da nehirden de gitse, Anianus'un önünde uzun bir yol vardı. Muhtemelen Loire'in kuzeyine doğru 300 km. (iki hafta) boyunca at sü-

rerek, St. Etienne ve Rhone nehirlerini birbirinden ayıran araziye geçmiş (bir gün), sonra da nehrin aşağı kısmına doğru süratle ilerleyerek (beş gün daha), hem karayolunu hem de nehir yolunu kullanmıştı. Aetius'un kuzeye gitmesi de en azından bu kadar bir zaman –toplam beş hafta– alacaktı. Özellikle de tek tehlike Hunlar değilken. Bölgedeki Alanlar birden, Hun vasalların akrabaları olduğunu ve yaklaşan Hun ordusunda yer aldıklarını hatırlamışlardı. Şefleri Sangibanus Attila'ya bir mesaj göndererek, adil bir muamele görmek karşılığında Orleans'ı almasına yardım edeceğini bildirdi.

Attila'nın güzergahı Troyes'un içinden ve tabii çevresinden de –çünkü, arabaları ve teçhizatıyla büyük bir orduydum bu– geçerek boydan boya Aube ve Seine nehirlerini içine alıyordu. Attila Troyes'un kuzeyindeki kırları, bugünün Aube Department'i, Seine ve Aube'un birlikte kıvrıla büküle Katalonya düzlüklerine aktığı Champagne'un kireçli savanalarını, aklının bir köşesine yazmıştı. Ahşap ve sazlardan yapılmış ve belki de bir ya da iki taş köşküyle sevimli bir yer olan Troyes'un surları yoktu. İlerleyen Hunlar için kolay bir avdı. Bir piskoposun, Roma sonrası Britanya'da 20 yıl önce bir misyonda görev yapmış ve Attila'nın gelişi yüzünden daha da büyük bir ün kazanmanın –kısaca rezil olmanın– eşiğinde olan, Lupus'un malı olduğu gözüyle bakılan sağlam bir kilisesi vardı.

Attila'nın ordusu Troyes'a girecekti. Şehir sahip olduklarıyla reddedilemeyecek bir kaynaktı. Hiç şüphe yok ki, gerçeklerin ve hayallerin umutsuzca birbirine karıştığı, fakat genellikle tarih olarak sunulan bir efsaneye göre, talan çoktan başlamıştı. Lupus'un resmi biyografisine göre, Lupus Attila'yla ünlü bir deyim geçtiği sanılan bir görüşme yaparak hem şehrini hem de halkını kurtarmıştı. Gerçek olduğunu varsaydığımız görüşmede, Lupus'un kendisini nasıl tanıttığına dair bir kayıt yok; fakat muhtemelen şöyle tanıtmıştı: “Ben Lupus, Tanrı'nın elçisi.” Bu noktada Attila zekice bir çıkışla ve mükemmel Latincesiyle:

“Ego sum Attila, flagellum Dei”; “Ben de Attila, Tanrı'nın Kırbağı” der.

Hiç şüphesiz bu cümle Hristiyanlar tarafından eklenmişti, çünkü Attila'nın başarılarının bir şekilde açıklanması gerekiyor-

du. Zira bir dinsizin, Tanrı'nın bizzat kendi imparatorluğuna, Tanrı'nın isteği dışında egemen olması olanaksız bir şeydi. Bu nedenle, dinsiz ya da değil, Tanrı'nın desteğini alıyor olmalıydı. Bu, Hristiyan aleminin tanrısal beklentilerine kavuşamayacağını ve günahlarından ötürü cezalandırıldığını açıklamanın tek yoluydu. Bir halk hikayesinde, Hunlar tarafından esir edilen bir münzevi şöyle der: "Sen Tanrı'nın Kırbacı olabilirsin, fakat Tanrı –eğer bu Tanrı'yı memnun edecekse– öç almak için kullandığı aracı kırabilir. Mahvolacaksın, böylece gücünün dünyevi bir kaynaktan gelmediğini anlayabilirsin." 6. ve 7. yüzyılların ansiklopedi yazarı Sevilleli İsidore da Hunları tanımlamak için bu deyimini kullanmıştır. İki asır içinde bir klişe halini almış olan bu deyim 12. bölümde tekrar döneceğiz.

Tamamen aynı argüman, bir başka pagan lider, 1220 yılında İslam dünyasına saldıran Cengiz Han tarafından diğer tek tanrılı dinlere karşı kullanılacaktı. Cengiz Han'ın Buhara halkına şöyle seslendiği söylenir: "Ben size Tanrı'nın vermiş olduğu cezayı. Eğer büyük günahlar işlemiş olmasaydınız, Tanrı üstünüze benim gibi bir belayı göndermezdi." Liderlerin sözlerini kaydeden tarihçiler her iki olayda da iman edenlere Tanrı'ya hürmet etmek gerektiğini hatırlatarak, bir amaca hizmet etmişlerdir. Böylece kiliseler, pagan liderlerin ilahi bir amaca hizmet etmelerini sağlamışlardır.

Öykünün devamında, piskoposun gözü korkmuştu. Çünkü Attila, görünüşe göre Tanrı'nın cezasıydı. Bu nedenle, meydan okumak yerine, yumuşayarak; "Hangi ölümlü Tanrı'nın Kırbacı'na direnebilir" dedi. Attila Troyes'u –bir tek tavuk dahi almadan– Lupus'un kendisinin uygun göreceği bir zamana kadar yanında kalması şartıyla bağışlamaya razı oldu. Piskopos, direnmeyi düşünen cemaatine karşı yararlı bir araç ya da eğer Attila gelecekte bir gün pazarlık yapmaya ihtiyaç duyarsa, elinde bir koz olurdu. Bu pazarlık Lupus'un ününün cilasını epeyce kazımişti. Lupus bir rehine miydi? Yoksa, günümüzde "Rehine Sendromu" olarak bilinen ve kendisini koruma çabasındaki kurbanın suç ortağı olmasına varan durumun, ilk örneklerinden biri miydi?

Bu sırada Anianus, Arles'te Aetius'u harekete geçmeye ikna etmek için elinden geleni yapıyordu. Orleans ancak bir ay daha dayanabilirdi. Hayatını anlatan bir öyküye göre, bir de süre veri-

yor: “Bu yüzden, ölümsüz ruhun kehanetleri temmuz ayı kalendresinden (yani ayın birinci gününden önceki) sekizinci günde yerine gelmiş olacak, zalim herkesi paramparça etmeye karar verecek. Dua ediyorum ki güçlü Aetius kehanet edilen tarihte yardımımıza gelmiş olsun.” Haziranın ortasından sonra çok geç olacak ve her şey bitecekti. Aetius söz verdi ve Anianus evin yolunu tuttu.

Aetius şimdi, çocukluğundan beri tanıdığı, askerlerini paralı askerler olarak kullandığı ve on beş yıldır barış içinde yaşamaya çalıştığı insanlarla savaşmak gibi tatsız bir durumla karşı karşıyaydı. Onlarla savaşmak için Attila'nın ve Roma'nın geleneksel düşmanları, tüm Galya'daki barbar grupların en güçlüsü olan Vizigotlar'la dost olması gerekecekti. Theodoric Attila'yla savaşmaktan vazgeçmişti. 20 yıldan beri de Aetius'a düşman olmuştu. Bu nedenle onun yardımını istemek boşunaydı. Bu nedenle topraklarını, halkını ve başkenti Toulouse'u savunmaya hazırlanıyordu. Galya'nın düşmana ait bölgelerinde Attila'yla savaşmasına gerek olmamıştı. Aetius tüm bunları iyi biliyordu. Theodoric'i bu işe dahil edebilmek için, imparator Valentinian'ın şahsi desteğini sağlayacağı, incelikli bir diplomasi gerekiyordu.

Şans eseri, yakınlardaki Clermont-Ferrand'da, bu işi üstlenebilecek bir adam vardı. Bu adam; aristokrat, bilim adamı, diplomat, geleceğin imparatoru ve Theodoric'in dostu Avitus'du. Emekli devlet adamı, son on bir yılını Avicatum ve içindeki çamları, şelaleleri ve harika gölünün yer aldığı muhteşem malikanesini idare edip, yalnızca aklının ve duyularının zevklerini değil, aynı zamanda politik ve kültürel gündemi de takip ederek, zengin bir aristokrat yaşamının tadını çıkarmıştı. Kişisel tecrübelerinden, askeri gücün imparatorluğu tek başına korumaya yetmeyeceğini biliyordu. Göçebe barbarların yerleşik bir hayata geçtiğini ve değiştiklerini görmüştü. Fikri şuydu: Bu barış Roma'nın yöntemleriyle verilecek eğitimlerle daha da büyüdü. O. M. Dalton'un, Sidonius'un mektubunu yayınladığı kitabında belirttiği gibi, Avitus muhtemelen “çoğu medenileşmiş olan barbar halkların sahip olacağı bu barışçı anlayışın, bir imparatorluğu kurtarabileceğine” inanıyordu. Eğer böyleydiyse –ki öyle olduğunu Avitus'un sonraki çalışmalarındaki başarılarından anlıyoruz– Avitus,

“Latin etkisiyle gitgide daha çok arınmış, Roma’ya daha saf bir ırkın vasıflarını, kendi vatandaşlarına da İtalyan kültürüne daha çok sahip çıkmalarını anlatacak, Tötonik bir aristokrasinin” halini kuruyordu. Theodoric ve Vizigotları böyle bir girişimin başarılı olabileceğinin kanıtlarıydı.

Halkını göçebe bir yaşamın sonuna taşıyan Theodoric, şimdi Roma’ya değilse bile, hiç olmazsa Roma’nın medenileşmeye çalışan bölgelerine rakip olmaya uğraşıyordu. Roma’nın bile hayranlık duyduğu bir adamın dostluğuyla ödüllendirilmişti. Avitus Aydat gölü kıyısındaki malikanesinden Theodoric’e, deri yelekli lidere ve onun başkenti Toulouse’a, dünya ve hayat hakkında bildiği her şeyi getirmişti. Genç Gotlar artık Aeneid(*) ve Roma hukuku okuyorlardı. Hatta Avitus, daha genç ve daha parlak olan diğer Theodoric’in eğitimine bizzat rehberlik etmeyi dahi önermişti. Roma’nın tüm soyluları arasında, Theodoric tarafından harika bir karşılama töreniyle karşılanmayı garanti eden tek soyluydu. Onlar dosttu, neredeyse eşitlerdi.

Galya’nın kaderi, muhtemelen imparatorluğun kaderi de artık üç adam arasındaki kişisel ilişkilere bağlıydı: Aetius, komutan; Avitus, barış yanlısı aristokrat ve Theodoric, Roma’nın güdümüne karşı ihtiyatlı, aynı zamanda Roma kültürüne hevesli barbar kral. Anianus’un gidişinden iki gün sonra, Aetius Avitus’la birlikteydi ve konuyu açmıştı. İki adamı tomarlarla el yazmasının doldurduğu, çam korusuna, hamamlara ve etrafı çevreleyen dağlara nazır kütüphanede hayal ediyorum. Mesele hiç de kolay değildi; çünkü Aetius, Avitus’un Theodoric’i bir savaşın gerekli olduğuna ikna etmek için Theodoric’le aralarındaki barışçıl ilişkileri kullanmasını istiyordu. Attila Theodoric değildi. Onunla yerleşik bir yaşam, barış ve eğitim gibi konuları konuşmanın bir yararı olmazdı. Sidonius’un şiiri neler konuşulduğu hakkında bir fikir veriyor: “Avitus, bu bana senden bir ricada bulunma onurunu ilk kez verişin değil. Senin önderliğinde düşmanlar barışsever oldular ve eğer sırada savaş varsa, sadece göster. Gotlar senin hatırına kendi sınırları içinde yaşadılar ve şimdi de senin hatırına savaşacaklar. Onlara bunu yapma fırsatı ver.”

(*) Ozan Virgil’in Latince epik şiiri. (Ç. N.)

Ve Avitus, Theodoric'e İmparator Valentinian'ın şahsi ricasını iletmek üzere yola çıktı. Jordanes bunu süslü kelimelere dönüştürüp Avitus'un ağzından söyletmiş:

“Ulusunun en kahraman adamı; Roma'nın, tüm dünyayı kendisine köle etmek isteyen, savaşmak için herhangi bir nedene ihtiyaç duymayan ve yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanan düşmanına karşı birlik olmak senin için yararlı olacaktır. O, elinin erdiği her şeyi gasp ediyor, bununla gururlanıyor, dünyevi ve uhrevi tüm yasaları küçümsüyor, tüm tabiata düşman olduğunu gösteriyor. Aslında, hepimizin düşmanı olan bu adam böyle bir nefreti hak ediyor. Senden unutmam mümkün olmayan şu gerçeği hatırlamanı rica ediyorum: Hunlar bize ait olanları savaşarak değil, daha da rahatsız edici bir şekilde, hainlikle kazanıyorlar. Bunu cezasız bırakarak kendimizle gurur duyabilir miyiz? Güçlü bir silah arkadaşı olarak, tehlikeye karşı dikkatli olmanı ve gücünü bizimle birleştirmeni diliyorum.”

Theodoric cevabını Avitus'a şeflerinin önünde verdiği hararetli bir söylevle, bir kahraman gibi verdi:

“Romalılar, istediğinizi alacaksınız. Attila artık en az sizin kadar bizim de düşmanımızdır. Bizi her nerede bekliyor olursa olsun peşinden gideceğiz. Kudretli insanlara karşı kazandığı zaferlerle ne kadar şişinirse şişinsin, Gotlar bu zorbaları nasıl defedeceklerini bilirler. İyi bir nedeni olmadan ağır bir savaşa girme taraftarı değilim.”

Böylece diplomasi ve hayranlık, savaşarak elde edilemeyecek bir sonuca ulaşmıştı: İmparatorluğu tehdit eden, gelmiş geçmiş en güçlü barbar ordusuna kafa tutabilecek bir güç. Avitus'un, görüşmelerin savaşa olan üstünlüğünü kanıtlamaya hevesli damadı Sidonius sonradan “Gelecek nesiller buna inanabilecekler miydi?” diye fikrini belirtecekti. “Bir Romalının mektubu, bir barbarın istilasına engel olmuştu!”

Kahramanca sözleri için Theodoric yüklü bir ödül aldı. “Soylular onayladıklarını haykırdılar ve halk da onları memnuniyetle izledi”. Artık savunma değil, Attila'yı durdurmak için onun yoluna çıkmışlardı. Theodoric sayıları bilinmeyen bir kalabalığa önderlik ediyor, oğullarından iki tanesi de –Thorismund ve Theodoric– kanatlardan yürüyordu. Oğullarından diğer dört tanesi,

geride kalanları korumak üzere bırakılmıştı. Kendisi de bir Got olan Jordanes bu görüntüyü, “Ne mutlu bir ordu” şeklinde yorumlamıştı. “Karşı karşıya oldukları tehlikeyi paylaşanları teselli edip, yardımcı olacak sıkı bir dostluk!”

Bundan sonra, Aetius tüm büyük şehirlere ve Galya’ya yerleşip kendilerine yeni birer hayat kurmuş olan tüm barbar klanlarına haberciler gönderdi. Tehditlerin en büyüğü olan Attila’nın Hunları, kendilerine yeni müttefikler bulmuşlardı: Bayeux, Coutances ve Clermont’taki Swabyalılar, Rennes’deki Franklar, Poitiers ve Autun’daki Sarmatyahılar, Saxonlar, Liticianlar, Burgundiyalılar ve henüz belirsizliğini koruyan diğer klanlar, hatta Britanny’deki asi Bacaudae’nin bir kısmı bile. Birçokları Attila’nın ilerleyişinde kendi amaçlarını görmüşlerdi. Bunu biliyordu, çünkü tüccarlar haber taşıyordu ve Attila için savaşanların arasında barbar klanlarının akrabaları ve dostları vardı. Her taraftan bilgi akıyordu. Bu nedenle, Sangibanus’un Orleans kuşatması için Attila’ya yardım teklif ettiği haberi Aetius’u hiç şaşırtmamıştı.

Roma ordusu barbar ordusu ile birleştikten sonra –bazı yerler kayıtlı değil– Hunlarla Orleans’a kadar yarıştı. Bu yarış kıl payıyla, belki bir gün ya da daha mantıklısı birkaç gün farkla Aetius kazandı. Bu süre, tereddüt içinde kalan Sangibanus’u ve komutanlarını kendi tarafına çekmek ve “şehrin etrafında muazzam bir çukur kazmak” için yeterliydi.

Bazıları, Hunların hepsini bu çukura döktüğünü söylüyor, ki bu olanaksız; fakat bundan, korku dolu yolculuğunun sonunda Arles’e varmış olan Anianus’un dramıyla devam eden muazzam bir hikaye çıkmış.

Kapılardaki Hunları ve secde ederek dua eden şehir halkını gören Anianus, güvenilir yardımcılarında birisini iki kez surlara, yardım gelip gelmediğine bakması için gönderdi. Adam her seferinde de olumsuz cevaplarla dönmüştü. Anianus, Aetius’a bir haberci yolladı: “Git ve Aetius’a söyle, eğer bugün gelmezse çok geç kalmış olacak.” Anianus kendinden ve akıbetinden kuşkulanıyordu. Ama sonra, patlayan bir fırtına üç gün boyunca saldırıdan kurtulmalarını sağladı. Fırtına dinmişti. Artık son gerçekten gelmişti. Şehir teslim olmaya hazırlanıyordu. Attila’ya bir mesaj göndererek şartları görüşmek istediler. “Şartlar mı? Hiçbir şart

yok” dedi Attila ve dehşet içindeki elçileri geri gönderdi. Savaş alanından bir çığlık yükseldiğinde kapılar açılmış, Hunlar çoktan şehre dalmışlardı: Bir adamın elinden daha büyük görünmeyen bir toz bulutu, dalgalanan kartal sembolü bayraklarıyla Roma süvarilerinin yardımı geldiğini bildiriyordu. “Bu Tanrı’nın yardımı” diye haykırdı piskopos ve halk hep bir ağızdan yineledi: “Bu Tanrı’nın yardımı.” Köprü geri alınmış, nehrin her iki kıyısı temizlenmiş, istilacılar şehirden sokak sokak kovalanıyordu. Attila geri çekilme emri verdi. Tabii ki tam olarak Anianus’un Aetius’a verdiği tarihi –tarih 14 Haziran’dı–(*).

Bu kıl payı kurtuluş mükemmel bir Hristiyan propaganda-sıydı ve bu yüzden tarihçiler tarafından pek rağbet görmemiştir. Fakat bir gerçeklik payı da içeriyor olabilir. Sidonius bundan bahsediyor ve Sidonius o dönemde yaşıyordu. Anianus’un ardılı Prosper’e 478 yılında yazdığı mektupta, Sidonius bir piskoposun “kuşatmanın ve Orleans’a yapılan saldırının tüm öyküsünü, şehrin saldırı altında olduğunu ve surlarında gedikler açıldığını, ancak asla yıkılmadığını” önceden yazdığından söz ediyor. Hunlar, Aetius ve Theodoric geldiğinde şehrin içinde olsun ya da olmasın, Aetius ve Theodoric’in gelişinin şehri kurtardığı su götürmez. Bu olay şehrin papazları arasında bin yıldan fazla bir süre boyunca yayıldı. St. Agnan’ın kemikleri kutsallaştırılarak, Huguenots tarafından 1562 yılında, şehri 100 yıl önceki bir başka kuşatmada İngilizlerin elinden kurtaran en ünlü azizlerden Joan of Arc’ı (Jan Dark) ululaştırdığı yerde yakılıncaya dek büyük saygı gördü.

Bir anlamda, Attila’nın şehre gerçekten saldırıp saldırmadığı önemli değil. Öncüleri geri dönüp yeni kurulan savunmasından ve gelmekte olan takviye güçlerinden söz etmiş olabilirler. Aetius ve Gotların etrafından dolaşması imkansızdı, son derece iyi tahkim edilmiş bu kale karşısında kolay bir zafer elde etmek mümkün değildi. Sangibanus’tan yardım gelmemiştir. Bu Loire ormanlarından, kendi kurallarıyla savaşabileceği açık araziye doğru yapılan stratejik bir ricattan başka bir şey değildi.

(*) Tam olarak değil. Anianus’un verdiği gerçek tarih Temmuz ayı kalends’inden (yani ayın birinci gününden önceki sekizinci günde) yani 1 Temmuz eksi 8 gün: 23 Haziran’dır.

Bir hafta ve 160 kilometre sonra, Hunlar tozlu yollar boyunca uzanan araba dizileri ve açık araziye karşı bir kalkan biçiminde ilerleyen piyadeleri, dört bir yanı gözleyen süvarileri ve kanatlarda uygun anı bekleyen Aetius'un aç ordusuyla, bir kez daha Troyes yakınlarındaydı.

Galibi belirleyecek son bir savaş olmalı ve bunun yerini muhtemelen iki atlı muhafız grubunun, Roma tarafındaki Franklar ve geri çekilirken yol gösteren Hun tarafındaki Gepidlerin karşı karşıya gelmesi tayin etmişti. Muhtemelen, adını Latince castra (kamp) sözcüğünden alan Chatres köyü yakınlarında karşılaşmışlar ve çatışmaya girmişlerdi. Chatres köyü Katalonya düzlüklerindedir ve Chalons -Latincesi Duro- Catalaunum (Katalonya'nın Güçlü Yeri) şehrine bağlıdır ve yaklaşan savaş, sonraki tarihçiler tarafından genellikle Chalon Savaşı olarak anılmıştır. Aslında, Chalons 50 kilometre daha güneydedir. Tarihe daha yakın Latince kaynaklar, savaşı 25 km. güneyde ve dediklerine göre Mauriacum (farklı şekillerde telaffuz edilmektedir), Chatres'dan sadece 3 km. mesafedeki bugünkü Mery-sur-Seine adlı bir yerin yakınlarında savaştıkları için, Tricassis (Troyes) Savaşı olarak adlandırılırlar.

Artık karar verme zamanıydı. Attila savunmadaydı ve ordusu da yorulmuştu. Hangisi daha uygundu? Tüm riskleri alarak savaşmak mı, yoksa ertesi gün savaşmak üzere geri çekilmeye devam etmek mi? Fakat bir ertesi günü olmayabilirdi. Düşman topraklarda geri çekilmeye çalışan bir ordu, hastalıklı bir hayvan sürüsüne benzerdi. Kolay bir av. Bunun yanı sıra, her zaman mümkün olan yarıp kaçma bir savaşçının hayatta kalabileceği bir yöntem değildi. Hele otoritesinin devamını sağlamaya çalışan bir lider için hiç uygun değildi. Bu, Ernak'ın yeni bir lider olarak tekrar yükselişe geçeceği, ulusal çöküşle ilgili olarak daha önce söylenen kehanetin gerçekleşeceği an olabilir miydi? Bunu şamanlar bilirdi. Kurbanlar kesildi, bağırsakları dikkatle incelendi, kemikler saçıldı, kanların çizdiği çizgiler tahlil edildi ve felaket doğrulandı. Şamanların kötü haberlerle birlikte iyi haberleri de vardı. Düşman komutanlardan bir tanesi ölecekti. Attila'nın gözünde düşman komutanlardan yalnızca bir tanesinin önemi vardı: Eski dostu ve yeni düşmanı Aetius. Böylece Aetius hakkında-

ki hüküm verilmişti. Aetius'un ölümü Attila için çok önemliydi. Attila kendi hayatı pahasına dahi olsa Aetius'un ölmesini istiyordu. Aetius Attila'nın planlarını bozmuştu. Peki, Attila savaşmaktan kaçındığı sürece Aetius nasıl ölecekti?

Attila'nın emrinde alt klanların oluşturduğu yarı güvenilir, uçsuz bucaksız bir kalabalık ve teçhizatla dolu, feda edilemeyecek kadar değerli, hantal arabalar vardı. Fakat, aynı zamanda tercih edeceği Hun silahları, okçu süvarileri vardı. Eğer gün batımına dek mümkün olduğunca hızlı saldırabilirse, akşam çöktüğü zaman ertesi gün savaşmak için yeniden organize olma şansı bulabilirdi.

Tarih 21 Haziran'dı. Savaş alanı doğuya ve kuzeye doğru dalgalanarak uzanan Mery yakınlarındaki açık bir araziydi. Hunlar, Aube ve Seine nehirlerinin birleşim yerindeki sulara kapana kısılabilecekleri sol tarafa doğru çekilmeye zorlanmamaya dikkat etmek zorundaydılar. Bir ikmal merkezi olarak iş görecektir arabalar topluluğunun oluşturacağı bir savunma karargahı ve ağır zırhlarla donatılmış düşmanlara bir kasırga hızıyla saldırarak olan okçu süvarileriyle, Gotların Adrianople'da savaştıkları gibi savaşacaklardı. Hunlar nehri arkalarına alacaklar ve peşlerindeki Roma ordusu düzlüğe yayılırken karşılarında olacaktı. Attila kendisi merkeze yerleşti; bir numaralı müttetikleri –Ostrogotlarıyla Valamir ve Gepidleriyle Ardaric– biri sola, diğeri sağa ve bir düzine klan lideri de ileride onun işaretini bekler vaziyette konumlandılar.

Roma tarafındaysa, Aetius ve ordusu bir kanadı almış, Theodoric ve Vizigotlar diğerk kanadı; güvenilmez Sangibanus ise ortayı tutmuştu.

Hafif engebeli düzlükte, tüm bu olup bitenler her iki tarafın da gözleri önünde cereyan ediyor ve her iki taraf da birbirinin uygulayacağı stratejiyi olduğu gibi görüyordu. Attila okçularının Roma ordusunun orta kısmını dağıtacağını; Aetius da iki güçlü kanadının hızla okçuların arkasına kayarak ikmal arabalarıyla olan bağlantılarını kesmesini umuyordu.

Hemen yakında düzlük, bir avantaj sağlayacak şekilde hafif bir tepe şeklinde yükseliyordu, ki muhtemelen Attila bunu yeterince erken fark etmemişti. Bunu fark edip süvarilerini tepeyi

tutmak üzere gönderdiğinde, Aetius hazır bekliyordu. Aetius, şans eseri ya da kurnazca bir planın parçası olarak, tepeye daha yakındı. Vizigotlar, Theodoric'in büyük oğlu Thorismund komutasındaki süvarilerle tepeyi Hunlardan önce ele geçirdiler ve Hunları aşağıdaki rampadan telaşla geri çekilmeye zorladılar.

İlk raundu Aetius kazanmıştı. Bir cephe saldırısından başka bir şey değildi. Attila grupları yeniden topladı ve askerlerine kısa bir nutuk çekti (şüphesiz Hunca konuşmuştu); fakat Got Jordanes, bunu sanki kelimesi kelimesine Latince'ymiş gibi Latince aktarmıştır. Attila'nın orada bir şeyler söylediğini tahmin etmek doğal ve belki de söyledikleri sonradan hatırlanarak folklordaki yerini almıştı, fakat Jordanes bunları bir asır sonra yazmıştı ve o zamana kadar Hunlar çoktan kaybolup gitmişlerdi. Bu nedenle Attila'nın söyledikleri yalnızca birilerinin tahminlerinden ibarettir. Attila'yı burada V. Henry'e benzetirsek, yazılanlar da gerçek şeyler değil, onların Shakespeare versiyonu olur. Özetle şöyle:

“Siz birçok insanı yendikten sonra, kralnızın sizi sözcüklerle kışkırtmaya gerek duyması halinde, ben bunu kendi aptallığım –hatta cahilliğim– olarak addederim. Savaşmaktan başka ne yaptınız? Ve yiğit bir adam için kendi intikamını almaktan daha lezzetli ne olabilir? Karmakarışık ırkların oluşturduğu bu topluluğa tepeden bak. Kalkanlarıyla birbirlerine geçmiş, savaş yaralarıyla değil, savaş alanındaki tozlarla işaretlenmiş bu adamları sırada toplanırlarken izle. Sonra da kızart! Bırak yiğitlik yükselsin, şiddet patlasın. Şimdi de kurnazlığı, Hunların ordularının kazandıklarını göster. Cennet neden Hunları birçokları karşısında muzaffer kılsın, eğer onları bu savaşın mutluluğunu tatmaya hazırlamadıysa? Atalarımıza Moetik bataklıkların aralarından geçen yolları kim gösterdi, kim zırhlarla kuşanmış adamları şimdiye kadar hiç zırh takmamış adamların karşısında diz çöktürdü? İlk kargıyı ben fırlatacağım. Eğer Attila savaşırken kim duruyorsa, o adam ölmüştür.”

Bu konuşma gerçek olamaz şüphesiz. Jordanes ölü ruhlar için yapılan ve savaşçuları çağlar boyu birbirlerine kaynaştıran savaştan bir şeyler kapmaya hevesliydi: Siouxların savaş çılgılığı 'Bugün ölmek için güzel bir gün'ü, Macaulay'ın Viktorya dönemi destanındaki Horatio'nun 'Bir adam için korku dolu tuhafliklarla

yüzleşerek ölmekten daha güzel ne olabilir'i ve 991 yılındaki Maldon savaşında adamlarını Vikingler'e karşı savaşmaya teşvik eden yaşlı Anglo-Saxon'un şu sözleri gibi:

"Cesaret güçlü bir şekilde büyüyecek, hayaller saflaşacak, Yüreğimiz yetersiz kaldıkça, kalp daha da acımasız olacaktır."

Peki ya savaşın kendisi? Jordanes birçok savaşın ruhunda, birçok dilde yankılanan şatafatlı deyimlerle olayı şiddetlendiriyor. Tercümesi, kolaylıkla serbest bir şiire dönüşüyor:

"Savaşın şiddetinde, el ele çarpıştılar,
Ayırt edilemez, olağanüstü, boyun eğmez,
Bir savaş ki, eskilerden benzersiz,
Böyle şeyler yapıldı! Bu mucizeyi kaçıran kahramanlar
Bunun gibi bir şeyi bir daha rüyalarında bile göremezler."

Gerçeğe atılmış birkaç tokatla, birkaç etkili detay metnin zaman içinde korunarak yaşamasını sağlamış. "Düzlükten bir sel geçti, kanlarla taşmıştı, susuzluktan kavrulan savaşçılar, susuzluklarını yaralarından akan kanlarla giderdiler. Kör dövüşünün içine atılıp kaybolan yaşlı Theodoric, Vizigotlarının ayakları altında ezilerek (ya da bazılarının dediği gibi) Ostrogot Andag'ın savurduğu mızrakla öldü."(*)

Yılın en uzun günü olduğu muhtemel günün akşamında, alacakaranlık çöküyordu. Hunların kasırga taktikleri, Hun atlılarının formasyonunu bozup yarararak arabaları koruyan geri hatlara ilerleyen Roma ve Vizigot hatlarında yeterli etkiyi yapamamıştı. Özel muhafızlarıyla kuşatılmış bir vaziyette, geride tekerlekli bir kale şeklinde düzen almış arabaların oluşturduğu dairenin içine doğru çekildi. Çok arkasından, açılan gedikten karanlıkta kaybolmuş, kendisini arabasına gidiyor sanan Thorismund, başına aldığı bir darbeye atından düşünceye kadar ilerledi. Eğer adamlarından bir tanesi yetişip güvenli bir yere çekmeseydi, tıpkı babası gibi ölecekti.

Gecenin çökmesiyle birlikte kargaşa duruldu. Askerler arkadaşlarını bulup, dağınık kamplarda dinlenmeye çekildiler. Ge-

(*) ...ve böylece uzak bir akrabanın Vizigotik kurbanı oldu. Andag'ın söylediklerine, onu dipnotlardan kurtarıp kahramanlar arasına yazılmasına yetecek kadar kişi inanmamıştı.

ce olması iyiydi. Eğer yağmur yağsaydı, Jordanes mutlaka bundan bahsederdi. Sanırım hava bulutluydu, aksi taktirde oldukça geniş bir görüş alanı olurdu. Ay evrelerini gösteren tablodan öğrendiğimize göre, gökte yarımay olmalıydı. Herman Goldstine'in "New and Full Moons 1001 BC to AD 1651"(*) adlı çalışmasından, yeni ayın 15 Haziran'da yani savaştan bir hafta önce çıktığını görüyoruz. O ılık, bulutlarla kararmış yaz gecesini, hayalet benzer figürleri, atların burunlarından çıkan gürültülü solukları, zırhların gıcırta ve takırtılarını, yaralıların feryatlarını hayalinizde canlandırın. Atlı ve yaya askerler arkadaşlarını arayarak oradan oraya dolaşıyorlar, kimin düşman kimin dost olduğu belli olmadığı için birbirlerine seslenemiyorlardı. Aetius'un kendisi de Hunların arasında kaybolmuştu. Atı cesetlerin üzerinden tökezleye tökezleye ilerleyip, onu bir Got kampının kalkanlardan oluşturulmuş duvarının arkasında güvenliğe getirinceye dek, Hunlar tarafından fark edilmemiş ve belki de gecenin geri kalan bölümünde birkaç saat uyuyarak dinlenmişti.

Ancak Jordanes'in sözünü etmediği bazı şeyler var. Sabahın alacakaranlığı harika bir manzaraya şahitlik etmiş olmalı. Kuzeydoğudan çıkan Halley Kuyruklu Yıldızı, gökyüzünü tarayan projektörler gibiydi. Astronomlar, Halley Kuyruklu Yıldızı'nın yörüngesinin tam olarak hesaplandığı 9. yüzyılın ortalarından beri, Halley'in o sabah orada olduğunu biliyorlar. Daha sonra bu hesaplamalar daha da rafine bir hale getirilmiştir.(**) Kuyruklu yıldız Çinli astronomlar tarafından 9 ya da 10 Haziran'da izleniyor ve 18 Haziran'da da Avrupa'da görünmeye başlıyor. Böyle bir manzara, savaşçıların beyinlerine bir ok başı gibi net bir şekilde kazınmış olmalıydı; çünkü olayın önemini başka hiçbir şey daha güçlü bir şekilde belirtmezdi. Daha başka birçok gözlem yapılmıştı. Babilli astronomlar, çivi yazısıyla tuttıkları kayıtlarda, yıldızın M.Ö. 164 ve M.Ö. 8 yıllarında, kralların ölümlerine tesadüf ederek görüldüğünü söylüyorlar. Dokumacılar, Fatih William'ın 1066 yılında İngiltere'yi fethi sırasında görünen yıldızı, Bayeux duvar halılarına motif olarak dokuyarak kaydetmişlerdir. 14. yüz-

(*) American Philosophical Society, Philadelphia, 1973

(**) Ayrıntılı bilgi için bkz. Gary Kronk, Cometography, 1. baskı (Cambridge, 1999).

yılın başlarında Giotto, yıldızın 1301 yılındaki dönüşünü “Adoration of the Magi” adlı tablosunda resmetmiştir. Eğer o gün de görüldüyse, bu görüntüden büyülenen insanlar bunu şarkılara, yazılara konu etmiş olmalıydılar.

Hiç kimse böyle bir şey yapmamış. Yıldızdan bahseden tek kişi, İspanyol piskopos ve tarihçi Hydatius’du ve o da yalnızca yıldızın kaydığını söylüyor. Yalnızca savaş bile önemli bir astronomik olayla damgalanmışken, başka hiçbir şey yok.

Sonuçları yokluktan, kanıtlara taşımak son derece tehlikelidir. Bu yokluk, diğerleriyle –fırtına ve ayın olmayışı– birleşince, ertesi günün kuru, bulutlu ve kasvetli bir sabaha uyandığını akla getiriyor. Eğer öyleyse, kalkanlarının arkasından baktıkları can sıkıcı manzarayı hayalinizde canlandırın. Her tarafa cesetler saçılmış, binicisiz atlar etrafta otluyor, Hunlar sessizce arabalarının arkasına sığınmış, tek bir ağacın bile olmadığı düzlüğün karşısında, ağaç sıralarının belirginleştirdiği Aube yolu gri alacakaranlığın içine doğru uzanıyor.

Avantaj Romalılardaydı; çünkü onlar bir anlamda kendi topraklarındalardı ve ikmal malzemelerinin gelme olanağı vardı. Hunları, açlık onları meydana çıkmaya zorlayıncaya dek orada kapana kısılmış bir şekilde tutabilirlerdi. Fakat bu zaman alacaktı. Attila’nın hiçbir teslimiyet belirtisi vermemesi, Jordanes’e Homervari bir imgelem ilham etmiş. “Avcıların mızraklarıyla delik deşik olmuş, ortaya atılmaya cesaret edemeden mağarasının ağzında ileri geri yürüyen, fakat kükremesiyle etraftakilere korku salmaktan geri kalmayan bir aslan gibiydi. Bu cengaver kral, yine de kısırıldığı yerden düşmanlarının ödünü patlatıyordu.” Romalılar ve Gotlar yeniden yakın düzen almış, sürekli bir ok yağmuruyla Hunlara kafalarını bile kaldırma fırsatı vermeden kuşatmaya başlamışlardı.

Attila olası sonu görmüştü. Şamanları bir komutanın öleceği kehanetinde bulunmuşlardı ve bu Aetius değil kendisi olabilirdi. Sanki ölmüş savaşçıların evi Valhalla’nın Hunlar için olanının kapısının eşiğindeymiş gibi, kendisini kahramanca bir ölüme hazırlamıştı. Cesedinin yakılması için eyerlerden bir yığın hazırlanmasını emretti. Bu, Hunların deri değil tahta eyer kullandıklarını gösterir. Ağır bir yenilgiyle sonuçlanacak bir Roma saldırısına

hazırdı. Romalılar onu asla canlı ele geçiremeyecek ya da yaralarını yüzünden can çekişerek ölmesini izleyemeyeceklerdi.

Bu arada, Vizigotlar tam zaferin kesinleştiği bir anda, kuşatmacıların başında liderlerini göremeyince şaşırmışlardı. Aramaya başladılar ve cesedini bir ceset yığınının içinde buldular. Kuşatma sürerken cesedi bir tabut altına koydular, Thorismund ve kardeşi eşliğinde, matem ritüeli –Jordanes’in sözleriyle, uyumsuz çığlıklar– ile savaş alanında bir cenaze töreni yapmak için götürdüler. Öyle görünüyor ki, ölmüş şeflerine saygılarını sundukları bu ağır tören yürüyüşü, baştan sona Hunların gözü önünde yapılmıştı. “Aslında yalnızca bir ölümden başka bir şey değildi, fakat Hunlar parlak ve şerefli bir ölüme şahitlik etmişlerdi.”

Jordanes, iki günlük savaş esnasında 165.000 ve bir gece önceki Frank-Gepid çatışmasında da 15.000 kişinin öldüğünü söylüyor: Toplam 180.000 ölü. Şehirlerin nüfuslarının bile bin kişiden daha az olduğu bir zamanda bu sayı çok saçma. Kaldı ki, kırsal alanda bu kadar insanın yaşamasına yetecek kadar yiyecek temin etmek mümkün değildi. Gerçekten kaç kişinin öldüğünü kimse bilemez, eğer kayıpların sayısı Jordanes’in söylediğinin onda biri bile olsa, ortaya çıkan sayı yine de çok büyük. Orduların -ki her biri 25. 000 kişi kadar olmalı- muhtemelen üçte biri ölmüşse bu yaklaşık 15.000 kişi eder ve bunların arasında Şamanların bildirdiği gibi bir komutan da vardı. Her ne kadar şamanlar ölecek olan komutanın iki önderden -Attila ve Aetius- biri olacağını öngörmüşlerse de her ikisi de ertesi günkü savaşa sağ çıkmışlardı.

Savaşın nerede yapıldığını belirlemeye çalışmak, Maench-Helfen’in ekşi bir ifadeyle belirttiği gibi; “yerel tarihçiler ve emekli generallerin en gözde eğlencesiydi.” Fakat bu olay Avrupa tarihinin dönüm noktasıydı. Bunun önemi, yalnızca arkeologlar gerçekten neler olduğunu aydınlatan kanıtlar bulmasıyla ortaya çıkacak.

1842 yılı Ağustos’unda, Troyes’un 30 km. kuzeyindeki Pouan köyünün yaklaşık 400 metre doğusunda toprağı kazan bir işçi, bir metre derinlikte, aceleyle kazılmış gibi görünen bir mezarda sırtüstü yatan bir iskelet buldu. İskelet sanki bir şezlongda oturuyormuşçasına hafifçe bükülmüştü. Hemen yanında iki paslı

kılıç, birkaç altın süs eşyası ve üzerinde dört esrarengiz harfin –HEVA– kazınmış olduğu bir yüzük vardı. Jean-Baptiste Buttat keşfini herkesten gizleyebilir ya da gizli bir şekilde elden çıkarabilirdi. Çok şükür ki kılıçları –her ne kadar Buttat’ın istediği fiyatı ödeyememişse de– müzeye, süsleri de 1858 yılında III. Napolyon’a satacak olan, yerel bir kuyumcuya sattı. Yerel yönetim daha sonra kılıçları imparatora vermeyi teklif etti, böylece hazine bir arada olacaktı. III. Napolyon bu davranışın altındaki inceliği görmüştü. Bununla birlikte, cömert kişiliğine uygun bir biçimde, bunu reddetti. “Eski eserler, buldukları yerin malıdır” diye bir mesaj yazdı ve mücevherleri kılıçlarla birlikte sergilenmek üzere Troyes müzesine gönderdi. Pouan Hazinesi orada, kazılarda ortaya çıkarılmış bir Roma mahzeninde en ilgi çekici köşede duruyor.

Aslında, bulunanlar çok fazla değil. İki kılıç, bir gerdanlık, bir bilezik, iki toka ve birkaç süslü plaka ve bir yüzük. Bu birkaç parça eşya zenginliğin ve saygınlığın belirtisi olarak mezara konmuştu. Mücevherlerin montürleri ve kılıç kabzaları altın varaklarla kaplanmış ve mücevherlerin üzerindeki taşlar da “lal” idi. Kılıçlardan büyük, yaklaşık bir metre uzunluğunda ve çift ağızlı olanı, Şam işi tabir edilen teknikle tornalanmış, dövülmüş ve birbirine kaynatılmış üç parça çelikten oluşuyordu. Aynı zamanda tek elle kullanılabilecek kadar da hafifti. Lal taşlarıyla bezenmiş oval biçimde bir tahtadan oluşan kılıç başı eşsiz bir yapıya sahipti. Küçük kılıç ise tek ağızlı bir silahtı.

1860 yılında bölgedeki bir antikacı olan Achille Peigne-Delacourt, hazine hakkındaki fikirlerini yayınladı. “Şans eseri yapılan bir keşif, hiç beklenmedik sonuçlar doğurabilir” diye başlıyor, “ve uzun süredir tartışma konusu olan tarihi soruların cevaplarının bulunmasına yardımcı olabilir.” Bu, söz konusu olan soruna bir örnektir. Acaba -Peigne Delacourt, tanınmış bir tarihçi, güvenilir bir adam olan Camut Chardon’un sorusunu tekrarlıyor- bu buluntular bir fırtınaya tutulup, yatağı sonradan değişmiş olan bir nehre yuvarlanmış bir savaşçının kalıntıları olabilir mi? “Hayır” diye yanıtıyor Peigne-Delacourt; “bu olamaz, çünkü eşyaların bulunduğu toprak, insanın var olduğu dönemlerden daha önceye tarihleniyor.” Camut Chardon yalnızca bu cevabı reddetmek için, daha iddialı bir hipotez ileri sürmüştü. Peigne-Delacourt

bu hipotezi alıp üzerinde çalışmış: “Ben daha da ileri giderek, Pouan’da bulunan iskelet ve süslemelerin Attila ile yapılan savaşta öldürülen Vizigot Kralı Theodoric’e ait olduğunu söyleyeceğim. Bu sonuç bizi, savaş alanını bu buluntuların çıkarıldığı nokta olarak tespit etmeye götürüyor.”

Bölgenin coğrafyası Jordanes’in kayıtlarıyla örtüşüyormuş gibi görünüyor. Roma yolları Troyes’un etrafından geçiyor ve orada birleşiyor. Orleans’dan gelen bir yol -artık yok- Troyes’un 25 km. kuzeybatısına kadar devam edip Chartres’a doğru gidiyor. Franklarla Gepidlerin çatışmış olabilecekleri yer burasıdır. Troyes’dan kuzeye, dümdüz bir ok gibi giden bir yol -bugün hâlâ mevcut ve adı N-77 karayolu- hâlâ Romalıların bir okyanus genişliğindeki ovaya inşa ettiği gibi duruyor. Ova artık, yamalı bir yorgan gibi pastel kahverengi, sarı ve yeşil renklerden oluşan bir tarım alanı. 1.500 yıl önceki hali muazzam büyüklükte bir koşu alanı gibiydi. On dakikalık bir araba yolculuğu, sizi adı Roma döneminde Vadum olan Voue’ya götürür. Voue, alçak ve sağlam kıyılarıyla dörtnala koşan bir ata hiçbir şekilde engel olmayan, birkaç santimetre derinliğindeki sularıyla, sol tarafınızdan Pouan’a doğru akan bir akarsuyun -Barbuisse- üzerinde yer alıyor. Arazi Pouan’ın doğusuna doğru hafifçe yükseliyor. Burası, Peigne-Delacourt’un ileri sürdüğü, Romalıların toplanarak Hunların nehri geçmelerine engel olduğu yeri.

Pouan’da çok büyük keşifler yapılacağına dair büyük beklentilerim yoktu. Pouan haritada, Troyes’un kuzeyindeki Katalonya düzlüklerine rastgele serpilmiş gibi görünen köylerden bir tanesi. Oraya bir ilkbahar mevsiminin başlarında, bir sabah vakti gittim. Beklentim sıkıcı ve önemsiz bir yer olduğu yolundaydı; fakat çok çekici bir yer olduğunu gördüm. Barbuisse kalsit kaplı tarlaların içinden akarak, ökseotu topaklarıyla benek benek görünen ağaçları geçiyor ve ağır ağır akarak köyün içine girip yarı ahşap bir değirmene, koyu gri renkte bir kiliseye ve ışıkları yanan evlere ulaşıyordu. Köyde herkese açık bir tenis kortu var. Pouan her gün Troyes’daki işlerine gidip gelenler için huzurlu bir yatakhane ya da ben öyle olduğunu hayal ettim; çünkü etrafta konuşacak hiç kimse yoktu. Tam kahvaltı zamanı olmalıydı. Görünürde bir meydan, bir alışveriş merkezi yoktu. Bir pastane

gördüm. Masaları var ve bir kadın sandalyeleri yerleştiriyor ve camında bir kahve reklamı var. Hayır, ben çok erken gelmiştim. Tüm umabileceğim biraz bilgiydi. Umarım rahatsız etmiyordum, acaba bana bu civardakilerin Attila hakkında bilgisi olup olmadığını söyleyebilir miydi? Kadın bana kibarca bir şaşkınlıkla baktı. “Attila le Hun” diye açıkladım. “Büyük savaş, bu civarda, altı yüz yıl önce. Romalılar ve Hunlar. Ya hazine..?”

“Özür dilerim bayım, bu konuda bir bilgim yok. Mairie’yi tattınız mı?”

Doğrusu belediye binasının açılmasını bekleyemeyecektim. O kadar. Arabama döndüm, Barbuisse’e giden bir yol düşünmek için bir an durakladım ve yarı ahşap bir eve yaslanarak haritamı incelemeye başladım. Derken, bir kadının telaşla bana doru geldiğini fark ettim.

“Attila hakkında bilgi almak istiyor musunuz mösyö?” Pastaneden buraya koşturmaktan nefes nefese kalmıştı. Sorduğum tuhaf soru, hızlı bir şekilde bir dedikodu malzemesi olmuştu. “Kocam Attila hakkında bilgi sahibidir. Özür dilerim. Çocuğum otobüste; fakat işte evimiz şu, gidin ve kocamla konuşun.”

Bir avluya açılan giriş kapısından girdim. Bir tarafta ev diğer tarafta da -görünce çok şaşırmıştım- kireç taşından yapılmış bir aslanın koruduğu ambar vardı. Ambarın içindeki gölgelerden kot pantolon ve yeşil bir süveter giymiş, ince yapılı biri çıktı. Raynard Jenneret. Sculpteur, ambarın üzerindeki tabelada böyle yazıyordu. Birbirimize kısaca kendimizden bahsettik. Jenneret genellikle metallerden yaptığı ve bir oyuncak ya da bilim kurgu makinelerine ya da kabile totemlerine benzeyen köşeli tasarımlar üzerinde çalışıyordu. Çok daha geleneksel bir ilgi kaynağı vardı. Tarihi seviyordu. Attila ve Aetius eski tanıdıklarıydı. Hazine hakkında her şeyi biliyordu ve daha fazla bir şeyler bulmak umuduyla bölgenin civarında kendisi de bazı kazılar yapmıştı. Peki, beni oraya götürebilir miydi? Bundan memnuniyet duyardı. Arabayla ilerliyorduk. Kış buğdayı yetiştirilen ve bu okyanus gibi ovada dev bir dalga gibi görünen, sağ tarafımızda uzanan ve ortasında bir haç olan -tarlanın ortasını belirtmek için tuhaf bir işaret- bir tarlayı hopluya zıplaya geçtik. Solumuza doğru eğim, içinden geçen Aube’nin bir kilometre kadar ileride gözden kay-

bolduğu, antik zamanlardan kalma taşkın ovasıyla aynı seviyeye geliyordu. Şimdi Pouan'ın avantajının ne olduğunu görüyordum. Büyüleyici bir şekilde akan küçük nehirden başka, Aube'un taşkın ovasından çok kritik birkaç metreyle kurtuluyor olmasıydı. Bir zamanlar, bu eğimli buğday tarlaları bir nehir kenarıydı, bu da kum kaynağı olduğu için, ekonomik değeri nedeniyle önemliydi. "Bina yapan herkes kullanmıştı" dedi Jenneret. Hâlâ da kullanıyorlar. Uzaktaki rampa boyunca bazı sarı renkli kum tepelerini gösteriyordu. Bu tarlanın ortasındaki haçı da açıklıyordu. 20 yıl önce bir define avcısı kazı yaparken kumlar üzerine çökmüş ve adam orada boğulmuş. Hazine orada, her tarafını yabancı otlar bürümüş ve devasa bir kızıl çubuk ağacının olduğu çorak arazide bulunmuştu. Hayır, orasının Theodoric'in mezarı olduğuna ve bu alanın da Attila'nın Aetius ile savaştığı yer olduğuna hiç şüphesi yoktu. Bunu herkes biliyordu.

Kesinlikle inanabilirdim ki, burası Peigne-Delacourt'un zihninde canlandırdığı sahnenin; hırs, entrika ve cinayetlerin yer aldığı bir komplo teorisinin geçtiği yerd. Delacourt kitabında, kardeşlerinin önüne geçerek tahta oturmaya istekli olan Thorismund'un bu amaçla bir ceset, doğru ya da yanlış bir şekilde, babası olarak teşhis edilebilecek herhangi bir ceset bularak, onu bir keder gösterisi ve kendisinin kısa bir tezahüratla kral olarak ilan edildiği bir törenle çarçabuk gömdüğünden şüpheleniyordu. Ve sonra, savaşın sonucunun belirsizliği ve mezarın yerinin bilinmiyor olmasından dolayı, cenaze törenini yapanların sağ kalmasına izin verilmiş olması mantıklı mıydı? Cenaze töreninin hızlı bir şekilde, neredeyse savaşın ortasında yapıldığı ve mezar yerini belirleyecek herhangi bir toprak yığını olmadığı düşünülürse, tüm bunlar biraz çılgınca geliyor. Fakat tamamen de Delacourt'un hayallerinin ürünü değil. Pouan bölgesi ile birkaç kilometre doğusundaki komşusu Villette'de ortaya çıkarılan diğer buluntular; iki küçük bronz vazo, bir kupa, yaldızlı bir bronz ibrik, üç kılıç, süslü koşum takımları... Bunların hepsi burasının savaş alanı ve hazinelerinin ve iskeletin bulunduğu çukurun da Theodoric'in mezarı olduğu teorisini -Jenneret'e göre kesinlikle- destekliyor.

Fransız bilim adamları bunu kabul etme eğilimindedir. Diğer taraftan, diğer bilim adamları her türlü Vizigotik bağı göz ar-

dı ederek, Rusya ya da Tuna havzasında ortaya çıkarılan diğer kültürlere ait buluntularla olan benzerliklere dikkat çekiyorlar. Bunların 3- 7. yüzyıllar arasına ait olduğu tahmin ediliyor. Her ne kadar arkeologlar, bunların dönemlerini kusursuz bir şekilde belirlemeye çalıştıklarında Peigne-Delacourt'un öne sürdüğü tarihe, 5. yüzyılın ortalarına, zengin bir Got'a ve eninde sonunda Theodoric'e varıyorlarsa da tüm bunlar yine de can sıkacak kadar muğlak.

Şüphesiz, yüzüğün üzerine kazınmış olan "HEVA" harfleri bunu çözebilirdi, tabii ne anlama geldiğine dair fikri olan biri olsaydı. Yüzük ve alfabe Romalılara ait. Araştırmacılar, HEVA'nın, Eve sözcüğünün Latince yazılışı olmasının –bu soylu adamın bir Romalı hanımın adını yüzüğüne kazıtmış olduğu gibi romantik bir düşünceyi benimsemezsek– tamamen bir rastlantı olduğu konusunda hemfikirler. Got araştırmacıları; heiva-franja (aile reisi), eski yüksek Almanca hefijan (üst düzey, eğitilmiş) ile muhtemel bir bağlantısı olan heiv (ev ya da aile), eski Sakson dilinde hiwa (eş, koca) ya da heven (saldırmak, saldır) gibi bazı olasılıkları elimine ediyorlar. Bulunan gotik ya da Cermenik karşılıkların hiçbir anlamı yok. Latince yine de işe yarayabilir. Yazının Latince olduğu açık, ki bu da bazı varsayımları doğruluyor. Bunun bir kraliyet yüzüğü olduğunu ve sözcüğün bu amaçla kazındığını varsayarsak; Theodoric bununla ne anlatmak istemişti? Roma'ya ve Romalılara özendiğini hatırlayın. Aynı zamanda Galya'nın en tanınmış bilgin ve politikacısı Avitus'un dostlarından biriydi. Roma'nın otoritesini dört harfin simgelediğini biliyordu: SPQR. Senatus populusque romanus. Roma Senatosu ve Halkı. Ben HEVA'nın dört harften oluşan bir ibare olduğunu düşünüyorum. Fakat yüzük kraliyet otoritesinin sembolü değildi; çünkü öldüğünde parmağından çıkarılmamıştı. Bu, en az kılıcı kadar şahsi bir eşyaydı. Belki de yalnızca, kendisine ait bir edinimi ifade etmek istemişti. HIC EST (Bu... dır/dur) gibi, fakat "Bu" kimdir ya da nedir? Elimizde birkaç olası açılım var: Theodoric Aquitaine'i fethetmişti. Buradan yola çıkarsak; HIC EST VICTOR AQUITAINE – "Bu Aquitaine Fatihidir"e ne dersiniz? Ya da acaba istikbalde çok daha büyük başarılar görmüş ve –HIC EST VICTORIAE ANULUS- "Bu Zafer Yüzüğüdür" mü demek istemişti? Ox-

ford Üniversitesi'nin yayınladığı "Dictionary of Medieval Latin" adlı sözlüğün editörü David Howlett, bunlardan çok farklı bir başka fikir öne sürdü. Norfolk'taki Weasenham All Saints köyünde bulunan bir Anglo-Sakson yazıtında, Avrupa'nın bir kısmının, Yahudilerle Tanrı'nın adlarıyla ilgili gizemli bir bilgiyi paylaştığından söz ediliyor.^(*) Bu durumda harflerimiz belki de Ha'shem Elohim V'adonai, "Tanrının adı 'Rab'dır" anlamına geliyordu. Eğer doğruysa ne kadar garip olduğunu düşünün. Latin harfleriyle yazılmış İbranice bir deyim. Peki ama neden ve neye istinaden? Sorular hayal gücünü tetikliyor. Bu bir savaş hatırası mıydı, bir Roma-Yahudi toplumundan hediye ya da satın alınmış bir şey miydi, onda Tolkienvari bir yüzük gücü arayan sahibinden gizlenmiş bir tılsım mıydı? Evet, tüm bunlar bir hayal, fakat ileride Raynard Jenneret ya da müstakbel bir define avcısının ayağına, sanki üzerine kazınmış son derece belirgin Roma harfleriyle, bize ilk ve son kez "Theodoric buradaydı" ve bu yüzden "HIC ERAT ATTILA" diyecek, bir zırh parçası ya da bir sikke takılabileceğine dair umutları taze tutuyor.

Thorismund artık işi bitirmek istiyordu; fakat yaşlı ve bilge Aetius'un aklında, son derece büyük sürprizlere gebe, daha uzun vadeli bir strateji vardı. Hunların bu badireden kurtulmalarına izin verecekti.

Bunun nedenini anlamak için biraz çaba ve çapraşık bir mantık gerekiyor. Vizigotlar, Attila tehdidi nedeniyle müttefik olmuş, geleneksel Roma düşmanlarıydı. Eğer Attila şimdi bozguna uğrar ve imparatorluğun önünde bir tehdit olmaktan çıkarsa, bu Vizigotların güçlenmiş olarak ve en az onun kadar tehdit oluşturacak şekilde, onun yerini almalarına neden olurdu. Gerçekte Attila'dan daha büyük bir tehdit oluşturacaktı. Aetius Hunları eskiden beri tanıyordu ve gerektiğinde onları bir kez daha alt edebileceğini düşünüyordu. Vizigotları da iyi tanıyordu ve her ne kadar Avitus onların tüm arzusunun medenileşmek olduğunu söylemişse de Vizigotlara güvenmiyordu. Aetius'un bu düşüncesi

(*) Buluntu Elisabeth Okasha ve Susan Youngs tarafından "A Late Saxon Inscribed Pendant from Norfolk, Anglo-Saxon England" da tanımlanmıştır. Bahsedilen tercüme Howlett'in tercümesidir.

devam ediyordu. Bu konudaki düşünceleri değişmemişti ve Vizigotların daima bir tehdit olarak kalacağından emindi. Geçmişte her zaman olduğu gibi, Vizigotları dizginlemek için Hunlara ihtiyacı olacaktı. Şimdiki gibi değişken bir güç dengesinin olması, ileride baştan aşağı çökmekten çok daha iyiydi. Attila imparatorluğun yalnızca yarısına göz koymuştu, Vizigotlar ise tamamını isteyeceklerdi.

Tabii bu düşündüklerinden Thorismund'a bahsetmedi. Bunun yerine, Vizigot prensine evde bekleyen kardeşlerini hatırlattı. Babalarının öldüğünü öğrendiklerinde, eğer en büyük kardeş olan Thorismund, orada olup tahta sahip çıkmazsa, ne kadar şiddetli bir taht kavgasının patlak vereceğini kim bilebilirdi? Onun için en iyisi duyduğu öfkeyi unutup savaşmayı bırakmak ve tahtı garanti altına almak için eve dönmektir. Endişe etmesine gerek yoktu. Romalılar artık bundan sonra Hunlarla başa çıkabilirlerdi. Benzer bir konuşma da Franklarla yaptı. Sağ kalan Hunlar çok yakında dönüş yoluna çıkarlardı ve bunun için de ya kestirmeden Ardennes'in içinden ya da çevresinden geçeceklerdi, ki bu da bölgedeki hakimiyetlerini genişletmek için onlara iyi bir konum sağlardı. Tabii, Franklar orada olup buna engel olmazlarsa. Franklar için de en iyisi eve dönmektir.

Her iki grup da bunu kabul etti. Ve böylece, Hunların şaşkın bakışları arasında, ok yağmuru birdenbire kesildi. Vizigotlar 350 km. güney batıdaki Toulouse'a, Franklar da Belçika'ya hareket üzere yola çıktılar ve ortalığı büyük bir sessizlik kapladı. Attila'nın arabalardan oluşan savunma hatlarındaki askerleri, bu bir anlam verememişlerdi. Böyle bir geri çekilmenin ne anlamı geldiğini, aynı taktiği kendi okçuları geçen yüzyılda birçok kez kullandıkları için biliyorlardı. Bu bir tuzak olmalıydı. Gergin bir şekilde beklediler.

Fakat uzun sessizliği düşmanların ortadan kaybolması izleyince, kudretli kralın ruhu zafer düşüncesiyle doldu ve aklına kaderiyle ilgili kehanet geldi. Bir önder ölmüştü, Attila bu nedenle hayattaydı. Fakat savaşın sürdüğüne dair hiçbir işaret yoktu. Kendilerine bahşedilmiş olan güvenli yolda, Hun arabaları Troyes'dan geçip Mozelle'e, Ren'e ve uzaklardaki Macaristan'a giden yollarda ilerlemeye başladılar.

ATTILA

Bu, yalnızca Attila'nın kaçması için bir şeyler yapmış olmasıyla mümkün. Tüm bunlar olup biterken, Lupus Attila'nın elinde rehineydi ve zorla ya da gönüllü olarak rehberlik yapıyordu. Nasıl kendisini ve şehrini kurtarmak için savaş alanını tavsiye ettiyse, şimdi de Attila'nın en iyi şekilde nasıl geri çekilebileceğini söyleyebilir ve perişan haldeki Hunların en hızlı şekilde Troyes'dan uzaklaşmasını sağlayabilirdi. Eğer böyleyse, her ne kadar –eğer Lupus'un hayat hikayesinde bir parça doğru bir yan varsa– Lupus'un yararına değilse de işe yaramıştı. Attila güvenli bir şekilde Rhine'e vardıktan sonra, söz verildiği gibi geriye dönmesine izin verildi. Heyecanlı bir uğurlama töreniyle değil tabii.

“Onlar için sağladığı onca yarara rağmen, insanlarından gördüğü tek şey reddedilmeydi. Yalnızca sahip olduklarını değil aynı zamanda canlarını da kurtararak hak ettiği şekilde, halkı tarafından sevgiyle karşılanmak yerine, Attila'nın Rhine'e sağ salim gitmesini sağladığı için, sanki onlardan biriymiş gibi tepki ve hoşnutsuzluk gördü ve Chatillon-sur-Seine yakınlarındaki Mt. Lassoir'a gitti.”

Sonra, pişmanlık getirmiş ve 25 yıl daha yaşayıp affedilmiş, ünlü ve daha büyük bir saygınlık kazanarak, hak ettiği şekilde aziz mertebesine yükseltip St. Loup adını alarak öleceği Troyes'a geri döndü.

Galya kurtulmuştu. Ve Attila bir başka günkü savaş için sağ kalmıştı.

UZAK DİYARLARDA BİR ŞEHİR



KATALONYA DÜZLÜKLERİNDEKİ SAVAŞ, genellikle dünya tarihindeki en kararlı savaşlardan biri, Batı Avrupa'yı Attila belasından kurtaran savaş olarak görülür. Fakat bu kadar basit değil. Bu, bir barbar istilacıyı durduran dönüm noktası, Stalingrad değildi. Daha çok muazzam bir ordunun savaştan kaçtığı bir Hun Dunkirk'i idi. Orleans dönüm noktası olmuştu; fakat bu net bir sonuca götürmüyor. Bundan sonra, bir iki hafta boyunca Attila ordusunu bir arada tutmaya uğraştı. Katalonya düzlüklerindeki savaş, Attila'yı zaten geri çekilmeye başladığında söküp atacak bir savaştı.

Peki, ya Attila savaştan zaferle çıksaydı? Orleans'ta inisiyatifini yitirince, olsa olsa Galya'da bir köprü başı elde edebilirdi. Champagne'in açık alanları değerli otlaklar ve okçu süvarilerinin üzerinde rahatça hareket edebileceği uygun bir bölge sağlayabilirdi. Bu yalnızca Rhine'e giden Metz, Trier ve Moselle koridorunu kontrol almasıyla mümkün olurdu. Burası onun destek hattı, onu, Honoria'nın drahoması olarak talep ettiği imparatorluğun yarısı olan Galya'yı alacağı sonraki bazı seferlerde besleyecek olan ana arterdi. Şimdiyse her şeyi yitirmişti, en azından şimdilik. Kıl payıyla ve büyük bir şans eseri kurtulmuştu. Aetius'un onu, Theodoric'in ölümüyle ortaya çıkan politik nedenlerle sağ

biraktığını bilmesine imkan yoktu.

Hiç kimse bu karışık zamanlarda savaşı sonraki getirdiklerinin önemiyle bağdaştırmadı. Tam o yıl, Marsilya'da bir tarihçi bu olaylar hakkında duyduklarını kaydetmeye başlamıştı. Yalnızca 452 yılı tarihçisi olarak bilinen bu adsız bilgenin amacı, Jerome tarafından kaleme alınan ve 4. yüzyılın sonlarında biten tarihin devamı olmaktı. Fakat son bölümdeki olaylara geldiğinde tek yazdığı: "Attila Galya'yı istila etti ve sanki hakkıymış gibi kendisine bir kadını eş olarak istedi. İşte, hem acı çekti hem de ağır bir yenilgiye uğradı ve kendi ülkesine çekildi." olmuştu. Bilim adamları onun Honoria skandalından haberdar olmasını ve görünüşe göre bundan kesinlikle emin olmasını çok ilginç buluyorlar. Aynı zamanda da ne söylemediğiyle ilgileniyorlar. Bu, hikaye tarzında bir tarihten çok kronolojik bir liste olduğu için, adamın neyi onaylayıp neyi onaylamadığını tahmin etmemiz gerekiyor. Çalışmasını, Aetius'un imparatorlukta hâlâ daha en güçlü adamlardan biri (ve herhangi bir zamanda Marsilya'ya bir günlük mesafedeki Arles'e geri dönüyor olabilecek) olduğu 452 yılında bitirmişti. Bu savaşın büyük Aetius için tam bir başarı olduğundan söz etmiyor; çünkü bunları yazdığı dönemde Aetius bir kurtarıcı olarak görülüyordu. "Bu dönemde ülkenin durumu son derece kötüydü. Barbarların ve barbar uluslarla ittifak yapmış ve oradan da bütün dünyaya nüfuz etme amacı güden, kendilerini Katolik olarak adlandıran korkunç Arianların yerleşmediği tek bir eyalet dahi yoktu." Üstüne üstlük Attila hâlâ yaşıyordu ve saldırılarına devam ediyordu, ki bu kötü haberdi, hatta o sırada bir diğer ve çok daha büyük bir istila hazırlığı yapıyordu. Kısacası, dünya git-tikçe daha kötüye gidiyordu ve bu durumdan tamamen Aetius sorumluydu.

451 yılı sonbaharında Attila ahşap sarayının, etrafı çitlerle çevrili evlerinin, Onegesius'un hamamının ve çadırlarıyla arabalarının bulunduğu, Macaristan'daki karargahına geri dönmüştü. Artık burada huzurla oturabilir, Galya'dan getirdiği ganimetlerin keyfini sürebilir miydi? Bambaşka bir karaktere bürünmüş olmalıydı. Dersini almış olarak rahatça oturup yaratacağı, Roma ve Constantinople'un kopyası olacak ve her ikisiyle de ticaret yapacak imparatorluğu sağlamlaştırmaya çalışması gerekirdi. Fakat

Attila, Cengiz değildi ki, süreklilik ve kendi görüşlerini buyruğu altındakilere ve vasallarına kabul ettirme planları yapsın. Kendi yarattığı koşulların esiri olmuştu. Birkaç haftalık bu zorunlu ve yüz kızartıcı ricattan sonra ipeklerden, şaraplardan, kölelerden ve altından geriye çok fazla bir şey kalmamış olsa gerekti. Emri altındaki klanların liderleri huzursuzlanmaya başlamış olmalıydılar.

Attila'nın o kışı nasıl geçirdiğine dair bir kayıt yok; fakat iyi durumda olmadığını söyleyebiliriz. 451 yılı yazında, imparator Marcian 520 piskoposuna, sonbaharda Nicaea'da (İzmit) bir toplantı yapmak üzere davetiye çıkardı. Davetiyede İsa'nın yaradılışıyla ilgili muammayı çözmek için toplanacaklarını ve "çok önemli bir devlet meselesi çıkıp da beni gelmekten alkoymadığı takdirde, mutlaka orada olacağını" belirtiyordu. Ama önemli bir devlet meselesi -Trakya'da sorunlar- çıkacaktı. Bir şey, imparatoru Tuna sınırına çekmişti. Bir şey onu IV. Ekümenik Konseyi'nin yerini Nicaea'dan Khalkedon'a (Kadıköy); Constantinople'dan Hellespont'un(*) güvenli olan diğer yakasına almaya zorlamıştı. Ve bir şey, piskoposları Tuna sınırından Khalkedon'a gitmekten alkoymuştu. Eğer bu bir şey Attila idiye, bu para akışının sürmesini sağlamaya yeterli olmayacaktı; çünkü bu bölge Hunların sık sık yağmaladıkları bir bölgeydi ve artık kurumuştu.

Attila baş düşmanı Roma'nın Vizigotlarla yaptığı ittifakın, çok da güvenilir bir ittifak olmadığını biliyordu. Bu ikili yalnızca Galya'nın savunulması için bir araya gelmişlerdi. Eğer düşmanının Roma, yalnızca Roma olduğunu garanti altına alabilseydi, zafer kesin olarak gelecekti. Her diktatör gibi Attila da bu güvenilmez birliği, yalnızca çok daha büyük amaçlar ve çok daha büyük zafer beklentilerinin bir araya getirebileceğini biliyor olmalıydı. Roma herkesin bildiği gibi savunmasızdı. Zaten 40 yıl önce barbarlar, yani Vizigotlar tarafından alınmamış mıydı?

Fakat yol boyunca cazip başka olasılıklar da vardı, özellikle Hun yerleşimi Pannonia'dan İtalya'ya giden ana yolu kontrolü altında tutan şehir. İlk sırada küçük ödül vardı. Küçük fakat önemli bir nehir, İtalya'nın geleneksel sınırı olan Isonzo nehrine giden yola açılan, Slovenya şehri Ljubljana (Roma döneminde adı Emo-

(*) Çanakkale boğazının eski adı. (Ç. N.)

na'ydı). Hunların ilgi kaynağı Isonzo'nun güney ucunda yatıyordu.

Kale şehri Aquileia, anavatanın kuzeydoğu köşesini savunmasıyla gururlu bir geçmişe sahipti. Yaklaşık iki asır önce şehrin kadınları, şehri savunan makinelerde kullanılacak halatların yapımı için saçlarını vererek, bir asiye, Maximin'i defetmek üzere yapılan savaşa katılmışlardı. Bu kadınların onuruna şehirde "Kel Venüs" adında bir tapınak inşa edilmişti. Adriyatik kıyılarındaki en zengin, en güçlü ve en kalabalık şehirlerinden bir olan Aquileia, doğuya açılan bir kapı, ülkeyi Roma'dan güneye giden yollara ve Alpleri Adriyatik deniz yollarıyla kuzeye bağlayan bir kilit noktasıydı.

Bu nedenle bir askeri üstün daha fazla önem ifade ediyordu. Başarılı ticari yaşamını büyük ölçüde, şehrin özgün sakinleri olan kalabalık Yahudi -Latince kaynaklarda 'Orientali' olarak geçer- nüfusuna borçluydu. Yahudiler şehri ipek dokumacılığı, boyamacılığı ve özellikle de Ortadoğu'da iki bin yıldır bilinen cam işçiliğiyle tanıştırmıştı. Denizden Isonzo nehrinin bataklık ağzına kadar uzanan 5 kilometrelik kanalın açılmasını teşvik edenler de Yahudilerdi. Sonuç, Amerikan Yahudisi iş adamı, hayırsever ve cam işçiliği tarihi uzmanı bilim adamı Samuel Kurinsky(*) tarafından bir gazetede analiz edilmişti. "Yahudi toplumu" diyordu yazısında, "Diaspora'nın en büyük ve ekonomik yönden en etkili toplumuydu ve yalnızca Roma ve İskenderiye onu geçiyordu." Şehirdeki büyük Romalı çoğunluğu ve gittikçe yayılan Hristiyanlığın doğal sonucu olarak, Yahudiler baskıya maruz kalmışlardı. Özellikle de 4. yüzyıl sonlarında Piskopos Chromazio zamanında. 388 yılındaki sinagog yakılması olayına da bilinen antisemitik tarzda "takdiri ilahi" diyerek izin veren de odur. Zamanla Hristiyan yapıları Yahudi yapılarının yerini aldı. Bunlardan bazıları 1940'lardan sonra arkeologlar tarafından, taşıdıkları Yahudi ikonografilerine rağmen, 'paleo-Hristiyan' ya da 'pagan' yapıları olarak tanımlanarak ortaya çıkarılmıştır. Buluntular arasında, bir tanesi bir Hristiyan bazilikasının çan kulesinin tam altında bulunan, muazzam boyutlardaki bir başkası da -800 metrekare ala-

(*) Samuel Kurinsky, "The Jews of Aquileia: A Judaic Community Lost to History" Hebrew History Federation (www.hebrewhistory.org/factpapers/aquileia28.html).

nıyla zamanının en büyük yer döşemelerinden bir tanesiydi– bazilikanın kendisinin altında bulunan, çok miktarda mozaik döşeme vardır. Bunun yanında, suyu bir pınardan temin edilen sekiz köşeli ve Yahudilik kurallarına uygun altı basamaklı mermer bir mikvah (tören banyosu) vardı.

Aquileia'nın cam ustaları, Kurinsky'nin güdümüyle burada bir parantez açılmayı hak ediyorlar. Yahudiler Adriyatik denizinin koylarına geldiklerinde, cam işleme sanatı Avrupa için hâlâ bir sırdı. Bu nedenle ürettikleri cam ürünler, bazı Hristiyanların küplere binmesine neden olarak, çok geniş bir bölgede talep görüyordu. St. Jerome –kısaca Aquileia sakinlerinden biri diyelim– cam işlemeciliğinin, “Yahudilerin Romalı dünyayı ele geçirmek için” kullandıkları mesleklerden biri haline gelmesinden şikayetçiydi. Son günlerde ortaya çıkarılanlar uzmanları şaşkına çevirdi. Bunlar Avrupa'da üretilen ilk cam işçiliği ürünleriydi. Sürprizler sürprizleri kovalıyordu. Bulunanlardan bazılarının üzerinde yapan ustaların –bunlardan bazıları köleydi– adları hâlâ duruyordu ve içlerinden en az bir tanesi de kadındı. Roma ticaret yolu üzerindeki bir Tuna kasabası olan Dolomites'in üzerine kurulmuş olan Linz'de iki cam kap çıkarılmıştı. Biçimlendirilirken üzerlerine bir deyim basılmıştı: *Sentia Secunda facit Aquileiae vitra* (*Sentia No: 2, Aquileia camı*).

Bu zengin ve önemli şehrin sağlam surları defalarca kuşatma altına alınmış, fakat –Alaric önderliğindeki Vizigotların Roma'ya gidişi sırasındaki kuşatma hariç– asla alınamamıştı. Eğer Alaric burayı fethedebilirdi, Attila da fethedebilirdi. Casuslarının Attila'ya verdiği bilgilere göre, Hunları tekrar kafeslerine kapattığından emin olan Aetius, şehre herhangi bir harekete karşı hazırlıklı olması konusunda bir emir vermemişti.

Hareket 452 yılı Temmuz ayı sonlarında geldi. Bu sonucu papa ve bazı kuşlar sayesinde çıkarıyoruz. Mayıs ve temmuz aylarına çeşitli mektuplar yazan Papa I. Leo, bu mektuplarda İtalya'nın istila edildiğine dair hiçbir şeyden söz etmiyor. Bu nedenle daha önce başlamış olması imkansız ve Attila'nın kuşatması çok daha sonra da başlamış olamaz; bunu da inanılması güç bir kaynaktan, Aquileia'nın çatılarına yuva yapan leyleklerden öğreniyoruz.

Öykümüzün kahramanları arasına leylekler de katıldı; çün-

kü bu hızlı bir kuşatma değildi. Aquileia vatandaşlarının Aetius'tan gelecek emirlere ihtiyaçları yoktu. Bir kuşatmaya karşı nasıl direneceklerini biliyorlardı. Yaklaşık iki aylık bir bekleyişten sonra, Aquileia kazandığı haklı şöhreti kanıtlarcasına direnirken, Attila generallerinden yükselen huzursuz homurtuları duymaya başlamış olmalıydı. Bu ne kadar daha sürecekti? Üzüm bağları, meyve bahçeleri ve hububat tarlaları açısından zengin olan arazi, orduları yaz sonuna kadar ayakta tutmaya yeterdi; fakat ganimet ne olacaktı? Priscus -Jordanes'in aktarımıyla- hikayeye kaldığı yerden devam ediyor:

“Ordu çoktan homurdanmaya başlamıştı ve bırakıp gitmek istiyorlardı. Attila surların etrafında dolaşarak, kuşatmayı kaldırıp geri dönmek mi yoksa kuşatmaya devam etmek mi sorusuna yanıt bulmaya çalışırken, çatılara yuva yapmış olan beyaz renkli bazı kuşlar, yani leylekler dikkatini çekti. Leylekler yavrularını alıp şehirden çıkarıyor ve alışkanlıklarına aykırı bir şekilde yavrularını alıp açık araziye götürüyorlardı. Son derece kurnaz bir gözlemci olan Attila'nın içine bir şey doğdu ve adamlarına seslendi: “Şu kuşlara bir bakın. Neyin geldiğini hissediyorlar ve akıbeti belli olan şehri terk edip, neredeyse düşmekte olan tehlike-deki kaleyi terk ediyorlar. Bunun bir anlamı olmadığını düşünmeyin. Bu kuşlar neler olacağını biliyorlar ve gelecek korkusuyla alışkanlıklarını bile değiştirdiler.”

Bir alıntı ustası olan Gibbon sahneyi şöyle tanımlıyor:

“Attila, kulelerden birindeki yuvasını terk etmeye hazırlanan bir leyleği dikkatle izliyordu ve leylek, yavruları da beraberinde olduğu halde açık araziye doğru uçtu. Attila, bir devlet adamının hızlı kavrama yeteneğiyle, bu önemsiz ayrıntıyı yakaladı ve yüksek sesle neşeli bir çığlık attı. İnsan topluluklarıyla bu kadar içli dışlı yaşamaya alışkın olan bu kuş, kadim yuvasını asla terk edip gitmezdi, meğer ki yuvasının bulunduğu kuleler yaklaşan bir yıkıma ve yalnızlığa mahkum edilmiş olmasın.”

Bu sevimli hikayede herhangi bir gerçeklik payı olabilir mi? Mümkün; çünkü Hunlar ister doğal yollarla ortaya çıksın ister insan tarafından yapılmış olsun, kehanetlere saygı duyarlardı (Katalonya düzlüklerindeki savaştan önce kan izlerinden okunan

kehanetler gibi). Romalılar ve Hunlar kuşları felaket habercisi sayarlardı; özellikle de kuzgun, baykuş ve leylekleri. Leylekler aslında alışkanlıkları olan kuşlardır, Attila bunu Gibbon'dan çok daha biliyordu. Leyleklerin genel olarak -Gibbon'un bahsettiği Disneyvari düşkünlükteki yalnız anne kuştan farklı olarak- kadim yuvaları yoktur. Leylekler, kışın güneye giden göçmen kuşlardır. Beyaz leylek -Ciconia ciconia- Avrupa'daki yazlığını ağustos ortası, eylül başı gibi terk ederek Afrika'ya gider. Önce gençler yola çıkar ve onları ebeveynleri izler. Batıdaki leylekler bir rota izler, doğudakiler bir başka rota ve her iki rota da Akdeniz'den geçer. İki grup 11 E enleminde, Aquileia'nın yalnızca 200 km. batısında, olağanüstü bir doğrulukla ayrılır. Batılılar İspanya üzerinden, Aquileia'dakilerin de dahil olduğu doğulular Türkiye, Ölü Deniz, Nil vadisi üzerinden güneye giderler. Attila, Macaristan'dan geldiği için, doğulu beyaz leyleklerin alışkanlıklarını biliyordu ve tabii -Katalonya düzlükleri savaşından bildiğimiz gibi- maiyetinde şamanları da vardı. Zeki bir şaman, Attila'nın aklından geçenleri desteklemek için, güvenilir bir emare bulmak amacıyla kuşların hareketlerini izlemiş olmalı. Leyleklerin kuşatma savaşında içeridekilerin ve dışarıdakilerin ne durumda olduğu hakkında bilgi sahibi olması imkansız tabii; fakat sanırım dumanlar ve yuvalarının durduğu yerlerin çökmesi onları yuvalarının erken terk etmeye zorlamıştır. Ki o zaman, bir leylek kesinliğiyle, ağustosun ortasına birkaç gün kalmıştı. Attila'nın ne beklediğini bilen şamanlardan birinin, Attila'nın huzuruna çıkarak kuşatmanın devam etmesini söylediğini tahmin etmek zor değil. Şehrin düşeceğine delalet eden, farelerin kısa süre sonra batacak olan gemiyi terk etmeleri gibi, doğal bir olaydan daha destekleyici ne olabilirdi?

Kim kime ne söylediyse söylesin, bu bir hileydi. Hun ruhu yeniden canlanmış, Naissus'un 447 yılında, yalnızca beş yıl önce alındığı zamana geri gitmişti. "Daha çok neden konuşmuştu?" diyor Jordanes. "Savaşçıların ruhlarını Aquileia'ya yeni bir saldırı yapmaları için ateşlemişti." Bir kuşatma kafesi oluşturuldu -iri kayalar atmak için sapanlar, 'akrepler' (bir metreden daha uzun oklar atan yaylar), koçbaşları- ve kfile şaşılacak derecede hızlı bir şekilde şehrin surlarına saldırdı. Bunun sonuçları şehir için

korkunç olmuştu. “Yağma edilmiş, paramparça olmuş ve öyle vahşice tahrip edilmişti ki; neredeyse şehirden geriye hiçbir şey kalmamıştı.” Bu abartılı ifadeye daha sonra döneceğiz.

Peki, Attila ilerlerken Romalılar ve Aetius ne yapıyorlardı? Bir numaralı kaynağımız tarihçi, Aquitaineli ilahiyatçı, Roma'nın önde gelen dini ve edebi kişiliği ve muhtemelen Papa I. Leo'nun sarayında memurluk yapmış olan Prosper'e göre, fazla bir şey değil. Prosper'e göre Aetius tembel ve korkaktı. Hiçbir tedbir almamıştı. Alp savunmasına hiç dikkat etmemişti. İmparatorla birlikte güvenli bir yere sığılmış olmalıydı. Her şeye rağmen bunu gerçek olarak kabul etmemiz gerekmez. Prosper'in bir görevi vardı ve bu görev Aetius'u gözden düşürmekti. Bunun için efendisi –papa- yaklaşan olaylarda Tanrı ile el ele verip halkın ilgisini sahnenin ortasına çekmeliydi. Aslında gerçek olan bir şey varsa, o da imparatorluk Alp geçidini hiçbir zaman savunmamıştı; çünkü kolaylıkla savunulamayacak kadar geniş bir girişi vardı. İtalya 5. yüzyılda altı kez istila edilmişti ve istilacılar hiçbir zaman Isonzo ve Aquileia'yı alıncaya kadar bir direnişle karşılaşmamışlardı.

Aquileia'nın düşmesinden sonra neler olup bittiği belirsiz. Görünüşe göre Attila civardaki yarım düzine kadar küçük şehre saldırmış –Concordia ve Altinum da bunların arasındaydı- fakat Ravenna'daki imparatorluk yönetimine yönelmemişti. Belki güçlü bir hedef olduğunu düşünmüştü ya da belki de İmparator'un Roma'da olduğunu biliyordu. Po vadisinin kıyısından kuzeye doğru ilerlemeye devam etti. Aquileia'nın başına gelenlerden hiç etkilenmemiş görünen şehirler kapılarını ardına kadar açtı: Padua, Vicenza, Verona, Brescia, Bergamo ve sonunda Milano. Hunlar şehirleri yaktılar ve öyle yağmaladılar ki, insanlar bu esnada kaçma fırsatı buldu. Bir kaynağa göre Attila, Doğu ve Batı imparatorlarının önünde diz çökmüş İskitlileri tasvir eden bir tablo gördüğü imparatorluk ikametgahını işgal etmişti. Tablo fikri hoşuna gitmiş; fakat konu canını sıkıyordu. Yerel bir sanatçıya, kendisi bir tahtta otururken, iki imparatoru ayaklarına altın boca ederken resmetmesi emrini verdi.

İlerlemeleri yavaşlamıştı. Priscus, Alaric'in izinden giden Attila'nın, şamanlar tarafından Roma'yı aldığı anda aynı kaderi paylaşabileceği, yani zaferden hemen sonra ölebileceği ihtimaline kar-

şı uyardıklarını söylüyor. Havada ölüm kokusu olduğu kesindi; fakat sıcak, yiyecek kıtlığı ve hastalıklar şeklinde. Kavurucu yaz sıcakları geçmişti ama Kuzey İtalya ovaları eylül ayında da bunaltıcıydı ve bölge sıtma taşıyan sivrisineklerle kaynıyordu. Aynı kadere daha sonra diğerleri de paylaşıyordu. 540 yılında Franklar, uygun gıdaları olmadığı için kurtulamadıkları ishal ve dizanteri salgınıyla perişan oldular. Gerçekten de söylenenlere göre bir Frank ordusunun üçte biri hastalık yüzünden ölüp gitmişti. 553 yılında da bir başka Frank ordusu aynı nedenden dolayı çökmüştü.

Her ne kadar İspanyol tarihçi Hydatius tarafından, 470 yılı civarındaki kayıtlarında yalnızca bir cümleyle geçştirilmişse de muhtemelen Aetius tarafından yönetilen bir ordu da aynı şeyleri yaşamıştı. Askeri yöntemlerle elinden geleni yapmak yerine, efendisi Papa I. Leo'nun oynadığı rolü anlatma heveslisi Prosper tarafından kaydedildiğine göre, Roma diplomatik yolu seçmişti.

Prosper tarafından günümüzdeki azılı sağıcılara benzer bir şekilde bahsedilen Leo, gerçekten önemli bir şahsiyetti. Leo'nun seçilmesi –kendisi bulunmadığı için 440 yılında ertelenmişti– “büyük bir sükun ve sabırsızlıkla” bekleniyordu. Dinsizleri, Tanrı tarafından vahyedilmiş kutsal bir adamın yapacağı gibi kitaplarını yakarak, takdire değer bir çabayla köklerinden söküp atmıştı. Kilisenin karşısındaki en büyük tehdit, Attila'nın kardeşi Bleda'yı öldürüp Tuna'nın karşı yakasındaki mutlak hakimiyeti ele geçirdiği dönemde, güçlü bir Papa olarak ortaya çıkmıştı. Aetius gibi dünyevi liderler kibir, hırs, adaletsizlik, Tanrı'ya saygısızlık ve mantıksızlık örnekleriyken, Leo'da bunların hiçbirisi yoktu. 449 yılındaki II. Efes Konseyi'nde İsa'nın annesinin insan tarafını almadığını, yalnızca görünüş itibarıyla insan olduğunu söyleyen Doğu İmparatoru II. Theodosius'a muhalifti. Theodosius 450 yılında öldüğünde, Theodosius'un kız kardeşi tarafından yönetime getirilen Marcian, Ortodoksluğun, Leo'nun Ortodoksluğunun kurtarıcısı gibiydi. Bu nedenle 451 yılında Khalkedon'da IV. Konsey'i toplamıştı. Prosper'e göre kadınların bir önemi yoktu. Marcian tahtını karısı Pulcheria'ya borçlu değil miydi? İmparator Valentinian ve dengesiz Honoria'nın annesi Galla Placidia, kendi çağının en güçlü kadınlarından biri değil miydi? Prosper bunların adını bile anmıyor. Ve hiç şüphe yok ki, Attila şimdi impara-

torluğun tam kalbini tehdit ediyordu, Aetius işe yaramaz bir adamdı ve her şey Leo'ya bakıyordu.

Aetius kendi hükümlerine güvenirken, Leo Tanrı'ninkilere güveniyordu. Kendisine senato ve III. Valentinian tarafından Attila ile ilgili özel bir görev verilmişti. "Korkunç krala bir elçi gönderip, barış istemekten daha iyi bir yol yoktu." Yanına iki meslektaşını aldı: Eski vali, Afrika'da Vandal Gaiseric ile anlaşmayı sağlayan başarılı arabulucu Trygetius ve eski konsül, şimdi de Roma'nın en güçlü senatörlerinden biri olan Avienus. Muhtemelen Leo'nun asıl görevi, rehineler için ödenecek fidyeyi görüşmektir. Bu en yetkili elçilere verilen bir görevdi. Fakat, Prosper'e göre Leo ve Tanrı, Roma'nın gerçek kurtarıcılarıydı. Daha sonraki kayıtlarda, Leo'nun iki yardımcısı tam olarak anlatılmış ya da bambaşka kişiliklere dönüştürülmüş.

Anlaşılan Attila, üç elçiyi kabul etmeye her anlamda hazırды. Muhtemelen onları kendi seçkin logadelerinin aynadaki yansıması gibi görüyordu. Prosper'in bahsettiğine göre, "Kral üç elçiyi büyük bir saygıyla karşıladı ve bu üst düzey üç din adamının huzurunda bulunması gururunu okşamıştı, ki adamlarına çatışmaları durdurmalarını emrederek barış yapmaya söz verdi ve Tuna'nın karşı kıyısına geri döndü."

İşte bu kadar. Mucize. Çünkü, Leo Prosper'in gözünde İsa'nın insanlık için çalışan beden bulmuş haliydi. "Yapılan seçim son derece iyiydi" diyor bir başka bağlamda, "ki yalnızca düşman saldırılarından kurtarmakla kalmamış, aynı zamanda düşmanı alt etmelerini de sağlamıştı."

Bu görüşmede neler olup bittiğini hiç kimse bilmiyor. Belki de bazı kaynakların bahsettiği gibi, -her ne kadar Attila önceden planladığı gibi Roma'yı fethetmek için doğuya gidiyorsa da- görüşme Garda gölü kıyısında, 'Mincius nehrinin işlek sığılığında' yapılmıştı (şimdiki adı Mincio nehridir ve Peschiera'daki Garda gölüne dökülmektedir). Bunu düşünemiyorum bile, bu durumda güneye gidiyor olması gerekirdi. Ortada kesinlikle sıkı bir pazarlık olmalı. Son derece akla yatkın bir şekilde Jordanes'in dediği gibi; "eğer Honoria'yı imparatorluktan hakkına düşenlerle birlikte göndermezlerse" Attila İtalya'yı korkunç bir akıbetle tehdit ediyordu. Bu, bir karşı öneriye kapı açacaktı. El değ-

memiş bir şekilde boşanmış ya da 'bakire olan' (öfkeli Honoria'nın kocasını reddettiğini düşünürsek, ikisi de aynı kapıya çıkıyor) Honoria değil; imparatorluktan payına düşenler pazarlık konusu yapılabilirdi. Esirler serbest bırakılır, para ödenir ve onur kurtarıldı.

Sağlam bilgiler olmaması nedeniyle, efsane kısa süre sonra bir mucizeye dönüşüyor. Attila'nın öfkeli ve silahlı bir melek görünüşünde kaldığı vizyondan söz eden 13. yüzyıl Macar kodeksinin tercümesi (Gesta Hungarorum), 12. bölümde inceleyeceğimiz birkaç taneden bir tanesi. Gerçekte, Attila bir Papa'nın sözlerine çok fazla kulak asacak bir adam değildi. İlerlemeyi bırakması onun için yeterince sorundu zaten. Şu anda karşı karşıya kaldığı hastalık ve kıtlık hiç beklemediği şeylerdi. Çiğneyemeyeceği kadar büyük bir lokma ısırıldığını fark etmiş olmalıydı. Bundan başka, İtalya'nın derinliklerinde Roma'nın diğer yarısı olan ve Macaristan'a kendisinden çok daha yakında olan Constantinople da çok tehlikeli bir şekilde açıktaydı.

Isonzo'nun karşı kıyısına geçti ve Macaristan'a döndü. 452 yılı sonbaharında, Tuna nehri buz tutmaya başladığında, Marcian'a elçiler göndererek mahvetmekle tehdit etti; çünkü "Theodosius tarafından verilen sözler gerektiği şekilde yerine getirilmemişti ve bu yüzden düşmanları karşılarında daha önce hiç görmedikleri kadar acımasız bir Attila görecektlerdi."

Fakat, bunların hepsi afra tafradan başka bir şey değildi. Katalonya'da binlerce adamını kaybetmiş, binlercesi de İtalya'da hastalıklardan kırılmıştı. Otlakların yaz mevsiminde sunduğu nimetlerden gereğince yararlanabilmek için, tam vaktinde eve dönmemişti. Her ne kadar İtalya seferi Leo'nun fidyesi ile kendi kendisini kurtarmışsa da Marcian'dan hiçbir şey alamamış, şimdi bir kez daha perişan olmuş bir ordu ve beklenti içindeki komutanları memnun etme sorunuyla baş başa kalmıştı. Artık başka elçi göndermeyecekti. O kış, Tuna sınırlarına hayra alamet olmayan bir sessizlik çökmüştü. Marcian Attila'nın neler planladığını düşünerek endişeleniyordu. İlkbaharda bir şeyler olacaktı.

İtalya'da bir düzine şehir Hun saldırılarına maruz kalmıştı ya da sonradan saldırıya uğradıkları iddia edilmişti. Hiçbirisinin akıbeti Aquileia kadar kötü olamazdı. Jordanes'in sözcükleri,

Gibbon'un aktarımla yüzlerce yıl öteden yankılanıyor: "Sonraki kuşaklar, Aquileia'nın kalıntıların dahi zor bulacaktı." Diğer yazarlar da şehrin tamamen ve sonsuza dek yok olduğunu yazmışlar. Fakat, tam olarak öyle değil. Gerçekte Aquileia'nın ne durumda olduğunu tahmin etmek mümkün; çünkü Aquileia'nın Attila'dan sonraki durumuyla ilgili bazı bilgiler var.

Sözüm ona kalıntılarının dahi zor bulunacağı şekilde yıkıldığı söylenen şehir, altı yıl sonra son derece sağlıklıydı ve içinde kalabalık bir Hristiyan grubu ve bir piskopos yaşıyordu. Piskoposun adı Nicetas'dı ve 458 Mart'ında Leo'ya bir mektup yazmıştı. Nicetas yalnızca şehirdeki yıkımla değil, şehrin toparlanması çalışmalarlarıyla da başa çıkıyordu. Her şey korkunç durumdaydı: Aileler parçalanmış, erkekler esir edilmiş, kadınlar terkedilmişti. Fakat artık Tanrı'nın yardımıyla, her şey yoluna girmişti. En azından erkeklerin bir kısmı geri dönmüştü. Muhtemelen Leo'nun ödediği fidyeler karşılığında, Attila esirleri serbest bırakmıştı. Kaç kişi ölmüştü? Sağ kalıp da fidyeleri ödenmeyenler ne olmuştu? Esir edilmişlerdi mutlaka ve şimdiye kadar ya ölmüşlerdi ya da bazı Hun şeflerinin hizmetindeydiler.

Nicetas'ın iki sorunu vardı. Birincisi; kadınların bazıları, kocalarının ölmüş olduğunu düşünerek yeniden evlenmişlerdi. Bu durumda yaptıkları evliliklerin durumu ne olacaktı? Bu, cevabı ne olursa olsun yüzlerce aileyi kaosa sürükleyecek korkunç bir sorundu. Papa her ne kadar emin olmasa da ikinci evliliklerin iptal edilmesi ve ilk kocalarının geçerli olması gerektiğini yazdı. Bu arada aklıma gelmişken, Hunlar tarafından alınan kadınlardan hiçbir bahis yok. Bu kadınlar sonsuza dek kaybolmuşlardı ve bu durum teolojik bir problem gibi görünmüyordu.

İkinci sorun ise geriye dönenlerin Hristiyanlıklarının ne olacağıydı. Zira bunlardan bazıları, esaretleri sırasında baskıyla heretik mezhebine katılarak ya da eğer çocuksa heretikler tarafından vaftiz edilerek dinden çıkmışlardı. Hunları heretik olarak tanımlaması kulağa tuhaf geliyor. Aslında sorun, Attila'nın ordusunun hâlâ daha son derece karışık bir grup olması ve bir asır önce Arian mezhebine geçen Gotları da içermesiydi. Nicetas bir Got'u bir Hun'dan ayırt edemeyebilirdi; fakat heretizm Papalık boğasına gösterilen kırmızı bir bayraktı. Leo zorla din

değiştirmelerin geçerli olmadığına hükmetti ve bu durumdakilerin bağışlanarak eski durumlarını koruyacaklarını bildirdi.

Sonuç olarak dramalar sonuna kadar oynandı ve yeniden canlanan şehir, kısa bir sürede Hristiyan sakinlerinin yıkılan bir sinagogun üzerine yepyeni bir kilise inşa edebileceği kadar zenginleşti. Görünüşe bakılırsa Yahudiler çoktan gitmişlerdi. İşin aslı, şehir baş aşağı gidiyordu. 100 yıl sonra bir başka barbar saldırısı –bu defakiler Lombardlardı– şehrin çöküşünü teyit etti ve sakinlerinin çoğu Laguna Veneta'nın verimsiz fakat güvenli adalarına gitmeyi seçti.

Bu bağlantı, Aquileia'nın sağ kalan sakinlerinin Hunlardan kaçarak Venedik'i keşfettiklerini birçokları için basitçe açıklıyor. Venedik sözüm ona güvenli bir cennetti, çünkü Hunlar atlarını şehrin etrafını kuşatan çamurlara sürmeye cesaret edememişlerdi. Belki Aquileia Yahudileri yol göstermişlerdi; fakat Hristiyan çoğunluk bunu çok daha ileri taşımıştı. 569 yılındaki bir başka barbar istilasından sonraya kadar, Aquileia Piskoposu Paulus kutsal emanetleri ve giysileri, Aquileia'nın 10 km. güneyinde ve Adriyatik'te boğulmadan gidilemeyecek kadar uzaktaki Port of Grado'ya taşımamıştı. Rekabetin sonraki yüzyılında, otorite sonunda Venedik'e geçmişti. Venedik kanallarının su yolu olması ve adaların köprülerle bağlanması 9. yüzyıla kadar gerçekleşmemişti.

Venedik hâlâ daha Aquileian kökleri ve gelenekleriyle olan bağınyı, turizm endüstrisinden pay almak adına korumaktadır. Yakınındaki Murano ve Burano adalarında, kısmen Attila dünyalarını başlarına yıkmadan önceki eski Sentia kölelerinin ve onların Aquileia'daki meslektaşlarının sayesinde hâlâ daha cam işçiliği yapılmaktadır.

ANİ ÖLÜMÜ VE GİZLİ MEZARI



BİR KIZ, NADİREN HIÇBİR ŞEY YAPMADAN ŞÖHRETE KAVUŞUR. Yunanca ve Latince'de bunun karşılığı, tarihçilerin Almanca Hildegunde ile bir tuttukları İldico'dur. İldico, Attila'nın yanında güvende olması için uzaklardaki bir vasal tarafından gönderilmiş olan bir Alman prensesi olabilir. Attila'nın zaten çok sayıda karısı vardı, seksüel enerjisi çok fazla olduğu için yeterli değildi ve bunun nedeni asil kadınların kendisine fidye olarak sunulması ve bu kadınların elde tutulmasının uzak mesafelerdeki ve güvenilmez vasallar üzerinde hakimiyet kurmayı sağlamasıydı. Jordanes, Priscus'un kayıp metin parçasından yaptığı alıntıda, İldico'nun çok güzel bir kız olduğunu aktarıyor. Başka hiç kimse İldico'dan söz etmiyor. Zaten İldico Attila'nın en son karısıydı ve 453 yılı ilkbaharında alınmış ya da gönderilmişti.

Attila ile İldico'nun düğün gecesinde neler olduğunu, dört yıl önce Attila'yla şahsen tanışmış ve bu olaylara hararetle bir ilgi duymuş olan Priscus yazmış. Priscus son üç yılını yaşlı amiri Maximinus ile birlikte Nil'de geçirmiş, bu süre içinde İsa'nın ilahi ve insani yönleri arasındaki dengeyle ilgili uzun süredir devam eden anlaşmazlığı çözmeye çalışmıştı. Bu gereksiz yaygara 448 yılında, en yaşlı rahip Euyches'in İsa'nın yalnızca bir kişiliği olduğunu, onun da ilahi kişiliği olup insani kişilikle ilgisi olmadığını

ğını söylemesiyle tekrar ateşlenmişti. Anlaşmazlık, konuyu Roma ve Constantinople'un da tekrar tartışmaya başlamasıyla gittikçe tehlikeli bir hal almaya başlamıştı. 451 yılında Khalcedon'da yapılan IV. Ekümenik Konseyi, İsa'nın bir kişideki iki yaradılış olduğunu belirterek konunun altını çizmeye çalışmıştı. Konsey aynı zamanda, bu andan sonra Balkanlar ve doğunun her yerinde yetki sahibi olacak olan Constantinople'un da Roma ile eşit olduğunu ilan etmişti. Roma ve İsa'nın yalnızca bir yaradılışı olduğuna inanan Mısır'daki monofistler küplere binmişti. Priscus ve Maximinus, Maximinus öldüğünde iki dik kafalı Mısırlı grupla barış görüşmeleri yapıyorlardı. Sonra, 453'ün başlarında hemen Constantinople'a dönmüş ve Constantinople'un hâlâ daha dini çekişmeler yüzünden karmakarışık olduğunu görmüştü. Yine de şehrin askeri valisine, isyanları bastırabileceği en iyi yöntemler hakkında tavsiyelerde bulunmuş olmalı. Görünüşe göre Yunanlılar ve Hunlar arasında hâlâ iyi ilişkiler vardı, muhtemelen bu birkaç dil bilen bir Got arabulucu sayesindeydi ve bu arabulucu Macaristan'dan sarsıcı haberlerle dönmüştü.

Priscus'un orijinal metni ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamış, fakat Jordanes tarafından kopyası çıkarılmıştı. Aşağıda düğünden sonra, Attila ve genç karısı bir köşeye çekildiğinde neler olduğunu Jordanes'in kayıtlarından dinleyeceksiniz:

“Düğün şenliklerinden sonra, Attila pes etmiş ve içtiği ölçsüz şarabın etkisiyle uyuyakalmıştı. Attila'nın kanaması vardı ve kan normal olarak burnundan çıkıp giderdi. Bu defa her zamanki rotasını izlememiş ve ölümcül bir şekilde boğazına dolarak Attila'yı öldürmüştü. Böylece sarhoşluğu, savaşlarda zaferler kazanmış bir imparator için utanç verici bir ölümle sonuçlanmıştı. Ertesi gün kralın ters giden bir şeyler olduğundan şüphelenen hizmetkarları önce yüksek sesle seslenmişler, cevap alamayınca da kapıyı kırıp içeriye girmişlerdi. Vücudunun hiçbir yerinde bir yara olmadığı halde, Attila bir kan gölünün ortasında ölmüş yatıyor, kız peçesinin altında gizlediği yüzünü yere eğmiş ağlıyordu.”

Detaylar oldukça inandırıcı. Genç bir kız, aşırı miktarda içki, hiçbir patolojik bulgu olmaması, sağlam olarak girilmiş bir gece, peçenin ardına gizlenmiş bir orkide. Ters giden şey ne

olabilirdi? Sonra hayal güçleri İldico öznesi üzerine fazla mesai yapıyordu. Haksızlığa uğramış bir prensesin intikamı mı, zehir mi, kim bilir ne dalavere dönmüştü? Benzer öyküler Cengiz Han'ın ölümünden sonra da yayılmıştı. Sözüm ona Cengiz Han en son karısının intikam saldırısına kurban gitmişti. Daha aşağısındaki insanlar, krallarının bu şekilde basitçe ölmesinden hoşlanmazlar. Mutlaka kuyruklu yıldızlar, birtakım alametler ve bolca drama olması gerekirdi. Fakat o zaman olan biten hakkında bir ipucu bulunamamıştı ve İldico'nun girdiği şok bunun tersini söylüyor. En mantıklı açıklama, artık ellili yaşlarının ortasına gelmiş olan Attila'nın bir tür hastalıktan ölmüş olduğudur.

Fakat bu hastalık neydi? Sanırım birtakım tıbbi detayları incelenirse, sorunun yanıtı bulunabilir. Kayıtlarda ağızdan ve burundan kan geldiği yazılıyor. En dramatik fikirlerden bir tanesi; imparator adeta tüm yaşam enerjisi boşalarak ölüyor, yani seks yaparken inme iniyor ya da kalp krizi geçiriyor. Ne inme ne de kalp krizi bir dış kanamaya neden olmaz. Kan yalnızca ağız ya da burunla bağlantısı olan bazı organlardan –akciğerler, mide ya da özofagus– gelebilir. Akciğerler ani bir kanamadan etkilenmez (yalnızca tüberküloz gibi zayıf düşüren hastalıklar nedeniyle yavaşça kanayarak etkilenir). Geriye mide ve boğaz kalıyor.

Önce mideden başlayalım. Attila kendi kusmuğunda boğulmuş olabilir; fakat kayıtlarda kustuğundan söz edilmiyor. Hizmetkarlarının dikkatini çeken tek şey kandı. Kan gelmesinin bir olası nedeni, kimi zaman hiçbir belirti göstermeden gelişebilen bir hastalık olan peptik ülser olabilir (ülser her zaman ağrı yapmaz). Ülsere neden olan unsurlardan bir tanesi strestir ve Attila son derece ağır bir stres yükü altındaydı. Zorlu seferlerle geçen yılların etkisi, bırakın Constantinople ve Roma imparatorluklarını, Galya'yı ve Hun anavatanını kuşatmış Büyük Hun İmparatoru'nun başına böyle bir şey geleceğinin acı verici bir farkındalığıyla birleşmiş olmalıydı. Eğer kaderine -Mavi Cennet, Savaş Tanrısı ya da Şamanlarının ibadet ettiği herhangi bir tanrısal varlık tarafından- tüm dünyaya hükmedeceğinin yazıldığına bir an için bile inanmıştıysa bile, artık kesinlikle daha azıyla yetinmesi gerektiğini anlamış olmalıydı. Sonu gelmişti. Böylece, belki de ülser yaralarından bir tanesi açılmış ve kusmasına

neden olmuştu. Normalde kusmayla uyanması gerekirdi; fakat içki ve bitkinlik yüzünden kendinden geçmiş bir vaziyette uyurken bu mümkün değildi.

Bir başka ve bana göre, bir parça daha fazla inandırıcı olasılık daha var. Hunlar çok içerlerdi. Yalnızca kendi yaptıkları arpa birasını değil, aynı zamanda Roma'dan ithal ettikleri şarabı da. Bu şarap, Priscus'un Attila ile yediği yemekte ikram edildiğinden bahsettiği şaraptı. Attila 20 yıl boyunca ve muhtemelen çok miktarda alkol tüketmişti. Alkolizmin neden olduğu ve portal hipertansiyon adı verilen bir hastalık var. Bu hastalık özofagusda varislere yol açar. Sade bir dille, gırtlakta varis damarları oluşur. Bu şişmiş ve zayıflamış damarlar hiçbir belirti vermeden patlayıp ani kanamalara neden olabilir. Bu durum, kanın sarhoş bir vaziyette sırtüstü yatmakta olan bir insanın akciğerlerine dolmasına neden olur. Eğer Attila uyanık ya da ayık olsaydı kalkar, kanı tükürür ve sonrasında muhtemelen iyileşirdi. İçki, hipertansiyon ve boğaz yollarındaki zayıflamış damarlar... İşte Attila'yı öldüren muhtemel kombinasyon buydu. Attila kendi kanında boğulmuştu.

Zavallı, günahsız İldico bir cesedin yanında uyanmıştı ve yapabileceği tek şey ağlamaktı. Yardım isteyemeyecek kadar korkmuştu ve şoktaydı ya da belki de hizmetkarlar garip sessizlikten kuşkulanıp, bağırarak kapıyı çaldıklarında kapıyı açmıştı.

Kayda Jordanes devam ediyor. Haber yayıldı. Çılgına dönen hizmetkarlar diğerlerini çağırdılar. İnsanlar şaşkınlıktan donakalmışlardı. Korkunç gerçek kafalarına dank edince, hepsi kendi kültürleri uyarınca yas tutma törenine başladılar. Bıçaklarını çekip Attila'nın saçlarından tutamlar kestiler. Bu, arkeologların kraliyet mezarlarında kökünden kesilmiş örülü saçlar buldukları Xiongnu zamanından beri, üç asırdır süregelen bir adetti. Erkekler bir yandan da kendi yanaklarını kesiyorlardı, bu adeti bazı yazarlar Hunları tanımlarken kullanmıştır. Jordanes'in yazdığına göre, "adamlar zaten çirkin olan suratlarının şeklini, açtıkları derin yaralarla daha da bozuyorlardı. Böylece ünlü savaşçının yası yalnızca kadınların gözyaşlarıyla değil, aynı zamanda erkeklerin de kanlarıyla da değerlendiriliyordu." Bu ritüel, artık Batı'da da iyi bilindiği gibi, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar birçok klanda yaygındır. Sidonius, kahramanı Avitus'un cesaretini överken bunu hatırlatıyor: "Taşıdığı yaralar, yas tutarken kendi kendilerini

yaralayanlar ve tehditkar suratlarına yarıklar açıp kırmızı renkli oyuklar yapanların yaralarını geride bırakırdı.”

Bedeni, yas tutan halkının bakışları altında, ipek bir cibinlikle kapatılmış bir katafalka yerleştirilerek yeşilliklere kondu. Attila'nın emir subayları, her ne kadar Hunca'dan Gotça'ya tercüme edilmiş de olsa, burada sanki Priscus'a kelime kelime yazdırılmış gibi bir his veren, bir cenaze ağıdı söylerken, atlılar katafalkın etrafında bir daire oluşturdular. Bu ağıt, Jordanes tarafından Latince versiyonu yapılmış ve en sonunda da aşağıdaki halini almıştır:

“Hunların şefi Kral Attila, babası Mundzuk'tan olma, en cesur klanların benzeri görülmemiş güçteki, Cermen ve İskit imparatorluklarını tek başına fethetmiş, şehirlerini ele geçirerek her iki Roma imparatorluğunu dehşete boğmuş ve yağmadan geri kalan mallarını kurtarabilmiş, olanları vergiye bağlamış efendisi. Ve tüm bunları başarırken, ne bir düşmana ne de ihanete boyun eğmemişti. Kendi insanların arasında güvendedi, mutluydu, sevinçliydi ve hiçbir acı duymuyordu. Bu yüzden, hiç kimse onun intikamını almayacağına göre, kim onu ölü olarak düşünebilir?”

Bu satırlar uzun bilimsel analizler yapmayı ilham ediyor. Bırakın orijinalinden özelliğini yitirmeden korunduğunu, kaynağının gerçekten Hunca bir kaynak olduğunu ispatlamak dahi mümkün değil. Fakat Priscus, orijinal olduğuna kesinlikle inanıyor, yoksa kayıtlarına neden aynen alsın? Belki, Hunların derin üzüntüsünü yansıtabileceği iyi bir yazı çıkarma hevesindeydi. Attila'nın insanların onun hakkında söyleyebileceği en iyi şey, görünüşe göre çok büyük çapta yağmalar yaptığı ve intikamının alınması için birini öldürmek zorunda bırakmadığıdır.

Anlatım matem ritüeli, bir tür uyanma, keder ve iyi yaşanmış bir hayatın kutlanmasının karışımıyla devam ediyor. (*)

(*) Jordanes ya da Priscus, Hunların bu törene “strava” adını verdiklerini söylüyor. Bu sözcük aynı zamanda günümüze kadar gelebilmiş ve Hunca olması muhtemel yegane sözcüktür ve umut verici birçok spekülasyona yol açmıştır. Yüzyıldan fazla bir süredir konuyu tartışan bilim adamları bir tek şey üzerinde hemfikirler: Türkçe olmadığı. Bu da Macarca olmadığına da kesin olduğu anlamına gelmektedir. Bazı uzmanlara göre bu sözcük, ortaçağ sonlarındaki Çekçe ve Lehçe'de “cenaze yemeği” anlamında kullanılan ‘yemek’ anlamına gelmektedir. Her ne kadar Hunlar tarafından bin yıl önce benimsenmiş olduğu ya da Priscus'tan aktaranın sözcüğü tesadüfen kullandığı bir sır olsa da.

Sonra karanlık çöktüğünde, Attila'nın bedeni defin için hazırlandı. Hunlar birazdan tekrar döneceğimiz bir şeyler yapmışlardı: "Önce altınla, sonra gümüşle ve en son demirle." Priscus, Jordanes'in ağzından, metallerin semboller olduğunu söylüyor. Demir hakimiyeti altına aldığı ulusları, altın ve gümüş ise yağmaladığı hazineleri simgeliyordu. Ve sonra da "kraliyet onuruna savaşta düşmanlarından kazandıkları silahları, pırıl pırıl parlayan bazı özel taşlar ve özel süslemelerle bezenmiş koşum takımlarını ilave ettiler."

Metallerle yaptıkları neydi? Birçok çeviri, bunların Attila'nın "tabutlarını" belirttiğini söylüyor -ki bu gülünç- fakat Attila'nın biri altın, biri gümüş, biri de demir olan üç tabutla gömüldüğünü anlatan ve sıkça tekrarlanan bir hikaye. Gibbon, hiçbir yorum yapmadan efsanenin gerçek olduğunu kabul ediyor. Bu nedenle, define avcıları asırlardır kraliyet mezarını ve bu hazineleri bulmanın hayaliyle yatıp kalkıyorlar.

Bu düşünce Macaristan'da yaygın olarak kabul görmektedir -hatta okullarda tarihi bir gerçek olarak yoğun bir şekilde yer almaktadır- ve bu ilgiyi kısmen Geza Gardonyi'nin aşağıda bir alıntısını bulacağınız "The Invisible Man" adlı romanına borçludur.

"Şamanların başı, katafalkın gerisinde siyah bir at kurban etti ve ölmüş Hunların ruhlarını sorgulayan kör Kama'ya Attila'nın nasıl gömülmesi gerektiğini sordu.

'Onu üç tabuta yerleştirin' diye cevap geldi. 'İlk tabut altından olmalı ki güneş gibi parlansın; çünkü o Hunların güneşiydi. İkinci tabut tıpkı bir kuyruklu yıldızın kuyruğu gibi gümüşten olmalı; çünkü o dünyanın kuyruklu yıldızıydı. Üçüncü tabut ise demirden olmalı; çünkü o bir çelik gibi güçlüydü."

Eğer üzerinde birkaç saniye düşünürseniz, bunun saçmalık olduğunu görürsünüz. Bir tabut yapmak için ne kadar altın gerekir? Ben söyleyeyim: Yaklaşık 60.000 santimetreküp. Bu günümüz fiyatlarıyla 15 milyon dolar ediyor, yani bir ton saf altın. Günümüz üretim rakamları ya da imparatorluğun yıllık altın üretimiyle karşılaştırıldığında çok değil; fakat bu haliyle bile Constantinople'dan alınan yıllık vergiye eşit. Eğer Hunların bu kadar altını olsaydı, Attila asla batıyı istila etme ihtiyacı duymazdı ve tek taşlı bir hamamı olan ahşap bir saraydan çok daha faz-

lasında otururdu. Ve eğer Hunların bu kadar altını olsaydı, onu tutup gömmek gibi bir aptallık yaparlarmıydı?

Geriye hâlâ iki tabut kaldı. İki yüz bin santimetreküp metal. O güne kadar hiçbir imparator böylesine büyük bir servetle gömülmemişti. Her şeyi bırakın, bunları yapmak aylar sürerdi ve bittikleri zaman ağırlıkları 3 tonu geçirdi. Oldukları yerden kaldırmak hatırı sayılır bir operasyon gerektirirdi –kaldırmak için 60 adam, güçlü bir araba, bir takım öküz– ve bu ritüelin söylendiğine göre, çok gizli bir şekilde ve gece yarısı yapılması gerekiyordu. Tüm bunlar tek bir sözcükten türetililecek herhangi bir şey kadar saçmaydı.

Ve türetme –Gardonyi değil, onun kaynakları söylüyor– adı artık Mora Ferenc Museum olan Szeged müzesinin tanınmış müdürü tarafından incelenmişti. Müze müdürü hikayenin izini 19. yüzyıl yazarlarından, bunu bir papazdan alan Mor Jokai, Jordanes'e yalnızca birkaç kişinin ulaşabilmesinin mümkün olduğu 1840 yılında Jordanes'den aldığını iddia eden Arnold Ipolyi'ye kadar sürmüştü. Ipolyi büyük ihtimalle Gibbon'un kayıtlarından duymuştu. Her neyse, Ipolyi ya anlayamamıştı ya da güzel bir hikaye çıkarabilmek için bile bile uydurmuştu.

Eğer Jordanes'in gerçekten neler yazdığına bakarsanız, bir tek metal tabuttan dahi söz etmediğini görürsünüz. Latince çok daha gerçekçi bir çözüm sunuyor: Coopercula. Communiunt –örtüleri güçlendirdiler- her ne kadar, sonradan kayıta günlük konuşma dilindeki şekliyle kullanılmışsa da hiçbir yerde arcae (tabut) geçmiyor. İşte şimdi yavaş yavaş anlam kazanmaya başlıyor. En fazla, içine yayları süslemekte kullandıkları altın varak benzeri birkaç parça değerli eşya konmuş ahşap bir tabuttan bahsedebiliriz. Sonra da tabutun kapağı küçük, sembolik anlamda küçük altın, gümüş ve demir tokalarla mühürlenmiştir. Şans eseri, kesinlikle Moğolistan'daki Noyan Uul tepelerinde bulunan Xiongnu buluntularının arasındaki tabutlar gibi.

Peki cesetle beraber gömülen değerli şeyler nelerdi? Peter Tomka'nın yazdığına göre, "Ölü, tabutuna tören giysileriyle yatırılırdı. Yanına armağan edilen yiyecek ve içecekler, kimi zaman da bıçak ya da cımbız gibi basit gereçler konurdu." Fakat tabutun içinde büyük değer taşıyan şeyler olmazdı. Eğer Pan-

nonhalma hazinelerini -içinde altın varaklarla süslenmiş kült ob- jeler vardı; fakat ceset yoktu- örnek alırsak, ceset ve kralın eş- yaları ayrı ayrı gömülmüş olmalıydılar. İşte define avcılarının ve arkeologların aradıkları şey, bugüne kadar Tisza'nın taşkın ovasında ve ufak tefek şahsi eşyalardan oluşan bir yığının içinde kaybolup gitmiş olabilecek tahta bir tabutun içindeki bir ceset.

Szeged müzesinde kendinizi sanki elinizi uzatsanız tutabile- cekmişçesine yakın hissedersiniz. Özellikle de refakatçiniz, biz- zat Attila'nın kullanmış olma ihtimali çok yüksek olan eşyaları sürekli alıp bakan, müzenin bugünkü müdürü Bela Kurti ise. Otuz yıldan beri müzede görev yapan iri yapılı, sakalları grileş- meye başlamış Kurti, bunun nasıl olduğunu anlatıyordu.

Bu öykünün kahramanı, Tisza'nın taşkın ovasında, Sze- ged'in 12 kilometre güneybatısındaki küçük bir köyde yaşayan doksanlık bir ihtiyar. Balint Jozsef ya da Jozsef Balint, beş yaşın- dayken bulduğu şey sayesinde bölgede iyi tanınan eski bir tarım işçisi. Bir haritada göstermek için yerimiz çok küçük, fakat civar- da aynı adı taşıyan bir göl var: Nagyszekses. 1926 yılının güzel bir ilkyaz günü, küçük Jozsef ailesiyle birlikte dışarıda; anne ve babası balkabağı toplarlarken o da oyun oynuyor. Birden toprak- tan ucu çıkmış sert bir şey görüyor ve her tarafı deliklerle dolu - tam olarak söylemek gerekirse 39 tane- garip görünüşlü metal kabı çekerek çıkarıyor. Bulduğu şeyi götürüp annesine gösteri- yor. Kirli ve delik deşik olduğu için, bir kap olarak kesinlikle işe yaramaz bir şey. Bu nedenle kadın bir çekiçle kabı dümdüz edi- yor ve kaba saba bir çember haline getiriyor, tıpkı bir taç gibi. "Artık sen bir kralısın!" diyor oğluna ve oğlan tacını alarak oyna- mak için domuz ahırına yollanıyor. Başındaki şey ağır gelmiştir. Buna daha fazla dayanamıyor ve çiftliğin avlusunda bir çember gibi çeviriyor ve sonradan unutup kaybediyor.

Altı ay sonra, çiftlik çalışanlarından biri bunu tekrar buluyor ve bu defa aileden biri bunun önemli bir şey olabileceğini düşü- nüyor. Temizleyip de elinde altın tuttuğunu görünce hayretler içinde kalıyor. Üç parçaya bölüyor ve kaçsa satabileceğini öğren- mek için Szeged'de bir kuyumcuya götürüyor. Kanunlardan çc- kinen kuyumcu, buluntuyu polise bildiriyor ve polis parçayı alıp Szeged müzesine getiriyor. Parça burada yöneticinin, Mora Fe-

renc'in eline geçmiş. Mora derhal çiftliğe gitmiş ve küçük Joszefle içten bir şekilde konuşmaya başlamış ve Joszef de bu keşfi yaptığı yeri Mora'ya göstermiş. Buradan iki parça halinde bir başka kap daha çıkmış. Derken resmi talep gelmiş. Müzenin arkeologları Balint'lerin balkabağı tarlalarını kazabilir miymiş? Baba Balint bu teklife çok şaşırılmış ve duymak bile istemediğini söylemiş.

Aradan sekiz yıl geçmiş ve Mora ölmüştü. Onun yerine gelen ve çok daha kararlı bir adam olan müdür, Nagyszekso's'a giderek yetkisini kullanarak bölgeyi kazmış ve bilinen tüm Hun hazinelerinin en zenginini bulmuş. 162 parça: Kemer tokaları, gerdanlıklar, değerli taşlarla süslü altın mücevherler, koşum takımları, eyer süsleri, çizme kopçaları, dekoratif kılıçlar ve hancılar, ahşap alet sapları, eyer parçaları ve kırbaçlar, yaylar ve kaseler. Daha sonra bulunanlarla parça sayısı 200'ü geçmiş. Bunların çoğu küçük, bir kilo civarından altın. Çizme kopçalarından, bilim adamları bunların bir ya da birkaç seçkin Hun'a ait olduğunu anlamışlar. İstvan Bona ve Peter Tomka gibi uzmanlar da bunların cenaze kalıntıları olduğu ve -çok önemli- cenazenin bir parçası olmadıkları konusunda hemfikirler. Balint'ın tarlasında ne kemik, ne kül ne de aşınıp gitmiş bir höyüğe ait bir iz bulunmuştu.

Bu arada, parçalanan kap tekrar birleştirilmiş ve şu anda Budapeşte Ulusal Müzesi'nde, Kurti'nin üzerinde uzman olduğu hazinenin en nadide parçalarından biri olarak sergileniyor. İran'da ortaya çıkarılan benzer buluntular, kapların üzerindeki bu deliklere, bir zamanlar cam ya da değerli taşlar yerleştirildiğini göstermiştir. Bu da akla Priscus tarafından tarif edilen ve resmi bir davette şerefe içilen kadehleri getiriyor. Açıkçası son derece kaba bir işçiliği var. Fakat bu objenin o yerden, o adamdan, Attila'nın gücünün doruğunda olduğu ve bir mezar kalıntısı olmasından yalnızca dört yıl önceki o önemli günden bize kadar gelip gelmediğini düşündürüyor.

Bu arada kederli bir cenaze alayı düzenleniyor ve gizli bir cenaze töreni yapılıyor olmalıydı. Mezar höyüğüyle ilgili tek bir kayıt dahi yok. Eğer mezar Xiongnu kraliyet mezarlarıyla aynı çizgideyse, derin bir çukur, ahşap bir oda ve içine tabutun yer-

leştirildiği yine ahşap bir lahit olmalı.

Gizli sözcüğü çok önemli. Cengiz Han büyük bir gizlilik içinde gömülmüştü, tabii ardılları da. Gizliliğin iki amacı var. Bunlardan açıkça bilinen bir tanesi, mezarı soygunculardan kurtarmak (Her iki toplum da tehliken haberdardı. Moğollar anavatanlarındaki tepelerde bulunan Noyan Uul mezarlarından, Hunlar ise Attila'nın ölümünden birkaç yıl önce bu konuda kendilerini uyaran Margus Piskoposu'ndan biliyorlardı). İkinci amaçsa mezar yerinin kutsallığını korumak ve böylece ilahi atmosferin imparatoru sarmasını sağlamak. Moğol liderlerinin durumunda, hizmetkarlarının bir problemi vardı, o da herkesin mezar yeri hakkında kabaca da olsa bilgisi olmasıydı (Kuzey Moğolistan'da, şimdiki adı Khan Khenti olan kutsal dağ Burkhan Khaldun'da). Sorunu çözmek için, Moğollar toprağı dörtmala koşan atlarıyla çiğneyip bölgede otların ve ağaçların yeşermesini mümkün kılarak, bölgenin görüntüsünü tamamen değiştirmişlerdi. Bir kuşak sonra, hiç kimse mezar yerini tam olarak bulamıyordu, bugün bile gizemini korumaktadır.

Attila'nın durumu çok farklıydı. Göçebe çobanların ölü liderinin ruhunu onurlandırmak için geleneksel törenler yapılmalıydı. Fakat Hunlar artık gezgin değillerdi, Macaristan'a yalnızca birkaç kuşak önce gelmişlerdi. Burada Hun şeflerinin gömülmesine uygun, geleneksel bir kutsal mezarlıkları yoktu ve eğer (kanıtlanmamış) Xiongnu atalarından kalan eski bir halk hikayesine bakılacak olursa, çevrede ölenlerin ruhlarının cennete gitmek için köprü olarak kullanacağı dağlar bile yoktu. Basit bir cenaze töreninden başka bir seçenekleri yoktu.

Kral nereye gömülmüştü? İşte Macarların, Gardonyi tarafından hafifçe değiştirilmiş ilavesiyle, bu konudaki inanışları:

“Yaşlı Kama ilahi konseyi takiben cevap verdi. Tisza nehri baştan aşağıya küçük adalarla kaplı. Suların yönünü en dar kollarından birinden öte tarafa çevirin. Oraya çok derin bir mezar kazın ve muhteşem bir mezar olması için genişletin. Kralı gömdükten sonra da suların tekrar eski yerlerinden akmalarını sağlayın.”

Sonuç olarak, günümüzde Macaristan'da birçok kişi –devlet demek daha doğru– Attila'nın Tisza nehrine gömüldüğüne inanıyor.

Cenaze töreni nasıl yapıldıysa yapılsın, çok gizli bir yerde yapılması gerekiyordu. Jordanes'e göre, Priscus bize bunun nasıl başarıldığını anlatıyordu. "Bu kadar büyük bir zenginlik, meraklılardan korunmalıydı. Bu nedenle bu işlem sırasında görev yapanların hepsini boğazladılar. Korkunç bir ödül; hem gömüleni hem de gömenleri içine çeken ani bir ölüm."

Bu daha dikkatli incelenmeyi hak ediyor. Tüm Avrasya'da kralın ölümünü belirtmek için hayvan ya da köle kurban etmek yaygın bir uygulamaydı. Çin'deki Anyang'da turistler, artık içinde küçük bir ordunun da asil komutanlarıyla birlikte gömüldüğü, geride insan ve at iskeletleriyle çok sayıda iki tekerlekli savaş arabasının kaldığı, olağanüstü mezarlığı ziyaret edebiliyorlar. Bu evrensel bir gelenek değildi, çünkü köleler ve askerler değerli mallardı ve bu nedenle canlılarının yerine mankenler gittikçe daha çok kullanılır olmuştu. Dolayısıyla da Xian'ın meşhur seramik ordusu ortaya çıkmıştı.

Şimdi de sıra, sırrı korumak için mezar kazıcılarını öldürmeye gelmişti. Bildiğim kadarıyla bu düşünceden ilk bahseden Jordanes'ti. Genellikle büyük bir kralın gömülmesi için, höyük formundaki çok daha belirgin anıtlar kullanıldığını düşünürsek, belki de bu şaşırtıcı gelmemeli. Bu tür anıtların yüzlercesine Macaristan, Ukrayna, Güney Rusya'da ve Asya'nın dört bir bucağından, Moğolistan'daki Xiongnu mezarlarına kadar her yerde rastlayabilirsiniz. Gizlilik hiçbir zaman dert edilmemişti. Tekrar Cengiz Han'ın cenazesıyla önem kazanmıştı. Aynı düşüncenin hortlaması belki de bir tesadüf değildi. Yüce hanın ölümünü bir sır olarak korumak için, cenaze alayının yolu üzerindeki her canlı öldürülmüştü. Marco Polo'ya bunun Cengiz Han'ın büyük oğlu Mönkhe'nin cenazesine olduğu söylenmişti ve bir süre sonra kortejde Cengiz Han'ın kendisinin de olduğu şeklinde, herkesin inandığı bir gerçeğe dönüşmüştü. Moğolların olayında, pratik zeka olmadığı görülüyor. Kortejin rotasını, ölü insanların cesetlerinden ve kederli ailelerinden meydana gelmiş bir yoldan daha iyi hiçbir şey açığa çıkaramazdı.

Fakat, Attila'nın olayı muhtemelen daha farklıydı. Bu nadir rastlanır bir durumdur. Daha önce hiçbir barbar lider bu payelere erişmemişti. Örnek oluşturacak bir başka durum daha yoktu.

Gece yarısı gerçekleştirilen defin töreni, höyük olmayışı... Bu bana gerçekmiş gibi geliyor. Eğer Priscus her şeyi tamamlamış olsaydı ya da eğer yalnızca kendi klasik örneklerini yanıtlamış olsaydı, kesinlikle tutulan yaşlardan, kurbanların ölümlerinden ve höyüklerinden bahsediyor olacaktı.

Peki bir sırrı nasıl korursunuz? Maenchen-Helfen, bir kez daha bu düşünce hakkında oldukça kibirli. "Kralı gömen çalışanları öldürmek, mezarın soyulmasını önlemek için yararlı bir yöntem değildi; çünkü sırrı binlerce kişi biliyor olmalıydı. Bundan da öte, bu adamları öldürenleri kim öldürdü?" Bundan emin değilim. Bunu organize etmek bu kadar zor olmasa gerek. Hunların bir düzine seferde, Cermen klanlarından, Balkanlar'dan, Galya'dan, İtalya'dan alınan düzinelerce esirle gittikçe büyüyen bir iş gücü vardı. Priscus bunlardan bazılarını seyahati esnasında görmüş ve başarılı bir Yunanlı işadamını Attila'nın karargahında çalıştırılan, korku dolu yüzlü ve berbat durumdaki esirlerle karşılaştırmıştı. Hunlar öldürdükleri için vicdan azabı duymazlardı (kazığa oturtulan iki kaçak prensi hatırlayın). Bir adamı öldürmek bir koyunu öldürmek kadar kolaydı.

Kafamda bir grup -50 kadar- mahkum canlandırıyorum. Adamlar bir mezar kazmak için getirilmişler ve kendilerini bekleyen korkunç sonda haberleri yok. Plan yalnızca birkaç logade tarafından biliniyor. Derken ağıtlar yakan binlerce Hun ile cenaze alayı yaklaşırken, birkaç logade Hunlara evlerine geri dönmelerini söyledi. Yaklaşık 50 Hun askeri ve tabut örtüsünü taşıyanlar yavaşça ilerlediler, saygı dolu bir defin işlemi ve özenli hareketlerle küreklere doldurdukları toprağı -muhtemelen Tisza nehrinin çok yakında başlayacak olan bahar taşkınlarının kaplayacağı- çukura doldurmaya başladılar. Sonra mahkumlar sıraya girdiler ve karanlığın içine doğru yürümeye başladılar ve derken, karanlık doğu gökyüzünde ilk ışık zerresinin parlamasıyla, mahkumlar gruplara ayrılıp, birkaç dakika içinde boğazları kesildi. Her Hun muhafız bir ya da iki mahkumu bir dakika içinde boğazlamıştı. Şüphesiz bu sırrı bilen Hunlar vardı; fakat onlar bu kutsal sırrın bekçileri olacaklardı. Sır onlarla güvende olacaktı, ta ki mevsimler geçip Tisza'nın her yıl tekrarlanan taşkınları mezar yerini sonsuza dek değiştirinceye kadar.

KAYBOLANLARIN İZLERİ



MUHTEŞEM İMPARATORLUK, NEREDEYSE BİR ANDA İSKAMBİL KAĞIDINDAN EVLERE DÖNMÜŞTÜ. Attila, Cengiz Han'a kadar steplerden çıkan en büyük lider, yerine geçecek olanlar konusunda gerekli hiçbir hazırlığı yapmamıştı. Priscus onun küçük oğlu Ernak'a gösterdiği cömert sevgiyi ve büyük oğlu Ellac'a gösterdiği sorumluluğu görmüştü. Ama bir imparatorluğu bir arada tutmak için bunlardan çok fazlası gerekliydi. Cengiz Han, bürokrasiyi kurup, kanunları yazılı hale getirmiş ve yönetimi kimin alacağını, ölümünden sekiz yıl önce biçimsel bir şekilde belirlemişti. Attila da vasiyetsiz ölüp, oğullarını ondan kalan mirastan bir parça koparmak için birbirleriyle didişmelerine neden olan babası gibiydi. Her biri, vasal halkların sanki evdeki uşaklarmış gibi eşit olarak paylaşırılması gerektiğini savunarak, kendi payına düşeni istemişti. Moğolların, oğullarına tek bir okun nasıl kolayca kırıldığını, fakat bir yığın oku kırmanın imkansız olduğunu gösteren liderlerine ait hikayeleri vardı: Birlikten kuvvet doğar. Attila ve ailesi bu kadar bilge değillerdi. Jordanes'in sözleriyle: "Attila'nın halefleri arasında taht için bir yarış başlamıştı -çünkü genç beyinlerin güç hırsıyla yanıp tutuşması adettendir- ve iktidara doğru hırsla koşular, tüm bunlar At-

tila'nın imparatorluğunu mahvetmişti.”

Eğer Attila'nın güçlü döneminde neler olduğunu dair kayıtlar çok zayıfsa, dış dünyayla olan bağlar da paramparçaydı ve elimizde basit genelleştirmelerden başka bir şey yok. Bir zamanların bağımsız klanlarının liderleri bir uşak gibi tehdit edilemezdi ve öfke büyüdü. İlk fakat en önemli ayaklanmaya, bir zamanlar Attila'nın en sadık müttfikleri olan Gepid lideri Ardaric liderlik etmişti. Ardaric, 447 yılındaki Balkan seferinde yeni efendisini desteklemiş ve Katalonya düzlüklerinde sağ kanadı oluşturmuştu. Şimdi de Cermen klanlarının özgürlüklerini Hun derebeylerinden almak için, onlarla ittifak yapan da Ardaric'di.

454 yılında, Jordanes'e göre büyük bir savaş patlamıştı. Savaşın detayları bilinmiyor; tüm bildiğimiz bir isim, Pannonia'daki Nedao nehri, fakat diğer kaynaklarda Nedao nehrinden hiçbir şekilde söz edilmiyor ve adı ve yeri o zamandan beri hafızalardan silinip gitmiş. Hatta en ateşli Hun uzmanları Maenchen-Helfen bile, muhtemelen Belgrat'tan Tisza'ya dökülen Sava nehrinin bir kolu olduğundan fazlasını söyleyemiyor. Savaşın sonucu, Hunlardan ve Hunların müttfiklerinden 30.000 kişiyi –bir kişiyi ona bölerek saymış olmalılar– öldürdüğü söylenen Ardaric için muhteşem bir zaferdi. Ölenler arasında Attila'nın büyük oğlu Ellac da vardı. “Böylece, tüm insanlığın boyun eğmesi gerektiği düşünülen ırk olan Hunlar çöktü.”

Ve böylece Gepid İttifakı Hun topraklarının yönetimini ve imparatorlukla olan akrabalık bağlarını eline geçirdi. Constantinople'a elçiler gönderildi ve elçiler Attila'ya karşı koyup, korku içinde bir sonraki hamlesini bekleyen Marcian tarafından son derece iyi karşılandılar. Marcian Tuna'nın öte yakasındaki olaylar sonucu son derece rahatlamış olmalıydı. Bu mutlulukla Ardaric'i, yıllık olarak ödenecek 100 pound altınla ödüllendirdi. Bu, atalarının Attila'ya ödediği miktarın yirmide biriydi.

Attila'nın ölümüyle imparatorluk dünyası pek az bir rahatlık sağladı. Bölünmüş olan barbarların kontrol altına alınması kolaydı. Çok sayıda küçük klan yeni bir ülkeye yerleşmek üzere gelmişti: Ostrogotlar Pannonia'da verilen toprakla ödüllendirildi ve Hunların geri kalanı bir tanesi Karadeniz kıyısında, diğeriye bugünkü Sırbistan-Bulgaristan sınırına yerleşen iki gruba ayrıldı.

Küçük çekişmeler sürdü, özellikle de Batı Hunları ve onların eski düşmanları Ostrogotlar arasında. Jordanes, "Gotlara kendi yönetimlerinden kaçan firariler gözüyle bakan Hunların, kaçak kölelerini arıyormuşçasına Gotların karşısına çıktığı" ve şiddetli bir darbe yedikleri bir savaştan bahsediyor. Yeni Hun liderinin adı Tuldila'ydı. Sidonius, bu defa 458 yılında imparator Majorian'a düzdüğü o rezilce methiyelerinden birinde Tuldila'dan söz ediyor: "Yalnızca tek bir ırk, alışkın olunan vahşiliklerinden daha da beter bir ruh haliyle, size itaat etmeyi reddetti. Ehilleştirilmiş ev sahibini Tuna'dan geriye çekti; çünkü liderini savaş sırasında yitirmişti ve Tuldila o azılı topluluğu çılgınca bir hırsla savaşmaya kışkırttı."

465-466 yıllarında yeniden denediler. Attila'nın oğullarından biri, Sava nehrinde Belgrat'ın 75 km. batısında üslenmiş olan Dengizich, Ernak ile (Attila'nın gözde oğlu hâlâ hayattaydı) birleşti ve Constantinople'a bir elçi göndererek imparatora –şimdi imparator I. Leo'ydu(*)– Tuna'daki pazaryerinin eski haline getirilmesini teklif etti. Leo bunu reddetti.

Dengizich ve Avrupa Hunlarının sonuncusu, 467 yılında donmuş Tuna nehrini geçerek bir Got topluluğuna yönelip umutsuzca yerleşecek bir bölge isteyince son bir savaş patlak verdi. Yerel kraliyet komutanı olan Anagastes'e gönderdiği mesajda, Dengizich eğer kendilerine ait bir yer verilecek olursa, halkının teslim olmaya bile hazır olduğunu bildiriyordu ve çok acele cevap bekliyordu; çünkü "açlıktan neredeyse ölmek üzereydiler ve daha fazla dayanacak güçleri kalmamıştı." İmparatorun cevabı Hunların lehineydi, büyük bir öfkeye kapılan Gotlar Hunlara yöneldi. Hunlar kendilerini savundular, Romalılar işe karıştı ve bu kadarı Avrupa'daki Hunlar için fazlaydı. 7. yüzyılın başlarına ait az ve öz bir kayıta –The Eastern Chronicle– bahsedildiğine göre, umutsuzca iki yıl sonraki sona, 469 yılına kadar savaştılar. Dengizich Anagastes tarafından öldürüldü ve kellesi Constantinople'a gönderildi. "Kellesi burada bir cenaze alayı eşliğinde Orta Cadde'de ve bir tahta haçın üstüne geçirilmiş olarak dolaştırıldı. Tüm şehir dönüp ona bakıyordu." Ernak'ın akıbetini bilen yok.

(*) 457-474 yılları arasında hüküm sürmüştür ve Papa olan I. Leo (440- 461) değildir. Dört yıl boyunca (457-461) hem papanın hem de imparatorun adı Leo'ydu.

Attila'nın imparatorluğundan arta kalanlar doğuda kaybolup giderken, batıda da Roma'dan arta kalanlar yok oluyordu. Tarihçilere göre, batı imparatorluğunun çöküşü karışık bir işti. Roma ordusu yıllar boyunca sadık Romalılardan oluşmamıştı. Aetius, "Romalıların sonuncusu" olarak adlandırılabilir; fakat onun Katalonya'daki ordusu Vizigotlar, Franklar ve Burgundiyalılar olmasaydı bir hiçti. Eğer onlar olmasaydı Aetius'un halinin ne olacağını Tanrı bilir. Attila'nın ölümüyle en büyük tehlike ortadan kalkmıştı. Geri kalan diğer birçokları Roma'nın çürüten bedenini didikleyip duruyordu. Fakat Attila tamamen yok olmamıştı; çünkü etkisi mezarından uzaklara ulaşmış, adı olaylara ve kişiliklere kazınıyordu.

Birkaç yıl boyunca, Aetius Roma'nın kurtarıcısı, barbarizme direnen kalesi olmuştu, ta ki tüm çabaları son derece şaşkırtıcı bir sonla boşa gidinceye dek. Son, çaresiz Valentinian'ın sarayını yeniden kurduğu Roma'da geldi. Valentinian'ın annesi ve en büyük desteği Galla Placidia 450 yılında öldüğü için, Valentinian'ın çevresinde makul biçimde konuşacak kimse kalmamıştı. Gibbon'un sözleriyle, "Valentinian, sağduyu ve yiğitlik çağına ulaşmadan, otuz beş yaşına gelmişti" ve kulağına çoğunlukla ünlü senatör ve iki kez konsüllük yapmış olan Petronius Maximus tarafından fısıldanan, her türlü saçmalığa açıktı. 60 yaşındaki Petronius, Sidonius tarafından "dikkat çeken yaşam tarzı, ziyafetleri, savurganca masrafları, maiyeti, edebi uğraşları, konutları ve geniş kapsamlı himayesiyle" Roma'nın, hırsı doymak bilmez liderlerinden biri olarak tanıtılıyor. Petronius aynı zamanda, kendine ait bir barbar ordusu, üst düzeyden dostları, büyük serveti gibi Aetius'u imparatorluğun en güçlü devlet adamı yapan özellikleriyle ünlü Aetius'a karşı büyük bir kuşku besliyordu. Petronius'un imparatora en sevdiği harem ağası ve akıl hocası Heraclius aracılığıyla ima ettiğine göre, Aetius pekala bir darbe hazırlıyor olabilirdi. Hatta oğlu Gaudentius'un imparatorun kızı Eudoxia ile nişanlı olduğu düşünülürse, yeni bir hanedan kurmayı bile planlıyor olabilirdi. Artık ilk hamleyi yapmak ya da bekleyip ilk hamleye maruz kalmak Valentinian'ın bileceği işti.

454 yılı Eylül ayında bir gün, Aetius, hemen yanı başında Heraclius olduğu halde, imparatorla bir toplantıdayken çocuk-

ların bir an önce evlenmeleri konusunu açtı. Muhtemelen bu konuda çok ısrarcı davranmıştı ve bu ısrarı da muhtemelen gücü ele geçirmek için yaptığı planın bir parçası gibi görünmüştü. Her ne olduyorsa, Valentinian ya ani bir öfkeyle ya da önceden planlanmış bir şekilde tahtından aşağıya atladı ve Aetius'u vatan hainliğiyle suçlayarak kılıcını çekti. "Hayatı boyunca ilk kez, kılıcını ilk çeken olmuştu" diyor Gibbon abartılı bir şekilde. Bunun üzerine Heraclius da kılıcına davranmış ve diğer muhafızlar da onu izlemişti. Zırhını kuşanmamış olan Aetius aldığı düzinelerle kılıç yarasıyla oracıkta öldü.

Aetius'un ölümüyle Roma'nın çöküşü de hızlandı. Bir Roma'nın Valentinian'a şöyle dediği anlatılır: "Sol elinle kendi sağ kolunu kestir." Hunların ve Attila'nın dostu ve sonra da düşmanı olan Aetius, Roma ve barbar dünya arasında bir köprü vazifesi görmüş ve aralarında değişken bir denge kurmuştu. Ne o zaman ve ne de ondan sonra onun yerini kimse alamayacaktı.

Buraya kadar Petronius için her şey olunda gitmişti. Ondan sonra her şey Roma'nın aleyhine olarak daha da kötüye gidecekti. İmparatorun aklını çelmeye her an hazır bekleyen haremağası Heraclius, hırslı bir adamın (Aetius) yerine bir başka hırslı adamı (Petronius) getirmemesi konusunda efendisini uyardı. Böylece Petronius yaptığı plan için ne bir teşekkür gördü, ne de bir ödül aldı. Gibbon'un, imparatorun Petronius'un karısına tecavüz etmesiyle ilgili bir hikayesi var; fakat hikayeyi burada tekrarlamaya gerek yok. Gibbon kaynağını açıklamadığı gibi, Petronius'un Valentinian'dan intikam almak için yeterince nedeni zaten vardı.

Öfkeli Petronius bir başka plan tasarladı. Daha önce Aetius'a hizmet etmiş olan ve şimdi de onun katili Valentinian'ın hizmetine giren iki barbar muhafızla –Optila ve Thraustilla– yakınlık kurdu. Aetius'un öldürülmesinden altı ay sonra, 455 yılı ilkbaharında Valentinian Tiber nehrinin kıvrımındaki Campus Martius'a (Mars'ın Sahası) –bir zamanlar bataklıklarla kaplı bir düzlükken, şimdi büyük kısmı drenajlarla ıslah edilmiş ve geniş bir yapılaşmaya gidilmiştir– gitti. Yanında kendisine eşlik eden küçük bir grupla, açık arazinin bir kısmında ok atış talimi yapacaktı. Atından inerek yanında Heraclius ve iki barbar muhafızıyla

dolaşarak hedefleri belirledi. İmparator atışlarını yapmak üzere hazırlandığı sırada, Optila şakağına güçlü bir darbe indirdi ve imparator döndüğü sırada ölümüne neden olan ikinci darbe –ağır gürzün darbesini hayal edebiliyorum– Thraustilla’dan geldi. Bir başka gürz darbesiyle de Heraclius öldü. Görünüşe göre korkak ve zayıf imparator, Roma’nın yıldızı Aetius’un katili öyle büyük bir nefret kazanmıştı ki, imparatorluk muhafızları onu korumak için kullarını bile kıpırdatmadılar. İki suikastçı atlarına atlayarak, ödülleri almak üzere dörtlü Petronius’un yanına gittiler.

Valentinian’ın ardılı yoktu, bir hanedanın sonu gelmişti ve gücün el değiştirmesi gereken son kaynak da kurudu. Senato Petronius’u imparator ilan etti. Fakat, zirveyi ele geçiren Petronius yalnızca büyük bir umutsuzluk elde etmişti. Tahtı haksız bir şekilde elde ettiği için popülaritesini yitirdi, bir anda ve tam manasıyla tek başına ve onu aşan olaylar karşısında çaresiz kaldı.

Akdeniz’in karşı kıyısında Vandal şefi Gaiseric izlemedeydi. Gaiseric’in dedeleri, büyük bir göçle kuzeydeki Alp dağlarından İspanya yoluyla Afrika’ya gelmişlerdi ve artık Gaiseric deniz yoluyla güneyden yapacağı bir saldırıyla İtalya’yı istila ederek, çemberi tamamlamaya hazırdı. Gaiseric anakarada olan biteni uzun bir süredir yoğun bir ilgiyle izliyordu. Hatırlayacağınız gibi oğlu, Vizigot Kralı Theodoric’i, kızına yaptığı korkunç şeyler nedeniyle düşmanı ilan etmişti ve Gaiseric Attila’nın hem Vizigotlar hem de Romalılarla başa çıkacağını ummuştu. Bu umudu Katalonya düzlüklerinde sönmüştü. Fakat artık Aetius ve Valentinian ölmüş ve katilleri tahtta diken üstünde oturuyordu. Gaiseric’e bir şans doğmuştu. Petronius Maximus’un kendisini imparator ilan etmesinden üç ay sonra, muazzam bir Vandal donanması Tiber nehri- nin ağzına demir atmıştı.

Zavallı Petronius. Başarısından dolayı “şanslı” takma adıyla anılıyordu. On yıl sonra Sidonius, olduğu varsayılan şansından söz edecekti. “Şahsen ben, devletin sarp ve kaygan zirvesinde dimdik duran bu adamdan şanslı olarak bahsetmeyi hiçbir zaman kabul etmiyorum.” Petronius arzu ettiği her şeyi elde etmişti; fakat şimdi en tepede dururken yükseklik korkusu çekmeye başlamıştı. Büyük çabalarla geldiği imparatorluk mevkisinin derin sularında, bu muazzam gücü görünce taçlı kafası

dönmeye başladı ve bir lider olmayı beceremeyen bu adam, bir adam olmayı da beceremedi. Tahtı hakkıyla elde etmediği, bürokratlarıyla ters düştüğü için kendi sarayında bir mahkumdu ve daha ilk günü dolmadan kendi başarısından pişmanlık duymaya başlamıştı. Petronius'un yaptığı tek önemli hareket, diplomatik becerisini kullanarak barbar klanlarını kontrol altına alabileceğini umduğu Avitus'u, Galya'nın başına getirmesiydi. İçerideyse, Petronius son derece yararsızdı. Eğer Vandal donanmasının yaklaştığını bilseydi bile hiçbir şey yapamazdı. Vandal donanması Mayıs ayı sonunda Tiber nehrine demir attığında, yenilginin hemen burnunun dibinde olduğunu gördü.

Panik içinde sarayına kaçtı ve çevresini saran basiretsizliği ve ödlekliliği yüzünden kendisinden nefret eden ve taşıyarak, bıçaklayarak öldürüp, paramparça ettikten sonra kanlı leşini Tiber nehrine atacak olan ayak takımının kucağına düştü.

Peki şehri kim koruyacaktı? Tabii ki barbarlara nasıl davranılması gerektiği konusunda Roma'nın bir numaralı uzmanı, dört yıl önce Attila'yı ziyaret etmiş olan Papa Leo. Fakat bu defa yalnızca yarı yarıya başarılı olabilmmişti. Gaiseric halkın canını bağışladı ama iki hafta içinde tüm şehri soyup soğana çevirmişti. Aralarında Kapitol binasının bronz çatısı da olmak üzere, aslen M.S. 70 yılında Kudüs'ten gasp edilmiş olan altın masa ve şamdanları, saray mobilyalarını, kraliyet mücevherlerini ve içlerinde imparatoriçe ve iki kızıyla Aetius'un oğlunun da bulunduğu yüzlerce esir almıştı.

Felaket haberi birkaç gün sonra, o sırada Katalonya savaşında ölen yaşlı Theodoric ve Aetius'un eve dönmeye ikna ettiği oğlu Thorismund'un yer almadığı soylu Vizigot dostlarıyla birlikte Toulouse'da bulunan Avitus'a ulaştı. Thorismund eve döndüğünde, kendisini kabullenmeyenler olmasına rağmen, üç yıl boyunca her şey yolunda gitmişti. Derken Thorismund hastalandı ve istemeden düşmanlarına fırsat vermiş oldu. Hain uşağı, yarıdakçılık yaptığı katillere Thorismund'un yalnız ve silahsız olduğunu haber verdiğinde, Thorismund bir sandalyede oturmuş kan kusuyordu. Katiller bir anda içeriye daldı. Thorismund oturduğu sandalyeyi kaptı ve adamlar kendisini öldüremeden önce –Jordanes'e göre– bununla kendisine saldıranlardan birkaçını öl-

dürmeyi başardı. Yönetimi, cinayet işleme konusunda bir deha olduğuna yaygın olarak inanılan kardeşi genç Theodoric devraldı. İşte, Roma'nın barbar orduları tarafından ikinci kez istila edildiği (ilkini yarım asır önce Theodoric'in atası Alaric, Vizigotların batıya doğru yaptıkları uzun yürüyüş sırasında gerçekleştirmişti) haberi geldiğinde, Vizigot sarayında oturan bu genç Theodoric'ti.

Avitus, damadı Sidonius'un pohpohlamalarıyla mükemmel olarak gösterdiği bu atletik genç adama bayılıyordu. Ortalamadan uzun boylu, sağlam yapılı, uzun kıvrıkcık saçları kulaklarına dökülen, gür kaşlı ve upuzun kirpikli, gaga burunlu, adaleli, ince belli ve temiz görünümlüydü (bir berber her gün kendisini tıraş ediyor ve burun kıllarını da alıyordu). İyi bir lider olarak güne duayla başlar (Vizigotların çoğu gibi o da Arian mezhebini; fakat muhtemelen bunu çok fazla ciddiye almıyordu), sonra da kendisinden isteklerde bulunmaya gelenler ve yabancı elçilerle toplantı yapardı. Kuşluk vakti, Theodoric'in okçuluktaki hünerlerini gösterdiği avlanma zamanıydı. Öğle yemeği, gümüş sofra takımları sohbetin önüne geçmesin diye sade bir şekilde servis edilirdi. Ara sıra kadeh tokuşturulur, sarhoşluk nedir bilinmezdi. Bundan sonra kısa bir şekerleme yapıp tavla benzeri bir oyun oynardı. Akşam yemeğinde biraz eğlenceye izin verilirdi. Müzisyenler ya da şarkıcılar olmazdı –anlaşılan Theodoric'in müzik zevki yoktu– yalnızca mim sanatçıları, o da hiciv ve kırıcı konular içermemek şartıyla. Sonra biraz daha dert dinler ve silahlı nöbetçilerin muhafızlığında yatardı.

Nasıl olduysa, bu sade barbarın sarayında, yeni olası imparatorun Toulouse'da onlarla birlikte olduğu haberi yayıldı. Sidonius sahneyi dalkavukça tanımlıyor.

“Yağlı ve leke içindeki keten ceketleri, deri pelerinleri ve at derisinden yapılmış botlarıyla zarif prensleriyle tam bir tezat oluşturan hırpani görünümlü bir grup –Got yaşlıları– toplandılar. Avitus onlara bir nutuk çekerek, genç Theodoric'den barışa bağlı olduğuna dair yeni bir söz almalarını istedi. ‘Siz yaşlıların burada şahit olduğunuz gibi, süt nineniz sizi, siz istemediğiniz halde başından atmaya kalkarsa kim sizi bağrına basar? Buna kim karşı koyabilir?’ Hepsi barış için Theodoric'e yüklendi ve çocukluğunun zorlu yollarını bizzat Avitus'un yürünür hale getirdi-

ği Theodoric, Vandallardan Roma'ya yaptıkları saldırının öcünü alarak geçmişte yapılan hataları telafi edeceğine söz verdi. 'Tek bir şartla –şimdi en can alıcı noktaya geldik– eğer siz, şanlı lider Augustus'un adını alırsanız.'

Avitus uygun görmemiş gibi mütevazı bir şekilde gözlerini indirdi.

"Gözlerinizi neden kaçıyorsunuz?" diye sordu Theodoric. 'İsteksizliğiniz sizi buna daha da yakıştırıyor. Ben, sizin gibi bir lideri olan Roma'nın dostuyum.'

Bir ay sonra, Galya'nın ileri gelenlerinin de desteklemesiyle, Avitus imparator ilan edildi. Kuşkucu senatörlerin de gönülsüz desteğini alan Avitus, eylül ayında Roma'daydı. Sidonius yeni imparatora, eski başarılarını, şimdiki meşruiyetini ve gelecekteki kaçınılmaz başarılarını öne çıkardığı dalkavukça bir methiye düzdü.

Fakat bu parçalanmış imparatorlukta geçmiş başarılar, ne şimdiki meşruiyeti ne de gelecekteki parlak başarıları garanti etmiyordu. Galya'nın büyük bir bölümü Frankların, Burgundiyalıların ve çapulcu Bacaude'in eline geçmişti. Vizigotlar güneybatıyı almıştı ve yakında İspanya'nın büyük bölümünü ele geçireceklerdi. Rhineland'ı çeşitli Cermen klanları yönetiyordu. Vandallar Kuzey Afrika'yı almışlardı. Ostrogotlar Tuna'da hüküm sürüyorlardı. Geriye yalnızca İtalya'nın kendisi kalmıştı. Güç artık imparatorun ya da senatonun değil, saldırıya karşı yegane savunma gücü olan ordunun elindeydi. Aetius'un gösterdiği gibi, orduyu yöneten (gittikçe küçülen) batı imparatorluğunu da yönetirdi. Aetius olmadığı için, Avitus başkomutanlık rütbesini Romalı olmayan, ana tarafından Vizigot, baba tarafındansa Suevyalı olan Ricimer'e verdi. 456 yılında İtalya'yı, denizden gelen bir başka Vandal istilasından koruyan Ricimer'di ve kendisinin ülkedeki, geçici de olsa, gerçek güç olduğunu kanıtlamıştı.

Barbarlardan oluşan özel bir ordusu olan Galyalı aristokrat Avitus, Roma'da hiçbir zaman popüler olamadı. 456 yılında hasat çok kötüydü ve kıtlık tehlikesi vardı. Avitus beslenecek boğazların sayısını azaltmak için barbar ordusuna yol vereceğini söyledi. Paralarını ödeyebilmek için Vandalların almadığı birkaç bronz heykeli eritmek zorunda kalmıştı. Kalabalıklar sokaklarda

protesto gösterileri yapmaya başlamıştı. Ricimer ve ordusu imparatoru korumak için hiçbir girişimde bulunmadı. Avitus Arles'e kaçarak, kendine bağlı olanları tekrar bir araya toplayıp geriye döndü ve Ricimer tarafından Piacenza yakınlarında bozguna uğratıldı. Ricimer asil bir davranışla Avitus'un zarif bir şekilde emekli olmasına izin verdi. Avitus evine dönüş yolunda öldü.

Attila, Roma'nın çöküşünden sonraki 20 yılda neredeyse unutulmuştu. Yedi imparator, arada yönetimin olmadığı bir boşluk dönemi, Roma'daki suikastlar ve gasp etmeler, barbar krallıklar arasındaki cinayetler ve çekişmeler... Son Roma imparatoru Romulus'un bir barbar olan Odoacer tarafından tahttan indirildiği 476 yılına gelindiğinde, batı imparatorluğunun sonu bir bakıma gelmişti.

Ancak etkileyici bir son değildi. Barbarlar veda için kapılarda ve kapıların içinde toplanmışlar, bu nedenle de yönetimin Roma'dan barbarlara geçmesi, uygulamadan daha çok sembolik düzeyde kalmıştı. Derken, bir anda her şey bir kez daha Attila etkisinin işi ele almasıyla çok daha kolaylaştı. Hem Roma'nın son Romalı imparatoru Romulus, hem de ilk barbar imparatoru Odoacer, yaşamlarını Attila'ya borçluymuştu. Garip bir rastlantı eseri, her ikisinin de babaları -Orestes ve Edika- Attila'nın sarayında üst düzeyde görev yapmışlardı ve 449 yılındaki talihsiz elçilik heyetinde meslektaşlardı. Romulus tüm bunları Attila'nın Romalı yardımcısı olan babası Orestes'den duymuştu ve tabii Odoacer de bir Skirian olan ve Chrysaphius'un bir suikast yaptırmaya uğraştığı babası Edika'dan.

Bu nasıl olmuştu? Attila'nın ölümünden sonra Orestes evine, Pannonia'ya geri dönmüştü ve Gotlara karşı bir orduya komuta etmesi için tekrar yurdundan koparılmıştı ve şimdi yeniden savaş yolundaydı. Orestes emrindeki orduyla kralların tayin edilmesinde büyük söz sahibi olmuştu ve birkaç kişiyi kral seçtirdikten sonra en son 475 yılında kendi oğlunu -küçük görmek için Augustus değil, Augustulus 'bebek Augustus' olarak anılan- küçük Romulus'u tahta geçirmişti.

Ordusu artık önüne geçilemeyecek derecede bozulmuştu. İmparatorluğun küçülmesi ve bürokrasinin çökmesiyle vergiler

suyunu çekmiş, ödemeler durdurulmuştu ve en sonunda barbar gruplar bardağı taşıran son damla olmuştu. Odoacer ise babası sayesinde, Attila'nın ölümünden sonra Roma'nın hizmetine giren Skirianların başına geçmişti. Başta, para ve toprak sözü veren Orestes'i desteklemişlerdi. Aldıkları para yetersizdi, toprağınsa adı bile geçmiyordu. Bu nedenle, Odoacer ve Skirianlar Roma'nın güç sembolüne başkaldırmışlar ve Attila'nın sağ kolunun oğlunun yerine, yine Attila'nın generallerinden birinin oğlunu getirmişlerdi.

Batı imparatorluğunun üçte biri artık barbarların elindeydi ve tam ortasında da bir barbar oturuyordu. Bu içler acısı bir durum değil miydi? Muhafazakarlar için öyleydi tabii. Eninde sonunda ortaya, farklı kültürlerin ve farklı ulusların oluşturacağı yeni bir Avrupa çıkacaktı. Roma buna birçok yönden direniyordu (Kültürü, gelenekleri ve Hristiyan inancıyla). Yalnızca Britanya'daki barbar istilacılar Roma'yı unutmuşlar, yapılarına, surlarına ve yollarına sanki başka dünyalardan kalmamış gibi bakıyorlar ve pagan kökenlerini savunuyorlardı. Anakaradaki barbar liderler, kendilerini kadim bir gücün varisleri gibi görüyorlar ve Constantinople'daki sözde liderlerine sahte bir bağlılık gösteriyorlardı. Galya'daki Romalı olmayanlar Roma villalarına el koymuşlar, Latince öğrenip Hristiyanlığı kabul etmişlerdi. Büyük Roma şehirleri büyüklüklerini koruyorlardı. Latince bin beş yüz yıl boyunca eğitilmiş Avrupalıların *lingua franca'sı*(*) olarak kaldı. Bu gelenek bugün bile kadim Avrupa üniversiteleri ve AD'nin -anno domini, İsa'nın doğduğu yılın- hâlâ daha tarihi ikiye böldüğü, tüm Hristiyan alemindeki törenlerde hafifçe yanılanmaya devam ediyor.

Peki ya Attila'nın kendisi? O da tarihin en büyük liderlerinden biri olarak kaldı. Biraz daha diplomasi, yüksek bir anlayış, daha az savaş ve yönetime bağlılıkla çok daha fazlasını kazanabilirdi. Tüm Kuzey Avrupa'yı alabilir, Honoria ile evlenebilir, Atlantik'ten Ural dağlarına, Alplerden Baltık denizine kadar olan toprakları yönetecek bir hanedan kurabilirdi. Belki de paralel dünyalardan birinde İngiltere, Anglo-Saksonların değil de Hunların

(*) Anadili farklı olan kişilerin konuştuğu ortak dil. (Ç. N.)

eline geçmişti; Chaucer'ler ve Shakespeare'ler eserlerini Hunca yazmışlardı ve hepimiz Hristiyan tanrısına ibadet etmeyi bırakıp, Şamanik Mavi Cennet'e tapıyorduk. Gerçekte Attila'nın Avrupa tarihine olan katkısı, barbar göçleri ve Roma'nın çöküşü gibi her halükarda oluşacak süreçlerle sınırlı kalmıştı. Attila her iki süreci de değiştirmişti. Yükseliş sırasında, başka zaman olsa çok daha yavaş ilerleyecek olan klanları batıya çok daha hızlı bir şekilde sürmüştü. Gücü ele geçirdiğindeyse uzak klanları kendine katarak, bu defa aynı süreci yavaşlatmıştı. Politik ve tarihi kriterleri içinde, Attila Avrupa'nın tarih otobanında, bir yerde hızlanıp bir başka yerde yavaşlamasını sağlayarak, birkaç hızlı tampon darbesinden çok az daha fazlasını yapmıştı. Sonuç artıların ve eksilerin denk, kalanın sıfır çıktığı bir denge olmuştu.

Süreç boyunca bir sürü yaygara çıkmış ve şiddet yaşanmış, fakat bunların da sonucu sıfır olmuştu. Thompson kısa ve özlü bir şekilde özetliyor: "Hunlar Avrupa'nın geçirdiği sürece doğrudan bir katkıda bulunmadılar mı? Cermen uluslarını kökünden söküp atan ve onları Roma İmparatorluğu'na kaçmaya zorlayan terörden başka verdikleri bir şey yok muydu? Cevap, hayır. Sağladıkları hiçbir katkı yok... Hunlar bir yağmacı ve çapulcu çetesinden başka bir şey değillerdi."

Gerçekten öyle mi? Tam olarak değil. Attila bir yağmacı ve çapulcudan daha fazlasıydı; çünkü adı hâlâ daha mutlak bir gücün ilk örneği olarak yankılanıyor. Etkisi yalnızca uygulamadaki başarılarında değil, aynı zamanda hayal gücüne hitap etmesinde de görülüyor. Attila tarihi gerçeklik duvarlarını yıkıp efsaneler diyarına girmişti. Bu da son bölümün konusu.

ÖBÜR DÜNYA: İYİ, KÖTÜ VE CANAVAR HUN



ATTILA TÜM YAŞAMI BOYUNCA HEM BİR ZALİM HEM KAHRAMAN, izleyiciye göre hem paganizmin sembolü hem de Tanrı'nın aracıydı. Öldüğü yıllarda gerçeğin üstü, üç kola ayrılan bir folklor seline karışarak propaganda, efsane ve katıksız saçmalıklarla örtüldü. Bu üç kol Hristiyan Batı, Cermenler ve İskandinav sınır bölgeleri ve Macaristan'dı.

Attila'nın kurbanlarının ve bu kurbanları yazanların büyük çoğunluğu Hristiyan'dı ve Hristiyanların resmi bir ajandası vardı. Bu; her ne kadar yaşamın kendisi iyilik ile kötülük, Tanrı ile şeytan arasındaki savaşın geçtiği bir savaş meydanıysa da sonunda Tanrı'nın galibiyetini göstermekti. Bu nedenle, insanlık tarihi İsa'nın ikinci kez gelişine doğru yol alan istikrarsız bir ilerlemeydi ve her olay Tanrı'nın sınırsız kudreti ve bilgeliği olarak ele alınmalıydı. Hristiyan tarihçilerin görevi, olayların karanlık akışına bakıp altta yatan gerçekleri buradan görmektir. Attila'nın Avrupa'daki amansız ilerleyişi ona itibar kazandırmadı. Attila Tanrı'nın aracı, evvelden beril işledikleri günahlarının cezası -ya da bir başka metafor; Tanrı'nın intikamının alındığı bir üzüm cenderesi, Tanrı'nın altınlarının saflaştırıldığı bir demirci ocağı- olarak

Hristiyanların sırtına indirdiği kırbacıydı. Bu afetin içinde, pagan Roma'nın yozlaşmış yaşlı dünyasının yok olduğu, yerine çok daha ihtişamlı bir güzelliğin izleyeceği yeni bir şafağın, Hristiyan rönesansının söktüğü görülmeliydi.

İçinde Hun kargaşasının abartıldığı belirli bir mantık var. Vandallar adlarını çapulculara vermişlerdi. Gotlar, abartılı yan anlamını kazanmadan önce kültürel bir suiistimali ifade eden bir terim olan Gotik'i ilham etmişlerdi; fakat Hunlar daima sönüklüğün de ötesinde kalmışlardı. Attila'nın ölümünden 300 yıl sonra yazılan tarih kayıtlarına bakarak, Attila'nın Galya ve İtalya'ya girmekten başka bir şey yapmadığını düşünebilirsiniz. Hatta Hunların -Floransa'ya 100 km. mesafedeki Po'yu asla geçemedikleri halde- Floransa'yı yakıp yıkarak 5.000 kişiyi katlettikleri de söylenir. Attila ardında çorak topraklardan başka bir şey bırakmamıştı. Attila, Vahiyler Kitabı'ndaki: "Ve binlerce yıl geçtiğinde, Şeytan hapisanesinden salınacak ve ulusları kandırmak için yola çıkacak" diyen kehanetin yerine getirilmesiydi. Yıkımın en kötü simgesi, karşısında başarıyla durabilenler üzerinde en büyük etkiydi.

Attila'nın devrinde en beğenilen yazar olan Sidonius, arkalarına ilahi desteği alanlar için ilk ve en önde methiyelerin geldiğini kanıtlamıştı. Günümüze kadar ulaşabilen mektuplarının da gösterdiği gibi, yüksek mevkilerindeki Hristiyanlarla dostlukları vardı. Lupus (Galya'nın en önemli papazı), kendi kayınpederi ve geleceğin imparatoru Avitus, Prosper (Orleans Piskoposu), 'piskoposların en büyüğü ve en kusursuzu' Anianus'un halefi ve bir düzine başka piskopos. Kendisi de yaklaşık 40 yaşında Clermont-Ferrand Piskoposu olacaktı. Troyes, Orleans ve Roma'yı gerçekte kim kurtarmıştı? Aetius ve ordusu değil, dindar adamlar: Lupus, Anianus ve Papa Leo. Eğer verdiği Hristiyan sözü sayesinde Vizigot dostlarını Aetius'la birleşmeye ikna eden Avitus'u da sayarsanız, gerçekte dört kişiler.

Bu ajandanın yol açtığı sonuç, gerçek hayattaki bireyler ve olayların semboller ve propagandaların ardında süratle gözden kaybedilmesiydi. Lupus ve geri kalanların hepsi birer azizlik örneği haline, Attila ise cehennemden fırlamış, tam olarak söylersek, bazı betimlemelerdeki gibi şeytani boynuzlu ve sivri kulaklı bir lider olarak kaldı.

Bu sinsi bir süreç; çünkü tarihçiler -özellikle de, benim gibi, tarihi anlatı şeklinde yazmaya çalışanlar- efsane ve tarihi birbirine karıştırmaları için ayartılmaya çalışılıyor. Bunun nedeni basit, çünkü güzel hikaye yazıyorlar. Daha önce St. Agnan'ın Orleans'ı kurtarmasının üzerinde durmuştum. Attila'nın Leo ile (yaptığını varsaydığımız) görüşmesinden sonra İtalya'dan geri çekiliş öyküsünde neler olduğunu biliyorsunuz. 8. yüzyılda bu bir mucize halini almıştı. Diyakoz Paul -o dönemde Lombardların tarihini yazan İtalyan- Attila'yı anlatıyor: "Oh! Beni harekete geçmeye zorlayan bu gelen [yani Leo] değil, diğeri. Onun arkasına elinde kılıcıyla durup, emirlerine uymadığım takdirde beni öldüreceğini söyleyendi." Bundan sonra, çok daha büyük hayali değişikliklerle, neredeyse herkes aynı öyküyü tekrarlardı. Ravenna, imparatorluk yönetiminin geçici ikametgahı, alışıldık buluşma yerleri oldu, halbuki Attila Ravenna'ya yaklaşmamıştı bile. Bir çeviride, Attila yaklaşmakta olanın kim olduğunu soruyor. Gelenin Papa olduğu söyleniyor, "seninle Ravenna'da yaşayan evlatları arasındadır aracılık yapmak için geliyor." Attila bunun bir şaka olduğunu düşünerek, "Bir adam nasıl bu kadar çok çocuk yapar?" diyor.

Bu 9. yüzyıldan kalmaydı. Dört yüz yıl sonra, yeni yeni değişen Macaristan'da, Gesta Hungarorum Attila'nın Papa'yı rehin aldığından söz ediyor. Ta ki gördüğü vizyonla dehşete kapılıncaya kadar. Gördüğü vizyon ise şöyle: "Kral gökyüzüne bakarken havada asılı duran bir adam görüyor. Elinde kılıcıyla dişlerini gıcırdatan adam, onu kafasını kesmekle tehdit ediyor. Böylece Attila Romalıların taleplerine uyararak havarinin halefini serbest bırakıyor." Diğerleri vizyondaki adamı savaş tanrısı Mars'a ya da St. Peter'e dönüştürüyorlar ya da Rafael'in 1514 yılında Leo'nun papa adaşı X. Leo için freske resmettiği gibi, Papa'nın dostlarını kılıç kuşanmış azizlere, Peter ve Paul'e çeviriyorlar. Bundan da öte, I. Leo'nun X. Leo suretiyle resmedildiği bu tabloya "Hun Attila'nın Roma'dan Dönüşü" adını veriyorlar (Ravenna'dan değil, bunu da lütfen not edin). Böylece bin yıl boyunca, olayın olduğu tarihten üç yüz yıl sonra keşfedilen bir efsane, kabul edilmiş bir gerçeğe dönüşüyor ve bugün bile hâlâ daha bazı yerlerde varlığını sürdürüyor. Bir Hristiyan web sitesi: "Attila'nın elinde kılıcıyla havada asılı olarak gördüğü adam, muhtemelen kutsal kitap-

takilerin aynı olan bir melekti.”

Aynı şey ‘Tanrı’nın Kırbacı’ adlı methiyede de görülüyor. Bunun hâlâ daha varolan ilk örneği, 8. ya da 9. yüzyılda yazılmış olan Life of St. Lupus’tadır. Muhtemelen o dönemde bile çoktan beridir ağızdan ağza dolaşıyordu. Hikayenin sonradan ortaya çıkan birçok versiyonu var. İşte bir tanesi:

“Troyes surları, piskoposun komuta ettiği ordusuyla son derece iyi korunuyordu. Lupus nöbetteydi. Kibirle şişinen Attila atının üzerinde yaklaştı ve şehrin kapısına hızla vurdu.

‘Sen kimsin’ diye sordu Lupus yukarıdan, ‘insanları saman çöpleri gibi etrafa saçan ve hükümdarları atlarının ayaklarının altında çiğneyen adam mısın?’

‘Ben Attila’yım. Hunların Kralı, Tanrı’nın Kırbacı.’

‘Oh, hoş geldin’ diye olanaksız bir karşılık veriyor piskopos. ‘Tanrı’nın Kırbacı’nın emrindeyim! Seni durdurmak haddime değil.’ Ve kapıyı açmak için bizzat aşağıya iniyor, Attila’nın atının yularını alıyor ve onu şehre sokuyor. ‘Buyur, Tanrı’nın Kırbacı ve arzu ettiğin yere git.’

Attila ve ordusu şehre girip sokaklarda ilerliyorlar, kiliselerin ve sarayların önünden geçiyorlar; fakat hiçbir şey görmüyorlar. Bir bulut onları Attila’nın ve adamlarının bakışlarından gizliyor. Körleşmiş bir halde şehrin bir ucundan diğerine gidiyorlar ve çıkış kapısının önünde mucizevi bir şekilde tekrar görmeye başlıyorlar. İşte bu canavarın Tanrı’nın hizmetkârı tarafından evcilleştirilmesidir.”

Ve işe yarıyor. Tarih sıvışıp gidiyor, yerini efsane alıyor. Günümüzde bazı tarih kitapları, Attila’dan Flagellum Dei, o zamanki bilinen adıyla Tanrı’nın Kırbacı olarak söz ediyor. Attila Tanrı’nın Kırbacı adını kendi seçmiş, güya Latince konuşuyormuş ve bilinçli olarak ilahi kırbaç rolü oynuyormuş gibi saçma bir ifade de görebilirsiniz.

Batı Avrupa’nın birçok yerinde Attila ve Hunlarla ilgili, içindeki isimlerin gerçeklikten çoktan uzaklaştığı hayal mahsulü birçok hikaye dolaşmakta. İtalya’nın kuzey doğusundaki Friuli bölgesinde anlatılan halk hikayeleri, Attila’nın Almanca adı Etzel’i çarpıtarak Ezzel haline getirip, Attila’yı zalim 12. yüzyıl diktatörü Ezzelino ile harmanlıyor: “Onun şeytanın ya da bir köpeğin oğlu

olduğunu, burnunun üstünde siyah kıllar çıktığını ve kızdığı zaman bunların dikleştiğini ve her sözüne bow- wow- wow diyerek başladığını söylediler.” Dieuze’de (Fransa’nın doğusundaki Lorraine’de) Hunların bir piskoposu yakaladıkları için kör oldukları ve piskoposu serbest bıraktıkları zaman görme yetilerine tekrar kavuştukları anlatılır. İtalya, Modena’nın da kendine ait bir St. Lupus hikayesi var. Reims’de ki hikayedeyse, şehrin kapılarını bizzat şeytanın kendisi açmakta.

Hunların en ünlü kurbanı, St. Ursula ve çok sayıdaki (sayılarını kısa süre sonra vereceğim) bakiresi olan Köln’dür. Kemiklerini Köln Katedrali’nde görebilirsiniz. Onların kemikleri değil elbette; çünkü hikaye baştan sona, içinden karmakarışık farklı versiyonlarının fışkırdığı bir efsane. Yalanların tohumları, Clematius adlı bir senatörün gördüğü vizyonlar nedeniyle şehitlik mertebesine erişmiş bu bakirelerin anısına aynı yere yeniden inşa ettiği St. Ursula kilisesinde hâlâ görülebilen 4. ya da 5. yüzyıldan kalma bir el yazmasında atılmış. Bakirelerin kaç kişi olduğundan söz edilmediği gibi, Hunların da adı bile geçmiyor. Geçen yıllar içinde bu bakirelerin, 1275 yılında derlenip ilk baskısı 1483 yılında William Caxton tarafından yayınlanan bir de hikayeleri oldu. Hikaye bir pagan kralın kur yaptığı Britanyalı ya da Brittainli (okuduğunuz versiyona göre değişiyor) bir prensesle, Ursula’yla ilgili. Ursula, kendisini ebedi bekarete adayarak evlenmeyi reddediyor ve hac süresi boyunca kendisine hizmet edecek on bakireden oluşan bir heyet istiyor. Hikaye Rhine’den Roma’ya uzanan yolculuk ve rakip piskoposlarla yapılan tartışmayla gittikçe içinden çıkılmaz bir hal alıyor. Sonuçta geri çevrilmeleri üzerine Ursula ve bakireleri Köln’e geri dönüyor ve şehrin Hunlar tarafından kuşatılmış olduğunu görüyorlar ve adından bahsedilmeyen Hun prensinin emriyle kafaları uçuruluyor.

Asla bir efsaneden fazla bir şey olmadı ve kısa süre sonra tamamen saçma bir hal aldı. Eski bir versiyonunda on bir şehit, Roma rakamlarıyla ‘XIM’ olarak kaydedilmiş. Buradaki M harfi ‘martyrs’ (şehitleri) ifade ediyor. Fakat M, aynı zamanda Latince’de 1.000 sayısının karşılığıdır. Bu da isimsiz kopyacıların bundan ne anladıklarını gösterir. Şehitlerin sayısı bir anda on bir bin olmuştu. Bu da mantıklı değil; çünkü Ursula on bir şehitten bir

tanesiydi, bu nedenle 11.000 şehidin 1.000 tanesi Ursula'ydı. Boş verin. Efsane, bir kült yaratılmasına, tablolara ve çeşitli farklı şekillerinin doğmasına ilham vererek gittikçe büyüdü. Bir versiyonda da Attila'ya, Ursula'ya evlenme teklif ettiriyor ve Ursula'nın kutsal bakireliğini açıklamasına izin veriyor: "Git buradan!" diyor Ursula. "Ben Sezar'ı senin gibi bir lanetlinin malı olmak için reddetmedim!" Sözüm ona uzun süre önce şehit edilmiş bu bakirlere ait olan kemikler, 1143 yılında Rhineland'daki Disibodenberg manastırına gönderildi. Kemikler burada koyu bir dindar ve entelektüel olan Bingenli Hildegard'a, Tanrı sevgisi uğruna dünyevi nikahı reddederek bir ilahi ('O ecclesia') yazma ilhamı verdi. Daha sonra, 15. ve 16. yüzyıllarda Ursula ve hikayesi, birçok defa tablolara konu oldu. Biri Hollandalı diğer Alman iki anonim sanatçı, Ursula'nın hayatını sekiz bölüm halinde ve Hunları Floransa tarzı giysiler içinde çizerek resmettiler. 16. yüzyılda Lucas Cranach hikayeyi Dresden'deki bir mihraba resmetti. Cranach yalnızca kurbanlara odaklanmamış, tarafsız bir bakışla Hun prensini kılıcına yaslanmış olarak resmetmişti. 1998 yılında İngiliz oyun yazarı Howard Barker, efsaneyi kullanarak beka- rete adanmışlığın (kurbanların) ve tinsel bir ordunun (prens) doğasını analiz etmişti. Bu arada efsane bir başka diyara uydurulmuştu. 16. yüzyılda yaşamış bir İtalyan rahibe, efsaneden ilham alarak, 1700 yılı civarında yalnızca Fransa'da 350'den fazla kuruluşu olan ve birçoğu Fransız devrimi sırasında zorla kapatılan "Ursuline Rahibeleri" mezhebini kurmuştu. Valenciennes'de 11 Ursuline, Katolikliği yaymaya çalıştıkları için, tarihteki benzerleri Hunlar gibi Tanrı tanımaz ihtilalciler olarak gösterilerek, giyotinle kafaları uçurulmuştu. Hikayeler, tablolar, bir oyun, müzik, rahibe manastırları, okullar ve kolejler bolluğu durmak bilmeksizin sürüyor. Hildegard alt kültürünün ve ortaçağ ilahilerindeki uğultunun bir sonucu olarak bir kuartet kaydedildi: "11.000 Virgins: Chants for the Feast of St Ursula." Bu kadarı da fazla. Eğer Hunların gerçek yaşamıyla ilgileniyorsanız, bu kuartet size Ortaçağ Danimarka'sını araştırırken, Hamlet'in yardımcı olacağı kadar yardımcı olacaktır.

Eski Roma İmparatorluğu'nda kök salıp büyüyen diğerleri, belki de 'iyi Attila'nın en tuhaf hikayeleriydi. Görünüşe göre

kökenlerini arayan şehirler, aşağıdaki peri masalında olduğu gibi, yenilenmeye zorlayan güç olarak Attila'yı görüyorlardı.

Bir varmış bir yokmuş. Attila bir zamanlar Padua'dayken, büyük şefin onuruna bestelediği bir methiyeyle bir ozan gelmiş. Padualılara rehberlik ederek bir temsil hazırlamış. Ozan edebi geleneklere uygun olarak Attila'ya ilahi bir köken vermiş. "Bunun anlamı nedir?" diye kesmiş gösteriyi kahramanımız. "Ölümsüz bir Tanrı'yı bir ölümlüyle mukayese etmek ha! Tanrı'ya yapılan böyle bir saygısızlık karşısında yapacağım hiçbir şey yok!" Ve zavallı adamın dizeleriyle birlikte herkesin gözünün önünde yakılmasını emretmiş. Ölünün yakılacağı odun yığını hazırlanıp ozan yığının üstüne bağlandığında Attila yaklaşmış ve: "Bu kadarı yeter. Yalnızca bu dalkavuğa bir ders vermek istedim. İşini doğru yapan ozanları korkutmayalım" demiş.

Roma öncesi bazı önemli İtalyanca ve Fransızca destanlar için, buraya kadar olanlar yeterli gelebilir. Hiçbir yazar bunları başarıyla savunmamıştır; fakat o zamandan beri, hepsinde de tarihi değiştirerek harcanan emeği değerli kılınmaya boş yere çalışıldığı birçok hata ortaya çıkmıştır. 1667 yılında Pierre Cornelle'nin Attila'sı 20 gala yaptı ve sonra hak ettiği karanlığın içinde kaybolup gitti. Avukat, filozof, papaz ve oyun yazarı Zacharias Werner'in, 1808 yılında Viyana'da birkaç kez sahne alan berbat Almanca melodramı, Attila'nın (tarihteki gibi doğal bir nedenlerle ölmesiyle değil) Romalı prenses (Cermen Prensesi İldico değil) Honoria tarafından öldürülmesiyle bitiyordu. 1832 yılında Londra'da sahneye konulan bir İngilizce versiyonu, Attila'nın (öldürdüğü, fakat burada bir şekilde hâlâ hayatta olan) kardeşi Bleda'nın bir repliğiyle bitiyordu: "Ne? Öldü mü? Zalim öldü ha? Ha! ha! [İsterik kahkahalar atar]"

Bu korkunç eser, Verdi'nin 1846'da yazdığı Attila operasının temelini oluşturuyordu. İtalya'yı birleştirme -Risorgimento- mücadelesinin en hareketli döneminde yazılan eser baştan aşağıya, kahramanının yıkıcı hırslının ilham ettiği İtalyan vatanseverliği ifadeleriyle doluydu. Birinci perdede, Aquileia'nın bakireleri Attila'nın kesin buyruğuna rağmen karşısına canlı olarak çıktıklarında, doğrudan temanın içine dalıyordu. "Onların himaye edilmesine dair verdiğim emre karşı çıkmaya cüret eden kim?"

diyordu Attila, onların Attila için değerli hediyeler olduğunu söyleyecek olan Bröton kölesi Uldino'ya: "Savaşçılar yüce efendim, kardeşlerini müdafaa ettiler..."

"Neler duyuyorum?" diye araya giriyordu kral. "Barışçı kadınların kahraman olduğunu kim söyledi?"

Ve Odabella -Aquileia Prensesi, öldürülen babasının kızılı güçlü bir şekilde cevap veriyordu. Sonra birkaç tekrar ve bas Do ile giren "The boundless holy love of our country" parçası.

Aetius'un -bariton Ezio- Attila'ya yalvardığı bir replik, bir anda siyasi bir slogan olup çıkmıştı:

*Avrai tu l'universo,
Resti l'Italia a me*

(Tüm dünyayı al; fakat İtalya'yı bana bağışla)

Olay örgüsü baştan aşağı saçma. Attila, karısı Odabella'nın bıçaklaması sonucu ölüyor. Ezio'nun Roma'nın yeniden dirilmesi (Dagli immortali vertici/Ölümsüz tepelerden) için duygu dolu yakarışları tam anlamıyla ani bir darbeydi ve müziğin verdiği güçlü duygular, operanın hâlâ daha ara sıra sahnelenmesine neden olan(*), kendi hayran kitlesini yaratmıştı.

Birkaç yerde, hâlâ daha Attila'nın ayak seslerinin belli belirsiz yankılarını duyabilirsiniz. Udine'de -Aquileia'ya çok yakın- şehre hakim bir tepenin zirvesindeki kaleyi Attila'nın klanlarının, Aquileia alevler içinde yanarken liderleri bu gösterinin keyfini çıkarabilsin diye, miğferlerini kova gibi kullanarak yaptıkları anlatılır. Şehirde bir Hun anıtı rolü oynayan bir isim var: Hunfredus. Bu, 'Hun' ve 'barış' sözcüklerinin kombinasyonundan oluşmuş ve Hunlarla barış yapmayı başarabilen birisini simgeleyen sözcüğün orijinal hali. Eski Fransızca'da olduğu şekliyle Hunfroi, Normanlar tarafından İngiltere'ye sokulmuş, burada Humphrey halini almıştır. Tıpkı İtalya'da ki Umberto gibi. Katalonya düzlüklerinin kuzey ucundaki Chalons yakınlarında, bir tabela kuzey doğudaki "Attila'nın Kampı'na gider" diyor; fakat ilerledikçe böyle bir

(*) 2002 yılında Londra, The Royal Opera House'da sahnelendi.

kamp olmadığı ortaya çıkıyor. Ağaçlarla kaplı bir tepe, 1. yüzyıla ait bir istihkam Attila ile bağdaştırılıyor, çünkü Hunların gelişi o devirde bölgedeki en önemli olaydı. Eğer Fransa'daki öğrenciler Hunlar hakkında tek bir şey öğreniyorlarsa, o da Attila'nın söylemekten gurur duyduğu varsayılan; "Là où mon cheval passera, l'herbe ne repoussera pas" (Atımın çiğnediği hiçbir yerde ot bitmez) deyimidir. Ve son olarak, Attila'nın şöhreti onu bir filmde de yaşıyor. İlk olarak Fritz Lang'ın yaptığı "Kriemhild's Revenge" adlı film yakın zamanda iki kez yeniden çekildiyse de bunlar dipnotlarda yer işgal etmekten öte gidemeyecek çalışmalardı. (*)

Almanlar –diğer bir deyişle Cermen klanları– olayları çok daha farklı görmüşlerdi; çünkü geçmişte Attila'nın imparatorluğunun bir parçasını oluşturuyorlardı, bu nedenle Attila'yı daha bir saygıyla anıyorlardı. Eski Avrupa'nın Cermence konuşulan toplumları arasında seyahat eden ozanlar ve şairler vardı. Bunlar, Kuzey İtalya'daki Lombardy'den, Fransa'daki Cermen yerleşim bölgesi ve gotik başkent Toulouse'a kadar dolaşarak, Rhine'in doğusundaki Cermence konuşulan topraklarda ve kuzeye kadar her yerde ortaya çıkarak eserlerini saraydan saraya taşıyıp, eski görkemli günleri şarkılarında yaşıyorlardı. Attila eski Cermenik derlemelerde ünlü bir figür haline gelmişti. Bu eski İngilizce derlemelerde de aynı rolü oynuyor anlamına geliyor. En eski İngilizce şiir olan ve muhtemelen 7. yüzyılda Mercia'da yazılmış olan Widsith'de kısa da olsa kendisinden söz ettirmektedir. Tüm bu efsaneler tarihi yağmalayarak, baştan savma kahramanlar, mucizeler, tanrılar ve yazınsal motiflerle çarpıtmış ve tanınmaz hale getirilmiştir.

9. yüzyılda, Attila Cermence olanlar kadar Slavca sagaların (destanların) da ayrılmaz bir parçasıydı. Bu garip; çünkü Attila'nın kısa ömürlü imparatorluğu Baltıklar'a neredeyse elini bile sürmemişti. Görünüşe göre Hun İmparatorluğu toplumların hafızalarında ve popüler imgelemlerde yer almaya yetecek kadar

(*) Attila the Hun (orijinal adı: Attila Flagello di Dio), 1954. Başrolleri Anthony Queen ve Sophia Loren paylaşmışlardı. Litvanya'da bir Amerikan TV şirketi için yapılan 2001 versiyonunda Gerard Butler Attila'yı, Powers Boothe Aetius'u, Sean Phillips Attila'nın büyükannesini ve Steven Berkoff da Rua'yı (Ruga) oynamıştı.

güçlüydü. Son yüzyıla kadar, Kuzey Almanya'daki sıradan insanlar mezar höyüklerinden Hunnenbette (Hun istirahatgahı) olarak söz ederlerdi. Vikingler Attila'nın adını 10. yüzyılda İzlanda'ya ve sonra oradan da 10. yüzyılda yazılan 'Greenlandic lay of Atli'ya (Attila) kaynak olduğu Grönland'a taşıdılar. Attila daha da ileriye, 1018 yılında Newfoundland kıyılarında kısa ömürlü bir koloni kuran Thorfinn Karlsevni ve 100 Vikingi'yle Yeni Dünya'ya kadar gitti. Onları tezekten yapılmış evlerinde yaktıkları ateşin etrafında birbirlerine sokulmuş, ozanları dinlerken hayal ediyorum. Hiçbir skraeling (Norveçlilerin bölgedeki Kızılderililere ve Eskimolara verdiği ad) bunu duyamazdı; fakat Yeni Dünya'daki ilk müzikal ve şiirsel çalışmanın Attila'dan, Hunlardan ve Burgundiyalılarla yaptıkları savaşlardan bahsediyor olması çok garip bir duygu.

Efsanelerin can damarı olduğu için yazılı kaynaklarda önemsiz, fakat muhtemelen aileler arasındaki anlaşmazlıkları uygun bir şekilde anlattığı için, toplumsal hafızada güçlü bir olaydı. Yalnızca günümüze kadar gelebilen 9. yüzyılda yazılmış Latince bir şiir, aynı öykünün Almanca ve İngilizce versiyonları ve birkaç Norveç sagası gibi bölük pörçük birkaç tanesinin bile ne kadar rağbet gördüğünü anlatmaya yetiyor. Baş kahraman Walther, Attila'nın sarayında bir rehine ve imparatorun gözdesi. Walther bir prensesle –Hildegund (orijinal Almanca hali İldico)– birlikte kaçıyor. Yanlarında bir de hazine var. Kahraman Hagen –ya bir Burgundiyalı ya da bir Hun– Burgundiya Kralı Gunther'le birleşip bunları takip ediyor. Bittiğinde üç kahramanın barıştığı müthiş bir savaş yaşanıyor. İngilizce versiyonunda Hildegund, Walther'i Gunther'le savaşmaya kışkırtıyor:

Attila'nın yoldaşı,

*Bu ana geldiğin halde, ne cesaretinin ne de saygınlığının
Seni terk etmesine izin verme.*

Bu hikaye, Burgundiyalıların Nibelungs ya da Niflung adlarıyla bilinen hikayeleriyle örtüşüyor. Burada, tıpkı diğerlerinde olduğu gibi, ozan hikayenin unsurlarını bileşenler gibi kullanarak ortaya kendi başına bir şiir çıkarıyor: Attila'nın Siegfried tara-

findan, Attila'nın öldüğü Siegfried'in hazine dairesinde ikna edilmesini görebiliyorsunuz ya da Attila'nın, onu kandıran Aldrian'ın babası Hagen için bakire bir kız bulmasını. Diğer hikayelerde Hagen aynı zamanda, tüm sagalarda adı geçen Niflung'un da babası. Arada bir birlik yok.

İşte bir versiyonu daha:

Burgundiyalı Gunther'in (gerçek hayatta, Attila öncesi Hunlar tarafından yaklaşık 437'de öldürülmüştü) bir hazinesi var. Bir de kız kardeşi var ve kız kardeşi Gudrun, Attila ile evli. Gunther'in hazinesini gasp etmeyi düşünen Attila, hazinenin yerini söyletmek için Gunther'i yılanlarla dolu bir çukura atıyor ve Gunther ölüyor. Gudrun bunun üzerine korkunç bir intikam alıyor. Efsanenin günümüze kadar gelebilmiş en büyük versiyonunda, Gudrun halkını ağırlayacağını söyleyerek büyük bir şölen düzenliyor. Hiç ilgisi yok. Gudrun Attila'dan olan iki oğlunu öldürüyor ve şölede;

“İmparator oğullarının nerede olduğunu sordu. Gudrun cevap verdi: ‘Sana söyleyeceğim ve çok mutlu olacaksın. Kardeşimi öldürerek beni büyük bir kedere boğdun. Şimdi sana söyleyeceklerimi dikkatle dinleyeceksin. İki oğlunu da kaybettin –çocukların kafatasları kap olarak masaya konmuştu- ve sen onların kanlarını şarapla birlikte içtin. Kalplerini de kebab yaptım ve onları da yedin.”

İldico'nun oynadığı katil rolünü alarak, Gudrun Attila'yı uyusunda öldürür ve Hunların uyuduğu salonu yakar.

Buna bir başlangıç hikayesi ekleyebilirsiniz: Gunther'in kahraman, ejderha avcısı ve Gudrun'un Attila'dan önceki kocası Siegfried'in yardımıyla Brunhild'i elde etmesi gibi. Gunther Siegfried'i öldürerek hazinesini alır ve Attila'da hazineyi ondan almak için Gunther'i öldürür.

Bu açgözlülük ve intikam hikayelerinin birçoğu, Attila'nın odak noktası olmasıyla biter. Nibelung'un hazinelerine göz koyar ya da belki de Cermen olmayan bir yabancı olduğu için, imkansız bir şekilde güçlü, müşfik ve kurban edilen lider rolünü oynar. İşte Ortaçağ Alman destanlarının en ünlüsü olan ve 1200 yılında bazı Homervari anonim ozanlar tarafından yaratılan Nibelungenlied'de Attila böyle resmedilmektedir. Fakat Nibelungen-

lied'deki Attila tuhaf bir şekilde silik bir karakterdir. Destanın zamanındaki genel durum içinde, Attila hükümdarlığın iki temel faziletinin örneği olarak gösterilir: Sadakat ve ılımlılık. Bu da onu dramatik terimle, son derece yararsız bir karakter haline getirir. Neredeyse olup biten her şey konusunda cahildir. Karısı Kriemhild'in, eski kocası Siegfried'in yasını tuttuğunu bilmez. Kendi Hunlarıyla Burgundiyalılar arasındaki gerginliğin farkında bile değildir. Burgundiyalıların kilisede baştan aşağıya zırhlar içinde çalışmalarından bile şüphelenmez. Yapılacak olanları ona hiçbir bilgi vermeden belirleyen, Kriemhild'dir. Tarihteki Attila, dikkatle tuttuğu kayıtları Priscus'u ve onun diplomatik misyonunu rahatsız eden kurnaz Attila, bir ulus yaratan ve bir imparatorluk kuran ve hem Constantinople'a hem de Roma'ya kafa tutan Attila ile ilgili hiçbir şey bundan daha tuhaf olamaz.

Sadakat ve ılımlılık aristokrat kahramanlık için hiç de uygun vasıflar değildir. Bu ulusal hazineyi uyarlamaya çalışan 19. yüzyıl Alman yazarlarının yüz yüze geldiği problemin bir parçasıdır. Filozof Georg Hegel tümünün gerici, önemsiz, saçma ve basmakalıp şeyler olarak düşünülerek fırlatılıp atılması gerektiğini düşünmüştü. Kaynak arayan yazarların Almanya'nın gerçek kökleri olan Hristiyanlığa ve Roma İmparatorluğu'na yönelmeleri en iyisiydi. Yazarlar buna itibar etmediler. Werner'in matemsel dramasının dışında, 19. yüzyılda beş tane daha Almanca Attila oyunu vardı ve 20. yüzyılda bunlara dört tane daha eklendi. Oyun yazarı Friedrich Hebbel, 1861 yılında sahnelen bir Nibelung üçlemesi üzerine, Attila'nın ölümü Hristiyanlığı yeni ve yürekli bir Hristiyan dünyasına yönelttiği için, Attila'yı baştan aşağı Hristiyan erdemleriyle donattığı Hegelci bir sentez yapmayı denedi.

Attila'yı işlemenin ne kadar yararlı olduğunu Wagner görmüştü. The Nibelungen's Ring'deki dört operada, iyi bir ozanın yapabileceği her şeyi yapmıştı: Kendisine yakışır bir şekilde Cermen ve Norveç efsanelerinin kaymak kısımlarını alıp, çoğunlukla Norveç mitolojisini tercih etmiş –yığınla altın, bir Güç Yüzüğü, bir Görünmezlik Miğferi, tanrılar, devler, bir cjdcrha, büyülu bakire savaşçılar– ve tarihi reddedip Attila'yı tamamen dışarıda bırakmıştı.

Toplumsal hafıza belki çökecekti, eğer Avrupa 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yeni bir tür barbarizmin kollarına düşmeseydi. Uygun koşullar olduğu takdirde, hakların açıkça çiğnenmesi ve önyargı kullanıma hazır birer semboldü. Bu şartla ilk olarak 1870 yılındaki Fransız-Alman savaşında (İngiliz tarihçiler yaygın olarak 'Fransa-Prusya' diye adlandırırlar, fakat Prusya zaten Alman olduğu için çok fazla bir şey fark etmiyor) ortaya çıktı.

1870 yılı yazında Almanlar, Sedan'da 17.000 Fransız askerini öldürüp 10.000 tanesini de esir ederek, Attila'yla aynı jeostratejik nedenlerden dolayı -açık arazi, hızlı ilerleme- güneye, Chalons ve Katalonya ovalarına yöneldiler. Aradaki tek fark, Almanların hedefinin Paris olmasıydı. O ekim ayında her yayın organına dağıtılan bir gazete makalesi, Kayzer I. Wilhelm ile Attila'yı karşılaştırıp, St. Genevieve'in Paris'i nasıl kurtardığını hatırlatarak, istilacı Almanları ve Hunları açık açık aynı kefeye koymuştu. Şimdi de o zaman olduğu gibi, Tanrı kendi kendisine yardım edene yardım ederdi ve görünüşe bakılırsa etti de. Mahkumlar tarafından engellenen, sonra da Fransız gerilla saldırılarıyla yavaşlayan Prusya ordusu durmak zorunda kaldı. İlerleyişlerinin batı sınırı -çok daha tuhaf- Attila'nın geriye döndüğü Orleans'tı. Yapılan ateşkes, Almanya'nın, Fransızların gözündeki Avrupa'daki modern Hunlar imajını teyit etmişti.

Sonraki kırk yıl boyunca, iki büyük güç birbirlerini kısık gözlerle süzdüler. Her ikisi de diğesinde vahşeti ve barbarlığı görüyordu. Özellikle Fransızlar, küçük düşmenin ve güçsüzlüğün verdiği öfkeyle, Hunların reenkarnasyonu olan bu insanlardan intikam alabilecekleri bir şansın doğmasını bekliyorlardı.

Aslında Almanlar yapılan karşılaştırmayı hoş karşılamışlardı. Almanya Çin'deki Boxerleri -1900 yılında Çin'deki tüm yabancıları ülkeden sürmeye çalışan isyancı köylüler- engellemek için ordularını gönderirken, Kayzer II. Wilhelm askerlerine şöyle seslendi: "Elinize düşenlerin hepsine merhamet edin. Tıpkı bin yıl önce Attila önderliğindeki Hunların, tarihte yaşamalarını sağlayan erdem sayesinde şöhret kazandıkları gibi ve Alman adı Çin'de öyle bir tanınsın ki, hiçbir Çinli bundan sonra asla bir Alman'a kuşkuyla dahi bakmaya cesaret etmesin."

Alman milliyetçiliği, Alman emperyalizmiyle el ele yürüdü. Rakip emperyalistleri –Fransa, Rusya, İngiltere- gören Almanya yeni koloniler ele geçirdi ve dünyanın süper gücü İngiltere'ninkine eşit bir donanma inşa etti. Dolayısıyla, İngiltere'nin yönetici sınıfı Alman genişlemesindeki tehdidi keskin bir şekilde hissetmişti. Bunların içinden bir tanesi de imparatorluğun ve İngilizliğin edebi muhafızı Rudyard Kipling'di.

Fransızların yaptığı Alman-Hun karşılaştırmasını İngiliz okuyucusunun önüne ilk getiren Rudyard Kipling'di. 1902 yılında Almanya'nın, Venezuela'dan borçlarını tahsil etmek için donanmalarını birleştirerek gövde gösterisi yapmayı önerdiği, uzun süre önce unutulmuş bir olaya çok kızmıştı. Almanya ile işbirliği yapma fikriyle küplere binen Kipling, öfkesini krala ve imparatorluğa yaraşır bir şekilde ölesiye çalışanları sembolize eden kürekçilerin ağzından belirtmişti:

*“Ve sen şimdi bize,
Düşmanınla birlikte ettiğin gizli yeminden bahset.”
'Kürekçiler' artık saplantılı, sıradan, kendini beğenmiş ve
baştan aşağı kibirli bir milliyetçiliği hatırlatıyor.
“Barış hemen şuracıkta
Engin denizlerden
Dünyanın yarısına akmada
Düzenbaz bir mürettebat sayesinde,
Yeniden fakat farklı bir şekilde birleşmeye,
Got ile ve utanmaz Hun ile.”*

Yirmi yıl sonra, Kipling'in korktuğu başına geldi. Ondan hiçbir şekilde onay alınmadan Alman ve İngiliz emperyalizmi aynı paranın iki yüzü olmuşlardı. Buna rağmen, Almanya benzersiz bir sorunla karşı karşıyaydı: İki sınırda, hem Fransa hem de Rusya'yla savaş kaçınılmaz olmuştu. Zaferin anahtarı Fransa'yı ani bir baskınla işgal etmekte yatıyordu. Bu da tarafsız Belçika'nın içinden geçerek süratle ilerlemek anlamına geliyordu. En ufak bir karşı çıkma ya da geciktirme, insafsızca karşılık görecekti. Bu nedenle, Almanya açısından savaş tarafsız bir ülkenin hiçbir neden yokken işgalini ve terör kullanmaya hazırlıklı olmayı ge-

rektiriyordu. Teorinin uygulamaya geçirilmesi neredeyse kaçınılmazdı. Nitekim 1914 Ağustos’unda, Almanya’nın Belçika’ya girmesinden birkaç gün sonra, öyle de oldu. Üniversite şehri Leuven’de (Louvain) birkaç Belçikalı keskin nişancı Almanya’yı, Almanya karşıtlarının eline elverişli bir propaganda malzemesi verecek olan şiddetli bir karşılık vermeye zorladı. Yüzlerce kişi öldürüldü, binlercesi esir edildi. Aralarında içindeki 230.000 kitabıyla birlikte antik kütüphanenin de bulunduğu 1.000 bina yakıldı. 29 Ağustos günü The Times, “Belçika’nın Oxford’unun ‘Hunların’ elinde yok olup gitmesinden duyduğu üzüntüyü” yazıyordu. Kipling İngiltere’yi savaşa girmeye kışkırtıyordu:

*“Hepimiz ve tüm sahip olduklarımız için
Tüm çocuklarımızın kaderi için
Kalk ve savaş
Hunlar kapıya kadar geldi yavaş yavaş.”*

Bu tepki bir İngiliz’e özgü bir tepki değildi. “Louvain’in Alevleri” zavallı küçük Belçika’nın kaderinin simgesi haline geldi. Henüz savaşa girmemiş olan uluslar dehşet içindeydi. İsviçre’den Fransız şair ve çok yakında Nobel ödülü alacak olan, eskinin Alman yanlısı Romain Rolland, 1912 yılı Nobel ödülü sahibi Alman yazar Gerhard Hauptmann’a yazdığı protesto mektubunda Alman-Hun karşılaştırması yapıp, Goethe’nin mirasına ne olduğunu soruyordu. Eskiden Prusya milliyetçiliğinin sıkı bir eleştirmeni olan Hauptmann, öfkeli bir cevap yazarak, bu aralar Almanların Goethe’nin değil Attila’nın torunları olduğunun varsayıldığını söyledi. Bu öfkeli sözler ona Kayzer’in doğum günü onuruna bir madalya kazandırdı.

Tüm narin anlaşma ağları iki ay içinde parçalanmıştı ve Almanlar bir kez daha Attila’nın ayak izlerine basarak ilerliyordu. Almanların 3. Ordusu Katalonya ovalarında ilerledi ve bir kez daha, arzuladıkları hızlı zaferi elde edemediler. Bu defa Fransızların müttefiki İngilizlerdi ve Fransızların ve Kipling’in aşağılayıcı karşılaştırması, tıpkı daha az aşağılayıcı bir lakap olan Boches(*) gibi, kısa bir sürede benimsendi.

Kipling’in inandırıcı olmayan denklemi –Alman=Hun–

neredeysse her zaman genelleştirilerek tekil 'Hun' haliyle kullanılarak, beylik bir laf halini aldı. İnternette hızlıca yapılacak bir araştırma sonunda bununla ilgili yüzlerce örnek bulunabilir. 1 Aralık 1917 tarihli War Illustrated dergisi, 'The Footprints of the Hun' başlığıyla çıkmıştı. Argyll'deki 11. taburda görev yapan Sutherland'lı dağ köylüsü Robert Lindsay Mackay, günlüğüne şunları yazmıştı. "Hun'un üçüncü hattının tutunabileceği birçok yol vardı, fakat bizim erken bir hamleyle araya girip kanatlarını sarmamız, Hun'u alt üst etmişti."

Fakat terimle ilgili tuhaf bir şeyler var. O ana kadar hiç kimse Attila'nın Hunlarından 'Hun' diye bahsetmemişti. Ama -eğer edebi kaynaklara güveniyorsanız- İngilizce konuşanlar için Hun; Almanya, Almanlar ve Alman barbalığı anlamına geliyordu. Bu alışılmışın dışında İngilizce bir şeydi. Karşılaştırma onlara ait olmasına rağmen, Fransızlar le Hun demiyorlardı. Les Boches ya da le Boche kafi geliyordu, ki bu her nedense Almanların İngiliz askerleri için İngilizce'deki Fritz ve Jerry ile paralellik kurup kullandıkları Tommy'den daha insansı görünüyor. Ne Fransızca'da ne de Almanca'da 'Hun' sözcüğünün çağrıştırdığı şeytanca anlamları çağrıştıran bir terim yok.

Hun'un evrensel bir İngilizce kullanım şekli olduğunu düşünebilirsiniz. Tabii şartlar sözcüğün yayılışını mazur göstermek için yeterince kötüydü. Batı Cephesi hendeklerle çevrildiği zaman, askerler her türlü vahşetin normal görüldüğü ve her söylentinin doğru kabul edildiği bir karabasana dalmışlardı. Sıradan askerler Almanların don yağı yapmak için cesetleri kuruyuncuya kadar haşladıklarını, esirleri kimsenin olmadığı yerlerde çarmlıha gerdiklerini ve İngilizlerin karınlarını yarmak için en iyisi olan testere ağızlı kasaturalar kullandıklarını "biliyorlardı." Paul Fussell'in The Great War and Modern Memory'de yazdığı gibi, "Bu, o kasaturalar sayesinde Alman karakterine bir kötülük yüklenme arzusudur, ki bu günlerde Almanların Hun kötülüğünün

(* Sözcüğün kökeni bilinmiyor. Allemand ve argoda 'kafa' anlamına gelen caboche sözcüklerinin harmanlanmasıyla oluştuğu varsayılan Alboche sözcüğünden türeme. Caboche sözcüğü aynı zamanda bir tür tokmak ve tütün bitkisinin bir parçasıdır. Daha çok incelenmesi gerekiyor.

kendine özgü bir aracı olduğu dedikodusu almış başını gidiyor.”

Fakat, hiçbir zaman kendisine ön sıralarda yer bulamadı. Boches ya da Boche (tekil) ile arasında bir aşinalık olduğunu hisseden Tommy, Fritz ve Jerry, kodamanlar tarafından zorla kabul ettirilmiş bir korkunun içinde kapana kısılmış gibiydiler. Kimi zaman Tommy ihtiyar Jerry'ye hatta zavallı ihtiyar Jerry'ye karşılık oldu ve 'ihtiyar' samimiyeti, hatta şefkati temsil etti. Savaşanlar 'Hun' demediler; çünkü ondan evdekilerin etmelerini umdukları kadar nefret etmiyorlardı. Eski asker R. C. Sherriff'in yazdığı Journey's End adlı oyunda, siperdeki bir adam asla 'Hun' demeyip, 'Boche' olarak bahsediyor. Aslında karakterlerden bir tanesi söylüyor: "Almanlar gerçekten de oldukça iyiler değil mi? Gazetelerde bahsedildiklerinden daha iyiler demek istiyorum."

Gazetede bahsedildiklerinden 'Hun' deyimi, evlerine dönüp bu nefrete neden olan Kipling gibi, propaganda memurları gibi ve Alman aleyhtarı manşetler atan gazetecilere yakışıyor. E. A. Mackintosh, Kasım 1924'te Cambrai'de öldürüldüğünde 24 yaşındaydı:

*"Arkadaşlar, gidip yardım etmeniz isteniyor,
Yolcu vagonunun duvarında
Bir afiş yapıştı, ve bu çağrıyı yazan
Elleri düşündüm.*

*Şişko siviller imkansız istiyorlar, keşke
Gidip Hunla onlar savaşabilseydi diye.
Tanrı'ya şükrettiklerini göremiyor musun
Kırk biri çoktan aştılar diye."*

10 Kasım 1918 pazar, ateşkesten bir gün önce "The News of The World" savaşın "Hun'un Koşulsuz Teslim Olmasıyla" bittiğini ilan ediyordu. 'Hun' kendi zamanındaydı ve artık o zaman çoktan geçmişti. 1930'ların başlarında, kendi biçiminden çıkıyor ve korkuların en büyüğünün 'Nazilerin' önünde çökerek, alaycı bir imparatorluk söylemi haline geliyordu. Hitler'in ırkçılığının serbest bıraktığı felaket karşısında, 'Hun'un kötülüğü önemini yitiriyordu. 1940'larda yayınlanan iki kitap -The Hun in Africa ve

Harrying the Hun- aldığı son nefeslerdi. Bugün artık kullanılan terim, yalnızca zamanda bir anı ve onun antika önyargılarını anımsatmak için kullanılıyor.

Macaristan'da, anavatanında Attila'nın şöhreti, Macarların -Magyarlar- 896 yılında Macaristan'a gelişinden kısa bir süre sonra artmaya başlamıştı. Bu göçebe savaşçılar bir yüzyılın yarısından fazla bir bölümünde Bulgaristan, Fransa, İtalya ve Almanya'ya saldırarak son Hunlar gibi davrandılar. Ta ki İmparator I. Otto, 955 yılında Lech nehri kıyılarında durana kadar. Bundan sonra, hiçbir yere göç etmelerine ve hiç kimsenin akınlarla güçsüz düşmesine gerek kalmadan buraya yerleştiler. 970'lerde, zamanın lideri Geza vaftiz oldu ve krallığının tanınması karşılığında tüm Hristiyan esirleri serbest bıraktı. Yapılan anlaşmayı mühürlemek için de oğlu Vaik'i, yeni adıyla İstvan'ı (Stephen), Bavyera Kralı'nın kızıyla nişanladı. Hristiyan kölelerin serbest bırakılması şartı, Macar soyluların hoşuna gitmemişti ve bölge, Geza 997 yılında öldüğünde hâlâ kaynayan bir kazandı. En sonunda krallık otoritesini ilan eden, 22 yaşındaki Stephen olmuş ve 1001 yılında taç giymişti. Olayı imlemek için Papa II. Sylvester Stephen'e, bir gelenek halini alarak sonraki bin yıl boyunca gelen Macar krallarının da giyeceği bir taç göndermişti. Taç (ya da kopyası, çünkü gerçek olup olmadığı tartışmalıdır) günümüzde, Orta Avrupa'nın tam göbeğindeki Hristiyan istikrarının ve Macaristan'ın görkemli sembolü olarak, Macaristan Ulusal Müzesi'nde sergilenmektedir. Stephen on piskoposluk ve bunların bağlı olduğu iki başpiskoposluk kurmuştu ve sayısız manastırı da himayesine almıştı. Ölümünden elli yıl sonra, 1038 yılında da azizlik mertebesine yükseltilmişti.

Peki tüm bunların amacı neydi? 1020 yılında (farz edelim), dedesi çapulcu bir pagan, büyük-büyük-büyük dedesi de cahil bir göçebe olan bir Macar, Hristiyan ve toprak sahibi bir soylu çıkagelmişti. Kimliği hakkında fazla bir bilgi yok, ne derin kökleri var ne de topraklar üzerinde tarihten gelen bir talebi var. Şimdi, bu tür şeylerden yoksun olan insanlar, bir yolunu bulup bunları edinmek isterler. İşte Macarların yaptıkları da buydu.

Ozanlar tarafından anlatılan halk hikayeleri üç büyük kahraman yaratmıştı: Attila, Arpad ve Stephen. Stephen Arpad'dan

sonraydı –yalnızca 100 yıl– bu yüzden aralarında bağ kurmak kolaydı; fakat Arpad ve Attila'nın arasında 400 yıllık bir boşluk ve kayıtlara geçmemiş binlerce mil vardı. Böyle bir boşluk ozanlar için bir armağandı ve aşağıda okuyacağınız hikayelerle kısa sürede doldu.

“İmparator Attila öldüğünde geride iki oğul bırakmıştı. İlki Dengizich, savaşta öldü. İkincisi Ernak, Csaba ya da Chaba (Çoban demektir. Tıpkı halkı gibi) adıyla anılmaya başladı. Chaba (açıklanmamış bazı yollarla Attila ile evlenmiş olan) Roma prensesi Honoria'nın oğluydu. Chaba, ardında 3.000 savaşçı Szekely (szekely, Macarca 'sınır muhafızı' demektir) bırakarak Asya'ya döndü. Chaba, halkı ne zaman dara düşse tabiatın kendisine haber vermesine ve dönüp onları kurtarabilmesi için dua ediyordu. İki kez halkını kurtarmaya koşmuştu. Yıllar geçti ve Chaba öldü. Sonunda kuvvetli düşmanlar çıkageldi ve Szekely'i tehdit etmeye başladı. Chaba düşmanı dağıtmak için, önderlik ettiği bir orduyla yıldızlı gökyüzünden çıkıp son bir defalığına daha geri döndü. Işıkların yolu, hayalet ordu için cennete giden bir yol oldu. Macarlar bu yola Mliky Way (Ruhların Yolu) derler, Chaba ve kahraman babası Attila'yı anarlar. Chaba'dan bu yana gelen kuşaklar boyunca Hun sürekli olarak Magyarlarla birleşti: Ugek, Elod ve kendi destanları olan Almos. Almos'un efsanelere konu olmasının nedeni, halkını Musa'ya benzer bir şekilde, öleceği Karpatlar'a geri götürmesidir. Magyarlar artık sınır muhafızlığı görevlerini sürdüren ve bu sayede Romanya'nın merkezinde Macarca konuşan bir azınlık olarak bugüne kadar gelebilen ve hâlâ Attila'nın soyundan geldiklerini iddia eden Szekely ile bir ittifak yaptıkları anavatanlarına geri dönmüşlerdi.

Bu hikayeler, Hristiyan uluslar arasında, eğitilmiş keşişleriyle kendilerine bir yer bulamayan pagan ozanlar tarafından anlatılıyordu. Sözlü anlatım geleneği ölünce, yerini eski hikayeleri aşırı ve bunların ulusal görevlerini sürdüren yazılı anlatım aldı. 13. yüzyılda, Gesta Hungarorum'da isimsiz bir Benedikten keşişi, Attila'nın, 896 yılında Karpatlar üzerinden Magyarlar'a yaptığı saldırı Attila(*) sayesinde cve dönmekten başka bir zarara

(*) Bu bölüm, Bauml, Birnbaum, Thierry, Cordt, Daim ve diğerleri tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Detaylı bilgi için bibliyografyaya bakınız.

yol açmayan, Arpad'ın tereddütsüz bir şekilde babası olduğu iddiasını yineliyor. Gesta'nın yazılışından kısa bir süre sonra, Hunlar kısa süreli bir başarısızlık yaşadılar; çünkü Macarlar Hunları, 1241-1242 yıllarında ülkeyi harabeye çeviren Moğollarla eşit saymışlardı. Attila'nın şöhreti, kahramanının etrafını büyük bir zenginlikle kuşatılmış olarak resmeden, hatta ahırlarını bile mor ipeklerle kaplı olarak gösteren tarihçi Simon Kezai tarafından yeniden onarılmıştı. Bundan sonra, Attila hem bir ata hem de bir imparator olarak süregelmişti. Keza Attila'nın kılıcını –Mars'ın kılıcı– 1063 yılında bir Alman düküne verilinceye kadar, Macar krallarının kullandığına da inanılmaktadır.

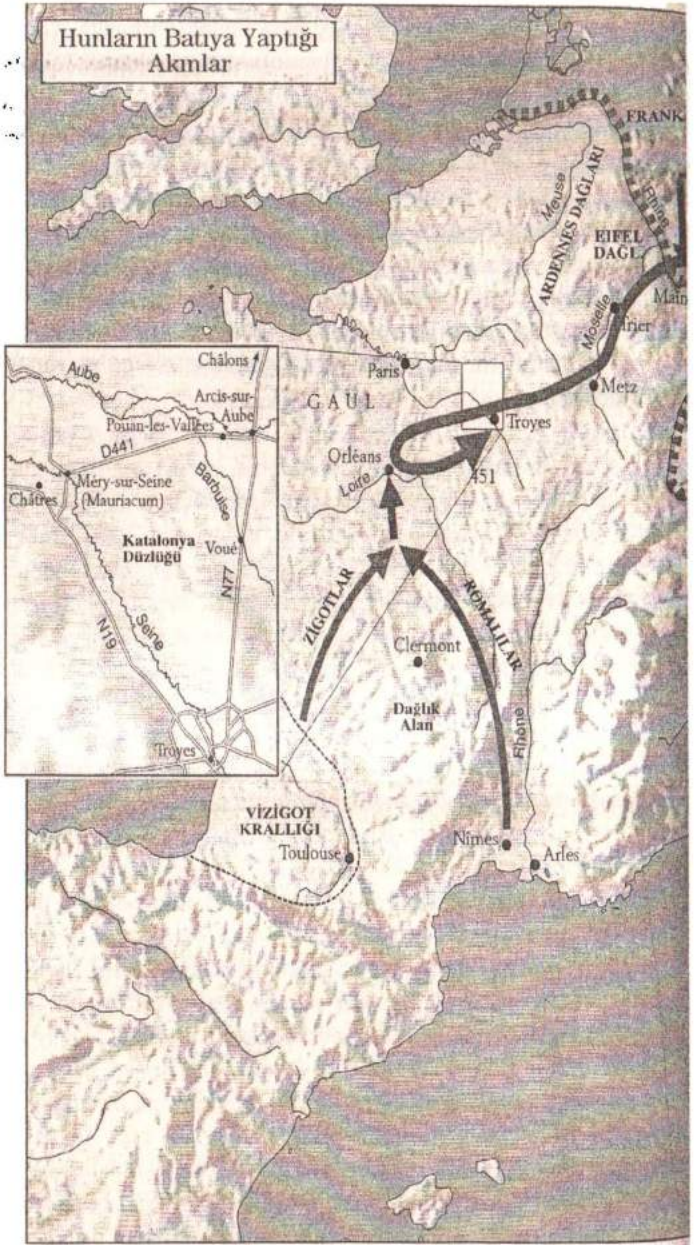
5. yüzyılın sonlarına doğru, yalnızca Arpad ve Stephen'in atası değil, aynı zamanda onların halefi olan büyük Macar Kralı; Macaristan'ı merkezi bir monarşiyle güce, şan ve şerefe kavuşturduğu için, maiyetindekilerin 'ikinci Attila' olarak iltifat ettikleri Matthias Corvinus'un da atası olan Attila, bir Macar Charlemagne'ı halini almıştı. Matthias kıyaslanmaktan hoşlanırdı. Gözde tarihçisi İtalyan Antonio Bonfini, Bleda'yı öldürmesini ve Katalonya düzlüklerinde savaşı anlatmak için uzun bir hitabe yazarak, Attila'yı bir Romalı ve Rönesans öncesi bir figür olarak değiştirmiştir. Bu arada, Attila ile kıyaslanmak her zaman yağcılık anlamına gelmez. Matthias'ı eleştiren Callimachus, Macar monarşisine ölümsüz bir sevgi besleyen bir İtalyan aristokrat, onu Avrupa barışına karşı bir tehdit olarak görmüş ve bir Hun biyografisinde toprak yağmacısı bir zorba olarak betimleyerek, Matthias'a -Attila niyetine- saldırmıştır. Fakat, içinden içinden Attila'nın yürekten bir Macar olduğunu da asla reddetmemiştir, Macar aristokrasisine uygun bir efsane. 18. yüzyılda Esterhazy –Kutsal Roma İmparatorluğu'nun prensesi, Haydn'ın hamisi, Macaristan'ın Versay'ı olarak bilinen kalenin sahibi– onurlu, fakat yapay soyunun izlerini Attila'ya kadar sürmüştü.

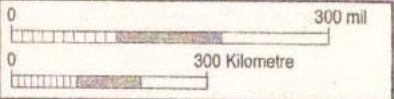
Tüm bunlardan sonra, bugün Macaristan'ın Attila'ya batı Avrupalılara baktığından farklı bir başka gözle bakması hiç şaşırtıcı değil. Aynı zamanda hükümsüz de değil. Neticede Attila bir imparatorundan daha çok bir yağmacıydı, fakat kendi zamanındaki liderlerin eğer becerebilseler yapmakta tereddüt etmeyecekleri şeylerden fazlasını yapmamıştı. Yani düşmanlardan ve kurban-

JOHN MAN

lardan mümkün olduğunca çok şey elde etmekten başka. Yalnızca zafer, daha fazla medeniyet erdeminin ortaya çıkması için gereken zamanı ve serbestliği sağlardı ve Attila bunları elde etmekte yeterince başarılı olamamıştı. Atlantik'ten Hazar'a kadar uzanan bir imparatorluk kurabilir, Roma'yla onun seviyesinde boy ölçüşebilir, halefleri Roma'yı fethedebilir, Constantinople'a saldırabilir ve tarihin akışını değiştirebilirdi. Eğer görüşü her zaman bir vizyon gibi bulanık olsaydı, bırakın başarmayı, üzerine odaklanamazdı bile; çünkü sonunda kendi yarattığını kontrol etmiyor, o Attila'yı kontrol ediyordu ve Attila'yı ölüme, kendisini de çabuk bir sona götürmüştü. Attila'nın mirası adı, imajı ve neler yapabileceğinin sırrıdır.

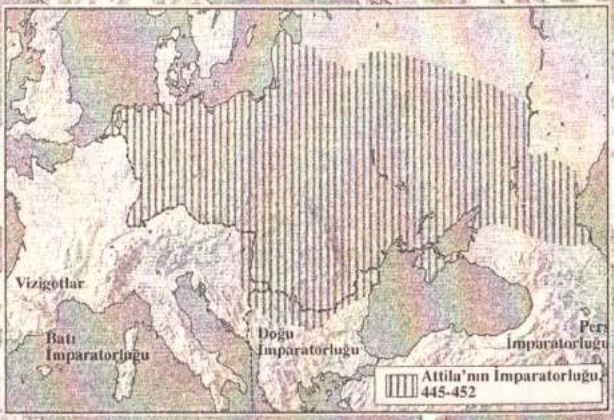
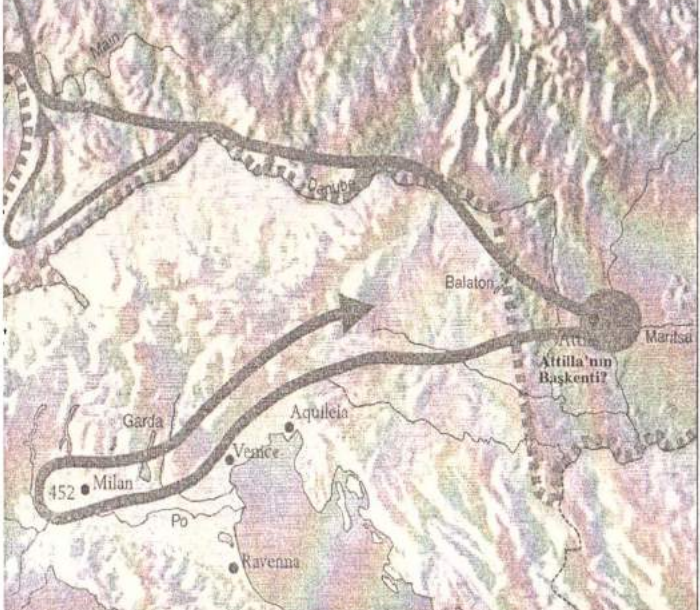
Hunların Batıya Yaptığı Akımlar





LAR

ATTILA'NIN İMPARATORLUĞU



Attila'nın İmparatorluğu 445-452



TAPINAK ŞÖVALYELERİ

KUTSAL KASE ve MAGDALALI MERYEM



Mustafa Karaca



NI

Sürgünde Bir Şehzade
Cem Sultan

VERA MUTAFCIYEVA



GÖKTÜRK İMPARATORLUĞU TARİHİ

Ali Kemal Meram



TARİH



**İSRAİLOĞULLARI
PEYGAMBERLERİ**

HZ. MUSA

ve

HZ. İSA

SEREF MERCAN



KATOLİK KİLİSESİNİN İÇİNDEKİ
GÜÇ VE GİZEMLER

OPUS
DEI

JOHN L. ALLEN





ALİ NACİ KARACAN

LOZAN



New York Times Bestseller

NURUDDIN FARAH

KAYIP ÜLKENİN HARİTASI



NKI

NEW YORK TIMES #1 BESTSELLER

"CIA ve ulus çıkarları için görev yaparken, Hughes'dan para almakta herhangi bir tutarsızlık yoktur; her şey bir yana, Hughes'ın çıkar ilişkileri, simgesel olarak tanımlanabilecek kadar karmaşık ilişkilerdir."

"Şok edici!" — *The New York Post*

Roymond Price
Richard Nixon'un
Özel Yardımcısı



Amerikan Havacılık
Tarihi'nin Yaratıcısı,
Amerika'nın İlk Dolar
Milyarderi

Göklerin Hakimi

HOWARD HUGHES'in

Howard Hughes'in hayatını anlatan "The Aviator" filmi
5 dalda Oscar, 3 dalda da Altın Küre Ödülünü aldı.

Gizemli Hayatı

Charles Higham



Bestseller Roman

Tanrı'nın Kırbaacı

ATTILA

JOHN MAN

Hun İmparatoru Attila'nın dünyası ve onun dehası iyi bilinmemektedir. John Man bu şaşırtıcı tarihsel anlatımıyla gerçek Attila'yı gözler önüne sermektedir.

Attila, beşinci yüzyılın başlarında yirmi yıl boyunca Roma İmparatorluğu'nun yazgısını ve Avrupa'nın geleceğini ellerinde tutmuştur. İkiye bölünmüş imparatorluk Roma ve İstanbul'u başkent olarak kabul etmiştir ve çöküşün eşliğindedir. Doğudan gelen kabileler tarafından tehdit edilmektedir. Tehdit eden kuvvetlerin en büyüğünü yaratmış olan Attila'dır. Onun imparatorluğu Ren Nehri'nden Karadeniz'e, Baltık Denizi'nden Balkanlar'a kadar ulaşarak Roma'ya kafa tutmuştur. Roma İmparatorluğu'na karşı çok sayıda saldırılarda ve üç büyük seferde bulunmuştur.

Attila'nın gücü şaşırtıcı karakterinden gelmektedir. O kaprisli ve acımasızdır fakat aynı zamanda milyonların sadakatini kazanacak kadar zekidir. Hunlar onu bir yarı-tanrı olarak görmüşlerdir. Gotlar ve başka kabileler ona hayran olmuşlardır, eğitilmiş Batılılar ona hizmet etmekten gurur duymuşlardır. Attila aynı zamanda kurnaz bir politikacıdır. Macaristan topraklarında Latince ve Yunanca olarak imparatorluğa şantaj ve tehdit mektupları göndermiştir. Tıpkı diğer imparatorlar gibi, yabancı finansal desteklere güvenmiştir. Düşmanlarının zayıflıkları üzerine nasıl oyun oynayacağını iyi bilmektedir. Attila, sahip olduğu nitelik karışımı ile neredeyse Avrupa'nın geleceğini belirlemiştir.

John Man özellikle Moğollar ile ilgili olan bir tarihçi ve gezi yazarıdır. *Gobi: Tracking the Desert* 1920'li yıllardan beri konuya ilişkin İngilizce olarak yayınlanan ilk kitaptır. O, aynı zamanda Roma alfabesinin kökenlerini anlatan *The Atlas of the Year 1000, Alpha Beta* ve matbaanın çıkış noktası ve etkileri üzerine *Gutenberg Revolution* kitaplarının yazarıdır. *Cenghis Khan: Life, Death and Resurrection* 2004 yılında yayınlanmıştır.



www.noktakitap.com

ISBN 975-9146-67-3



9 789759 146672